

„Közös tudományos sikerek”

PEME X. Ph.D. – „Jubileumi”- Konferencia

2015. április. 02.

BUDAPEST

„Közös tudományos sikerek”

című

X. Ph.D. – „Jubileumi”- Konferencia előadásai
(Budapest, 2015. április. 02.)

Szerkesztette:

Dr. Koncz István – Szova Ilona

Elektronikus könyv

2015

ISBN: 978-963-89915-5-3

Kiadja a Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület

TARTALOM

BALUJA PETRA: Kettős kötődésű karrierminta konfliktusa és a vállalkozóvá válás alternatívája (DE, Bölcsészettudományi Kar Szociológia és Szociálpolitika Tanszék).....	5
BATTAY MÁTÉ, HOFFMANN GYÖRGY: Az agrár-szaktanácsadási szolgáltatás igénybevételének regionális eltérései Magyarországon (SZIE, Gazdaság és Társadalomtudományi Kar)	14
DARIDA ZSUZSA: A Szociálterápiás Szerepjáték tréningmódszer új alkalmazási területe (SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM – Regionális és Gazdaságtudományi doktori Iskola)	20
DR. LÁRIS LILIÁNA: „Az Európai Unió pénzügyi érdekeinek védelme Európai Ügyességgel és a nélkül” (ELTE, Állam - és Jogtudományi Kar Doktori Iskola).....	28
DR. TÓTH DÁVID: A készpénzkímélő fizetési megoldások büntetőjogi védelme – (PTE, Állam és Jogtudományi Doktori Iskola)	35
DR. BALÁZS ÁGOTA: A jogorvoslathoz való jog hazai szabályozásának és működésének modellje - POSZTER (ELTE, Állam és Jogtudományi Doktori Iskola).....	47
BOTTYÁN ISTVÁN: A fesztiválok regionális pénzügyi hatásai (PTE, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola)	48
SLAMA GYÖRGYNÉ BÖRCsök GIZELLA: Bologna híres műemléki sírkertje és a Kiemelkedő Európai Temetők Egyesülete (ELTE, Irodalomtudományi Doktori Iskola)	54
GÁBOSSY ÁKOS: A tradicionális kereskedelmi és szolgáltatóipari vállalkozások forrásbevonási és expanziós stratégiáját elősegítő újszerű üzleti modell bemutatása (BMGE, Közgazdasági Tanszék)	61
GEDEON TAMÁS MIKLÓS: Megyeszékhely kontra falu - A digitalizáció okozta generációs konfliktusok tükrében (DE-BTK, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék)	67
KALLÓ BERNÁT - KITLEI RÓBERT - SIKLÓSI ÁDÁM: A Cascading Style Sheets (CSS) nyelv bővítése programozási lehetőségekkel (ELTE, Informatikai Kar)	76
HERCEG ATTILA: Gyógyítható-e az abszolút hallás? (DE, Humán Tudományok Doktori Iskola - Pszichológia program), Jubileumi felkért előadás.	85
HOFFMANN GYÖRGY, BATTAY MÁTÉ: A sertésstratégia tervezés sarokpontjainak meghatározása- a Békés megyei sertésstratégia elemzése és értékelése (SZIE, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar)	90
ÓRY ÁGNES: Diabéteszes gyermekek a közoktatásban – a francia példa (PTE, Neveléstudományi Doktori Iskola)	95
KŐRÖSI GÁBOR – ESZTELECKI PÉTER: Önállóan tanulni, avagy a Blended learning használata a programozási tantárgyak oktatásában (Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, Zenta, Szerbia)	101
SEDLMAYR JUDIT: Crespi D'Adda építészeti előzményei, városok a Bibliában (ELTE-BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola ITALIANISZTIKAI Doktori Program)	107
SOMOGYI ILDIKÓ: Merre tart a szociális munka Magyarországon? (DE, Humán Tudományok Doktori Iskola-Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program)	117
URBÁNNÉ MEZŐ JÚLIA: Az ifjúsági munkanélküliség kezelésének lehetőségei Európa országaiban (SzTE, Közgazdaságtani Doktori Iskola).....	124

VASS DOROTEA: Részképesség fejlesztés és tankönyv: fejlesztő feladatok mennyiségének felmérése egy kísérleti ábécés olvasókönyvben (PTE, Neveléstudományi Doktori Iskola)	137
WITTMANN M. ZSOLT: A náciizmus és a neonáciizmus ideológiája (EKF, Történelem)	146
SÁRKÖZI FERENC: Egy Borsodi család lakástörténete (ELTE-TÁTK, Nemzetközi tanulmányok)	147
VÉKÁS PÉTER: Az egyéni munkaerő-piaci aktivitás becslése mikroszimulációs keretben (MTA-BCE, „Lendület” Stratégiai Interakciók Kutatócsoport).....	168
DR. NAGY LÁSZLÓ: Mindszenty József tevékenysége a cigányság integrációja érdekében /Jubileumi -felkért-előadó/	179

BEVEZETŐ GONDOLATOK

A tanulmány célcsoportját azok a nők jelentik, akik a *kettős kötődésű karriermintát* képviselik a hétköznapokban. Azok a nők, akik egyszerre dolgoznak, és egyszerre van családjuk, gyermekük. Róluk szólnak azok a vitamin és mosópor reklámok is, ahol a nő a családban és a munkahelyen egyaránt száz százalékot akar teljesíteni. Ez a teljesítmény persze a reklámok, hangzatos szlogenek (mint például: anyu sosem fáradhat el) világában játszi könnyedséggel megvalósíthatónak tűnik. Hétköznapi életünk valóságában azonban ez egészen más teret nyit meg előttünk, konkrétan egy ezer szálon összefüggő *szerepkonfliktust*. A szerepkonfliktust megtapasztaló nők ezt a terhet olyan puttonyként hordozzák, amely tele van kérdésekkel:

Hogyan lehet megoldani azt, hogy a munkahelyen és a családban is egyaránt jól teljesítsenek? Hogyan teremthető meg a két terület közötti harmonikus összhang? Vajon milyen módszer lehet alkalmas a szerepkonfliktus feloldására? Melyik oldalról kell megközelíteni a problémát ahhoz, hogy eredményes megoldásra vezessen végül? Fel kell-e adni valamelyik területet ahhoz, hogy a harmónia előálljon?

A tanulmány többek között ezekre a kérdésekre keres választ. A szerepkonfliktus feloldásaként a tanulmány a vállalkozó nővé válást veszi megoldási alapként. Miért pont erre a területre esett a választás? Egy internetes cégblog azt a kijelentést tette a vállalkozó nővé válással kapcsolatban, hogy ezeknek a nőknek lehetősége van jobb és könnyebb időbeosztásra és ez az életforma hozzásegíti őket ahhoz, hogy a munka és család területein, a saját, belső elvárásainak megfelelően teljesítsenek (Lehetőség nőknek, 2011).

A tanulmány első részében sor kerül a női foglalkoztatásbeli akadályozottságok definíció szintű ismertetésére, majd a fennálló szerepkonfliktusok pszichológiai vonatkozásának bemutatására. Ezt követően bontakozik ki a tanulmány fő része, amely bemutatja saját, nem reprezentatív vizsgálatomat. Majd sor kerül az eredmények, a hangsúlyosabb következtetések ismertetésére. / Az általam elkészített vizsgálat tehát nem reprezentatív jellegű, hanem kizárólag a megismert szakirodalmi háttér illusztrálását céloztam meg./

A KARRIERÉPÍTÉS AKADÁLYOZOTTSÁGAI, KETTŐS KÖTŐDÉSŰ KARRIER, SZEREPKONFLIKTUS

A tanulmány első részében tehát sor kerül a nők munkaerő-piaci részvétele során keletkező akadályok definíció szintű ismertetésére. Ezek az akadályozottságok, általában a karrierpályában való előrejutást érintő korlátozottságot mutatják meg. Az első fogalom a *piramisszerkezet*. Ez a jelenség a magasan kvalifikált nők karrierpályáján megfigyelhető akadály.

A foglalkoztatási szerkezet a következőképpen fest: a képzeletbeli piramis alján sok, magasan képzett nő dolgozik és a csúcán csak elvétve, nagyon kevesen. A többi helyet magasan képzett férfi munkaerő tölti ki. Tehát a férfiakkal azonos, magas képzettséget szerző nőknek gyengébbek az előrejutási lehetőségeik. A következő érdekes fogalom, az *üvegplafon jelensége*. Ez azt a *vertikális szegregációt* jeleníti meg, amelyben a vezetői karriert építő nők folyamatos akadályba ütköznek, mégis igen gyakran megrekednek a középvezetői szinteken. A soron következő definíciót *üvegfalnak* nevezik. Ez egyfajta *horizontális szegregáció*, amely a nemek közötti szakterületek bizonyos szintű átjárhatatlanságát jelöli. A negyedik fogalom a *labirintus*, amely a nők karrierépítési pályáját nem egy lineáris, folytonos vonalként jelenti meg, hanem egy valóságos útvesztőként, mégpedig labirintusként írja le azt. Az

adott társadalom nemi szerepekhez társított asszociációi, sztereotípiái hűen tükrözik az aktuálisan uralkodó ideológiát és a mögöttes értékeket.

„A hétköznapi értelemben felfogott női karrier, még napjainkban is pejoratív fogalom, ami összefügg a nemi szerepekről vallott, mélyen a társadalom sejtjeibe ivódott hagyományos nézetekkel. A Népszégtudományi Kutatóintézet több felmérése szerint, a magyar lakosság szerepfelfogásban a nemek tekintetében meglehetősen konzervatív” (Koncz K., 2008:13).

A tanulmány célcsoportja a már korábban is említett, *kettős kötődésű* karriert képviselő nők. Mit is jelöl ez megnevezés pontosan? Ezek a nők két úgynevezett *karrieraspirációval* rendelkeznek: családi karrierre irányuló orientációval és a munkahelyi karrierre irányuló orientációval. Természetesen, ez számos előnnyel és hátránnyal is együtt jár. Előnye a szerepek közötti változtatás és átjárhatóság opciója illetve a karrierépítés, mint önmegvalósítás lehetősége. Örök dilemmája és hátrányos vetülete viszont, a folyamatos túlterheltség, kevés szabadidő illetve a mindezekből fakadó frusztráció, amely a két terület közötti folyamatos, legtöbbször sikertelenségnek megélt egyensúlyozásból adódik (Koncz K., 2008). Ekkor beszélünk az úgynevezett *szerepkonfliktusról*. Ez a jelenség akkor tapasztalható, amikor az adott egyén életében *kettős* vagy annál több területről érkezik egyidejű, szimultán nyomás és teljesítménykényszer. A munkahely illetve az otthon ritmusának összehangolása megnehezíti az életet. Ezek a nők mentálisan frusztráltak és stresszesek lesznek emiatt.

A szerepkonfliktussal való megküzdésnek több módját javasolták hozzáértő szakemberek. Az első módját a *strukturális szerep újradefiniálásának* nevezik. Ennek lényege, hogy az adott egyén a felé érkező követelményeket kell hogy csökkentse és újratervezze. Hétköznapi példája ennek, hogy a dolgozó anya gyermeke megbetegszik, közben a munkaáltató és munkavállaló köt egy megállapodást, hogy a kiesett időt túlórával vagy hétvégi munkával pótolhassa majd be. Egyszerűbb példa az újrastrukturálásra, a háztartási feladatok megosztása. A következő megoldási lehetőség, az előbbinél mélyebb változtatásra enged következtetni, ezt *személyes szerep újradefiniálásnak* nevezik. Az adott személy, addigi prioritásait és jól beidegződött koncepcióit rúgja fel annak érdekében, hogy változás következzen be az életében. Az ehhez szükséges döntéshozatal, természetesen nem egyszerű folyamatot takar és nem kevés belső erőfeszítést igényel az egyéntől (Robozi, é.n.). A szerepkonfliktusok vizsgálatainak vizein tovább evezve, a munka és család kölcsönhatásainak 6 típusát ismerteti a tanulmány. Kezdeti vizsgálatok alkalmával a szakértők, egymástól külön kezelve vizsgálták a két területet, mára világossá vált azonban, hogy milyen jelentős kölcsönhatásban állnak ezek egymással. Ezt az említett kölcsönhatást sorolták 6 típusba. Az első a *független típus*, amelyben az adott nő képes teljesen különválasztani a munkát és a családi életet. Ez lenne az optimális élethelyzet. A következő típusa a *kompenzáló*, ahol az adott személy az egyik területen kívánja megvalósítani mindazt, amely a másik területből hiányzik, kvázi kompenzálja azt. A harmadik típus az *inkompatibilis*, ahol az egyik adott életterület a sikeres működési feltételét jelenti a másik terület működésének és megvalósításának. A soron következő a *reciprok* típus, ahol a két életterület, tehát a család és a munka, kölcsönösen befolyásolják egymás működését. Az utolsó az *integratív* típus, amelyben jellemző, hogy az említett két életterület olyan nagymértékben fonódott össze, hogy teljesen elválaszthatatlanok egymástól. A felsorolt típusok közül a *független típusú* attitűd bizonyul leoptimalisabbnak, mivel a két terület harmonikus összhangját jelenti. A további 5 típus valamely elemében, bizonyos díszfunkciókat jelent az életterületek működésében (Robozi, é.n.). A tanulmány eddigi részében, a téma megismeréséhez szükséges alapdefiníciók tisztázására került sor. Elsőként a női karrierépítési pálya akadályozottságait mutatta be, a nemi egyenlőtlenségek körének fontos szegmenseként. Ezt követően került sor a tanulmány célcsoportját adó *kettős kötődésű karriermintát* képviselő nők meghatározására, majd az ebből adódó *szerepkonfliktus* jellemzésére. Aztán a szerepkonfliktus pszichológiai vonatkozásait összegezte a tanulmány. A munka és család kölcsönhatását vizsgáló 6 típus megalkotása segít felismerni az adott szerepkonfliktus típusát.

A konfliktus megoldásában milyen módszer segíthet még? A tanulmány következő részében többek között erre a kérdésre keres megoldást, így jelen esetben a vállalkozóvá válás alternatíváját veszi górcső alá. Ennek a feltételezésnek az alapmotivációját az adta, amelyet egy

cégblog írásában kifejtett. Ezek szerint a vállalkozó nővé válás kínálhatja a szakmai és a magánélet harmonikus összeegyeztetésének zálogát.

A válaszkeresés alapját Dr. Gere Ilona (1996) rendszerváltást követő években elkészített kutatása adta, melynek során 800 vállalkozó nőt vizsgált meg bizonyos elemzési dimenziók mentén (iskolai végzettség, demográfiai adatok, családi kapcsolatok, vállalkozás indítási motivációk, vállalkozó nők társadalmi megítélése). Ezt követően kerülnek összefésülésre az említett kutatás és a saját, nem reprezentatív vizsgálatom hangsúlyos pontjai.

NŐI VÁLLALKOZÓVÁ VÁLÁS ÉS VIZSGÁLATOK ÖSSZEGZÉSE

Hazánkban a rendszerváltást megelőző időszakban, igen magas arányú női foglalkoztatás volt. Ezek a ráták túlszárnyalták a fejlett piacgazdasággal rendelkező országokban mért számokat is. Egy korabeli megállapítás alapján, a női foglalkoztatottság elérte „nemcsak a társadalmilag, de demográfiailag is a lehetséges maximumot” (Frey, 1996:11).

A rendszerváltás éveiben drámai fordulatok következtek be hazánkban: tömegesen szűntek meg a munkahelyek, óriási méreteket öltött a munkanélküliség, a női foglalkoztatás hazai magas arányáról már csak múltbeli legendaként beszélhettek. Az Európai Közösség tagállamaira vonatkozó adatokat tekintve, 1985-1992 között a női foglalkoztatási arány 28%-ról 32%-ra emelkedett, míg hazánkban - ugyanezt az időszakot vizsgálva - 45%-ról 39%-ra csökkent (Employment in Europe, 1994).

Összességében tehát, nálunk a negatív irányú változások sebessége helyezkedett szembe a nemzetközi tendenciákkal. A rendszerváltást követő munkanélküliség természetesen a korábban dolgozó nőket is erőteljesen sújtotta. A bekövetkezett intenzív erejű változások, egyéni identifikációs sémaváltozást követeltek meg az állampolgároktól, közöttük a nőktől. Az egyéni konstrukciók újragondolásának homlokterébe azonban a továbbiakban, a vállalkozó nők attitűdváltozása kerül (Frey, 1996).

„Vállalkozó nőnek lenni azt jelenti, hogy az egyén meg kell, hogy váljon a társadalmi környezet által felkínált identifikációs sémarendszer kínálta támogatástól, sőt azzal szembeszegülve kell, hogy felépítse énrendszerét. Az a lépés, amely az egyént erre vezeti, feltehetően magas motivációs energiák által generálódik” (Jakab, 2007:16).

A női vállalkozóvá válás, rendszerváltást követő változásait érdekesen szemléltetik a következő adatok. Az 1990-es évek előtt létrehozott vállalkozások több mint 70%-át férfiak alapították és mindössze 29,3%-os volt a női vállalkozások aránya Magyarországon. A rendszerváltást követő évek adatait tekintve ez módosult, hiszen 1990-ben a férfiak által alapított vállalkozások aránya 58,9%-os, a női vállalkozásoké 41,1%-os volt. Tehát a női vállalkozások száma szemmel jól láthatóan, gyarapodásnak indult a vizsgált időszakban (Nagy, 1995).

A női vállalkozásokat ebben a rendszerváltás korabeli időszakban Dr. Gere Ilona (idézi Frey, 1996) vizsgálta. Az 1993-ban készített empirikus kutatásában, 800 női vállalkozót kérdezett meg. Adatokat gyűjtött a megkérdezett alanyok demográfiai jellemzőiről, iskolai végzettségéről, vállalkozás indítási motivációjukról, családi kapcsolataikról, társadalmi megítélésükről. A választott elemzési dimenziók, rendszerint szoros kölcsönhatásban állnak egymással. A vizsgálatba bevont alanyok 73,2%-a egyéni vállalkozó volt, 26,8%-uk társas vállalkozás tagjaként kapcsolódott be a vállalkozásba. Az arányuk a következőképpen oszlott meg; 660 fő főállásban és 140 fő kiegészítő formában végezte a vállalkozási tevékenységet. A megkérdezett nők *demográfiai jellemzőit* vizsgálta elsőként. Ebből kiderült, hogy több mint 50%-uk 40 és 54 éves korosztályt képviseli, a további 50%-ot a 26 és 39 év közöttiek csoportja adta. Érdekes következtetésként szerepelt, hogy a 40 és 54 év közöttiek elmondása szerint, 30 éves korukat megelőzően inkább csak tervezés és ötletezés szintjén gondolkodtak a vállalkozásban, ennek gyakorlati megvalósítása 30 éves korukat követően lépett életbe. Az a megállapítás következett ebből, hogy a megkérdezettek körét illetően, a vállalkozói kedv nagy valószínűséggel, az életkorral párhuzamosan növekedett (Czakó-Kuczi-Lengyel, 1995). A vállalkozó nők *iskolai végzettségüket* tekintve, a következőképpen oszlottak meg százalékos arányban: 24%-uk volt

diplomás, 51%-uk érettségizett, 19%-uk volt szakmunkás, 6%-uk rendelkezett befejezett általános iskolai végzettséggel.

Tehát a megkérdezettek kicsivel több, mint fele középfokú végzettséggel, érettségivel rendelkezett. A következőkben a *vállalkozási motivációikat* vizsgálta. Az alanyok válaszaiból következett, hogy háromféle vállalkozási motivációt különített el a kutató. Az első esetben a konkrét motiváció miatt indították el a vállalkozást, például abban az esetben, ha családi vállalkozást vittek tovább. A második esetben a saját életkörülményeik javítása miatt kezdtek bele, tehát ezt a kényszer motivációnak is lehet tekinteni. A harmadik esetben beszélnek az önmegvalósításra irányuló vállalkozásindító motivációról. A megkérdezettek 64,5%-a konkrét motiváció miatt, további 23,5%-uk a kényszer motiváció okán és 12%-uk az önmegvalósítás motivációja következtében indított vállalkozást a rendszerváltást követő első években, a vizsgált nők körében (Gere, 1996). A három motiváció, természetesen nem vegytisztaan elkülöníthető, vannak összemosódások bizonyos esetektől függően. Tehát ebben az időszakban, a megkérdezett női vállalkozók nagy többségére valószínűleg igaz volt a következő megállapítás:

„A női vállalkozások meghatározó része, tehát tőke nélküli vagy igen szerény anyagi lehetőségekkel rendelkező önfoglalkoztató” (Gere, 1996:36).

A kutatás további részében vizsgálta a vállalkozó nők *családi kapcsolatait*. Ez a dimenzió fontos a tanulmány központi témájának megközelítése szempontjából, ugyanis itt láthatóvá válik az említett kettős kötődésű karriertípusból adódó szerepkonfliktus. A válaszokból kiderült, hogy a vállalkozásból adódó új életforma, erőteljesen befolyásolta a nők időbeosztását, életszínvonalát. A megkérdezett nők 80%-a nyilatkozott úgy, hogy az életvitelük határozott körvonalakban változott meg. Ezeket a változásokat azonban negatív konnotációval illették. Többek között arra hivatkoztak, hogy összességében kevesebb szabadidejük maradt, amit a családjukra és önmagukra szeretnének fordítani és így feszültebbnek, frusztráltabbnak érezték magukat a hétköznapiakban. Az otthoni háztartási feladatokat tekintve, a nők 60%-a mondta azt, hogy a háztartási feladatokból a vállalkozóvá válást követően is oroszlánrészt vállaltak csakúgy, mint az ezt megelőző időszakban. A megkérdezett alanyok 40%-a vélte úgy, hogy családja és saját életszínvonala jelentősen emelkedett, de ennek ellenére kizárólag 15%-uk érezte úgy, hogy a családon belüli munkamegosztás terheit kevésbé érzi. Látható, hogy vállalkozóvá válás és az otthoni munkamegosztás közötti *szerepfeszültség* jelentősen megmutatkozott az ezen dimenzióban adott válaszok tekintetében (Gere, 1996). A kutatás következő fontos elemében, a vállalkozó nők *társadalmi megítélését* is górcső alá vették. A rendszerváltás éveinek kezdetén a vállalkozó nőkre irányuló társadalmi megítélést, általában negatív tartományban kezelték a megkérdezett női vállalkozók. Saját, hétköznapi tapasztalataik alapján azt nyilatkozták, hogy a vállalkozó nő az a nő, aki biztosan elhanyagolja a saját családját. A vállalkozó nők akkori társadalmi megítélése, a rendszerváltást követő klasszikus, konzervatív értékek újbóli megerősödésének is betudható, mely érték a tradicionális szerepmegosztásra is erőteljes hatással van (Gere, 1996).

Összességében ez a kutatás - amely vizsgálta a rendszerváltás kori vállalkozó nők demográfiai jellemzőit, iskolai végzettségét, vállalkozási motivációit, családi kapcsolatait és társadalmi megítélésüket - adta az lendületet arra, hogy saját vizsgálatomban hasonló dimenziókat elemezzek a mai helyzet kontextusában.

A saját és nem reprezentatív kutatásomban, az Észak-Alföldi régió egy-egy településén (Nyíregyháza, Nagyiván, Gávavencsellő, Debrecen) élő, 7 nő válaszolt, a félig strukturált interjú kérdéseire. A megkérdezett nők 38 és 52 év közötti férjes vagy korábban férjezett, gyermekes anyák voltak. Olyan nők, akik egyszerre akarnak 100%-ot teljesíteni a munkájukban és további 100%-ot az otthonukban, családjuk körében: anyaként, feleségként. A megkérdezettek a kettős kötődésű karriert képviselő nők csoportját képezik. Számukra ismerős az a belső szerepkonfliktus, amelyet a hétköznapijaikban önmagukkal vívnak azért, hogy a fentebb leírt kétszáz százalékos teljesítményhatárt minden nap megpróbálják elérni. Ezt a mindennapi nehézséget sugallja a következő alanytól idézett válasz (A1):

„A kiskorú gyermekeim felügyeletét nehéz volt megoldani. Gyakran éreztem lelkiismeret furdalást amiatt, hogy kevés időt tudok a családomra fordítani”.

A válaszadó nők demográfiai adataikat és iskolai végzettségüket a táblázat összegzi .

Táblázat: Az interjúalanyok

Alanyok	Adatok
A (1)	52 éves nő, elvált, 2 felnőtt korú fia van, helyi általános iskola tagintézmény vezetője, pedagógus végzettségű
A (2)	52 éves nő, férjhez, 2 gyermeke van, szociális intézményben közalkalmazotti intézményvezető, szociálpedagógus, szociálpolitikus, emberi erőforrás tanácsadó végzettségű
A (3)	46 éves nő, férjhez, 2 gyermeke van, idősellátásban dolgozik, pedagógus végzettségű
A (4)	38 éves nő, férjhez, 2 gyermeke van, általános iskola igazgatóhelyettese, DÖK vezetője is volt, német-angol nyelvtanári végzettségű, közoktatásvezető-pedagógus szakvizsga
A (5)	40 éves nő, férjhez, 2 gyermeke van (az egyik tartósan beteg), helyi településen a gyermekvédelmi intézmény családgondozója, szociális munkás végzettségű
A (6)	40 éves nő, partnerkapcsolatban él, 2 gyermeke van, országjárás vezető, dekoratorként dolgozik saját vállalkozásában, földrajz-rajz szakos tanár, fazekas, nemzetközi léggömbdekoratőr végzettségű
A (7)	48 éves nő, férjhez, 2 gyermeke van, mezőgazdasági tevékenységet folytató Kft.-nél adminisztrátor, közgazdasági érettségivel rendelkezik

forrás: Saját táblázat, 2014

A táblázatból jól látható, hogy egy alany kivételével, mindenki felsőfokú végzettséggel, humán szakterületen szerzett képesítést. Közülük négyen vezető beosztásban dolgoznak aktuális munkahelyükön. A vizsgálat szempontjából ez azért lényeges tényező, mert női vezetőként lehetséges, hogy az „első sorból” tapasztalhatták meg a női karrierpálya esetleges akadályozottságait. Ennek valószínűségét támasztja alá a következő alany megjegyzése (A2):

„...bizonyos férfiak még mindig magukat tartják csak megfelelőnek egy munka elvégzésére és véleményük szerint a nő - bár sokkal többet dolgozik egészében véve - nem kapja meg a kellő értékelést”.

A vizsgálat következő eleme a *vállalkozási motivációkra* irányítja a figyelmet. A megkérdezett alanyok közül ugyan egy fő vezet a saját, sikeres vállalkozását (A6), viszont mindegyik alany feladata volt az interjú során, hogy egy fiktív vállalkozást képzeljen el. A főbb szempontok a következők voltak: milyen területen indítaná? Van-e ezzel kapcsolatban konkrét elképzelésük? Az erre adott válaszok sokat elárultak az alanyok vállalkozás indítási motivációjáról. Túlnyomó többségük olyan területen indítana vállalkozást, amely területen jelenleg is dolgozik; mert ez érdekl, és ezt szereti. Elsősorban tehát szociális és humán területen, amelyről úgy gondolják, hogy ebbe befektetni nagy társadalmi haszonnal jár, így növeli az emberek jólétét. Például idősok otthona, magánóvoda, bölcsőde, egészségügyi centrum; de az elképzelések között szerepelt gyógynövényszaküzlet, könyvesbolt, illatszerbolt. Megnevezett célcsoportjuk általában a gyermekek és idős személyek voltak.

A következő alany (A4), az alábbi vállalkozásban gondolkodna:

„Szívem szerint Bőjte Csaba testvér példáját követném, hogy olyan házakat építhessek, ahol szegény, kiszolgáltatott sorsú gyermekeknek taníthatnánk meg azt, hogy hogyan legyen jó, tenni akaró ember”.

Az alanyok közül egy mondta azt, hogy nem indítana semmilyen vállalkozást (A3):

„Én semmilyen vállalkozást nem indítanék, mert nem vagyok ilyen vezető típus”.

A válasz arról is árulkodott többek között, hogy az alanyok milyen személyes asszociációi vagy averziói vannak, egy vezető vagy vállalkozó nő megítélését illetően. A nők és férfiak közötti motivációs különbségek érdekes kontrasztot mutatnak, jelzi ezt *Nete Svennejaker* (idézi Csapó,

2007) dán szakértő 2004-es kutatási eredményének összefoglalója. A legalapvetőbb különbségeket 6 pontban összegezte, melyek a következők:

1. A nők szolgáltatásokban indítanak és működtetnek vállalkozásokat, szociális beállítottság jellemzi őket, a férfiak ezzel szemben a termék előállításra koncentrálnak.
2. A nők gyakrabban dolgoznak családi kötődésű vállalkozásokban, mint a férfiak.
3. A nők a vállalkozások indításakor, kevésbé gyorsan bővülő kisvállalkozásokat hoznak létre, ezzel szemben célratörőbb férfitársaik a közép- és nagyvállalkozásokat tekintik jövedelmezőbbnek.
4. A nők számára a vállalkozás gondolati alapját a saját érdeklődési körük adja, a férfiak azt tekintik előre valóbbnak, hogy milyen termékre van igény a piacon.
5. A nők óvatosabban, megfontoltabban kezdik el a vállalkozást földrajzi értelemben is: a kisebb településeket preferálják, míg a férfiak ezzel szemben a nagyobb pénzügyi kockázatvállalással együtt, nagyobb térségekben kezdik meg a működésüket.
6. A nők vállalkozás indítása során remélik, hogy a munka és család összhangja könnyebben létrehozható, a férfiak többségénél jellemző, hogy az üzleti életet képesek a család elé helyezni (idézi Csapó, 2007).

A kutatásom és a szakértő eredményeinek összevetése során jó látható, hogy az általam megkérdezett kettős karrierkötődésű nők fikcióik során, valóban a saját érdeklődési területüknek megfelelő vállalkozást indítanának. Szociálbilisek, így célcsoportjuk elsősorban idősek és gyermekek lennének, vállalkozásukban pedig az ő szociális helyzetük javítására koncentrálnának. Előtérbe kerülne a vállalkozás társadalmi hasznossága, a profitmaximalizálással szemben. A vállalkozáshoz valóban megfontoltan fognának hozzá és méretét tekintve kicsiben kezdenék, a sikeres működés függvényében terjeszkednének tovább. Összességében, jól látható hasonlóságok fedezhetőek fel a kutatások eredményeiben.

A vizsgálat következő fontos dimenziója a *családi kapcsolatok* megfigyelése volt. Az előző táblázatból világosan látható, hogy mindegyik alany férjzett vagy korábban férjnél volt és 2 gyermek édesanyja. Kettős kötődésű nőkként, tisztában voltak a szerepeik között feszülő ellentétekkel. Munka és család viszonyának kiegyensúlyozásában, egyöntetűen voksoltak arra, hogy a jó családi háttér és otthoni munkamegosztás adja meg ennek az alapját, ami a *szerepkonfliktus feloldásának* sikeres módszere lehet. A háttér szeretete és biztonsága ad stabil alapot a női mindennapoknak. Ugyanakkor fontos megjegyezni szerintük, hogy a kettőt együttesen nem lehetséges maximálisan teljesíteni. Néhány idézet az alanyoktól:

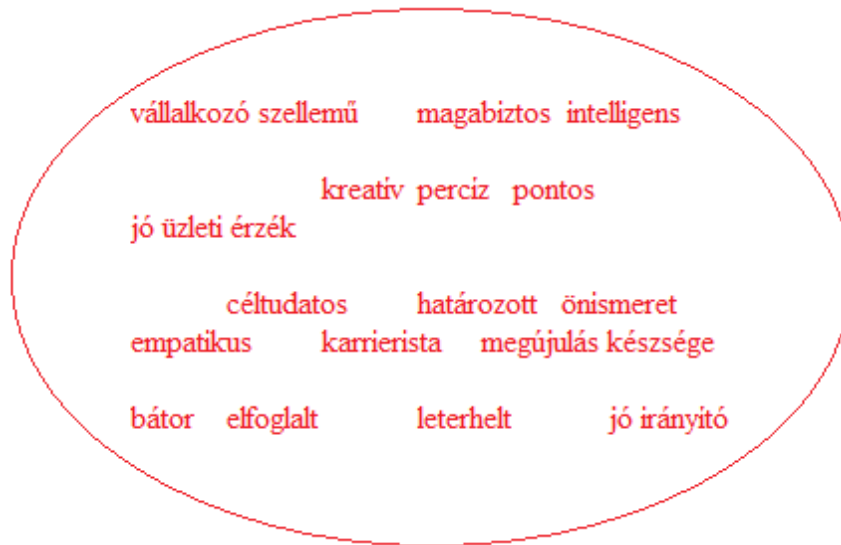
A1: *„Nekem nagy segítséget nyújtott a családom. A nagymama gyakran vállalta a gyerekek felügyeletét, a családom tagjai között felosztottuk a feladatokat”.*

A3: *„Szerintem valamelyik mindig hátrányban van. Előfordulhatnak jó időszakok is, amikor minden jól megy, de vannak hullámvölgyek is”.*

A4: *„Az embernek arra van ideje, amit szeretne. Amikor a gyerekek ébren vannak, igyekszek családanya lenni... Nehéz megoldani, de lehetséges”.*

A6: *„Természetesen van, aki tökéletesen megelégszik azzal a státusszal is, nekem kevés lenne. Sajátos módszerem csak annyi: lehetetlen mindkettőt, mindig 100%-on csinálni. Tudni kell prioritásokat felállítani, mikor melyiket kell előtérbe helyezni”.*

A családi kapcsolatok szegmens megfigyelését követően, a vállalkozó nők *társadalmi megítélése* kerül fókuszba. Az általam megkérdezett alanyokat arra kértem, hogy bizonyos jelzőket mondjanak arról, hogy milyen az általuk elképzelt vállalkozó nő.

Ábra: Tulajdonsághalmaz

(forrás: Saját ábra, 2015)

Az ábráról jól leolvasható, hogy az alanyok az asszociációik során, széles spektrumot jártak be a vállalkozó nő személyiségének leírásához. A tulajdonságok többségét pozitív jelentéstartalmú kifejezésekkel illeték. Olyan nőt írtak le, aki tisztában van saját értékeivel, kreatív energiáinak, intelligenciájának köszönhetően képes a folyamatos megújulásra, mindennek alapja a jó önismerete. Döntései során jó üzleti érzékét, irányítóképességét és beleérző, megérző képességét használja sikerei eléréséhez. A bátorságnak sincs híján. Mindezek mellett azonban, a negatív kicsengésű kifejezések is helyet kaptak a tulajdonsághalmazban: leterhelt, elfoglalt, karrierista. Ezek a vállalkozó nő mindennapi elfoglaltságaira, kevés szabadidejére utaltak; a karrierista kifejezés, már-már a korábban említett kutatás ama megállapításához nyúlik vissza, hogy a vállalkozó nő biztosan elhanyagolja a családját, saját önmegvalósítása miatt háttérbe szorítja a családját.

Összességében a tanulmány fő részében Dr. Gere Ilona (1996) rendszerváltást követő vállalkozó nőkre kiterjedt vizsgálatát és saját vizsgálatomból vett eredményeket vettem össze egymással. A leghangsúlyosabb vizsgálati dimenziók az iskolai végzettség, demográfiai adatok, családi kapcsolatok, vállalkozás indítási motivációk, női vállalkozók társadalmi megítélése voltak. Az

iskolai végzettség tekintetében, az előzőekben leírt, Gere-féle kutatás (1996) kutatás szerint az érettségivel rendelkező nők indítottak legnagyobb részt vállalkozásokat, saját kutatásomból azt tűnt ki, hogy a felsőfokú képzettségűek bizonyultak vállalkozóbb szelleműnek. Az egyetlen alany, aki középfokú képzettséggel rendelkezik, nem indítana vállalkozást. A valóságban az egyetlen alany, aki saját vállalkozását működteti, felsőfokú képzettséggel rendelkezik. Az iskolai végzettség, természetesen nem adhat vegytiszta magyarázatot a vállalkozás indítására, hiszen ennek számos személyiségbeli és anyagi feltételei is egyaránt közbeszólnak. A demográfiai adatokról szólva jól látható, hogy a vállalkozás indítása általában 30 évet betöltött életkorban realizálódik, ha a konkrét kutatási eredményeket illetve akkor is, ha fiktív szinteket tekintjük. Vizsgálatomban az egyetlen alany, aki vállalkozást működtet, 30 éves korát megelőzően gondolkodott ennek elindításában,

azonban gyakorlati megvalósítása 30 éves kora után következett be. A következő elem a családi kapcsolatokra vonatkozó hasonlóságokat vizsgálta. A két vizsgálat sarokpontja volt ez, hiszen itt tárult fel, hogy a munka-család közötti szerepkonfliktus feloldásában a vállalkozó nővé válás

megoldásként szolgálhat-e. A rendszerváltás első néhány évét követő kutatásban, az alanyok elmondása alapján, ez nem bizonyult megoldásnak, habár bizonyos részük életszínvonala emelkedett, családi életükben nem kevesebb teher nyomta a vállukat, ez viszont a szerepkonfliktusokat sem simította el. A saját kutatásomból látszik, hogy az alanyok nem a foglalkoztatás, jelen esetben nem a vállalkozó nővé válás szemszögéből keresik a konfliktus feloldást, hanem sokkal inkább a család és az ebben levő feladatmegosztást helyezik előtérbe. Elmondásuk szerint, egy nő mindkét területen történő sikeres helytállásának záloga, a támogató és toleráns háttér ország, ahol az otthoni feladatok demokratikusan felosztásra kerülnek. Ezen kívül fontos, hogy a kettős kötődésű karrierminta képviselői tudatosítsák önmagukban azt, hogy nem kell mindkét területen száz százalékosan megfelelniük. Tehát a megkérdezettek válaszainak alapján, a szerepkonfliktus feloldásának nagyon fontos és elsődleges aspektusa lehet, az otthoni szeretetteljes és támogató családi háttér, második része az egyén önmagával való jó kapcsolata.

A megkérdezett alanyok közül egyikük (A6) ennek a megállapításnak hangsúlyozására, különösen jó példának bizonyul. Sikeres vállalkozást vezet több mint 10 éve és két gyermekes anyuka, aki boldog párkapcsolatban él. Módszere kettős: egyrészt figyel önmagára, saját lelki egyensúlyára, aminek során tudatosítja magában azt a dolgot, hogy nem kell minden téren maximálisan megfelelni, időnként tudni kell felállítani prioritásokat és el kell fogadni a kisebb-nagyobb hullámvölgyeket. Másrészt nagyon fontosnak tartja azt, hogy szerető, támogató család vegye körül őt. Itt meg kell osztani a napi feladatokat és egy egészként, egymást segítve kell dolgozni a sikeren. A szerepkonfliktus feloldását így segítik kettős szinten: a saját, belső energiák aktivizálása és a családi segítség révén. A jelenleg feltárt eredmények vizsgálatát követően, tervezem a téma további és mélyebb vizsgálatát. Véleményem szerint, a vizsgálat központi témája rendkívül aktuális, és a helyzetben kínálkozó megoldási lehetőségek feltárása mélyrehatóbb vizsgálatot igényel. Továbbiakban célom elmélyültebben megvizsgálni a konfliktus két frontvonalát adó munka és otthon dimenzióját, kiegészítve és beemelve a vizsgálatba a konfliktuskezelést mint személyes kompetenciát. Vajon ez a készség tréningmódszerekkel fejleszthető-e az egyében? Egy másik érdekes dimenzióba vezet el bennünket az a kérdés, hogy vajon miként kapcsolódnak ide napjaink boldogságérzet kutatásai?

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ▶ Czako Ágnes-Kuczi Tibor-Lengyel György (1995): A kisvállalkozások néhány jellemzője a kilencvenes évek elején. *Közgazdasági Szemle*, 1995. XLII. 4. sz. 399-419.o.
- ▶ Csapó Ida (szerk.)(2007): *A nő, ha vállalkozik*. Minők Egyesület, Budapest
- ▶ *Employment in Europe* (1994): European Commission, Luxemburg
- ▶ Frey Mária (1996): A Magyar nők munkaerő-piaci helyzete – nemzetközi összehasonlításban. Munkaügyi Kutató Intézet. In (Laczkó Zsuzsa-Soltész Anikó szerk.): *A nők munkaerő-piaci helyzete Magyarországon – A vállalkozás mint alternatíva*. SEED Kisvállalkozás-fejlesztési Alapítvány, Budapest, 11-24.o.
- ▶ Dr. Gere Ilona (1996): Vállalkozó nők a mai magyar társadalomban. In (Laczkó Zsuzsa-Soltész Anikó szerk.): *A nők munkaerő-piaci helyzete Magyarországon – A vállalkozás mint alternatíva*. SEED Kisvállalkozás-fejlesztési Alapítvány, Budapest, 31-42.o.
- ▶ Jakab Julianna (2007): Szerepváltás és identitásalakulás a női vállalkozóvá válás folyamatában. In (Csapó Ida szerk.): *A nő, ha vállalkozik*. Minők Egyesület, Budapest, 14-17.o.
- ▶ Koncz István (2012): *Istennők kis hibákkal*. Quattrocento Kiadó
- ▶ Koncz Katalin (2008): *Nők a munkaerő-piacon – számvetés a rendszerváltástól napjainkig az Európai Unióban érvényesülő tendenciák és követelmények fényében*. Budapesti Corvinus Egyetem Women's Studies Központ, Budapest
- ▶ *Lehetőség nőknek* (2011):
http://www.piecesprofit.hu/kkv_cegblog/lehetoseg_noknek/ (utolsó letöltés dátuma: 2015.03.23.)

- ▶ Nagy Beáta (1995): Üzletasszonyok és üzletemberek: női és férfi vállalkozók az 1990-es évek elején. *Szociológiai Szemle*, 1995/4. sz.147-164.o.
- ▶ Roboz Gabriella (é.n.): A család és a munka egymásra ható tényezői <http://www.robozgabi.hu/node/6> (utolsó letöltés dátuma: 2015.03.23.)

Bevezetés

Az agrár-szaktanácsadás komoly múltra visszatekintő, interdiszciplináris tudományterület, amely I a XIX. században kezdett kibontakozni, mint önálló fogalom. Úgy véljük, hogy a több mint 200 éve létező magyar szaktanácsadásban 2014, az új ciklus kezdete egy meghatározó év, illetve, hogy 2015 a változtatások gyakorlati megvalósításának éve, egy komoly lehetőség a rendszer megreformálására és egy új hatékonyabb, valóban ügyfélközpontú szolgáltatás létrehozására, ami nagyban szolgálná a termelők, és a szaktanácsadók érdekeit is.

Jelen vizsgálatunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy vajon mi okozhatja azt a regionális eltérést, ami a szaktanácsadási szolgáltatás igénybevételében mutatkozik. A Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet statisztikáit vizsgálva is jól lehet látni a különbséget az alföldi és a dél-nyugati megyék szaktanácsadóinak eredményei között. Míg egyes alföldi megyékben a szaktanácsadók országos szinten is kiemelkedően jó eredményeket érnek el, addig az ország dél-nyugati megyéiben a szaktanácsadást igénybe vevők száma jelentősen kisebb. A kutatás céljai a következők: a mezőgazdasági szaktanácsadás hazai helyzetének vizsgálata, azon belül a különböző régiókban tapasztalható különbségek bemutatása, a regionális aránytalanságok okainak feltárása, a szakma szereplőinek a termelők és a szaktanácsadók nézőpontján keresztül.

1.A szaktanácsadás irodalmának áttekintése

A vizsgálat eredményeinek ismertetése előtt, röviden tekintsük át a szaktanácsadás rövid történetét és definícióját, céljait.

Mivel a szaktanácsadás országonként más eszközökkel dolgozik, és valamelyest más célok eléréséért küzd, nem létezik egyetlen általánosan elfogadott definíció.

A szaktanácsadás angol megnevezése, vagyis „extension”, magyarra lefordítva, szó szerint kiterjesztést jelent. Ennek eredete az 1870-es évekbe nyúlik vissza, amikor James Stuart a Cambridge-i egyetem oktatója térben kiterjesztette az egyetem oktatási tevékenységét azzal, hogy asszonyköröknek és dolgozó férfiak klubjainak tartott mezőgazdasági témájú oktatásokat.

Magyarországon is a XIX. században indult meg a mai szemmel szaktanácsadási munkának tekinthető tevékenység, ami a történelmi szituációk függvényében többször is jelentősen átalakult. Az első szaktanácsadással kapcsolatos rendelet az 1892. június 12-én kelt 6913. számú FM rendelet, amelyben a minisztérium a szaktanácsadást intézményesítette, és a magyaróvári, valamint a kolozsmonostori oktatási intézmények tanári testületéből megalakította a Tanácsadó Bizottságot. Az agrárképviseletben és oktatásszervezésben a második világháború végéig meghatározó szerepe volt az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek is. (Vér, 2013.)

A második világháború után a Magyar Népköztársaságban az államosításokat követően létrejött nagyüzemi rendszer és az iparszerű termelési rendszerek ideális feltételeket biztosítottak a szaktanácsadói hálózat kiépítésére, ami dinamikus fejlődésnek is indult ebben az időszakban. A szaktanácsadók létszáma az 1968-as értékről (kb. 2100 fő) 1989-re, a háromszorosára (kb. 7100 főre) gyarapodott.

A rendszerváltás után a mezőgazdaságnak és vele együtt a szaktanácsadásnak is új kihívásokkal kellett szembenéznie. A privatizációt követően a szaktanácsadási tevékenységet új alapokra kellett helyezni, amire az Antall-kormány megalkotta a „Kormány agrárpolitikája és programja” című dokumentumot, aminek VII. pontja foglalkozott kiemelten az agrár-szaktanácsadással. (Tóth, 2005.)

A következő fordulópont a szaktanácsadás történetében az ország Európai Unióhoz való csatlakozásával érkezett el. Az Unióhoz történő csatlakozással léptek hatályba az olyan, a mezőgazdasági tevékenységet napjainkig meghatározó irányelvek, mint az Európai Unió által 2003-ban megalkotott 1782/2003-as rendelet amely Cross Compliance vagy Kölcsönös Megfeleltetés néven is ismert. Ez a rendelet szabályozza többek között a közvetlen támogatások feltételeként elrendelt helyes mezőgazdasági és környezeti állapot betartását is.

Napjainkban, egy új költségvetési ciklus kezdetén, különösen fontos, hogy egy valóban hatékony és ügyfélközpontú szaktanácsadási rendszer épüljön ki a gazdák és a szaktanácsadók tevékenységének eredményesebbé tételére.

A szaktanácsadás fogalmi meghatározását illetően, ahogy említettük nem létezik egységesen elfogadott meghatározás, mivel minden ország eltérő mezőgazdasági feltételekkel rendelkezik. Ezért a dolgozat témáját tekintve elsősorban a Magyarországon leginkább elfogadott meghatározást ismertetjük.

A legáltalánosabban elfogadott definíció szerint: „A mezőgazdasági szaktanácsadás, olyan szolgáltatás, amely oktatási módszerekkel támogatja a vidéken élők szociális, társadalmi és gazdasági fejlődését, elősegítve ezzel életszínvonaluk növelését, valamint a mezőgazdasági élet társadalmi megítélésének javulását.” (Kozári, 2007.)

Ennek a definíciónak kulcseleme a vidéken élők életszínvonalának növelése, ami általános célként gyakran fogalmazódik meg a vidékfejlesztésben, ám a szaktanácsadás az életszínvonal növekedést a mezőgazdasági termelők oktatásával próbálja meg elérni.

2.Módszertan

A dolgozat módszertanát tekintve, a rövid irodalmi áttekintéstől eltekintve, elsősorban saját primer és szekunder kutatásainkra alapoztuk megállapításainkat.

Primer kutatásaink során az ország 7 régiójában interjúkat készítettünk mezőgazdasági vállalkozókkal, valamint regisztrált szaktanácsadókkal annak érdekében, hogy feltárjuk a szaktanácsadás működésének rendszerét, és a szolgáltatás igénybevételében mutatkozó jelentős területi különbségek okait.

A tanulmány elkészítése során *szekunder* kutatásokra is támaszkodtunk. A Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet adataira építve vizsgáltuk a szaktanácsadók számát, valamint a szolgáltatások területi lefedettségét. Ezzel párhuzamosan elemeztük a gazdálkodók szaktanácsadással kapcsolatos igényeit is. A következő kérdésekre kerestük a válaszokat: Melyik régióban a legsikeresebb a szaktanácsadás? Mik a siker okai? Adaptálni lehet-e a sikeres módszereket más megyékben?

Szekunder kutatás

A kutatás kiindulópontja a következő táblázat volt, ami a Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet munkatársai által összeállított adatbázisokból készült. Szekunder kutatásaink során figyeltünk fel arra, hogy milyen jelentős különbségek mutatkoznak meg az egyes megyék szaktanácsadóinak eredményeit tekintve. Például véve a vizsgálat két szélső értékét, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyét, ahol egy szaktanácsadó 2013-ban átlagosan 178 naplózott szaktanácsot adott, addig Baranya megyében egy szaktanácsadó 10 szaktanáccsal látta el ügyfeleit az adott évben. A közel 18-szoros eltérés különösen annak fényében meglepő, hogy mind a két megyében közel azonos az egy gazdálkodóra jutó szaktanácsadók száma.

1. táblázat: Összesített megyei adatok 2013 évre

Megye	Gazdák száma	Szaktanácsadók száma	Megyei szaktanácsadások száma	Gazda/szaktanácsadó	Szaktanácsadás/szaktanácsadó
Bács-Kiskun	53 785	91	6805	599	151
Baranya	20 683	23	908	921	10
Békés	36 808	45	3167	828	138
Borsod-Abaúj-Zemplén	43 748	45	3354	986	75
Budapest	1 215	21	686	74	33
Csongrád	31 870	52	3224	619	62
Fejér	23 486	19	1315	1254	69
Győr-Moson-Sopron	17 384	49	4715	363	96
Hajdú-Bihar	45 154	47	5463	973	116
Heves	17 461	29	1288	614	44
Jász-Nagykun-Szolnok	25 967	29	1049	911	36
Komárom-Esztergom	10 597	11	1083	982	98
Nógrád	10 611	16	1216	672	78
Pest	45 740	47	1690	986	36
Somogy	32 602	78	2050	425	26
Szabolcs-Szatmár-Bereg	70 921	77	13672	928	178
Tolna	19 993	31	607	655	20
Vas	16 919	16	936	1078	59
Veszprém	16 859	24	1879	722	78
Zala	25 643	25	1805	1040	72
Összesen	567 446	775	56 912	15 630	1 475
Átlag:	28 372	39	2 846	782	74
Szórás:	16884	23	3066	283	45
Relatív szórás:	60%	58%	108%	36%	61%

Forrás: NAKVI adatbázis alapján saját szerkesztés

Tehát a szórások elemzése alapján is bizonyítást nyert, hogy milyen jelentős különbség van a szaktanácsadók megyénkénti teljesítményében, hiszen 108%-os a relatív szórás, ami azt jelenti, hogy az átlagtól való eltérés kétszerese mutatható ki. A valóban ügyfélközpontú szaktanácsadási rendszer kiépítéséhez mindenképpen szükséges az aránytalanságok kiegyenlítése és a rendszerben lévő kihasználatlan tartalékok mozgósítása.

A következő ábrán az 1. sz.táblázatban megyei bontásban szereplő adatok láthatóak térképen, grafikus formában ábrázolva, a megyék adataiból képzett átlagszámokkal, amiből talán könnyebben értelmezhetővé válik az ország különböző területi egységei közötti eltérés. Az ország többnyire Alföld nagytájára eső régiókban a szaktanácsadók jobb számokat produkálnak, mint a nyugati megyékben működő kollégáik.

1. ábra A szaktanácsadók személyenként teljesített naplózott szaktanácsadásainak számát ábrázoló regionális térkép

(Forrás: NAKVI alapján saját szerkesztés)

Primer kutatás

A probléma felvetése után, tehát annak megállapítását követően, hogy a szaktanácsadási szolgáltatás igénybevételében milyen jelentős eltérések mutatkoznak, foglalmaztuk meg kutatási kérdéseinket:

1. Melyik régióban a legsikeresebb a szaktanácsadás?
2. Mik a siker okai?
3. Adaptálni lehet-e a sikeres módszereket más régiókban?

A szaktanácsadókkal és mezőgazdasági termelőkkel készített interjúk során azt tapasztaltuk, hogy az ország összes régiójában azonos nehézségekről számoltak be az érintettek, ezért összegyűjtöttük a leggyakrabban említett, a szaktanácsadás sikeres jövője érdekében megoldásra váró problémákat.

3. Megállapítások, következtetések

A jogi környezet gyakori változása.

Az interjúk készítése során gyakran felmerülő észrevétel volt, hogy a jogszabályalkotók a szaktanácsadási szolgáltatást érintő joganyagok megalkotásánál nem következetesek, a jogszabályok megjelenése sokszor késedelmes, vagy a megjelenés eredeti határideje módosul, ami frusztrálóan hat az érintettekre. Az adott körülmények között a szaktanácsadók számára is nehézséget okoz a jogszabályi feltételek követése, ez természetesen megnehezíti az ügyfelekkel történő kommunikációt és a munkavégzést is.

Bürokratikus terhek.

Úgy véljük, az elsőként említett probléma egyik következménye, hogy a szaktanácsadók és a termelők részéről is majd minden esetben említett gond volt az ügyintézés összetettsége és lassúsága, ami érinti a támogatások kifizetését (egyik interjúalanyunk közlése szerint előfordult, hogy a szaktanácsadási szolgáltatással kapcsolatos támogatási összeg kifizetése olyan mértékben szenvedett késedelmet, hogy a szaktanácsadó saját maga fizette ki a támogatást a termelőnek, a további munkakapcsolat megmaradása érdekében.) Ez természetesen nem hat ösztönzőleg a gazdákra, hogy szaktanácsadó segítségét vegyék igénybe.

Kommunikációs problémák

Talán a legkomolyabb fennakadás a siker elérésében, a rendszer összes résztvevőjének oldaláról jelentkező kommunikációs nehézség. Az Agrárkamara az Országos Szaktanácsadási Központ szerepének átvételével komoly feladatok hárulnak. Egyrészt egyeztetnie kell a jogszabályalkotókkal, másrészt a szaktanácsadók és a gazdák felé is kommunikálnia kell a várható változásokat, ami a gyorsan változó jogszabályi környezet miatt nehéz feladat.

A szaktanácsadók elmondásaiból csak ott lehetett sikeresnek ítélni a helyzetet, ahol a szaktanácsadó rendszeres kapcsolatban áll ügyfeleivel. Ez történhet akár hírlevelek kiküldésével, ami segíti a gazdákat a tájékozódásban, és a kétirányú kommunikáció elősegítésében is komoly szerepet játszik.

Több gazda is arról számolt be, hogy szaktanácsadója nem tudja megfelelően tájékoztatni, ami szintén arra a kommunikációs problémára utal, miszerint a szaktanácsadók sem értesülnek előbb a termelőknél az őket érintő változásokról.

A termelők gyakran azért nem veszik igénybe szaktanácsadó segítségét, mert nem rendelkeznek megfelelő információval arról, hogy egy magasan kvalifikált, komoly szakmai tapasztalattal rendelkező szaktanácsadó komoly segítséget jelenthet jövedelme növelésében. Az is gyakran jelentkező probléma, hogy a sokszor alacsony mezőgazdasági képzettséggel rendelkező gazdák egymás közötti információcserére hagyatkoznak, mivel úgy vélik, hogy meglévő tapasztalatuk elegendő a saját művelési ágakban, és szakember segítségét csak valamilyen váratlanul fellépő komoly probléma esetén veszik igénybe. Ehhez kapcsolódó probléma továbbá, hogy a gazdálkodók sokszor bizalmatlanok a szaktanácsadókkal szemben, és ahogy fentebb említettük tapasztalataikra hagyatkozva dolgoznak.

A szaktanácsadók úgy vélik, a mezőgazdasági vállalatok által alkalmazott direktmarketing módszerek, mint a termékbemutatókkal egybekötött vacsorák, és az értékesítéssel is foglalkozó nem független szaktanácsadók lobbitevékenységüknek köszönhetően könnyebben elnyerik a gazdák bizalmát, mint független pályatársaik. Úgy véljük ez is kommunikációs hiba, megfelelő fórumokon alkalmazott marketingkommunikációval, sokkal jobban lehetne pozicionálni a most már az Agrárkamara égisze alatt működő szaktanácsadási szolgáltatást. Ennek meglépése számos előnnyel járna, hiszen a gazdák bizalmának elnyerésével lehetne a legkönnyebben ráébreszteni őket, hogy a szaktanácsadóktól olyan új a termelést segítő információkhoz jutnának, ami segítené őket jövedelmük és ezzel együtt életszínvonaluk növelésében.

Gazdálkodók pénzügyi megfontolásai

A meginterjúvolt gazdálkodók közül többen jelezték, hogy eleve ki kell zárniuk a szaktanácsadási szolgáltatás igénybevételét, azon egyszerű oknál fogva, hogy még a tanácsadásra elszámolható összes kiadását finanszírozó 80%-os támogatás mellett fennmaradó összeget sem tudják nélkülözni, vagy tisztában vannak a kifizetések lassúságával, és ezért nem vesznek igénybe szaktanácsadást.

A másik pénzügyi jellegű probléma, amit a legtöbb szaktanácsadó megemlített, a gazdálkodók támogatás alapú érdeklődése a szolgáltatás iránt. (Interjúalanyom elmondása szerint a talajvédelemmel kapcsolatos támogatások változásakor az ügyfelei megbízásából vizsgált 30.000 hektár, szinte átmenet nélkül lecsökkent 10 hektárra.) A gazdálkodók egy jelentős hányadának a különböző pályázatok és támogatások elnyeréséhez, vagy a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal ellenőrzéseivel kapcsolatban van szüksége a naplózott szaktanácsadási szolgáltatásra, sok esetben nincs is valódi munkakapcsolat a felek között, számoltak be a helyzetről szaktanácsadók.

A primer és szekunder kutatás eredményei bebizonyították, hogy a szaktanácsadás igénybevételének hajlandósága ágazonkénti és területi (regionális) bontásban is nagy eltérést mutat. Jelentős szerepet játszik ebben a gazdálkodók szakképzettsége, gyakorlata és a szaktanácsadóval kialakított munkaviszonya. Jelentősen befolyásolja a szaktanácsadást igénybe vevők számát az a tény, hogy a regisztrált szaktanácsadók száma területileg nem egységes eloszlású, illetve egyes régiókban nem minden szakterület képviselői érhetők el a gazdák számára.

4.A kutatás eredményeinek hasznosíthatósága, következtetések:

Kutatásunkkal fel kívánjuk hívni a szakma figyelmét arra, hogy a 2014. évvel kezdődött programozási ciklus egy kitűnő lehetőséget biztosít a valóban ügyfélközpontú szaktanácsadási szolgáltatás megteremtésére, és arra is, hogy a gazdálkodók megkérdezése nélkül kialakított rendszer nem válthatja be a hozzáfűzött reményeket.

A szaktanácsadókkal és a gazdákkal készített interjúk kiértékelése után bizonyítottnak látszik, hogy pusztán statisztikákra építve, a rendszer szereplőinek bevonása nélkül nem építhető ki eredményesen működő szolgáltatási szisztéma.

A szaktanácsadás létjogosultsága véleményünk szerint a gazdálkodóknak történő információátadásban (legyen az oktatás, képzés, vagy szaktanácsadás) rejlik. A termelés az információk megfelelő közvetítésével, sokkal hatékonyabbá válhat. Ennek fényében meglepőnek tűnhet a rendszerben pillanatnyilag fennálló kommunikációs zavar, aminek leküzdésére a rendelkezésre álló legkomolyabb erőforrásokat látjuk szükségesnek bevetni. Csak úgy lehet bizalmat építeni a rendszer szereplői (a Kamara, a szaktanácsadók, és a termelők) között, ha elhárulnak az imént említett akadályok.

Véleményünk szerint tehát, a siker titka a felek közti harmonikus kommunikációban és a gazdálkodók színvonalas képzésében rejlik, ez a módszer pedig igenis átadható minden megyének!

Irodalomjegyzék:

- ▶ Dr. Kozári József – Ritter Krisztián – Szabóné Papp Hajnalka – Szabóné Willin Erzsébet – Tóth Krisztina, Szaktanácsadás Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma, Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar, Debrecen, 2007
- ▶ Tóth Krisztina Az agrár-szaktanácsadás helye a mezőgazdasági ismereti rendszerben, fejlesztési lehetőségeinek megalapozása Magyarországon, doktori disszertáció, Gödöllő, 2005
- ▶ Vér András A magyar és osztrák mezőgazdasági tanácsadó rendszer – farm advisory system – összehasonlító vizsgálata és értékelése, doktori disszertáció, Mosonmagyaróvár, 2013
- ▶ Mélyinterjúk Magyarország 7 régiójában tevékenykedő szaktanácsadókkal és mezőgazdasági termelőkkel
- ▶ A Nemzeti Agrárszaktanácsadási, Képzési és Vidékfejlesztési Intézet adatbázisai

Absztrakt

A Szociálterápiás Szerepjáték egy, a 70-es években kifejlesztett, a személyiség szelíd utóérlelését segítő tréningmódszer. Németországi megalkotói kezdetben alapvetően a szociális szférában alkalmazták (alkoholbetegek és szenvedélybetegek megsegítésére). Azonban az elmúlt mintegy fél évszázad során a módszert továbbfejlesztették, így az élet számos más területén is hatékonyan használhatóvá vált.

Magyarországon jelenleg a 150 órás általános önismereti képzés érhető el, de 30-35 órás speciális képzések is vannak, melyek alkalmazhatók szociális szakemberek, pedagógusok és köztisztviselők/kormánytisztviselők képzésére, továbbképzésére.

E módszer alkalmas továbbá az ifjúság (kamaszok, fiatal felnőttek) megsegítésére, az élettörténet feldolgozására, a hit és identitás, valamint az egészség-betegség-halál kérdéseinek megválaszolására és a konfliktusok kezelésére. A Szociálterápiás Szerepjáték egyik igazi – és ma valóban divatos – gyöngyszeme a mesék világába vezet.

Az elmúlt évek gyakorlati tapasztalatai azt mutatják, hogy e módszer valóban hatékonyan segít az én-képet megerősíteni, ha szükséges, helyreállítani. Támogatást nyújt, ha nehéz helyzetbe kerülünk, vagy ha olyan problémával szembesülünk, amivel korábban még nem találkoztunk. Csoportmódszerbeli sajátossága, hogy szükség esetén együttérzést és támogatást, valamint cselekvési alternatívákat nyújt azoknak, akik egy probléma megoldásának folyamatában elakadtak.

Jelen tanulmányban a Szociálterápiás Szerepjátékot, mint metódust mutatom be az érdeklődő olvasóknak, rávilágítva a módszer alkalmazásának eddigi és egy lehetséges új területére. Ezt követően a tréning hatékonyságát vizsgáló kutatásaimról, s a kutatások jelenlegi állásáról számolok be.

1. Bevezetés – a Szociálterápiás Szerepjáték bemutatása

A Szociálterápiás Szerepjáték (rövidítve: STR) egy, Németországban a '70-es években kifejlesztett, a személyiség szelíd utóérlelését segítő tréningmódszer, mely hazánkban mintegy 20 éves múltra tekint vissza.

Az STR elsődlegesen a szociálterápia, a felnőttképzés és a szupervízió területein jól használható önálló módszer, amely a szociális munka gyakorlatában alakult ki és fejlődött tovább. A szociális munka / szociálpedagógia cselekvési stratégiáihoz idomul, az erre a hivatásra alapvetően jellemző attitűdhez, magatartásmóddhoz igazodik. Figyelembe veszi az egyéni és szociális szükséghelyzetekben küszködő, a válságban vagy szélsőséges élethelyzetekben lévő kliensek sajátosságait. Foglalkozik az ilyen jellegű gondok létrejöttének okaival is, felderíti a változást elősegítő viselkedési formákat, lehetővé teszi segítő kapcsolatok kialakulását. (Stein, 2009.)

A Szociálterápiás Szerepjáték név a német Sozialtherapeutisches Rollenspiel szavak tükörfordítása. E két szóból álló elnevezés több rétegű jelentéstartalmat hordoz. Vizsgáljuk meg e szintagma egyes elemeit külön-külön!

Szociál-

E szóösszetételekben előforduló előtag az utótagnak a társas étellel való kapcsolatára utal. A Szociálterápiás Szerepjáték esetében sincs ez másként. Az STR ugyanis csoportmódszer, melynek egyik mozgatórugója a csoporton belüli társas interakciókban rejlik. E módszer 6-12 fő

együttes jelenlétekor működik a leghatékonyabban. A csoportmódszer sajátosságaira a módszert bemutató szakaszban még visszatérek.

-terápiás

A terápia szó eredetileg gyógykezelésben való részvételt jelent. A módszer nevében a terápiás jelző utal arra a pozitív változási folyamatra, melynek végeredménye az én-kép megerősödése, a sérült én-részek rehabilitálódása, részbeni vagy teljes gyógyulása, valamint az ép én-részek további erősödése. Már egyetlen alkalom is elegendő lehet a gyógyulást hozó felismeréshez, de a tartós változáshoz szükség lehet még további alkalmakra.

A *szerepjáték* szó azt az asszociációt keltheti a tisztelt olvasókban, hogy a foglalkozásokon részt vevők mások bőrébe bújva, azok szerepét magukra öltve eljátszanak bizonyos helyzeteket. Valóban, ez a csoportfoglalkozások során olykor előfordul, ám az eszköztárnak csak egy meghatározott szeletében találhatók a szó klasszikus értelmében vett szerepjátékok.

Óhatatlanul felmerül bennünk a kérdés, hogy ha a játéktárnak csak egy része a szerepjáték, akkor miért nevezik így a módszert? Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ kapjunk, a szerepjáték szót tovább kell elemeznünk. Elsőként vizsgáljuk meg a szóösszetétel második tagját!

-játék

E szó többretegű jelentéstartalommal bír. A Magyar Értelmező Kéziszótár¹ szerint a játék egyfajta "szórakoztató tevékenység, vagy annak egy eszköze, amit bizonyos szabályok szerint a győzelem érdekében általában többen játszanak". "A játék olyan érdekes időtöltés, könnyed tevékenység, amit nagy érdeklődéssel és örömmel végeznek kitalált célok elérése, a saját képességek, és korlátozott lehetőségek felhasználásával törekedve a nehézségek leküzdésére".

A Szociálterápiás Szerepjáték párhuzamba állítható a fenti fogalmi meghatározás elemeivel. A csoportfoglalkozás során a bizalom légkörét megteremtve játszanak a résztvevők, elsősorban a fantáziájuk, másodsorban bizonyos eszközök, tárgyak igénybevételével. Ennek a közös játéknak szabályai és jól meghatározott játéklépései vannak, melyek kellően biztonságos környezetet teremtenek a mélyebb, személyesebb tartalmak megosztásához is. A siker, amit a definíció győzelemnek nevez, az egyén szintjén manifesztálódik. Fontos megjegyeznünk, hogy ebben az esetben a csoporttag győzelme (saját problémájának sikeres megoldása) nem jelenti a másik, vagy a többi csoporttag vereségét. Sőt, az egyéni sikertörténetek hatása – a többi csoporttag számára nyújtott pozitív megoldási modellként – multiplikálódik.

Szerep-

Válasszuk le e szórészletet a "játék" szóról, és vizsgáljuk meg közelebbről! A szerep szó elemzésekor annak szintén számos jelentéstartalmával találkozhatunk, melyek közül több a színházi életre, színpadra vonatkozik. Azonban egy általánosabb értelemben vett definíció szerint a szerep nem más, mint "egy olyan szokásos magatartás, mely valamilyen munkával, képzettséggel, vagy társadalmi helyzettel kapcsolatos".²

A Szociálterápiás Szerepjáték szerep-felfogása erős hasonlóságot mutat a fenti megfogalmazással. Ugyanis a csoportban olyan személyek vesznek részt, akik az élet számos területén öltönek magukra – pusztán a mindennapi életükből fakadó – szerepeket. Hiszen a csoporttagok olykor szülők, vagy éppen gyerekek, máskor főnökök, beosztottak, vagy akár tanulók, netán egy-egy adott szakmát gyakorló, vagy éppen munkanélküli emberek lehetnek. Ha a csoporttagok életét közelebbről vennénk szemügyre, azt is megtapasztalhatnánk, hogy ők az életkoruktól vagy élethelyzetüktől függően akár egymással ellentmondásban álló szerepek tulajdonosai is lehetnek egyszerre. A csoportfoglalkozások során a résztvevők ezekkel a szerepekkel kerülnek közelebbi kapcsolatba, és ezekkel – a mindennapi életből fakadó – szerepekkel játszanak. Ezért nevezik ezt a műfajt szerepjátéknak.

¹ Forrás: http://wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Kezd%C5%91lap

² Forrás: http://wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Kezd%C5%91lap

A játékok során egy múltból hozott élményt/emléket hívnak elő. A játéklépések sora segít tudatosítani, hogy e múltbeli élmény/emlék hogyan hat a jelenre, majd a játék egy ún. kiértékelő kérdéssel (Auswertungsfrage) a jövőre, és jövőben kívánatos változtatásokra irányítja a figyelmet.

Természetesen az egyes képzési egységek játécai nem véletlenszerűen kapcsolódnak egymáshoz. A csoportfoglalkozások sora tematikailag egymásra épül.

2. Képzési rendszer

2.1. A képzési rendszer felépítése

Az STR három (egyenként 150 óra időtartamú) egymásra épülő képzési egységből áll.

Az *első* képzési egység alapvető célja az alap játékformákkal való ismerkedés, és az önismeret fejlesztése. E képzési szakasz nem igényel előképzettséget.

A *második* képzési egység már inkább módszertani irányultságú, bár a játékok sajátosságából fakadóan az önismeret itt is hangsúlyosan jelenik meg. E képzési szakaszba szociális munkás, szociálpszichológus vagy egyéb pszichoszociális területen szerzett képzettséggel/végzettséggel rendelkezők léphetnek be.³ E képzési szakasz ugyanis épít a korábban (iskolarendszeren belül, felsőfokú tanulmányok keretében) megszerzett tudásra, ismeretekre. Az STR második képzési szakaszát végzett személyek csoportvezetői jogosítványt szerezhetnek, azonban önálló csoportvezetésre csak szupervízió mellett jogosultak.

A *harmadik* képzési egység valódi unicum, a szimbólumok világába vezet át, a meséket, mondákat és mítoszokat segítségül hívva, felhasználva a bennük lévő egyetemes tudást.⁴ A módszer – már az alap képzési egységtől kezdve – túlnyomórészt képek és szimbólumok segítségével dolgozik, ezért van kiemelkedően fontos szerepe a csoportterapeutává válás folyamatában e képzési egységnek.

2.2. Specializációk

Az első három képzési egység játéktárát kiegészítik az érzékenyek tekintett életkorra, és a különleges élethelyzetekre kidolgozott játékok. Az "ifjúsági specializáció" játécai kifejezetten a felnőtté válás küszöbén álló ifjak élettani és életkori sajátosságaihoz alkalmazkodnak, az "élet történet feldolgozása" pedig az időskori élethelyzet jellegzetességeire koncentrálnak. Érzékeny területként külön fókuszba kerül az "egészség, betegség, halál", valamint a "hit és identitás" témaköre is.

3. A szociálterápiás szerepjáték módszerének általános bemutatása

A szociálterápiás szerepjáték játékformákat kínál önmagunk és mások észlelésének (észlelésközpontú játékok), a csoportbeli szociális viselkedés, valamint az aktuális problémák észrevételének, strukturálásának és megoldási stratégiáinak javítására (csoportcentrikus és problémacentrikus játékok).

Az STR előnyben részesíti a kliensek egészséges énrészeire való építést, ezek önségítő és öngyógyító erőit óhajtja mozgósítani. Ugyanakkor tekintetbe veszi a mindenkori csoporttag tanulási tempóját és ismeretszintjét, ezért különféle helyzetekben is jól alkalmazható. Mivel túlnyomórészt képek és szimbólumok segítségével dolgozik, a kliensek hamar letesznek az elhárító mechanizmusok használatáról. (Eisenbarth, 2004)

³ A belépési korlát a módszert népszerűsítő Magyarországi Szociálterápiás Szerepjáték Egyesület alapszabályában található. E szabályozás összhangban áll a németországi anyaegyesület (Adelheid Stein Institut für Sozialtherapeutisches Rollenspiel) szabályozásával.

⁴ A mesék ereje az érési folyamat támogatásában, és az identitás erősítésében rejlik. A fejlődésben való elakadásunk, vagy akár saját identitásunk kialakulatlansága tükröződnek vissza a mesék csodálatos világában, de úgy, hogy azonnal megjelennek előttünk a lehetséges megoldási modellek is. A mesék lehetővé teszik, hogy az általános élethelyzetünkből fakadó problémákkal szembesüljünk, és segítséget nyújtanak számunkra egyéni nehézségeink feldolgozásában. (Aschenbrenner-Egger, Huber, Pruy-Lange, Schild, Stein, 2004.)

Az érzékelésen, észlelésen alapuló játékok az önészlelést és mások észlelését szolgálják; az egyéni élettörténet tudatosult és elfeledett mozzanataival, a büntudattal és az egzisztenciális válságokkal foglalkoznak. Ezekre a játékokra jellemző a bizonyos tárgyakhoz vagy képekhez kapcsolódó élményekkel és érzésekkel való szembesülés, a másokba (helyzetükbe, személyükbe) való beleézés, valamint a szimbólumok meghatározott használata.

A *csoporthoz tartozó játékok* csoportbéli élményeket elevenítenek fel, illetve tesznek lehetővé. Visszatükrözik a csoport szerkezetét és a csoportfolyamatot, vagy a csoportban kialakuló kapcsolatok sajátosságaival, illetve a más csoportokhoz való viszony jellegzetességeivel foglalkoznak. Céljuk a szocializációs hiányok pótlása, a beállítódások megváltoztatása, a döntésképeség és a konfliktustűrés fokozása. Játékformaként itt a szerepjátékot alkalmazzák, amely a csoporttematika áttételessége miatt szimbolikus játékká válik.

A *problémacentrikus játékok* egy problematikus vagy zavarba ejtő (frusztráló) helyzet élmény- vagy cselekvési vonatkozásaival foglalkoznak. A probléma elemzésére, a cselekvési változatok kimunkálására, az elégtelenség (insufficiencia), illetve a mindenhatóság érzésének feldolgozására szolgálnak. Az itt használt játékforma szintén a szerepjáték, amely az áttételesség révén ismét szimbolikus játékká válhat. (Huber, Schild, 1996.)

Az elmúlt évtizedek gyakorlati tapasztalatai azt mutatták, hogy e módszer valóban hatékonyan segít az én-képet megerősíteni, ha szükséges, helyreállítani. Támogatást nyújt, ha nehéz helyzetbe kerülünk, vagy ha olyan problémával szembesülünk, amivel korábban még nem találkoztunk. Csoportmódszerbéli sajátossága, hogy szükség esetén együttérzést és támogatást, valamint cselekvési alternatívákat nyújt azoknak, akik egy probléma megoldásának folyamatában elakadtak.

A szociálterápiás szerepjáték sajátossága, hogy a csoportfoglalkozást vezető tréner – a módszer terminus technikáját használva a "csoportvezető" – a csoporttagokhoz hasonlóan részese az eseményeknek, saját élményeit megosztva a csoporttagokkal közösen játszik. A csoportfolyamatokat nem kívülről irányítja, hanem saját személyes példáját felhasználva, a csoporton belülről, tudva, hogy a változtatásra való készség alapja a személyes felismerés, és belátás. A felismerések, belátások megszületéséhez, a csoportfolyamat tudatos tervezésével, a témák, illetve játékok megajánlásával, a játékszabályok kínálta megnyilvánulások érzékeny felhasználásával járulhat hozzá, meghagyva a csoporttagok számára a szabadságot, hogy maguk dönthessenek, a látott és hallott minták részbeni vagy teljes mértékű követéséről, illetve azok elutasításáról.⁵

A módszer szelíd, a csoporttagok fejlődési üteméhez igazodik, lehetővé téve valamennyiük számára, hogy a saját tempójukban haladjanak. A változási folyamatok lassan mennek végbe, ámde mélyrehatóak, eredményük tartósan beépül a személyiségbe.

4. A Szociálterápiás Szerepjáték alkalmazási területei

Korábban már említettem, hogy e metódus németországi megalkotóinak célcsoportja elsősorban az alkoholbetegek és szenvedélybetegek köre volt, azonban – mivel a módszert a társadalmi szükségleteknek és igényeknek megfelelően – folyamatosan fejlesztik, a felhasználhatóság területei nem csak az anyaországban (Németországban), hanem hazánkban is folyamatosan bővülnek.

⁵ A szociálterápiás szerepjáték sajátossága, hogy a csoportvezető nem minősíti a csoporttagok megnyilvánulásait, hozzászólásait (sőt, ez a csoporttagok számára is tilos, a többi csoporttag vonatkozásában). A csoportvezető nem értelmezi az egyes megnyilvánulásokat, és nem ad tanácsot, hiszen a csoporttagok számára a mintakövetés mindig vonzóbb, mint a parancsokhoz, elvekhez, eszmékhez való igazodás lehetősége. Amennyiben a csoportvezető látja a problémás területeket, a játékok megválasztásával irányítja a csoporttagok figyelmét a feldolgozandó problémák felé. (Eisenbarth, 2004.)

Magyarországon a Szociálterápiás Szerepjátékot az alábbi területeken alkalmazták és alkalmazzák jelenleg is:

- a szenvedélybetegek kezelésében és rehabilitációjában
- a fiatalokkal való foglalkozásban
- az időskorúak élettörténetének feldolgozásában
- tartós munkanélküliek körében
- speciális intézményekben (börtön, nevelőotthon stb.)
- a lelkigondozásban és a lelkibetegek gondozásában
- a közép fokú- és a felsőoktatásban
- a felnőttképzésben⁶

Fontos megjegyezni, hogy az STR a már jelenlévő problémák feldolgozásán túl alkalmas a problémák kialakulásának megelőzésére (prevencióra) vagy azok korai felismerésére. A módszer alkalmazásának elméleti és gyakorlati tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a személyiség fejlődése, és annak pozitív hatásai nem csak a csoporttagok magánéletére van pozitív hatással, hanem az életük ún "hivatalos" területére is. Ez a "hivatalos" terület az, mely kutatásom tárgyát képezi.

5 A kutatás tárgya: a szociálterápiás Szerepjáték új alkalmazási területe

5.1. Az ember, mint speciális erőforrás

Az emberek olyan erőforrások, melyek nem csak munkaerejüket, hanem sajátos élettörténetüket is magukkal viszik a munkahelyükre. Az élettörténetük nagy mértékben befolyásolja a munkához való hozzáállásukat, valamint megfelelni tudásukat és akarásukat, és még számos olyan elemet, melyek jelentős mértékben meghatározzák teljesítményüket. (Huber, Schild, 2007.) Ezt felismerve a nemzetközi gyakorlatban egyre inkább teret nyernek – a hagyományos elméleti tudásanyagot átadó képzések mellett – a kompetencia- és készségfejlesztő tréningek. (Linder, 2014. 40. o.)

Az élettörténetünk, a teljesítményhez, elvárásoknak való megfeleléshez való hozzáállásunk, a fejlődésre való képességünk, és még számos, a munka világában való beváláshoz szükséges képességünk és készségünk már kisgyermekkorunkban fejlődésnek indul⁷, e fejlődés azonban nem töretlen. Gyakori, hogy feldolgozatlan gyermek- vagy ifjúkori problémák blokkolnak minket az objektivitásban, más esetben a helyes cselekvési módok kialakításában és begyakorlásában. Emberi mivoltunkból fakad, hogy olykor megoldhatatlannak tűnő problémákkal találjuk szemben magunkat. Ráadásul a munkában töltött idő felemésztheti energiánk jelentős részét, ami a szakmai motivációnkat és a lelkesedésünket csökkentheti. (Marok-Martos, 2006.)

Azok a munkavállalók, akik emberekkel foglalkoznak (például akik ügyfélkapcsolatban állnak) fokozott terhelésnek vannak kitéve. Olyan mennyiségű és minőségű problémahalmazzal kell megküzdjenek, amely még a legérettebb személyiséggel rendelkezőket is próbára teszi.

Feltevésem szerint indokolt az önismeret fejlesztése, ezáltal a problémákhoz való másfajta viszonyulás, továbbá helyes cselekvési módok kialakítása és begyakorlása. Ezen a területen kellene erősíteni, megtámogatni a dolgozókat, hogy munkájukban „kialakíthassák saját

⁶ Akkreditált 35 órás, személyiségfejlesztő tréningeken vehetnek részt a szociális gondoskodás területén dolgozók, a pedagógusok, és 2014. óta a kötelező közigazgatási továbbképzés keretein belül a köztisztviselők és a kormánytisztviselők is.

⁷ A szakirodalom hangsúlyozza a családnak, mint elsődleges szocializációs csoportnak, valamint annak elhagyásának jelentőségét, az egyéni életpálya alakulásában. (Huber, Schild, 2007., 62. o.)

cselekvésrendszerüket, vagyis felismerjék, felülvizsgálják, és esetlegesen megváltoztassák eljárásukat”⁸ (Huber,Schild, 2007., 67. o.)

Az elmúlt évtizedek fejlődésének eredményeként a különféle gazdasági szervezetek körében divatossá vált a tudásmenedzsment, ezen belül a kompetenciamedzsment⁹ rendszerek kiépítése és működtetése. "A tudás felértékelődése...a különböző kapcsolódó területek középpontba kerülése talán ma már mindenkinek természetes"(Bencsik, Marosi, Dóry, 2012.) a versenyszféra területén. De vajon hogy állnak ehhez a kérdéshez azok a szervezetek, melyek nem profitorientáltak? Fontos-e számukra az embernek, mint "munkaeszköznek a karbantartása"? És ha igen, mit tehetnek a céljuk elérése érdekében?

A továbbiakban e kérdésekre keresem a választ, a közigazgatás intézményrendszerét illetően.

5.2 Az ember, mint erőforrás megóvása, regenerálása

Ahhoz, hogy megértsük a közigazgatás mai helyzetét, röviden meg kell említenünk, hogy a rendszerváltást követően egy – még napjainkban is zajló – többlépcsős reformfolyamat indult el¹⁰, mely folyamatnak – a kormányzati szándék szerint – egyik gondolati alappillére, hogy meg kell teremteni a közigazgatás rendszerének stabilitását ahhoz, hogy a magas színvonalon történő minőségi szolgáltatások nyújtásának feltételeit biztosítani lehessen. Azonban a jól meghatározott intézményi keretek, és a megbízhatóan működő rendszer önmagában még kevés a hatékonyság és a minőség garantálásához. (Balázs, 2011.) Kiemelt feladattá vált a megfelelő személyi állomány megteremtése (Verebélyi, 1998.), szakmai szempontok alapján történő kiválasztása, és folyamatos fejlesztése, képzése. (Kttv., 273/2012. (IX.28.) Korm. r.)

E két emberi erőforrás menedzsment funkció (ti: a kiválasztás és a képzés/fejlesztés) bizonyos módon összekapcsolódik, és a "végeredmény" (ti: minőségi szolgáltatást nyújtó közigazgatás) szempontjából két egyformán fontos területről van szó. Témánk szempontjából azonban a hangsúlyt a képzések területére, annak is egy speciális szelétére a csoportmódszeren alapuló önismereti/személyiségfejlesztő képzésekre helyezük.

A humanista pszichológia képviselőinek (többek között: Abraham Maslow, Carl Rogers, Routh Cohn) feltevése szerint minden egyén természetes törekvése a személyes fejlődés. (Huber, Schild, 1996.) Az emberek életben való boldogulását – szerintük – azzal lehet megtámogatni, ha a fejlődési folyamat beindítását katalizáljuk, ezzel hozzásegítjük őket a pozitív én-kép kialakításához. E katalizációs folyamatoknak egyik eszköze az önismereti és személyiségfejlesztő tréningek tartása.¹¹

A kiscsoportos formában megvalósított személyiségfejlesztés, arra ad lehetőséget, hogy a csoportban jelenlévők meghatározott szabályok mentén megoszthassák egymással a problémáikat. A csoporttagok reflexióinak hatására világossá válik előttük, hogy mások is éltek már át hasonló helyzetet, hogy nincsenek egyedül a nehézségeikkel. A csoporttagok által megosztott élményekből, emlékekből ötleteket meríthetnek arra vonatkozóan, hogy a jövőben hogyan tudnak sikeresen megküzdeni azokkal a problémákkal, amikkel az életük korábbi szakaszában egyáltalán nem, vagy csak részben boldogultak. A csoportfoglalkozásokon részt vevő személyek védett környezetben új viselkedési alternatívákat próbálhatnak ki, és

⁸ A magyar fordításban az "eljárás" szó szerepel, de a szövegkörnyezetből kiolvasható jelentése inkább: "tetteiket, másokhoz való hozzáállásukat, bánásmódjukat".

⁹ A kompetenciamedzsment "olyan komplex eszköz, mely a humánerőforrás gazdálkodási folyamatban, a munkaerő kompetenciának fejlesztése által kívánja biztosítani a megfelelő színvonalú teljesítményt". (Linder, 2014. 41. o.)

¹⁰ A reformfolyamatnak első jelentős állomása a köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény (Ktv.), a legutóbbi pedig a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.) megalkotása volt. Mindkét törvény alapjaiban változtatta meg az addig életben lévő szabályozást.

¹¹ "Az önismereti csoportok szervezésének kiindulási pontja az az igyekezet, amely segítséget kíván nyújtani az embereknek egy tartalmasabb, megelégedettebb élet megvalósításához." (Huber, Schild, 2007., 97. o.)

próbálkozásaiikkal kapcsolatban azonnali visszajelzést kaphatnak, ami segíti őket abban, hogy a személyiségüknek leginkább megfelelő viselkedésmódot válasszák, majd az új sémát begyakorolhassák. A helyes cselekvési módok megtalálása hozzásegíti őket ahhoz, hogy a munkahelyükön magasabb szintű teljesítményt nyújthassanak. (HR Portál, 2014.)

A csoportmódszer a résztvevők számára lehetővé teszi, hogy probléma-megoldási repertoárjuk bővüljön, a tréning során szerzett tapasztalataikat nem csak a munka világában, hanem a magánéletükben is alkalmazni tudják. (v.ö.: Eisenbarth, 2004.)

5.3. Egy lehetséges új kutatási terület

A következő időszak kutatásaiban éppen ezt a területet szeretném közelebbről megvizsgálni, az önismeret-fejlesztés következményeit, valamint annak a munkavállalókra és a szervezetre gyakorolt hatásait.

A kutatások lefolytatásának logikája az alábbiak szerint alakul. Hosszú távú, 12 hónapon keresztül tartó vizsgálatot tartok célszerűnek, két kutatási csoport létrehozásával (személyiségfejlesztésben részesített célcsoport, és a fejlesztésben nem részesített kontrollcsoport) bevonásával, három mintavételi időpont (képzés előtti, közvetlenül a képzés utáni, és az utánkövetési időszak végén történő vizsgálat) alkalmazásával. A vizsgálati minta kiválasztása véletlenszerű mintavétellel történik. A személyiségfejlesztés során alkalmazott csoportmódszer a korábbiakban bemutatott Szociálterápiás Szerepjáték.

Vizsgálataimban arra a kérdésre keresek választ, hogy pontosan milyen területeken és hogyan ragadható meg a fejlesztés okozta változás, illetve, hogy megragadható-e egyáltalán közvetlen hatásaiban, vagy csak közvetetten. Céлом mérhetővé tenni a személyiségfejlesztésnek a személyre gyakorolt hatásait, arra fókuszálva, hogy a változások miként jelennek meg (illetve, hogy megjelennek-e egyáltalán) a munkavégzés területén. Vizsgálni fogom a célcsoport és kontrollcsoport kapcsolati hálójának változását, és ismereteket gyűjtök a közszolgák motivációjáról, lojalitásáról és elégedettségéről, illetőleg azoknak változásáról. Ezen vizsgálatok lefolytatásához – jelen fázisban – , a megfelelő módszereket, és eszközöket keresem.

A kutatás célja kényes, egyben nagyon nehezen mérhető területet érint. Nem véletlen, hogy ennek a témának igen szűkös a szakirodalma, elsősorban a gyakorlati vizsgálatok eredményeit illetően. Eddig viszonylag kevesen vették a bátorságot ahhoz, hogy megmérjék a mérhetetlent. Én mégis tennék rá egy kísérletet.

Felhasznált irodalmak

- ▶ Aschenbrenner-Egger, Klothilde; Huber, Herbert; Pruy-Lange, Heidi; Schild, Walter; Stein, Adelheid: *Das Sozialtherapeutische Rollenspiel mit Märchen und Mythen* (2004). Books on Demand GmbH, Norderstedt
- ▶ Balázs István (2011.): *A közigazgatás változásai Magyarországon és Európában*. <http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/kozigazgatasi/segedanyagkosaras.pdf> Letöltve: 2014. október 15.
- ▶ Bencsik Andrea, Marosi Ildikó, Dóry Tibor (2012.): *Vágyott kultúra és reális értékítélet. Tudásmenedzsment-rendszer kiépítésének előfeltétele egy felsőoktatási intézményben*. <http://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=a9h&AN=75173049&lang=hu&site=ehost-live> Letöltve: 2014. október 10.
- ▶ Eisenbarth Krisztina (2004.): *A Szociálterápiás Szerepjáték mint a személyiség utánérésének (utóérlelődésének) szelíd módszere*. Konferencia előadás. Elhangzott a IV. Magyar Szociálterápiás Napon, Budapest, 2004. június 18.
- ▶ http://www.hrportal.hu/index.phtml?page=szemelyzetfejlesztes_elmelet
- ▶ Letöltve: 2014. november 7.
- ▶ Huber, Herbert; Schild, Walter (Hrsg.) (1996.): *Praxis des Sozialtherapeutischen Rollenspiels. Sozialarbeit - Selbsterfahrung - Supervision*. Don Bosco Verlag, München
- ▶ Huber, Herbert, Schild, Walter (2007.): *A vágyak tava. A szociálterápiás szerepjáték gyakorlata*. Magyarországi Szociálterápiás Szerepjáték Egyesület, Budapest

- ▶ Linder Klára (2014.): *Nemzetközi trendek a közszolgálatban*. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest
- ▶ Magyar Értelmező Kéziszótár.
http://wikiszotar.hu/wiki/magyar_ertelmezo_szotar/Kezd%C5%91lap Letöltve: 2015. április 01.
- ▶ Marok Zsuzsa, Martos Tamás (2006.): Pedagógushivatás-személyiségfejlesztés. In: *Iskolakultúra* 16. évf., 2. szám, 114-122. o.
- ▶ Stein, Adelheid (2009.): *Sozialtherapeutisches Rollenspiel. Eine Methode in der psychosozialen Arbeit*. Ernst Reinhardt Verlag. München Basel
- ▶ Verebélyi Imre (1998.): Összefoglaló a közigazgatási reformfolyamat első szakaszáról és a további tennivalókról. In: *Magyar Közigazgatás*, 48. évf. 6. szám 321-336. o.
- ▶ Verebélyi Imre (1998.): Összefoglaló a Közigazgatási reformfolyamat első szakaszáról és a soron következő feladatokról II. In: *Magyar Közigazgatás*, 48. évf. 6. szám 414-421. o.

Hivatkozott jogszabályok jegyzéke

- ▶ A közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.)
- ▶ A közszolgálati tisztviselők továbbképzéséről szóló 273/2012. (IX. 28.) Korm. rendelet
- ▶ A köztisztviselők jogállásáról szóló 1992. évi XXIII. törvény (Ktv.)

/Lektorálta: Dr. Kondorosi Ferenc és Dr. Tóth Zsanett/

BEVEZETÉS

Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés¹ (a továbbiakban EUMSZ) a büntető ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés egyik formájaként rendelkezik az Európai Ügyészség (a továbbiakban EPPO) felállításáról. A 86. cikk szerint a Tanács az Eurojustból az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények üldözésére a Parlament egyetértésével, egyhangúlag elfogadott rendeletében dönthet az alapításról.

Hatásköre „az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények tetteseinek és részeseinek felkutatására, velük szemben a nyomozás lefolytatására és bíróság elé állításukra”, valamint „a tagállamok hatáskörrel rendelkező bíróságai előtt a vádhatósági feladatok” ellátására terjed ki.²

Az EPPO létrehozásáról szóló rendelettervezetet³ az Európai Bizottság 2013-ban fogadta el. A javaslat háttérben az Európai Bizottság által készített hatásvizsgálatok megállapításai állnak, amelyek szerint jelenleg a nemzeti hatóságok kizárólagos feladata az uniós költségvetést károsító bűncselekmények üldözése. A korlátozott erőforrások miatt azonban nem mindig kerül sor nyomozás lefolytatására vagy vádemelésre, vagy észre sem veszik a bűncselekmény uniós dimenzióját. A jelenlegi információcsere és koordináció az uniós szervek erőfeszítései ellenére nem elégségesek. Mindezek alapján uniós szintű fellépés indokolt.

Az EPPO létrehozásáról szóló javaslat egy jogszabály csomag része, amelybe beletartozik az Eurojust⁴, az OLAF⁵ és az Europol⁶ reformja, valamint az anyagi jogi szabályokat tartalmazó irányelvjavaslat⁷ is.

Mielőtt rátérnék a gyakorlati példára az EPPO működésének szemléltetésére, néhány szó magáról az EPPO-ról.

AZ EPPO

Az EPPO **független, decentralizált** jogi személyként jönne létre⁸.

Decentralizált, mert élén az európai ügyész áll, aki egy személyben irányítja a szervezetet, munkájában 4 helyettes segíti. Az ő alárendeltségében működnek a delegált ügyészek, tagállamonként legalább 1 fő, akik egyúttal a tagállamukban is ügyészek. Vagyis az uniós kötelezettségek mellett nemzeti feladataikat is elláthatják. Összeütközés esetén az uniós feladat élvez elsőbbséget.

¹ Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata – HL 2010 C 83, 2010. március 30., 82.o.

² Uo. 86. cikk.

³ Javaslat a Tanács rendelete az Európai Ügyészség létrehozásáról – Brüsszel, 2013.7.17., COM (2013) 534 final, 2013/0255 (APP) – a továbbiakban javaslat.

⁴ A Tanács 2002/187/IB határozata (2002. február 28.) a bűnözés súlyos formái elleni fokozott küzdelem céljából az Eurojust létrehozásáról – HL 2002 L 063, 2002.3.6., 1.o., rendeletjavaslat COM (2013) 535.

⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 883/2013/EU, EURATOM rendelete (2013. szeptember 11.) az Európai Csalás Elleni Hivatal (OLAF) által lefolytatott vizsgálatokról, valamint az 1073/1999/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet és az 1074/1999/Euratom tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről – HL 2013 L 248, 2013.9.18., 1.o.

⁶ 1995. július 26-án aláírt „Egyezmény az Európai Rendőrségi Hivatalnak az Európai Unióról szóló szerződés alapján történő létrehozásáról”, rendeletjavaslat COM (2013) 173.

⁷ Javaslat Az Európai Parlament és a Tanács irányelve az Unió pénzügyi érdekeit érintő csalás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről – 2012.7.11., COM (2012) 363.

⁸ Javaslat 3-7. cikkek.

Delegált ügyészként az európai ügyész kizárólagos irányítása alatt állnak, csak az ő utasításait és iránymutatásait követhetik. Ennek során teljesen függetlenek a tagállami ügyészi szervektől.

Független, mert tevékenységét minden befolyástól mentesen köteles ellátni. Sem az európai ügyész, sem helyettesei, sem a delegált ügyészek nem kérhetnek, és nem fogadhatnak el utasítást sem tagállami, sem uniós személytől vagy szervtől.

A **nyomozást**⁹ az európai ügyész nevében és utasításainak megfelelően ténylegesen a delegált ügyész vezeti, aki az egyes nyomozási cselekményeket maga is elvégezheti, vagy bevonhatja az illetékes nemzeti bűnüldöző hatóságokat.

Az EPPO tevékenysége során az Európai Unió egész területe egységes jogi térségnek tekintendő, vagyis illetékességi területe minden tagállamra kiterjed.

A Javaslat 26. cikk (1) bekezdése a) – u) pontig terjedő felsorolást ír le az EPPO által elvégezhető nyomozási cselekményekről. Megjelöli például a házkutatást, lefoglalást, zár alá vételt, titkos információgyűjtés különböző formáit, gyanúsítottak és tanúk beidézését és kihallgatását, nyilvántartásokhoz hozzáférést vagy szakértő kirendelését. A megjelöltek közül az arányosság elvének megfelelően azt kell választani, amely révén a cél kisebb korlátozással érhető el.

A felsorolásban nem szereplő nyomozási cselekmény elvégzésére akkor van mód, ha az elvégezni kívánt nyomozási cselekmény lehetőségét az elvégzés helye szerinti nemzeti jog biztosítja. Ilyenkor az adott nyomozási cselekmény végrehajtására a nemzeti jog szabályai vonatkoznak.

Ha a delegált ügyész a **nyomozást befejezettnek**¹⁰ tekinti, akkor felülvizsgálat céljából benyújtja az ügy összefoglalóját, a vádirat tervezetét és a bizonyítékok listáját az európai ügyészhez.

Az európai ügyész az iratok alapján dönt az eljárás érdemi befejezéséről, és a delegált ügyészt utasítja

- az eljárás megszüntetésére, vagy
- a vádemelésre, vagy maga nyújtja be a vádiratot, vagy
- további nyomozásra.

Vádemelés esetén az illetékes nemzeti bíróságot az európai ügyész választja ki szorosán együttműködve az ügyben eljáró delegált ügyésszel. A bíróság, vagyis a joghatóság kiválasztásánál az alábbi szempontok figyelembe vételét írja elő a Javaslat:

- az elkövetés helye, több bűncselekmény esetén, ahol a bűncselekmények többségét elkövették,
- a gyanúsított szokásos tartózkodási helye,
- a bizonyítékok fellelhetőségének helye,
- a közvetlen sértettek szokásos tartózkodási helye.

A joghatóság megválasztásában szabad mérlegelés illeti meg az európai ügyészt.

A **bizonyítékok elfogadhatósága**¹¹ kapcsán a kölcsönös elismerés elve szerint a tagállami bíróság minden értékelés vagy vizsgálat nélkül köteles elfogadni azokat a bizonyítékokat, amelyek nem sértik az Európai Unió Alapjogi Chartájában foglalt hatékony jogorvoslathoz, tisztességes eljáráshoz, az ártatlanság védelméhez és a védelemhez való jogokat. Akkor is köteles elfogadni a bizonyítékokat, ha a nemzeti szabályok megsértésével történt azok beszerzése. Annak megítélése, hogy sérült-e az Alapjogi Chartában biztosított valamely alapjog, a nemzeti bíróság feladata, ahogyan a bizonyítékok szabad mérlegelése is.

⁹ Javaslat 15-19. cikkek.

¹⁰ Javaslat 27-29. cikkek.

¹¹ Javaslat 30. cikk.

GYAKORLATI PÉLDA¹²

2010-ben az **OLAF** tudomására jutott, hogy egy hálózat, amelynek tagjai több tagállamban élő magánszemélyek voltak, friss foghagymát csempésznek Kínából Norvégián át az Európai Unióba. Az OLAF egy ténymegállapító missziót indított Norvégiába és egy tagállam gyors segítségével megszakították a feltételezett csalási tevékenységet. Egy szállítmány foghagymát lefoglaltak.

Eredetileg a nemzeti ügyész elutasította, hogy erőforrásokat biztosítson a nyomozás lefolytatásához és azután a csempészetben érintett személyekkel szembeni bünvádi eljáráshoz (57 teherautónyi foghagymát csempésztett be ez a csoport az Európai Unióba 2009 és 2010 években).

Több mint 1 év után és az Eurojust közvetítésével egy másik nemzeti ügyész új nyomozást indított. Az OLAF segítséget nyújtott a nemzeti ügyészségnek a kölcsönös jogsegély kérelmek előkészítésében és végrehajtásában, ami számos tagállamot érintett. Több mint három évbe telt, amíg ítélet született az ügyben.

A meg nem fizetett vámok nagyságát 1,6 millió euróra becsülik, és további 170.000,- euró kár okozását sikerült megelőzni az illegális tevékenységek megszakításával 2010 júniusában.

Ha az **EPPO** létezne, akkor ugyanez az ügy a következőképpen zajlott volna.

Az OLAF a tudomására jutott, és az EPPO hatáskörébe tartozó bűncselekményre vonatkozó információkat azonnal köteles jelezni az EPPO-nak. A jelzés alapján az európai ügyész vagy maga elrendeli a nyomozást vagy kijelöl egy delegált ügyészt, aki később a nyomozást is lefolytatja. Jelen ügyben a kijelölt delegált ügyész az lett volna, aki abban a tagállamban működik, ahol a lefoglalás történt. Így idővesztés nélkül megindul a nyomozás.

A nyomozás során nincs szükség jogsegély megkeresések kibocsátására, mert az eljárást lefolytató delegált ügyész a másik tagállamban elvégzendő nyomozási cselekmények teljesítésére vagy másik tagállamban fellelhető bizonyítékok beszerzésére megkeresheti az adott tagállamban működő delegált ügyészt, aki teljesíti a kért intézkedéseket, és megküldi azok eredményét a megkereső delegált ügyésznek. Vagy, ha ez is idővesztéssel járna, akkor az európai ügyész csoportot alakíthat az érintett tagállamokban működő delegált ügyészekből, akik az ő koordinációja mellett teljesítik a szükséges feladatokat. Így bármelyik tagállamban gyakorlatilag azonnal, egy időben lehetséges lefoglalásokat, letartóztatásokat vagy házkutatásokat tartani. A beszerzett bizonyítékok bármelyik tagállamban felhasználhatóak lesznek.

A nyomozás befejezésével az európai ügyész dönt a vádemelés helyéről. Jelen ügyben ez az a tagállam lenne, ahol a bizonyítékok többsége fellelhető, vagyis ahol megindult az eljárás egy foghagyma szállítmány lefoglalásával.

A bíróság előtt a vádat a tagállamban működő delegált ügyész képviselné, aki a nemzeti szabályok szerint jogorvoslással is élhet az ítélettel szemben.

Az EPPO eljárása az ismertetett példa alapján gyorsabb, hatékonyabb és költségkímélőbb lett volna. Több elkövetőt és több, jogtalanul elvont vagyont lehetett volna felkutatni rövidebb idő alatt az erőforrások jobb és célzott felhasználásával.

HOZZÁADOTT ÉRTÉK

Az EPPO hozzáadott értéke, hogy létrejöttétől az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekkel szembeni egységes fellépés, gyorsabb büntetőeljárások és a bizonyítékok egyszerűbb beszerzése várható.

Jelenleg a kölcsönös jogsegélyen és a kölcsönös elismerés elvén alapuló együttműködési formák részben átfedik egymást, részben vannak olyan nyomozási cselekmények, amelyeket egyik sem

¹² Az Európai Csalásellenes Hivatal 2013. évi éves jelentése 28.o. – http://ec.europa.eu/anti_fraud/documents/reports-olaf/2013/olaf_report_2013_en.pdf

rendezi.¹³ Az EPPO a delegált ügyészek közvetítésével gyakorlatilag közvetlen bizonyításvételt végezhetne az egész integráció területén, amely megoldaná a széttagolt kooperációs eszközrendszer problematikáját.

A közös nyomozó csoportok felállításának hosszas alku folyamata is megszűnne, mivel az európai ügyész a delegált ügyészek csoportját is kijelölheti az eljárásra, akik gyakorlatilag közös nyomozó csoportként működhetnének. A határon átnyúló ügyekben ugyanis az egyik tagállamban eljáró delegált ügyész, aki a nyomozást végzi, konzultálhat a másik tagállamban levő delegált ügyésszel a másik tagállamban felmerült nyomozási cselekményekről, amelyeket a nyomozási cselekménnyel érintett tagállamban levő delegált ügyész hajt vagy hajtat végre.

Az EPPO révén hatékonyabbá és teljesebbé válna az információáramlás a tagállamok és az EPPO között. A hiányos vagy elkésett adatszolgáltatás jelenleg gyakran az eljárások eredménytelenségét okozza. Az európai ügyészhez fut be minden információ, így képes összehangolni az egyes nyomozásokat. Ezzel elkerülhetővé válnának a többes büntetőeljárások, valamint felismerhetővé a több tagállamot érintő bűncselekmények. Végző soron az erőforrásokat koncentráltabban, költségkímélőbben és hatékonyabban lehetne felhasználni.

Mindennek hatására nőne a bűnüldözés eredményessége ezen a területen, amely nagyobb visszatartó erőt jelentene. Nagyobb mértékben garantálni lehetne a kiadások törvényességét, és ezzel nőne az Európai Unióba vetett közbizalom, valamint közvetett módon az egységes belső piac stabilitása.

KRITIKÁK

Az *Európai Gazdasági és Szociális Bizottság* véleménye¹⁴ szerint a használt terminológiát és definíciókat pontosítani kell, és azonosan használni vagy legalább összehangolni a Javaslat és az anyagi jogi szabályokat tartalmazó irányelvjavaslat között. Ilyenek például az „azonos tényeken alapuló bűncselekmény”, a „meghatározó bűncselekmény” vagy „az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmény” fogalma.

A garancia rendszer kibővítését javasolja az eljárási jogokban a „fegyverek egyenlősége” elvének tükrében, mert az EPPO-val szemben a terhelt és a védelem gyakorlatilag eszköztelen.

Másrészt, garanciákat kell kiépíteni az európai ügyész és a delegált ügyészek felelősségre vonására visszaéléseik, illetve súlyos szakmai hibáik miatt.

A joghatóság megállapításánál irányadó szempontok kiegészítését javasolja a megelőzés elvével, vagyis amelyik tagállamban korábban indult a büntetőeljárás, az járjon el.

A *Régiók Bizottsága*¹⁵ a szubszidiaritás elvének szem előtt tartásával arra tesz javaslatot, hogy a tagállamoknak az EPPO székhelyén is legyen legalább egy képviselője, valamint az EPPO hatáskörébe tartozó büntetőjogi tényállásokat függeléként csatolják a Javaslatához. Kritikaként fogalmazza meg, hogy túl széles az EPPO kizárólagos bűnüldözési hatásköre.

A Javaslat nagy érdeklődést váltott ki a *tagállami parlamentek* és kamaráik körében is. Tizenöt népképviselői szerv nyújtott be indokolt véleményt a javaslat szubszidiaritás elvének való megfelelőségéről. Ebből tizenegy¹⁶, köztük a magyar Országgyűlés¹⁷, arra jutott, hogy a Javaslat sérti azt.

¹³ Farkas – Jánosi (2013) 88.o.

¹⁴<http://eescopinions.eesc.europa.eu/eescopiniondocument.aspx?language=hu&docnr=6311&year=2013-SOC/491>, Brüsszel, 2013. december 11.

¹⁵<http://coropinions.cor.europa.eu/coropiniondocument.aspx?language=hu&docnr=6520&year=2013-CIVEX-V-045>, 2014. január 30-31.

¹⁶ Tamás (2014) 24.o.

¹⁷ Az Országgyűlés indokolt véleménye az Európai ügyek bizottsága 2013. október 14-én előterjesztett, J/12694. számú jelentése alapján – In. www.ogy.hu.

Az elv megsértését kimondó tagállami parlamentek alapvetően támogatták az intézmény felállítását, de annak koncepcióját vitatták. Rögzítették, hogy az EPPO kizárólagos határcöre túllépi az EUMSZ 86. cikkében adott felhatalmazást, mert az alapító szerződés nem szól az Unió pénzügyi érdekeinek védelme kapcsán kizárólagos hatáskorról. A szupranacionális modell aránytalanul korlátozza a tagállami szuverenitást, mert az állam büntetőhatalmi igényének érvényesítésére kizárólag az ügyészség jogosult. Az európai ügyész delegált ügyész felé fennálló kizárólagos utasítási joga ütközik a tagállami ügyészi szervezet működésével, mert a legfőbb ügyész rendelkezik kizárólagos utasítási joggal az alárendelt ügyészek felé. Végül, a tervezet nem igazolja kellően az EPPO hozzáadott értékét.

Az Európai Bizottság ún. sárga lapos eljárás keretében megvizsgálta a nemzeti parlamentek észrevételeit, felülvizsgálta a Javaslatot, és 2013. november 27-én kelt közleményében¹⁸ úgy foglalt állást, hogy a tagállami aggályok alaptalanok. Ezért a Javaslatot változatlan formában fenntartotta.

Véleményem szerint több lényeges rendelkezés, például a fogalommeghatározások nem elég pontosak. Nem egyértelmű az sem, hogy mely tárgykörökben és milyen terjedelemben kell vagy lehet a nemzeti jogot háttérjogként alkalmazni.

A nemzeti eljárásjogok között jelentős eltérések vannak a bizonyítási jog terén.

A bizonyítékok felhasználhatósága kapcsán a kölcsönös elismerés elvének kimondása és az alapjogsértés perbíróság általi megítélése rendkívül problémás. Ezek szemléltetésére egy gyakorlati példa.

A szlovák jog szerint a terheltet és védőjét a védelemhez való jog jegyében kötelező értesíteni a tanúk kihallgatásának tervezett helyéről és idejéről, mert azokon jelen lehetnek. Amennyiben ez az értesítés vagy az értesítés megtörténtének megfelelő dokumentálása elmarad, a tanúvallomás nem használható fel bizonyítékként.

Tegyük fel, hogy egy európai csalásos ügyben a gyanúsított szlovák állampolgár, míg tanúként magyar állampolgárt kell kihallgatni az ügyben. Mivel a tanúkihallgatás részletszabályait a Javaslat nem tartalmazza, az idézésre és az értesítendőik körére a magyar jogot kell alkalmazni, vagyis csak akkor lehet jelen a terhelt és/vagy a védő a tanúkihallgatáson, ha ők kérték a tanú kihallgatását. Értelemszerűen csak ebben az esetben kell értesíteni őket a kihallgatás helyéről és idejéről.

Tehát jelen példában a magyar tanú kihallgatása úgy történik meg a nemzeti jognak megfelelően, hogy nem értesítik a terheltet és védőjét. Ezzel azonban a szlovák jog szerint sérül a szlovák terhelt védelemhez való joga. Azaz a tanúvallomás az EPPO eljárásában sem lenne felhasználható.

De továbbmegyek. A bizonyítékok értékelése során a külföldön beszerzett bizonyítási eszközök kapcsán az eljáró bírónak ismernie kellene, hogy milyen nemzeti szabályok vonatkoznak a bizonyíték beszerzésének helyén az adott bizonyítási eszköz rögzítésére. Csak ezen ismeretek birtokában képes megalapozott döntést hozni egy esetleges alapjogsértésről és az érintett bizonyíték kizárásáról. Ez lassítja az eljárást, sőt, több jogrendszer ismeretét kívánja meg a perbíróság eljáró tagjától. Ehhez a specializáció nem elég.

De egyéb eljárási szabályok kapcsán sincs összhang az eljárási jogokban. Például a német büntetőeljárásban nincs konkrét nyomozási határidő, így annak meghosszabbításáról sem kell határozatot hozni, valamint nincs a vádemelésre megszabott határidő sem, csak az elévülési idő szab gátat. Az Egyesült Királyságban bűncselekmény-típusonként eltérő elévülési idő van, ha egyáltalán határoztak meg ilyet.

A Javaslatból kimaradtak a védői jogok, a védő lehetőségei, fellépésének problematikája, mint nyelvismeret vagy jelenlét. Felmerült megoldásként az ún. eurodefenzor intézménye, amely

¹⁸ A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak és a nemzeti parlamenteknek az Európai Ügyészség létrehozásáról szóló tanácsi rendeletre irányuló javaslat (2.) jegyzőkönyv szerinti, a szubszidiaritás elvére tekintettel történő felülvizsgálatáról – In. COM (2013) 851 final, Brüsszel, 2013.11.27.

határon átnyúló büntetőeljárás esetén ellátná a védelem feladatait, ez azonban még csak távoli elmélet.¹⁹

Álláspontom szerint a Javaslat elnagyolt a hatásköri összeütközés és a járulékos bűncselekményekkel kapcsolatban az eljáró hatóság kijelölése kapcsán. Ahogy a kritikai észrevételeim elején említettem, pontatlan fogalmakat használ, mint „meghatározó bűncselekmény” vagy „azonos ténybeli alap”, amelyek tényleges tartalmáról nem ad eligazítást. Elképzelhető, hogy az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásban konkrét jogesetek kapcsán értelmezi majd, és tartalommal tölti ki e definíciókat, azonban megnyugtatóbb lenne e kérdéseket előzetesen tisztázni.

A Javaslat indokolatlanul nagy mozgásteret enged az európai ügyésznek az eljáró delegált ügyész, majd a perbíróság kiválasztásánál, ami az ún. „forum shopping” veszélyét²⁰ rejti magában. A Tanács 2009. november 30-án elfogadott 2009/948 IB kerethatározata a büntető ügyekben felmerülő joghatósági összeütközések megelőzéséről és feloldásáról rendelkezik, amelynek átültetési határideje 2012. június 15. napja volt. Ajánlatosnak tartanám e kerethatározat joghatóság kiválasztásánál irányadó szempontjainak átültetését a Javaslatba azzal, hogy az Eurojust véleménye nem ajánlás, hanem kötelező érvényű lenne. Így az önkényes joghatóság-választás lehetősége megszűnne.

A járulékos és vegyes ügyekben, valamint hatásköri összeütközésnél az előzőeknek megfelelően megfontolandónak tartom az Eurojust bevonását. Amennyiben ugyanis nemzeti hatóság dönt az eljáró hatóságról, fennáll a veszélye, hogy vagy szabadulni akar az ügytől vagy mindenképpen eljárni benne, és ennek jegyében a bizonytalan fogalmakat önkényesen, aktuális nemzeti érdekek mentén értelmezi. Az Eurojust azonban indokolt véleményt adhatna, amelyben kijelölhetné az eljáró hatóságot, amely kötelező érvényű lehetne a felekre.

Mindezek alapján úgy gondolom, hogy a Javaslat elfogadását megelőzően mindenképpen szükséges lenne a nemzeti eljárásjogok harmonizációja keretében legalább a bizonyítási eszközök beszerzése és az eljárásban érintettek jogai tárgyában közös minimum szabályok bevezetése.

Ennek megtörténteig nem lesz meg a kölcsönös bizalom a tagállamok között, ami gátat szab a bizonyítékok felhasználhatóságának.

ZÁRÓ GONDOLATOK

Az EPPO-ról szóló javaslat sok vitát váltott ki. Az intézménnyel szembeni szkeptikusok azzal érvelnek, hogy lehetetlen 28 tagállam büntetőeljárású rendszerét összefésülni, az elképzelés nem működőképes.

A koncepció nem is ezt célozza. A cél a legkisebb közös többszörös megtalálása, ami az EPPO szempontjából Európa-szerte közös eljárási és bizonyítási garanciákon alapuló eljárást jelent. Ez nem egyenlő a különböző nemzeti jogok teljes harmonizációjával, csupán közös minimum standardok kidolgozását és az azokon alapuló döntések kölcsönös elfogadását jelenti, amelynek alapja a kölcsönös bizalom.

A nemzetközi kapcsolatok mindig is igényeltek bizonyos fokú rugalmasságot. Ez a bűnügyi együttműködésre is igaz. A Javaslat ezt a rugalmasságot igyekszik megteremteni, amikor a „kétkalapos” koncepció mentén alakítja ki a szervezetet és háttérjogként a nemzeti normákat jelöli meg.

Az európai büntetőjog – mert már elismerten létezik ez a terület – fejlődésében állandó jelleggel jelen van a tagállamok szuverenitás féltése. A Javaslattal szemben felhozott tagállami ellenérvek is ezt a viszonyulást tükrözik, bár a szubszidiaritás sérelmét megállapító nemzeti parlamentek is egyetértenek az intézmény felállításával. A népképviselői szervek az EPPO felépítését,

¹⁹ Kiss (2009) 131.o.

²⁰ Hajdu (2014) 506.o.

működésének koncepcióját kifogásolják azt hangoztatva, hogy a büntetőjogi igény érvényesítése az állam kizárólagos hatalmába tartozik.

Ugyanakkor az uniós költségvetés megkárosítása esetén nem az egyes nemzetállamok társadalmi – gazdasági rendje sérül, hanem egy speciális entitás, az Európai Unió pénzügyi érdekei szenvednek csorbát. E szektorális értelmezésben a tagállami büntetőjogi igény nem merülhet fel, hiszen a védett jogi tárgy sem nemzeti, hanem szupranacionális.

A jogalkotási folyamat az elején tart. A Tanács legutóbb a 2014. december 4-5-én tartott ülésén tárgyalta a Javaslatról, ahol az EPPO függetlenségének garanciáiról, valamint a védelemhez való jog aspektusairól volt szó. Még sok, komplex kérdés megválaszolása szükséges, a végső döntéshez az egyensúlyt kell megtalálni szabadság és biztonság között.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ▶ **Hajdu (2014)** Hajdu Magdolna: Gondolatok és kérdések az Európai Ügyészi Hivatal létrehozása kapcsán – In. Magyar Jog 2014/9. szám, 500-508.o.
- ▶ **Tamás (2014)** dr. Tamás Csaba Gergely: Az Országgyűlés által elfogadott első indokolt véleményről – In. Európai Jog 2014/3. szám, 17-27.o.
- ▶ **Farkas – Jánosi (2013)** dr. Farkas Ákos – dr. Jánosi Andrea: A bizonyítás kérdései a határokon átnyúló bűncselekmények vonatkozásában az Európai Unióban – In. Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, 12. kötet, Miskolc, 2013, 79-94.o.
- ▶ **Kiss (2009)** Kiss Anna: Eurojustból Európai Ügyész? - In. Kriminológiai Tanulmányok, 46. kötet, szerk. dr. Virág György, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2009, 115-131.o.

1. A bankkártyák rövid története

A gazdasági forgalom élénkítését és a költséges készpénzforgalom könnyítését szolgálják a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök. A technika fejlődésének eredményeképpen egyre inkább elterjedőben vannak a készpénzkímélő fizetési megoldások. Példaként lehet említeni a bankkártyával történő fizetést, interneten történő fizetést, paypal-t, étkezési utalványokat stb. Ezek közül talán a bankkártya a legjelentősebb.

A bankkártya megalkotásának gondolata már a 19. század végén megjelent. Először Edward Bellamy amerikai újságíró és esszéista 1888-ban Bostonban megjelent, „Looking Backward” 2000-1887 című művében látónoki módon írta le a hitelkártyarendszer működését.¹ A bankkártya tényleges feltalálása John Biggins nevéhez fűződik, aki 1946-ban alkotta meg azt az ún. „Charge-It” program keretében.²

Az első plasztik utazási és szabadidőkártyát a Diners Club bocsátotta ki 1950-ben az Egyesült Államokban. Ehhez egy füzetet mellékeltek, amelyben feltüntették, hogy mely szállodákban és éttermekben használhatják kártyájukat az ügyfelek.³

1951-ben jelent az első mai értelemben használt bankkártya, amelyet a Franklin National Bank bocsátott ki New Yorkban.⁴

A 60-as években az USA-ban megalakultak az első bankkártya-szövetségek, például az Interbank Card Association és a Charge Master. 1967-ben már 1,5 millió kártyabirtokost és 30 ezer kereskedőt képviseltek. Az első pénzjegykiadó automatát (ATM) 1971-ben, Párizsban helyezték üzembe. Ebben már mágnes-csíkkal kártyát használtak, PIN-kóddal.⁵

A bankkártyák és egyéb készpénz-helyettesítő fizetési eszközök elterjedésével óhatatlanul magával hozta azt, hogy a bűnelkövetők is manipulálják őket, melyek közül a leggyakoribb a bankkártyákkal történő visszaélés.⁶ Emiatt idővel szükségessé vált ezeknek a társadalmi jelenségeknek a gazdasági büntetőjogi⁷ szabályozása.

2. Magyar szabályozási történet

Magyarországon a Magyar Nemzeti Bank rendelkezése⁸ 1992-ben tette lehetővé a bankkártyák, és hitelkártyák használatát, és csak fokozatosan terjedtek el. A rendszerváltás előtt

¹ <http://www.bankkartya.hu/hirkategoria/sajtoszemle/cikk/359-a-hitelkartya-trtnete> letöltés ideje: 2014 09. 15.

² MR.K. Kathirvel: *Credit card frauds and measures to detect and prevent them*. International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research. Vol.2, No. 3, March 2013. p. 173.

³ David S. Evans – Richard Schmalensee: *Paying with plastic: The digital revolution in buying and borrowing*. second edition. The MIT Press. 2004. p. 4.

⁴ P. Manivannan: *Plastic money a way for cash less payment system*. Global Journal For Research Analysis. volume 2, issue 1. Jan 2013. pp. 11-12.

⁵ <http://www.bankkartya.hu/hirkategoria/sajtoszemle/cikk/359-a-hitelkartya-trtnete> letöltés ideje: 2014 09. 15.

⁶ Kőhalmi László: *The New Hungarian Criminal Code*. In: *The Milestones of Law in the Area of Central Europe 2013*. 2nd part. Ed.: Zuzana Kilysová et al. Comenius University in Bratislava Faculty of Law. Bratislava, 2013. pp. 973-975.

⁷ *A gazdasági büntetőjog* a büntetőjog egyik leginkább elkülönült szegmense. Azoknak a büntetőjogi és büntetőjogon kívüli szabályoknak az összessége melyek meghatározzák, hogy a gazdasági rendet fenyegető cselekmények közül melyek minősülnek bűncselekménynek, ezek elkövetőit hogyan kell felelősségre vonni, velük szemben milyen szankciót, és hogyan kell alkalmazni. Lásd bővebben: Gál István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2007. p. 18.

⁸ 3/1992. (MK 34.) MNB rendelkezés a pénzforgalomról

a készpénzforgalmat csak a csekkok csökkentették.⁹ Viszonylag korán felismerték, hogy a bankkártyák büntetőjogi védelme is indokolt. A deliktumokat a Büntető Törvénykönyvünkbe az 1994. évi IX. módosító törvény 26. és 27. szakasza iktatta be, akkor még bankkártya-hamisítás, illetve bankkártyával visszaélés néven. A módosító törvény indokolása szerint a bankkártya-hamisítás a magánokirat-hamisításhoz képest a büntethetőséget előrehozó sui generis alakzat, mivel a cselekmény már akkor megvalósul, ha az elkövető felhasználás céljából bankkártyát meghamisít, vagy ilyet megszerez.¹⁰ A bankkártya-hamisítás bűncselekménye kezdetben szubszidiárius jellegű volt, csak akkor lehetett megállapítani, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósult meg.¹¹

A Magyar Bankszövetség az 1998-as Btk. novella előkészítésekor kritizálta a bankkártya-hamisítás tényállását, mivel az előkészületet nem rendelte büntetni. A Bankszövetség indokolása szerint „ilyen módon nem büntethető annak a cselekménye, aki a bankkártya hamisításához szükséges technológiai részműveleteket elvégzi, amennyiben a befejezett hamisítás nem deríthető... Önmagában a bankkártya hamisításra alkalmas berendezés, a bankkártya alapanyagának előállítás, beszerzése, birtoklása, vagy a hamisított bankkártya birtoklása nem bűncselekmény”. A megfogalmazott kritikák a jogalkotónál meghallgatásra találtak, így a bankkártya-hamisítás előkészületét az 1998. évi LXXXVII. törvény 1999. március elsejétől büntetni rendelte.¹² Továbbá a módosító törvény kibővítette a bankkártyával visszaélés elkövetési magatartásait.¹³

2001-ben egy módosító törvény¹⁴ kiterjesztette a büntetőjogi védelmet a kereskedői kártyára is, de a következő érdemi módosítást a 2003. évi II. törvény hozta meg, amely az Európai Unió Tanácsa által 2001. május 28-án kibocsátott kerethatározat¹⁵ alapján próbált megfelelni a jogharmonizációs kötelezettségeknek. Az *acquis* részét képező joganyag hazai bevezetése során szükségessé vált kiterjeszteni az elkövetési tárgyak körét a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök teljes körére. A kerethatározat szabályait egy külön fejezetben mutatom majd be.

A 2005. évi XCI. törvény egy fontos, bár a jogalkotó által jogtechnikainak minősített változást hozott, ugyanis – Kóhalmi László véleményével egyet értve – megszüntette a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményének szubszidiárius jellegét.¹⁶

Korábbi Büntető Törvénykönyvünk (1978. évi IV. törvény) a Gazdasági bűncselekmény Fejezet, Pénzügyi bűncselekmények cím alatt szabályozta a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekményeket.¹⁷ Ezen változtatott a 2013. július elsején hatályba lépett új Büntető Törvénykönyvünk (2012. évi C. törvény). A hatályos Btk. a XXXVIII. Fejezet „Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények” alatt szabályozza készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekményeket, melyek konkrétan:

- Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása

⁹ Bujáki László: Készpénz-helyettesítő fizetési eszközök védelme. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az Európai Büntetőjogi Kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest. 2008. p. 493.

¹⁰ Tóth Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-KERSZÖV Jogi és üzleti kiadó, Budapest. 2002. p. 445.

¹¹ Tóth: i. m. p. 446.

¹² Tóth: i. m. p. 445.

¹³ Bujáki: i. m. p. 496.

¹⁴ 2001. évi CXXI. törvény

¹⁵ A Tanács Kerethatározata: a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről (2001/413/IB). (továbbiakban: Kerethatározat).

¹⁶ Kóhalmi László: A pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények. A pénz büntetőjogi fogalma. In: Balogh Ágnes: *Büntetőjog II. Különös Rész – Jogi Szakvizsga Segédkönyvek*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008. pp. 388-389.

¹⁷ Kóhalmi László szerint a gazdasági bűncselekményeknél problémát jelent az is, hogy e jelenség büntetőjogi és a kriminológiai fogalma nem mindig esik egybe. Lásd bővebben: Kóhalmi László: A gazdasági és a szervezett bűnözés In: Csemáné Váradi Erika (szerk.): *Bevezetés a bűnügyi tudományokba*. Átdolgozott, bővített kiadás. Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Karának Kiadványsorozata, Assisitentia Iuris 5. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2007. pp. 141-142.

- Készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés
- Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése.

3. Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása

A hatályos törvényi tényállás a következőképpen szól:

„392.§(1) „Aki felhasználás céljából

- készpénz-helyettesítő fizetési eszközt meghamisít,*
- hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszközt készít, vagy*
- az elektronikus készpénzhelyettesítő fizetési eszközön tárolt adatokat vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemeket technikai eszközzel rögzíti, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.*

(2) Aki készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítására irányuló előkészületet követ el, elzárással *büntetendő.*

(3) A külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő, illetve elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel azonos védelemben részesül.”¹⁸

A bűncselekmény *jogi tárgya* az a társadalmi viszony, melyet a jogalkotó védelemben kíván részesíteni.¹⁹ Ennek a bűncselekménynek a jogi tárgya a készpénz-kímélő fizetési eszközökkel bonyolított gazdasági, pénzügyi forgalom biztonsága, és zavartalansága.²⁰ Nemcsak a bankszámla jogosultakat, hanem a forgalom lebonyolítást végző pénzügyintézetek és más gazdasági szereplők érdekeit is védi.²¹ Elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközök esetében a jogi tárgy kettős, ez esetben az elektronikus adatfeldolgozó- és átviteli rendszerek biztonsága is jogvédett értéknek jelenik meg.²²

A bűncselekmény *elkövetési tárgya* az a fizikai léttel bíró dolog, amelyen a védelmet igénylő érték megjelenik.²³ Ez esetben a készpénz-helyettesítő fizetési eszközön jelenik meg ez az érték. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz lehet papír alapú, és elektronikus. Az új Btk. értelmező rendelkezés 459.§ (1) 19-20. pontja tartalmazza mindkét fajta készpénz-helyettesítő fizetési eszköz fogalmát, miszerint:

„Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz és a forgatható utalvány, a kincstári kártya, az utazási csekk, a kifizetőt terhelő adó mellett vagy adómentesen adható, korlátozott körű áruk vagy szolgáltatások ellenértékének kiegyenlítése céljából törvény alapján kibocsátott utalvány és a váltó, feltéve, hogy kivitelezése, kódolása vagy a rajta lévő aláírás folytán a másolás, a meghamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen védett.”

A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. 6. § (1) 55. pontja szerint készpénz-helyettesítő fizetési eszköz:

- a csekk,
- az elektronikus pénz,
- a pénzforgalmi szolgáltató és az ügyfél közötti keretszerződésben meghatározott olyan személyre szabott dolog vagy eljárás, amely lehetővé teszi az ügyfél számára a fizetési megbízás megtételét;

¹⁸ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 392. §.

¹⁹ Balogh Ágnes: A bűncselekmény tárgya In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): *Magyar Büntetőjogi Általános Rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2010. p. 99.

²⁰ Ettől részben eltér Gula József véleménye. Lásd bővebben: Gula József: A pénz-és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévy Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2013. p. 592.

²¹ Polt Péter: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Blaskó – Hautzinger – Madai – Pallagi – Polt – Schubauer: *Büntetőjog, Különös rész II*. Rejtjel kiadó, Budapest. 2013. p. 288.

²² Nagy Zoltán: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2014. p. 500.

²³ Földvári József: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2006. p. 94.

Az értelmező rendelkezésnek megfelelően ide tartozik a bankkártya, hitelkártya, az Erzsébet-utalvány, a Széchenyi Pihenő Kártya, az utazási (vagy közismertebb nevén üdülési) és más fizetési csekkek, valamint a váltó.²⁴

„Elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a hitelintézetekről szóló törvényben meghatározott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz mellett a kincstári kártya és a személyi jövedelemadóról szóló törvény felhatalmazása alapján kiadott elektronikus utalvány, feltéve, hogy ezek információs rendszer útján kerülnek felhasználásra.”

Erre a legjobb példák az interneten bankkártyával történő fizetések.

A törvény kimondja, hogy a külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő, illetve elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel azonos védelemben részesül.

A törvényi tényállás három *elkövetési magatartást* tartalmaz, és mindhárom felhasználás célzatával követhető el:

- készpénz-helyettesítő fizetési eszköz meghamisítása,
- hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítése,
- az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek technikai eszközzel történő rögzítése.²⁵

A *meghamisítás* a már létező készpénz-helyettesítő fizetési eszköz megváltoztatását jelenti. Általában a jogosulatlan változtatások számítástechnikai rendszerek felhasználásával történnek. Erre példa, hogyha valaki a pl.: egy lejárt csekk, kártya felhasználhatósági idejét megváltoztatja, vagy pl.: egy Erzsébet-utalvány értékét megnöveli, azt kiegészítve egy nullával.²⁶

A *hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszköz készítése* esetén új, eddig még nem létező eszköz előállítását jelenti. Ilyenkor nem is beszélhetünk elkövetési tárgyról, a hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszközök a bűncselekmény produktumának minősülnek.

A hamis készpénz-helyettesítő fizetési eszközre példa lehet újonnan gyártott klónkártyák készítése.

Az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatok vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemek *technikai eszközzel történő rögzítése* számos módon történhet, pár gyakorlatban felmerült példával szeretném szemléltetni:

- Manapság gyakori, hogy az elkövetők, bank-automaták (ATM) nyílására felszerelt ún. skimmerekkel (miniatűr adatrögzítő eszközökkel) szerzik meg a bankkártya adatainkat. A skimmer eszközök kinézetre az ATM részeit képezik, általában egy kártyaolvasóval, és egy usb-bemenettel vannak felszerelve. A gyanútlan ATM-felhasználó már azzal, hogy beteszi a bankkártyáját a skimmer eszköz nyílásába, már meg is adta annak adatait a bűnelkövetőnek. A PIN kód megszerzéséhez általában miniatűr kamerákat szoktak felszerelni, vagy a skimmer eszközre, vagy pedig az ATM-re, amely a billentyűzetre néz. Újabban 3D nyomtatóval készített billentyűzeteket is gyártanak, hogy ezzel az eszközzel PIN kódokat megszerezzék. Miután a felhasználó eltávozott az ATM-től, a bűnelkövető csak leszereli a skimmer eszközt, hazaviszi, ráköti egy számítógépre egy usb-kábellel és lementi a bankkártya adatainkat, a PIN kóddal együtt.
- A technika fejlődésének eredményeként ma már egyre kényelmesebb fizetési megoldásokkal találkozhatunk, erre egyik példa a paypass kártya. Paypass kártyával történő fizetés esetén már érintés nélkül is tudunk fizetni, azzal, hogy csak oda tartjuk kártyánkat a POS terminálhoz, és a két eszköz rádiófrekvenciás jelek útján kommunikál egymással. A bűnelkövetők ezeket a rádiófrekvenciás jeleket képesek rögzíteni újabb skimmer eszközökkel. Az ilyen módon szerzett adatokkal vagy az interneten vásárolnak, vagy pedig a paypass kártyát zsebtolvajokkal lopatják el.²⁷

²⁴ Nagy: i. m. p. 500.

²⁵ Gál István László: Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (Szerk.): *Új Btk. Kommentár. 7. kötet, Különös rész.* Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó. Budapest, 2013. p. 218.

²⁶ Nagy: i. m. p. 501.

²⁷ Nagy: i. m. pp. 501-502.

- Az interneten keresztül történő fizetés esetén minden bankkártya adatot meg kell adni (a kártyán szereplő név, kártyaszám, lejárat, biztonsági kód) így a kiberbűnözők is igyekeznek megszerezni ezeket az adatokat a hálózaton átmenő adatok kifürkészésével, célzott szerverek feltörésével.²⁸

Látható, hogy nagyon könnyedén a bűncselekmény áldozatává lehet válni, ezért néhány bűnmegelőzési javaslattal szeretnék élni:

- Lehetőség szerint mindig ugyanannál a megszokott vagy ismert típusú bank-automatát vegyünk fel készpénzt.
- Biztonságosabb, ha olyan bank-automatát veszünk igénybe, amelyik épületben vagy banki előtérben található.
- Ha a készülék váratlan és indokolatlan „hibajelenséget” produkál a bank-automata megadott telefonszámon üzemeltetővel, a bankkal, a rendőrséggel lépünk kapcsolatba!
- Hibajelenség esetén óvakodni kell az idegen látszólag jó szándékú segítőkész emberektől, a bankkártyát, illetve a PIN kódot átadni még véletlenül sem szabad, kizárólag pénzügyi dolgozótól szabad elfogadni segítséget.
- A tranzakcióról kiadott bizonylatot tegyük el!

A *stádiumokat* tekintve a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása alaki bűncselekmény, az elkövetési magatartás tanúsításával a bűncselekmény befejezetté válik. A befejezettséghez tehát nem szükséges a hamis vagy hamisított eszköz, illetve a tárolt adatok vagy biztonsági elemek de facto felhasználása. Vitatható hogy az így létrejött, azaz hamisított vagy hamis eszköz vagy rögzített adat felhasználhatóságra alkalmassága érinti-e a bűncselekmény befejezettségét. Ilyen esetekben felmerülhet az alkalmatlan kísérlet megállapíthatósága.

Valamennyi elkövetési fordulat kísérlete elképzelhető (pl.: hamisítás tényleges megkezdése, de be nem fejezése). A törvény nem elsősorban a különös tárgyi súlyra tekintettel, hanem az elterjedtsége miatt rendeli büntetni a bűncselekmény előkészületét.²⁹ Az előkészület fogalma a Btk. 11. szakasz 1. bekezdése szerint:

„Ha e törvény külön elrendeli, előkészület miatt büntetendő, aki a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik.”

A bűncselekmény valamennyi fordulatának tettesként és részesként bármely természetes személy *alanya* lehet, a törvény nem tartalmaz megszorítást. Így tettese lehet a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz tulajdonosa, vagy jogszerű birtokosa is, aki például a saját bankkártyáját meghamisítja.³⁰

A bűncselekmény csak *szándékosan* követhető el. A törvényi tényállás célzatot is tartalmaz, a cselekmény emiatt csakis egyenes szándékossággal valósítható meg. A célzat a felhasználás. A felhasználás nem az elkövetési magatartás része, ezért a korábbiaknak megfelelően nem érinti a bűncselekmény befejezettségét. Szubjektív tényállási elemként azonban szükséges a bűncselekmény megállapíthatóságához.³¹

Egység illetve halmazati kérdéseket elemezve, halmazat keletkezik, ha az elkövető több készpénz-helyettesítő fizetési eszközt hamisít meg, illetve több hamis eszközt készít. A bűncselekmény rendbeliségét az határozza meg, hogy hány ilyen eszközre nézve követik el. Természetes vagy folytatólagos egységnek minősül a több készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása, feltéve, hogy azonos bankszámlára vonatkozik.³²

Halmazat nem jöhet létre a hamis magánokirat felhasználásával, illetve az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás bűncselekményével. Az előbbi esetben a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítását kell megállapítani, mivel az befejezetté válik a felhasználás nélkül is.

²⁸ Nagy: i. m. p. 502.

²⁹ Polt: i. m. p. 287.

³⁰ Molnár Gábor: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Belovics – Molnár – Sinku: *Büntetőjog II. a 2012. évi. C. törvény alapján.* Hvg-orac Lap és Könyvkiadó, Budapest. 2012. p. 675.

³¹ Polt: i. m. p. 287.

³² Polt: i. m. pp. 287-288.

Amennyiben viszont a felhasználás során kárt okoznak a bűnelkövetők, az információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás lehet a helyes minősítés. Ilyen esetben a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása általában eszközcselekmény, így látszólagos halmazat keletkezik. Meghatározott feltételek esetén azonban nem kizárható a valódi anyagi halmazat megállapítása sem.³³

4. Készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés

„393.§ Aki

a) egy vagy több olyan készpénz-helyettesítő fizetési eszközt, amely nem vagy nem kizárólag a sajátja, vagy amelynek a használatára nem vagy nem kizárólagosan jogosult, mástól, annak beleegyezése nélkül, jogtalanul elvesz vagy megszerez,

b) hamis vagy meghamisított, az a) pontban meghatározott módon elvett vagy megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközt, vagy az elektronikus készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adatokat vagy az ahhoz kapcsolódó biztonsági elemeket átad, megszerez, az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt három évig terjedő szabadságvesztés, ha a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést bünszövetségben vagy üzletszerűen követik el.

(3) A külföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszköz a belföldön kibocsátott készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel azonos védelemben részesül.”³⁴

A bűncselekmény jogi és elkövetési tárgya megegyezik az előbbieken leírtakkal. E tényállásnál azonban elsősorban a bankszámla-tulajdonosok érdekeit védi. A lejárt érvényességű bankkártya nem lehet elkövetési tárgya a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményének.³⁵

A bűncselekmény *elkövetési magatartásai*: a jogtalan elvétel vagy a megszerzés, illetve a b) pont esetében átadás, országba behozatal, ország területéről kivitel vagy átszállítás. A megszerzés viszonylag hosszabb ideig tartó visszaélésszerű cselekmény. A korábbi bírói gyakorlatban a személyes holmikot tartalmazó táskák, pénztárcák elvétele esetén a közokirattal visszaéléshez hasonlóan a készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélést eshetőleges szándékkal megvalósítottként tekintették. Nem lehetett azonban a terhelt megszerzésre irányuló eshetőleges szándékára megalapozottan következtetni akkor, ha a más cselekménnyel együtt megszerzett készpénz-helyettesítő fizetési eszközöket, közokiratokat nyomban eldobta. A jogalkotó az „elvétel” elkövetési magatartásának törvénybe iktatásával az ilyen esetekre nézve egyértelművé tette a felelősséget. Az új rendelkezést a 2012. évi CCXXIII. törvény iktatta be az akkor még nem hatályos Btk. szövegébe.³⁶ A készpénz-helyettesítő fizetési eszközön tárolt adat vagy biztonsági elem megszerzésére példa a kártyán tárolt PIN-kód elektronikus eszközzel történő kifürkészése.³⁷

A megszerzésnek fontos kritériuma, hogy jogtalan legyen, mert ha az elkövetési magatartás tanúsítására jogszabály engedélye vagy az erre jogosult felhatalmazás alapján kerül sor, a bűncselekmény az esetben sem valósul meg, ha a tulajdonos akarata nem érvényesül. Ilyen eset lehet, ha az ATM a bankkártyát a PIN kód háromszori eredménytelen beütését követően bevonja azt.³⁸

³³ Polt: i. m. p. 288.

³⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 392. §.

³⁵ BH 2009.349.

³⁶ Karsai Krisztina: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (Szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest. 2013. p. 826.

³⁷ Karsai Krisztina: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai – Szomora – Vida: *Anyagi büntetőjog különös rész II*. Iurisperitus Bt. Szeged, 2013. p. 250.

³⁸ Molnár: i. m. 2012. p. 678.

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés ún. *magatartási (immaterális) bűncselekménynek* minősül, a tényállás eredményt már nem értékeli, ami nóvum a korábbi szabályozáshoz képest. Amennyiben az elkövetési magatartással okozati összefüggésben kárt is okoznak, akkor nem ezt a bűncselekményt, hanem a Btk. 375. § (5) bekezdésében szabályozott információs rendszer felhasználásával elkövetett csalás állapítható meg. A súlyosabb vagyon elleni bűncselekmény az enyhébb megítélésű készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés bűncselekményét is magában foglalja (konszumálja).³⁹

A bűncselekmény *alanya* bárki lehet. Kivételt képez a 393. § (1) bekezdés a) pontja, mely értelmezés alapján készpénz-helyettesítő fizetési eszköz kizárólagos tulajdonosa nem lehet a bűncselekmény alanya.

Bűnösséget tekintve, a bűncselekmény elkövethető *egyenes, illetve eshetőleges szándékkal is*. Gondatlan alakzata nincs.

A törvény az „egy vagy több” megfogalmazással *törvényi egységet* hozott létre, vagyis a bűncselekmény a készpénz-helyettesítő fizetési eszközök számától függetlenül egyrendbelinek minősül. A bűncselekmény rendbelisége a sértettek (készpénz-helyettesítő fizetési eszköz tulajdonosok) számához igazodik. Mindaddig azonban, amíg az elkövető azonos bankszámlaszerződés keretei közötti felhasználás céljából szerez meg stb. több készpénz-helyettesítő fizetési eszközt, cselekménye – a konkrét magatartások függvényében – a természetes vagy a folytatólagos egység keretei között értékelendő. Így például az azonos csekk szerződésen alapuló, tehát ugyanazon számlakövetelés címetét érintő több hamis, hamisított vagy lopott csekk rövid időközönként történő kibocsátását – amennyiben a folytatólagosság egyéb törvényi feltételei is fennállnak – folytatólagos egységként értékeli a bírósági joggyakorlat.⁴⁰

A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés *lex specialisnek* minősül a Btk. 346. § (3) bekezdésében szabályozott magánokiratra elkövetett visszaéléshez képest, így azzal valószínűségi anyagi halmazban nem állhat.⁴¹

A visszaélések megelőzésére Nagy Zoltán a következőket javasolja:

- Fokozottabban vigyázzunk értékeinkre.
- Ne tartsuk együtt bankkártyánkat személyi iratainkkal.
- Ellenőrizzük, hogy az ATM-en nincs-e valamilyen ragacsos vagy zsíros anyag.
- Ne tartsuk a bankkártyát, és a PIN-kódot egy helyen!⁴²

5. Készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése

„394. § (1) Aki készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához vagy a készpénzhelyettesítő fizetési eszközön lévő adat technikai eszközzel való rögzítéséhez szükséges anyagot, eszközt, berendezést vagy számítástechnikai programot készít, megszerez, tart, átad, forgalomba hoz, az ország területére behoz, onnan kivisz, vagy azon átszállít, vétség miatt egy évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés két évig terjedő szabadságvesztés, ha az (1) bekezdésben meghatározott bűncselekmény bünszövetségben vagy üzletszerűen követik el.”⁴³

A bűncselekmény előrehozott büntetőjogi védelmet jelent, mivel a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának büntetendő az előkészülete, de az előkészület célzat nélkül nem állapítható meg. Ez a bűncselekmény célzat nélkül is megállapítható.⁴⁴

³⁹ Molnár Gábor: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Kónya István (Szerk.) Magyar Büntetőjog, *Kommentár a gyakorlat számára*. 3. kiadás. Hvg-orac Lap és Könyvkiadó, Budapest. 2013. p.1493.

⁴⁰ Gál István László: Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (Szerk.): *Új Btk. Kommentár. Frissítés az első kiadáshoz*. Nemzeti Közszerzői és Tankönyvkiadó. Budapest, 2014. p. 379.

⁴¹ Molnár: i. m. 2013. p. 1494.

⁴² Nagy Zoltán: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*. Ad Librum, Budapest. 2009. p. 174.

⁴³ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről. 394. §.

⁴⁴ Gál: i. m. 2013. p. 223.

A bűncselekmény üldözését a már korábban említett 2001-es EU Kerethatározat teszi szükségessé.⁴⁵

A *jogi tárgy* megegyezik előbbi 2 bűncselekmény jogi tárgyával. A *deliktum elkövetési tárgya* a készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges kellékek (pl.: skimmer eszközök).

Elkövetési magatartások készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításához szükséges anyagok, eszközök, számítástechnikai programok

- készítése,
- megszerzése,
- tartása,
- átadása,
- forgalomba hozatala,
- az ország területére import, export, tranzit.

A bűncselekmény *alanya* bárki lehet. Növum a korábbi szabályozáshoz képest, hogy a bűncselekménynek van *minősített* esete: bünszövetségben történő és az üzletszerű elkövetés esetén 2 évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő a cselekmény.

6. Uniós szintű szabályozás

Az Európai Unió 2001-ben alkotott egy tanácsi kerethatározatot „a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről” címmel. Az uniós szintű jogalkotás indokai a következők voltak:

- A nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás gyakran nemzetközi szinten történik.
- Az Európai Unió segítse és kiegészítse az egyes nemzetközi szervezetek (pl. az Európa Tanács, a Nyolcak csoportja, az OECD, az Interpol és az ENSZ) által ezzel összefüggésben végzett jelentős munkáját
- A Tanács úgy vélte, hogy a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás egyes formáinak súlyossága és növekvő jelentősége átfogó megoldásokat igényel.
- A nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalással és hamisítással kapcsolatos büntetendő magatartások leírásának ki kell terjednie mindazon tevékenységek teljes körére, amelyek e téren együtt jelentik a szervezett bűnözésből eredő fenyegetést.
- Ezeket a magatartásokat valamennyi tagállamban bűncselekménynek kell minősíteni, és az ilyen bűncselekményeket elkövető vagy azokért felelősséggel tartozó természetes és jogi személyekkel szemben határos, arányos és visszatartó erejű szankciókat kell előírni.
- Azzal, hogy elsődlegesen olyan fizetőeszközöket részesítenek büntetőjogi védelemben, amelyek különleges módon védettek a hamisítás és visszaélés ellen, a gazdasági szereplőket arra szeretnék ösztönözni, hogy az általuk kibocsátott fizetőeszközöket is ilyen védelemmel lássák el, és ezáltal a fizetőeszköz védelmét egy újabb, a megelőzést szolgáló elemmel egészítsék ki.
- Szükséges, hogy a tagállamok kölcsönösen a lehető legnagyobb mértékű segítséget nyújtsák egymás részére és konzultáljanak egymással, amennyiben ugyanarra a bűncselekményre két vagy több tagállam joghatósága is kiterjed.

A kerethatározat kitűzött céljai között van, hogy kiegészítsen egy sor egyéb intézkedést, amelyeket a Tanács korábban hozott a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről. Ezek az alábbiak:

- 98/428/IB együttes fellépés az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról;
- 98/733/IB együttes fellépés az Európai Unió tagállamaiban a bünszervezetben való részvétel bűncselekménnyé nyilvánításáról;

⁴⁵ Karsai Krisztina: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (Szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest. 2013. p. 829.

- 98/699/IB együttes fellépés a pénzmosásról, az elkövetéshez használt eszközök, valamint a bűncselekményekből származó jövedelmek azonosításáról, felkutatásáról, zárolásáról, lefoglalásáról és elkobzásáról.

A kerethatározat szándékosan elkerüli konkrét bűncselekmény-típusokra való hivatkozásokat, mert azok nem mindenhol ugyanazokra az elemekre terjednek ki. Ehelyett a keretszerződés csupán felsorolja a különböző magatartásformákat, amelyeknek az egész Európai Unióban bűncselekménynek kell minősülniük. Különböző típusú magatartásokat határoz meg az alapján, hogy mi ellen irányulnak: maga a fizetőeszköz ellen, fizetőeszközök előállítására ellen, egy vagy több pénzügyi tranzakció ellen vagy maga a rendszer ellen, amely a fizetési tranzakciók rendezését, begyűjtését, feldolgozását, kifizetését, illetve elszámolását végzi. Az első bűncselekménykör, melyet a kerethatározat szabályoz a kerethatározat a fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekmények. E körben a következő elkövetési magatartásokat tartalmazza:

- a fizetőeszköz ellopása vagy más módon történő jogellenes eltulajdonítása;
- fizetőeszköz jogosulatlan felhasználás céljából történő hamisítása vagy meghamisítása;
- lopott vagy más módon jogellenesen eltulajdonított, illetve hamis vagy hamisított fizetőeszköz elfogadása, megszerzése, szállítása, más személy részére történő értékesítése vagy átruházása, illetve birtoklása jogosulatlan felhasználás céljából;
- lopott vagy más módon jogellenesen eltulajdonított, illetve hamis vagy meghamisított fizetőeszköz jogosulatlan felhasználása.

Az uniós jogszabály azt kívánja meg a tagállamoktól, hogy legalább

- a hitelkártyák,
- az eurocsekk kártyák,
- a pénzügyi intézmények által kibocsátott más kártyák,
- az utazási csekkek,
- az eurocsekkek,
- valamint más csekkek és váltók tekintetében bűncselekménynek minősüljön a fenti magatartásoknak a szándékos elkövetése.⁴⁶

A kerethatározat fogalom-meghatározó rendelkezései alapján fizetőeszköznek minősül a bankjegyek és érmék kivételével minden olyan materiális eszköz, amely különleges természeténél fogva önállóan vagy más fizetőeszközzel együtt birtokosát vagy használóját képessé teszi pénz vagy pénzbeli érték átruházására. Exemplifikatív jelleggel ide sorolja a hitelkártyát, az eurocsekk kártyát, a pénzügyi intézmények által kibocsátott más kártyát, az utazási csekket, az eurocsekket és más csekkeket és váltót, amelyek a hamisítás vagy a jogosulatlan felhasználás ellen például kivitelezésük, kódolásuk vagy a rajtuk lévő aláírás folytán védettek.⁴⁷

A második bűncselekménykör, amelyet a kerethatározat szabályoz a számítógépes bűncselekmények. A jogszabály elvárja, hogy a tagállamokban az alábbi elkövetési magatartások szándékos elkövetése bűncselekménynek minősüljön:

- számítógépes adatok, különösen azonosító adatok jogosulatlan bevitele, módosítása, törlése vagy hozzáférhetetlenné tétele, vagy
- számítógépes program vagy rendszer működésébe való jogosulatlan beavatkozás
- útján pénz vagy pénzbeli érték átruházása vagy átruháztatása, amely más személy számára jogellenes vagyoni hátrányt okoz abból a célból, hogy a bűncselekmény elkövetőjének vagy harmadik személynek abból jogellenes vagyoni előnye származzon.⁴⁸

Harmadik bűncselekménykör a fentiekhez kapcsolódó előkészületi jellegű cselekményeket tartalmaz. A kerethatározat megkívánja a tagállamoktól, hogy büntetni rendelték legyenek az alábbi magatartások: fizetőeszköz jogosulatlan felhasználás céljából történő hamisítás/meghamisítás vagy a számítógépes bűncselekményekhez szükséges, vagy azt segítő eszközök, számítógépes programok stb. szándékos

- előállítás,

⁴⁶ Kerethatározat 2. cikk

⁴⁷ Kerethatározat 1. cikk

⁴⁸ Kerethatározat 3. cikk

- elfogadása,
- megszerzése,
- más személy részére történő értékesítése,
- átruházása, illetve
- birtoklása.⁴⁹

Mindhárom bűncselekménykör esetén valamennyi elkövetési magatartásánál megkívánja az uniós jogszabály, hogy a magatartásokhoz nyújtott bűnsegély és az azokra történő felbujtás büntetni rendelvek legyenek. Továbbá előírja, hogy a 2. cikk a), b), és d) pontjai, valamint a 3. cikk esetében a magatartások kísérlete is pönalizálva legyenek.⁵⁰

Konkrét jogkövetkezmenyt nem tartalmaz a kerethatározat, csak annyit rögzít, hogy határos, arányos és visszatartó erejű szankciókkal legyen sújtva a bűncselekmények, beleértve legalább a súlyos esetekben a szabadságvesztés-büntetéseket is, amelyek kiadatáshoz vezethetnek.⁵¹

A kerethatározat jogi személyekkel szemben alkalmazható szankciókra is kitér:

- kizárás az állami kedvezményekből és támogatásokból
- valamely üzleti tevékenység gyakorlásától való ideiglenes vagy végleges eltiltás
- bírósági felügyelet alá helyezés
- bíróság által elrendelt felszámolás.

Végül még a kerethatározat tartalmaz rendelkezéseket a joghatóságról, kiadatásról, tagállamok együttműködéséről, információcseréről.

A kerethatározat szabályait a tagállamoknak 2003-ig kellett átültetniük a saját jogrendszerükbe.

Annak ellenére, hogy a Magyar Állam elmulasztotta a kerethatározat átültetésével kapcsolatos jelentéstételi kötelezettségét az Európai Bizottság felé,⁵² összességében elmondható, hogy a magyar Büntető Törvénykönyv szabályozása megfelel a kerethatározatba foglalt követelményeknek.

Továbbá megfelel a büntető jogalkotással szemben támasztott formai követelményeknek: a diszpozíció világos, körülhatárolt, és egyértelmű.⁵³

7. Bűnügyi Statisztika és konklúzió

A következő táblázat⁵⁴ éves szinten mutatja a regisztrált bűncselekmények számát a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatban Magyarországon.

	2009	2010	2011	2012	2013 ⁵⁵
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisítása	630	282	485	246	65
A készpénz-helyettesítő fizetési eszközzel visszaélés	5689	10172	13057	17595	5804
A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése	9	11	3	3	3

1. táblázat: a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos regisztrált bűncselekmények száma évente.

A táblázat természetesen nem tartalmazza azokat az adatokat melyek a hatóságok tudomására nem jutottak, így a rejtett bűnözésre csak becsléseink lehetnek.

⁴⁹ Kerethatározat 4. cikk.

⁵⁰ Bujáki: i. m. p. 499.

⁵¹ Kerethatározat 6. cikk.

⁵² A Bizottság jelentése - 2. jelentés a nem készpénzes fizetőeszközökkel összefüggő csalás és hamisítás elleni küzdelemről szóló, 2001. május 28-i tanácsi kerethatározat 14. cikke alapján {SEC(2006) 188} /* COM/2006/0065 végleges */.

⁵³ Kóhalmi László: *A büntetőjog alapproblémái*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet. Pécs. 2012. p. 37.

⁵⁴ Forrás: Az egységes nyomozó hatósági és ügyéségi bűnügyi statisztika (Enyübs).

⁵⁵ A 2013. évi statisztikával kapcsolatban megjegyzendő, hogy annak következtében, hogy az új Btk. július elsején lépett hatályba, az 1978. IV. törvény (korábbi Btk.) és a 2012. évi C. törvény (új Btk.) alapján indult eljárások számai összegezve vannak a táblázatban megjelenítve.

A három bűncselekmény közül a visszaélések száma a legmagasabb. A készpénz-helyettesítő fizetési eszköz hamisításának elősegítése bűncselekményének önálló szabályozása – bár ez Európai Unió kötelezettségünk – nem biztos, hogy indokolt, ha statisztikára nézünk az elmúlt három évben mindössze csak három bűnelkövetést regisztráltak, ami nagyon elenyészőnek mondható. 2009-es évtől egészen 2012-ig jelentősen növekedett a készpénz-helyettesítő fizetési eszközökkel kapcsolatos bűncselekmények száma. 2013-ban egy drasztikus visszaesés mutatkozik meg, amelynek több összetevője is lehet, így a megfelelő új szabályozás, bűnüldöző szervek hatékony munkája, újabb chip-es biztonsági megoldások bankkártyáknál stb. Feltételezésem szerint a visszaesés oka az is lehet, hogy a törvényi tényállás jellege megváltozott materiálisról immateriálisra, és ha már kárt okoznak a bűnelkövetők nem visszaélést, hanem információs rendszer útján elkövetett csalást kell megállapítani. Feltételezésemet alátámasztja a bűnügyi statisztika, 2013-ban és 2014-ben is jelentősen nőtt információs rendszer útján elkövetett csalások száma.⁵⁶

Összegezve elmondható, hogy a készpénzkímélő fizetési megoldások elterjedésével a bűnelkövetők is egyre inkább erre irányítják figyelmüket. A megfelelő normatív szabályozás mellett, fontos, hogy a készpénz-helyettesítő fizetési eszközöket használók minden pénzügyi tranzakciónál figyelmesek legyenek. Ebben segíthetnek a média, illetve a hatóságok megfelelő tájékoztatásai arról, hogy miként lehet elkerülni a bűncselekmények áldozatává válást. A pénzügyi intézetek (bankok, takarékszövetkezetek stb.) részéről pedig elvárható, hogy ne csak a kényelmünket (lásd. paypass kártya), hanem a biztonságunkat is szolgálják.

Felhasznált Irodalom

- ▶ Balogh Ágnes: A bűncselekmény tárgya. In: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): *Magyar Büntetőjogi Általános Rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2010.
- ▶ Bujáki László: Készpénz-helyettesítő fizetési eszközök védelme. In: Kondorosi Ferenc – Ligeti Katalin (szerk.): *Az Európai Büntetőjogi Kézikönyve*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest. 2008.
- ▶ David S. Evans – Richard Schmalensee: *Paying with plastic: The digital revolution in buying and borrowing*. Second edition. The MIT Press. 2004.
- ▶ Földvári József: *Magyar Büntetőjog Általános Rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2006.
- ▶ Gál István László: *Gazdasági büntetőjog közgazdászoknak*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 2007.
- ▶ Gál István László: Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (Szerk.): *Új Btk. Kommentár. 7. kötet, Különös rész*. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó. Budapest, 2013.
- ▶ Gál István László: Pénz és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Polt Péter (Szerk.): *Új Btk. Kommentár. Frissítés az első kiadáshoz*. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyvkiadó. Budapest, 2014.
- ▶ Gula József: A pénz-és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Horváth Tibor – Lévay Miklós (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös Rész*. Wolters Kluwer Kft. Budapest, 2013.
- ▶ Karsai Krisztina: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai Krisztina (Szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz*. Complex Kiadó, Budapest. 2013.
- ▶ Karsai Krisztina: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Karsai – Szomora – Vida: *Anyagi büntetőjog különös rész II*. Iurisperitus Bt. Szeged, 2013.
- ▶ Kóhalmi László: A gazdasági és a szervezett bűnözés In: Csemáné Váradi Erika (szerk.): *Bevezetés a bűnügyi tudományokba*. Átdolgozott, bővített kiadás. Miskolci Egyetem

⁵⁶ 2012-ben 689; 2013-ban 1021; 2014-ben 1617 bűncselekményt regisztráltak. Forrás: Az egységes nyomozó hatósági és ügyészégi bűnügyi statisztika (Enyübs).

Állam-és Jogtudományi Karának Kiadványsorozata, Assisitentia Iuris 5. Bíbor Kiadó. Miskolc, 2007.

- ▶ Kőhalmi László: A pénzhamisítással kapcsolatos bűncselekmények. A pénz büntetőjogi fogalma. In: Balogh Ágnes: *Büntetőjog II. Különös Rész – Jogi Szakvizsga Segédkönyvek*. Dialóg Campus Kiadó. Budapest-Pécs, 2008.
- ▶ Kőhalmi László: *A büntetőjog alapproblémái*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Gazdasági Büntetőjogi Kutatóintézet. Pécs. 2012.
- ▶ Kőhalmi László: The New Hungarian Criminal Code. In: *The Milestones of Law in the Area of Central Europe 2013*. 2nd part. Ed.: Zuzana Kilysová et al. Comenius University in Bratislava Faculty of Law. Bratislava, 2013.
- ▶ Molnár Gábor: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Belovics – Molnár –Sinku: *Büntetőjog II. a 2012. évi. C. törvény alapján*. Hvg-orac Lap és Könyvkiadó, Budapest. 2012.
- ▶ Molnár Gábor: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Kónya István (Szerk.) *Magyar Büntetőjog, Kommentár a gyakorlat számára. 3. kiadás*. Hvg-orac Lap és Könyvkiadó, Budapest. 2013.
- ▶ MR.K. Kathirvel: *Credit card frauds and measures to detect and prevent them*. International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research. Vol.2, No. 3, March 2013.
- ▶ Nagy Zoltán: *Bűncselekmények számítógépes környezetben*. Ad Librum, Budapest. 2009.
- ▶ Nagy Zoltán: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Tóth Mihály – Nagy Zoltán (szerk.): *Magyar Büntetőjog Különös rész*. Osiris Kiadó, Budapest. 2014.
- ▶ P. Manivannan: *Plastic money a way for cash less payment System*. Global Journal For Research Analysis. Volume 2, issue 1. Jan 2013.
- ▶ Polt Péter: Pénz- és bélyegforgalom biztonsága elleni bűncselekmények. In: Blaskó – Hautzinger – Madai – Pallagi – Polt – Schubauer: *Büntetőjog, Különös rész II*. Rejtjel kiadó, Budapest. 2013.
- ▶ Tóth Mihály: *Gazdasági bűnözés és bűncselekmények*. KJK-KERSZÖV Jogi és üzleti kiadó, Budapest. 2002.

Készítette:
dr. Balázs Ágota

A jogorvoslathoz való jog hazai szabályozásának és működésének modellje

1. A kutatás célja

A jogorvoslathoz való jog hazai szabályozási és működési modelljének megalkotása az ideális modell felépítése érdekében.

2. Alkalmazott módszerek

- Elméleti-logikai módszerek
- analízis
 - szintézis
 - összehasonlítás

3. Jogforrások

- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
- Emberi Jogok Európai Egyezménye
- Európai Unió Alapjogi Chartája
- Alaptörvény
- Európai Emberi Jogi Bíróság döntései
- Alkotmánybíróság döntései

4. A jogorvoslathoz való jog lehetséges funkciói:

- 1. alapjogi igény érvényesítése:**
„Bárminek aki a jelen Egyezmény meghatározott jogai és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt, a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.” EJEE 13. cikk.
- 2. Felülbírálati lehetőség**
„Bűncselekmény elkövetésében bűnösnek nyilvánított minden személynek joga van arra, hogy bűnösnek nyilvánítását és elítélését felsőbb bíróság a törvénynek megfelelően felülvizsgálja.”
Hármas szűrőrendszer:
3. meghatározott tárgykörök: büntető ügyek
4. döntések jellege: bűnösnek nyilvánítás, büntetés kiszabás „érdemi kérdések”
5. egyszerű felülbírálat: rendes jogorvoslat

5.

Nemzetközi jogi források és azok funkciói

Alapjogi igényérvényesítés:

- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 8. cikk
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 2. cikk 3. pont
- Emberi Jogok Európai Egyezménye 13. cikk
- Alapjogi Charta 47. cikk 1. mondat

Felülbírálati lehetőség:

- Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmánya 14. cikk 5. pont
- Európai Jogok Európai Egyezménye Hetedik Kiegészítő Jegyzőkönyv 2. cikk 1. fordulat

6. A hazai szabályozási és működési modell jellemzője:

A két funkció ötvözése egyetlen alapjogban.

7. Alaptörvény

XXVIII. cikk

(7) Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét képviseli

ALKOTMÁNYBÍRÓSÁG I. KER

8. Alkotmánybírósági gyakorlat

„Az alkotmány követeli, hogy a jogorvoslati jog nyújtotta jogvédelem hatékony legyen, vagyis ténylegesen érvényesüljön és képes legyen a döntés által okozott sérelem orvoslására.”
22/2013.(VII.19.) ÁB határozat {26}

„Mivel {a felülvizsgálat} az alkotmányosan követelt rendes jogorvoslaton túlmenő rendelkezés, a törvényhozóknak – az egyéb alkotmányi rendelkezésekkel összhangban (pl. diszkrimináció tilalma) – teljes szabadságában áll ennek tartalmát és korlátait megállapítani.”
1/1994 (1.7.) határozat IV.1.

9. A hazai szabályozás összevetése az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglalt követelményekkel

1. Jogorvoslat, mint felülbírálati lehetőség tekintetében:

A hazai szabályozás tágabb körben teszi lehetővé a felülbírálatot.

2. Alapjogi igényérvényesítés tekintetében:

Ebben a körben is érvényesül a hármas szűrőrendszer, emiatt válságjelenségek észlelhetőek

1. tárgykörök

- 3206/2013.(XI.18.)AB hat. és 3207/2013. (XI.18.)AB hat
- 35493/13 Szanyi v. Hungary;
- 4246/13 Karácsony and others v. Hungary;
- 44357/13 Szél and others v. Hungary;

2. érdemi döntések

Az érdemi döntés alkotmányjogi fogalmának bevezetése
5/1992. (I.30.) AB hat.

3. rendes jogorvoslatok

Fokozódó igény a további jogorvoslat iránt és elméleti problémák az alkotmányjogi panasz mibenlétével kapcsolatban.

EMBERI JOGOK EURÓPAI BIZOTTSÁGA

10.

Végkövetkeztetés

A jogorvoslathoz való jog hazai értelmezése és gyakorlata a hármas szűrőrendszer általános alkalmazása miatt **nem tudja biztosítani az EJEE 13. cikke által támasztott követelményeknek való maradéktalan megfelelést.**

ORSZÁGHÁZ

Fesztiválok a pénzügyi földrajz tükrében

Ma már a legtöbb közgazdász egyetért abban, hogy a gazdasági-pénzügyi folyamatok pontos megértéséhez elengedhetetlen azok térbeli vizsgálata (Krugman P. 1999; Martin R. 1999). Nincs ez másképp a fesztivál ipar tekintetében sem. Hasonlóan a gazdaság más szektoraihoz, a fesztiválok megvalósulási helyei befolyásolják annak szinte minden paraméterét, úgymint látogatottságát, időtartamát, szolgáltatások mennyiségét és minőségét, vendégkör összetételét, és persze a pénzügyi folyamatait, aspektusait is. Míg egy jól megközelíthető, alapvetően ismert lokációban vagy regionális központ környékén jó eséllyel szerveznek nagy létszámú eseményeket, melyek akár országokon átnyúló érdeklődést generálnak, addig a kisebb, eldugottabb, nehezen elérhető helyeken inkább csak a szűkebb régió vásárlóerejére támaszkodhatnak. Egy-egy fesztivál esetében jól és egzakt módon mérhető és kimutatható a pénzügyi földrajz fogalmának meghatározásakor megfogalmazott szempontok, hatások, elvárások: a pénz térbeli megjelenése, mozgásfolyamatai, a pénztőke intézményi és szabályzási struktúrája, a pénzmozgások társadalmi kulturális hatásai.

A fesztiválok pénzügyi vizsgálatánál kimondhatjuk, hogy azok összetettségekben egyszerűbbek a globálisan használt pénzhelyettesítőket, nagyszámú innovatív termékeket is használó egyéb ágazatokénál, inkább ezen eszközök korlátozott volta a jellemző. A világra nagymértékben jellemző a készpénz kiemelt státusza, valamint a banki átutalások száma. A lakossági készpénz igény kiszolgálása érdekében egyre több esetben jelennek meg már fesztiválokban bank automaták, illetve újdonság a teljes fesztivál területen generált pénzforgalmat helyettesítő termékek, például a metapay jellegű kártyák megjelenése, melyek a pénzforgalom ellenőrzésének lehetőségét is a szervező kezébe adja. Ennek következtében a fesztiválok generálta térbeli pénzügyi mozgások nagy hányada jól lokalizálható, a pénzügyek térbeli kötődése kimutatható és nyilvánvaló (Gál Z. 2010). Talán itt a legkoncentráltabb a versenytársak és a vásárlóerő koncentrációja, az ennek hatására kialakuló árharmonizáció (rosszabb esetben árkartell), annak erős szabályozása esetén pedig a versenyhelyzet.

A fesztiválok esetében is tetten érhető, hogy a termékek és szolgáltatások ára a térbeli elhelyezkedéstől is függ. Ez főleg a kisebb, kevesebb látogatót vonzó fesztiváloknál érhető tetten, ahol hasonló vagy ugyanazon termékek olcsóbbak a nagy, országos fesztiváloknál tapasztaltaknál.

A fesztiválok pénzügyi területei közül az egyik legmarkánsabb rész azok finanszírozási kérdése, a megvalósíthatóságukhoz szükséges pénzeszközök előteremtése. A pénzügyi válság hatására egyre inkább fölértékelődött az állam szerepe, amely a kevésbé „eladható” fesztiválok esetében ma már domináns. Bár az állam kereskedelmi bankokon keresztül finanszírozza a fesztiválokat, e tevékenysége még is a „közpénzügyek” közé sorolható, hiszen a fesztiválok jó része – kulturális, hagyományőrző, zenei.. - olyan kollektív javakat állít elő, melyet a társadalom szélesebb rétegei élveznek, tartósan épülnek be a „nemzeti értéktárba”

Jelen dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a „fesztivál ipar” összeteljesítménye alapján mekkora hatást képes gyakorolni egy adott ország, régió pénzügyi világára, helyzetére.

Bár piaci súlyukat tekintve a fesztiválok a hazai turizmus ágazaton belül a három meghatározó területhez (szálláshely – vendéglátás - közlekedés) képest kisebb jelentőséggel bírnak, mégis a szektor egyik legdinamikusabban fejlődő szegmense. Ma már bátran kijelenthetjük, a turizmus egyik megatrendjévé vált. Hazánk az angolszász országokhoz hasonlóan a fesztiválózó Mekkája,

a térségben mindenképpen meghatározó piaci szereplő, éves szinten öt-hét ezer programból válogathatnak az érdeklődők. Igaz azonban, hogy a nemzetközi érdeklődésre számot tartó több napos események száma éppen hogy eléri a 10-12-es számot, míg a regionális szerepkörrel bíró fesztiválok az összes esemény 6-8%-t adják a maguk 400 – 600-as darabszámával. A fesztiválok legnagyobb része zenei és vagy gasztronómiai témájú, az összes fesztivál közel kétharmadát jelentik.

A haza fesztiválok ma már képesek önálló utazási célponttá válni, a KSH mérései alapján a hazánkba látogató külföldieknek több mint 4 százaléka jön hozzánk azért, hogy fesztiválozzon, amely összhangban van az unióban adataival. Ennél is többen, az utazók több mint 5 százaléka döntését képesek befolyásolni a rendezvényes és fesztiválok. A magyarországi fesztiválok hatvan százaléka tízezer főnél kevesebb látogatót vonz, ezen belül 23 százalékat egy-két ezren látogatták. A fesztiválok tizede nevezhető hazai viszonylatban nagy rendezvénynek, 50 ezer feletti látogatókörre. A Magyar Turizmus Zrt. tanulmányából világosan látszik, hogy a fesztiválokat leginkább látogató közönség a 15-29 évesek korosztálya, ők azok, akik a legtöbb fesztiválra elmennek, ők azok, akik a legtöbbet hajlandók utazni egy-egy programért és ők költik a legtöbb pénzt is.

Összbevétel tekintetében 41% öt és húsz millió forint közötti bevételt könyvelhetett el a felmérést megelőző utolsó fesztivál alkalmával. E tekintetben kiemelkedőek még az ötmillió forint alatti rendezvények. 20-30, 30-50 és 50-100 millió forint közötti bevétellel rendelkező fesztiválok jelentősége azonos, hiszen mindegyik 9-9-9%-os részesedéssel bír, mely szintén jelentősnek mondható.

Összességében tehát egy nem elhanyagolható területről van szó, kisebb régiók, települések esetében akár a pénzügyi élet meghatározó motorjává is válhatnak: hozzájárulhatnak a kereskedelem növekedéséhez, munkahelyeket teremthetnek, befolyásolhatják a „lokális fizetési mérleget” (a régióban megtermelt és az ott elköltött pénz egyenlege), közvetlen állami támogatásokat, beruházásokat vonzhatnak a térségbe.

A fesztiválok pénzügyi hatásainak vizsgálata hazánkban rengeteg problémát vet fel. Az egyik, hogy az érintettek a fesztiválok éppen aktuális nyereségével foglalkoznak, a följebb is bemutatott hatások a mérésének nem szentelnek elég figyelmet. Másrészt a pénzügyi hatások méréséhez rendelkezésre álló adatok rendkívül hiányosak, így a vizsgálatok lebonyolítása rendkívül magas költségeket jelentene.

A fesztiváloknak ezenkívül még számos egyéb „hozzájárulása” is ismeret úgy, mint társadalmi – kulturális - egyéb gazdasági hatások, melyekre jelen tanulmányomban nem térek ki, de összességében meghatározóak lehetnek a fesztiválok pénzügyi hatáselemzésénél.

Az alábbi táblázatban (1. sz. táblázat) a fesztiválok által okozott és közvetlenül kimutatható pénzügyi mozgásokat foglaltam össze.

(1. sz. táblázat)

Pozitív	Negatív
Lokális kiskereskedelemre gyakorolt hatás (jövedelemteremtés, növekvő árbevételek)	Árszínvonal emelkedés
Állami, regionális támogatás, közpénzügyek	„Monokulturális” finanszírozási
Bérfelvonás teremtés	Időszakos hatás
„Lokális fizetési mérlegre gyakorolt hatás”	

Saját szerkesztésű tábla

Lokális fizetési mérlegre, kiskereskedelemre gyakorolt hatás

Abban a legtöbb munka egyetért, hogy a fesztivállátogatók, turisták a legjobban költő vendégek közé tartoznak. Függetlenül attól, hogy milyen messziről érkeznek az adott eseményre, az egy főre jutó költségük elérheti akár 40.000 forintot is. Ezzel mindenképpen a turizmus egyik legmagasabb bevételt generáló szegmenséhez tartozik.

Fogyasztói kosarukban a legmeghatározóbb elemek a fesztivál területén vagy annak közelében lévő hideg-melegkonyhai szolgáltatások, az egyéb kiskereskedelmi szolgáltatások, a közlekedés, a szállás, valamint a fesztivál belépő költsége (Simon K. 2009).

Pontos adatokat a Sziget Fesztivál és a KPMG kutatásai révén kaptunk, amelyek teljes mértékben alátámasztják az iparági átlagot. Ennek alapján a VOLT, a Sziget, valamint a Balaton Sound által generált közvetlen költségek összege 2008-ban megközelítette a 20.350.000.000 forintot, amely döntően a Dunántúli illetve a Közép-Magyarországi régióban csapódott le. Ha a KPMG és egyéb tanulmányok (Hunyadi Zs. Inkei P. Szabó J. Z. (2006) átlagos tovább szorozzuk az összes fesztivál számával, és az arra ellátogatók átlagos költségével, könnyen megkaphatjuk, hogy ez a szektor 100 milliárd forint összeköltés fölötti összeget generál. A fesztivállátogatók összetételére jellemző, hogy döntően az adott régióból, illetve Budapestről érkeznek. Ezt támasztja alá a Szigetfesztivál saját kimutatása is, melyet az alábbi térképek mutatnak.

A VOLT Fesztivál és a Balaton Sound látogatóinak lakóhely szerinti megoszlása (megyék), 2008

Forrás: Sziget Iroda, Free Association

Forrás: Sziget Iroda, Free Association

Ez nagymértékben javítja a fesztiválok helyi fizetési mérlegre gyakorolt hatását. A következő táblázat (2.sz. táblázat) szemléletesen foglalja össze a fesztiválturisták költése alapján kialakuló költési körforgást.

(2. sz. táblázat)

A városon kívülről érkező turisták költése - elsődleges pénz a gazdaságban
szállásra
vendéglátásra
közlekedésre
fesztiváljegyre és a fesztivállal kapcsolatos egyéb termékekre és szolgáltatásokra költött összegek (pl. fotókiállítás, tánckurzus, fesztivál-szuvenir, stb.)
A fesztiválturisták költése hatására bekövetkező közvetett és indukált költés a gazdaságban
helyi ipar vásárlásai
háztartások közvetlen jövedelme (melyet megtakarításra vagy vásárlásra fordíthatnak helyi és nem helyi szinten egyaránt)
helyi önkormányzati bevétel
nem helyi önkormányzati bevétel
egyéb, nem helyi költés

Forrás: Kundi V. (2012)

Tovább javítja a mérleg alakulását a lokálisan kirótt és befizette adók, úgy, mint IFA, IPA, önkormányzati területek után szedett bérleti díjak A Balaton Sound tekintetében ez az összeg 2012-ben elérte a 45 millió forintot (Enyedi-Tiner K. (2012). Ezen túlmenően a régiós GDP-re, áfa bevételeire is kimutatható a hatásuk (Simon K. (2009).

A képet árnyalhatja, hogy sok esetben a rendelkezésre álló infrastruktúra, szolgáltatási kínálat nem képes lefedni a lökésszerűen megjelent keresletet, így azt sok esetben más régióból, településről érkező szolgáltatók elégítik ki. A legszembetűnőbb ez a hatás a látogatók fogyasztási kosarában legnagyobb arányt elfoglaló melegkonyhai kínálat tekintetében. Szintén fontos kiemelni, hogy az alapinfrastruktúrát – víz, energia.. –, biztonsági és vagyonőrzést, technikai szolgáltatásokat nyújtó cégek közül is jó néhány budapesti központú.

Összességében azonban elmondhatjuk, hogy a fesztiválok kiváló gyakorlati példái annak a postkeynesiánusok által megfogalmazott szemléletnek, miszerint „a pénz maradjon a régióban” (Gál Z. 2010).

Bérhatások

A fesztivál ágazat pénzügyi hatásainak egyik megkérdőjelezhetetlen része a kifizetett bérjövödelmek, hiszen az azokon keletkezett jövedelmet különböző mértékben ugyan, de a gazdasági valamennyi szereplője élvezzi (Jandala 1992). A fesztiválok foglalkoztatási funkciója gazdasági oldalról ugyan a munkaerő-gazdálkodásban jelentkezik, hiszen növeli a munkahelyek számát, hozzájárul a munkanélküliség csökkentéséhez (például a szezon meghosszabbításán keresztül), mely megtakarítás és bevétel az állam számára (Michalkó 2007), ugyanakkor ezáltal növeli a helyi lakosság életminőségét (Rátz 1999, Michalkó – Rátz 2005) és a szolgáltatások színvonalát egyaránt.

A közvetlen foglalkoztatási hatás alatt azokat a munkavállalókat értem, akik munkájuk során a látogatókkal személyes kapcsolatba kerülnek (biztonsági őrök, jegykezelő személyzet, vendéglátósok, bolti eladók..). Míg az indukált foglalkoztatásba beletartoznak azok a munkavállalók is, akiknek nincs személyes kapcsolatuk a látogatókkal, ugyanakkor közvetve mégis kapcsolatba hozhatók a turizmussal (ipari szolgáltatók, kormányzati szervek, a turizmusban is felhasználásra kerülő tőke és export javak előállítói) (Turisztikai Hivatal 2004). Az alábbi táblázat (3. sz. táblázat) azt mutatja, hogy közel 230 fesztivál elemzését elvégezve, a 2004-es évben a különféle jogcímen foglalkoztatottak száma (fő) hogyan alakult a fesztivál iparban.

(3. sz. táblázat)

Magyarország (2004)	
Alkalmazottak	10280
Önkéntesek	11645
Együtt	21925
Összes személyzet/fesztivál	96
Fizetett Alkalmazott/fesztivál	45
Önkéntes/fesztivál	51
Vizsgált fesztiválok száma	228

Forrás: (Kundi V. 2012)

A fesztiválok foglalkoztatási funkcióját tekintve elmondható hogy hazánkban az egy fesztiválra jutó alkalmazottak száma 45 fő, míg az önkéntesek száma a 51 fő. Összességében vizsgálva a személyzetet, az egy rendezvényre jutó alkalmazottak száma elérheti a 100 főt is. Amennyiben azt veszem alapul, hogy ma már több ezerre tehető a fesztiválok, tematikus események száma, könnyen belátható, hogy több mint 100 ezer ember tartós vagy állandó foglalkoztatást, és ezen keresztül bérjövödelmének meghatározó hányadát teszik ki a fesztiválok keletkező bevételek, melyek egy része lokálisan – hiszen a fesztiválon dolgozók is igénybe veszik a lokális szolgáltatásokat – egy része pedig országosan kerül elköltésre, csatlakozik a pénzügyi folyamatokba.

Közpénzügyek

Számos szakember és kutató mutat rá arra, hogy egyszerű költség-haszon elméleti alapon a fesztiválok döntően veszteségesek, közvetlen nyereséget csak a nagy, régiókon, országhatárokon

átnyúló események képesek generálni. Fölmerülhet a kérdés, hogy akkor miért szerveznek még is annyi rendezvényt, és minek köszönhető a számuk nagymértékű növekedése? Nos, a a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) 2006-ban végzett felmérése szerint a fesztiválok fő céljai 43%-ban idegenforgalmi-kereskedelmi volt, de ugyan ilyen arányban voltak kulturális, művészeti vonatkozású és célú események is (Hunyadi – Inkei – Szabó, 2006). Vagyis, olyan közfunkciót is betöltenek, melyeket pusztán profitorientált szervezetek nem képesek ellátni

A Nemzeti Kulturális Alaptól 2012-ben majdnem ötszáz fesztivál kapott közvetlen támogatást több mint másfél milliárd forint összegben (4. sz. táblázat)

(4. sz. táblázat)

Év	Pályázat (db)	Megítélt összeg (Ft)
2003.	885	1 265 943 872
2004.	1 082	1 494 411 873
2005.	928	2 559 116 503
2006.	577	1 317 708 980
2007.	582	1 859 324 856
2008.	470	2 296 638 250
2009.	415	1 473 967 073
2010.	505	2 227 806 005
2011.	560	1 328 781 723
2012. július 15-ig	457	1 375 290 375
Összesen:	6 461	17 198 989 510

Forrás: Hunyadi Zs. Inkei P. Szabó J. Z. (2006) *Fesztivál-világ, Budapest 2006, NKA-kutatások 3*

A fesztiválok finanszírozásának másik útja, hogy nem állami, hanem regionális szinten támogatják azokat. A Magyar Művészeti Intézet és Képzőművészeti Lektorátus (MMIKL), valamint a Magyar Fesztivál Szövetség (MFSZ) által gyűjtött adatok alapján, Magyarországon a fesztiválok nagy százalékának alapítása önkormányzati kezdeményezéseknek köszönhetően valósul meg, főként a helyi attrakciók fejlesztése mentén a turisztikai kereslet növekedése érdekében. Több mint 300 fesztivál szervezőinek, „tulajdonosi” szerkezetének vizsgálatát adja az 5. sz. táblázat.

(5. sz. táblázat)

	Fesztiválok száma (db)	Fesztiválok aránya (%)
Önkormányzat	18	6
Intézmény (állami, önkormányzati, stb.)	105	33
Egyesület, alapítvány, önkormányzat által alapított kht., közhasznú Zrt.	104	33
Nem önkormányzat által alapított kht., közhasznú Zrt.	15	5
Gazdasági társaság, vállalkozás	58	18
Egyéb	19	6
Összesen	319	100

Forrás: <http://www.fesztivalregisztracio.hu/index.php?modul=cms&page=statisztika> alapján saját szerkesztés

Bár a közpénzek egy része a befizetett adókon keresztül a fesztiválokból származik, a központi költségvetésnek azonban csak az olyan nemzetközileg is jelentős fesztiválok hozhatnak jelentős többlet bevételt, mint a Balaton Sound, vagy a Sziget.

Tovább rontotta az állam pozícióit, hogy az új áfa törvény alapján a legalább napi ezer fős vendéggel számoló fesztiválok 27 százalék helyett csak 18 százalékos áfát kell hogy fizessenek a jegybevétel után.

Összegzés

Azt gondolom, hogy e néhány oldalból is világos képet kaphatunk a fesztiválok pénzügyi világáról, azok régiós gazdaságra valamint egy-egy régió pénzügyi folyamataira gyakorolt hatásairól. Láthattuk, hogy sajátos módon, hogyan járulnak hozzá a foglalkoztatás, a lokális kereskedelem, az állami és magán tőke beáramlásához, hogyan befolyásolják az adott régió pénzmegtartási képességét, valamint, hogyan hathatnak a központi költségvetésre. Jelen dolgozat terjedelmi korlátai miatt nem mélyedt el az egyes területek mélyebb vizsgálatában, célja a téma fölvetése volt. Olyan út kijelölése, mely a pénzügy tárgyban vagy turizmusban dolgozók, kutatók számára érdekes-izgalmas területről lebbentheti föl a fátylat.

Láthattuk, hogy a fesztiválok egyéb hatásai mellett azok pénzügyi aspektusai is fontosak és meghatározóak lehetnek, valamint, hogy lokális és regionális szempontból jól körülírhatóak, elemezhetőek. Bízom benne, hogy jelen munkám katalizátora lehet további kutatásoknak.

Bevezető

Bologna elsőként ismerte fel, hogy a műemléki sírkertek is kulturális örökségünk jelentős részei. Nemcsak lokálisan, egy város történelmének részét képezik, de a nemzeti identitás kialakításában is jelentős szerepet kapnak. A feledésbe merült, majd az utóbbi évtizedben újra felfedezett modern kori, a városfalakon kívül létesült, bolognai temető, a Certosa, különleges történelmi és művészeti értékeinek köszönhetően, unikumnak számít nemcsak Olaszországban, hanem európai viszonylatban is. A korábban csak művészettörténészek és építészettörténészek által számon tartott műemléki sírkertek szobrai, épületei, sírfeliratai állagának rohamos romlása következtében számos európai országban felhívták magukra a figyelmet, mielőbbi védelmi-megőrzési, konzerválási, restaurálási intézkedést sürgetve. A 2001-ben Bologna kezdeményezésére létrejött Kiemelkedő Európai Temetők Egyesülete kétségkívül meghatározó szerepet tölt be e különleges örökség megőrzésében.

A Certosa, a műemléki temető története

Bologna híres műemléki temetőjét 1801-ben alapították egy XIV. századi karthauzi kolostor alapjain. Amikor 1796-ban Napóleon bezárta a kolostort, már rendkívül értékes művészeti alkotásokkal rendelkezik. A San Girolamo templom (1. ábra) erről tesz tanúbizonyságot: a falakon Krisztus életét bemutató hatalmas festmények a legjelentősebb XVII. századi bolognai festők alkotásai, a fából faragott, intarziás kórus pedig a XVI. századból való. A műemléki sírkert központi része az ún. Harmadik kerengő (Chiostro Terzo), mely a bolognai neoklasszikus kultúrát tükrözi. Az egyedülálló festett sírok (2. ábra) mellett gipszből, márványból és bronzból készült szobrok találhatók. Az elmúlt több mint kétszáz év során fokozatosan bővülő, ma közel kilenc hektárnyi kiterjedésű és művészeti alkotásokkal folyamatosan gazdagodó temető a legteljesebben mutatja be a bolognai szobrászat XIX-XX. századi történetét, melyet kiegészítenek a kortárs művészek alkotásai. Minden bizonnyal Olaszország (és talán Európa) legjelentősebb és legteljesebb neoklasszikus temető-szobrászatával és -festészetével találkozhatunk itt.

A Certosa számos híres személyiség sírját őrzi, közöttük található Marco Minghetti államférfi, Giorgio Morandi és Bruno Saeti festők, az irodalmi Nobel-díjas Giosuè Carducci, az író Riccardo Bacchelli, az operaénekes Carlo Broschi, ismertebb nevén Farinelli, a zeneszerző Ottorino Respighi, az énekes Lucio Dalla, a lengyel tábornok Giuseppe Grabinski és a miniszterelnök Taddeo Matuszevic, valamint a Maserati, Ducati és Weber cégek és a Zanichelli kiadó alapítói.¹

Bologna műemléki sírkertje, gazdag művészeti alkotásainak köszönhetően, a XIX. század során népszerű úticél volt az utazók, turisták, értelmiségiek, művészek körében. A Grand Tour kihagyhatatlan állomásaként Byron, Stendhal és Dickens is fölkereste.

A temető történelmi különlegessége az egyik bővítése során végzett ásatás alkalmával talált i.e. VI. – IV. századi etruszk nekropolisz. A XIX. század utolsó évtizedében feltárt 420 etruszk sírból gazdag leletanyag került napvilágra, mely a Városi Régészeti Múzeum (Museo Civico Archeologico) gyűjteményét gazdagítja. A feltárt sírok alapján rekonstruálták az etruszk Felsínát a Bologna történetét bemutató Városi Múzeumban (Museo della Storia di Bologna).

¹ <http://www.storiaememoriadibologna.it/certosa> (2015.03.25.)

A Certosa, mint minden temető, nemcsak művészeti komplexum, hanem a város történetét is tükrözi és egy sajátos perspektívából mutatja be kiemelkedő személyiségei, akadémikusai (ne felejtsük el, Bolognában, a „művelt város”-ban alapították 1088-ban a nyugati világ legrégebbi egyetemét), művészei, a hazafiak és az egyszerű polgárok nyughelyein keresztül.

Az 1801-ben alapított bolognai köztemető „úttörőként” megelőzte a modern sírkerteket szabályozó napóleoni rendeletet (*Décret Impérial sur les Sépultures*)², amely elsősorban higiéniai és egészségügyi szempontból a városfalakon kívülre írta elő új temetők létesítését és egyben betiltotta a korábbi temetkezési helyek használatát.³ Ily módon a sírok rendszeres karbantartása és őrzése nehezebbé vált, problémát okoztak a lopások, a vandalizmus, és rendkívüli karbantartási, restaurálási munkálatok váltak szükségessé.

A műemlékvédelmi program, a Certosa Múzeum

1999 őszén kezdődött el egy nagyszabású projekt (Museo della Certosa) kidolgozása, mely célul tűzte ki a sírkertnek a város számára történő újra felfedezését és a bolognai műemlékek közötti központi szerepének hangsúlyozását. Abból a koncepcióból indult ki, hogy a műemléki temető egy szabadtéri múzeum. Ennek megfelelően egy korszerű múzeumot akartak kialakítani a szükséges felszerelésekkel, didaktikai és biztonsági berendezésekkel.

A Certosa műemléki részének sürgető restaurálási munkálatai elvégzéséhez szükséges anyagi források előteremtésére – ötletes megoldással – az újrahasznosítás stratégiáját vetették be. Különösen nehéznek tűnt a restaurálási terv kidolgozása az elhagyott sírok, kihalt vagy távolra költözött családok tulajdonjoga miatt. Éppen ezért a projekt tervbe vette egyrészt a családok (és egyéb szervezetek) bevonását a műemléki együttes kulturális valorizációjába, másrészt a lakossággal való együttműködési lehetőségek kialakítását a projekt sikeressége érdekében. Új szabályok kialakításával kötelezni kívánták a családokat a műemléki sírok karbantartására, illetve szükség esetén rendkívüli munkálatok elvégzésére.

Ezt megelőzően, már 1998-ban megkezdődött a műemléki sírok felmérése, katalogizálása, digitalizálása. A létrejött hatalmas adatbázisnak köszönhetően nemcsak a tulajdonosok felelősségét tudták érvényesíteni, hanem az önkormányzatnak lehetősége nyílt együttműködési lehetőségek felajánlására is, valamint összehangolt intézkedésre kerülhetett sor. Felkutatásra került valamennyi elhagyott sír, lehetővé vált azok újrahasznosítása, vagyis új „bérlok” számára koncesszióba átadása. Ezen kívül az olyan sírok is új gazdát kaphattak, melyek tulajdonosai nem tudták vagy nem akarták ellátni a rendes karbantartási munkákat (pl. azért, mert távol éltek). A felújított műemléki sírok új családokhoz kerültek, akik vállalták az előírt karbantartási feladatokat.⁴

A városi takarékpénztár (Cassa di Risparmio di Bologna, CARISBO) támogatását is sikerült elnyerni, így a legégetőbb restaurálási munkákhoz, pl. az elhagyott sírok esetében, rendelkezésre állt az anyagi háttér. Az azóta is sikeres műemlékvédelmi program keretében a bank alapítványa (Fondazione CARISO) ma is részt vesz a felújítási munkák finanszírozásában. 2013 és 2014 nyara között nyolc nagy restauráló műhely nyílt meg és hajtotta végre az eddigi legnagyobb számú konzerválási-műemlékvédelmi feladatokat. Többek között a főbejárat hatalmas terrakotta szobrai (az ún. Siratók, 'Piangoloni'), a Chiostro Maggiore két életnagyságú oroszlánszobra, valamint a XIX. századi padlózat kerültek restaurálásra. A több mint 100.000 eurós költség fedezését részben a lejárt, illetve elhagyott sírok újrahasznosításából, vagyis új

² A *Décret Impérial sur les Sépultures* rendeletet Napóleon 1804. június 12-én Saint Cloud-ban adta ki, melyet 1806. szeptember 5-étől az Olasz Királyságra is kiterjesztettek.

³ Bagattoni, E.: Sull'arte della Certosa di Bologna in epoca neoclassica: dal prevalere della pittura all'affermazione della scultura. In: Felicori, M., Sborgi, F. (szerk.): *Lo splendore della forma. La scultura negli spazi della memoria*. Luca Sossella editore, Roma, 2012. p. 229.

⁴ Felicori, M. Il progetto per la Certosa di Bologna nella prospettiva della „morte” del cimitero napoleonico. In: *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne...* című konferencia (Bologna, 2004. nov. 24-26.) konferenciakötete: *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne... I cimiteri urbani in Europa a duecento anni dall'editto di Saint Cloud*. Bononia University Press, Bologna, 2007. p. 331.

családoknak való eladásából befolyó összeggel, részben pedig a banki alapítvány támogatásából tudták biztosítani.⁵

Nyilvánvalónak tűnik, hogy az újrahasznosítási stratégia az egyedüli módja annak, hogy az olasz műemléki sírkeretek problémáját hosszú távon megoldják. Egy másik lehetséges – szigorúan elméleti – megoldás a műemléki együttesek múzeummá alakítása a temetői funkció fokozatos feladásával. Ez az alternatíva azonban csak fenntarthatatlan költségek mellett, ésszerűtlenül hosszú idő alatt lenne lehetséges. Ellenben az újrahasznosítási stratégiával és a családok kötelezettségükre figyelmeztetésével a műemléki temetők restaurálási munkálatai képesek magukat finanszírozni. A temetők, a holtak városai a jövőben Olaszország legnagyobb restauráló műhelyeivé válhatnak.⁶

A kulturális örökséggazdálkodás mai kihívásai, lehetőségei

Mivel a Certosa egy szabadtéri múzeum, nevezhetnénk akár a „sírok múzeumának” is, mint múzeumot kell kezelni. Ezért a műemlékvédelmi programban, vagyis a Certosa Múzeum-projektben a következő intézkedéseket hozták: a világításrendszer felülvizsgálata annak érdekében, hogy a műalkotások élvezhetőek és biztonságban legyenek, csakúgy, mint a látogatók (különösen az idősebbek); jelzésrendszer kialakítása funkcionális (ideértve a segélykérési pontokat is) és művészi szempontból (a kerengők, a látogatási útvonalak jelzései, feliratok minden jelentős síremléken); biztonsági terv elkészítése, hiszen minden múzeumnak rendelkezni kell ilyen tervvel, vagyis gondoskodni kell az őrzésről, a ki- és belépés kontrollálásáról, a terület lehatárolásáról, valamint a legmodernebb távfelügyeleti és riasztórendszerek használata az elmozdítható tárgyak ellenőrzésére. Ezen felül szükség van egy fogadó egység múzeumnak megfelelő kialakítására is. A projekt az északi bejáratnál helyezi el a látogatóközpontot, mely magában foglalja az infopontot, a könyvesboltot, az oktatótermet és a gyerekek számára egy helyiséget eső esetére. Kimondottan a gyerekek számára készülő oktató program összeállítását külön tudományos bizottság végzi, mely hangsúlyt fektet a különböző korosztály megfelelő módon való megszólítására, pl. a halál témájának feldolgozásában. Továbbá, kialakításra kerül a Certosa közelében olyan park is, amely alkalmas arra, hogy más városból érkező diák-csoportok hátizsákból fogyaszthassák el uzsonnájukat. A projektben szerepel egy kiállítási térként használható helyiség, amelyben a Certosával, művészeivel, a műalkotásokkal, temetőlátogatásokkal stb. kapcsolatos anyagok rotációs rendszerben kerülnek bemutatásra.

A projekt keretében egy új temetőkalauz, s egy sorozat részeként kisebb füzetek kerülnek kiadásra, melyek egy-egy művész munkáit ismertetik. Ezen kívül, rendszeres temetőséták, koncertek, kulturális programok valósulnak meg.

A projekt legambiciózusabb része a Certosa elektronikus múzeuma. A 3D modellben kialakított virtuális múzeumban szabadon sétálhatunk, miközben bárhol rákattintva egy-egy sírra, hozzáférhetünk a kapcsolódó történelmi és művészettörténeti információhoz is, miközben élvezhetjük a képi, hangi és dokumentációs anyagokat. Nemcsak térben, hanem időben is sétálhatunk, megismerkedhetünk a sírkert történetével az etruszk nekropolisztól a karthauzi kolostoron át egészen a legújabb kori sírkertig.⁷

⁵ <http://www.ilrestodelcarlino.it/bologna/conclusi-restauri-certosa-monumenti-1.119665>
<https://www.facebook.com/BolognaWelcome/posts/960500960642315> (2015.02.25.)

⁶ Felicori, M.: Il progetto per la Certosa di Bologna nella prospettiva della „morte” del cimitero napoleonico. In: *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne...* című konferencia (Bologna, 2004. nov. 24-26.) konferenciakötete: *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne... I cimiteri urbani in Europa a duecento anni dall'editto di Saint Cloud*. Bononia University Press, Bologna, 2007. pp. 332-333.

⁷ Felicori, M.: Il progetto per la Certosa di Bologna nella prospettiva della „morte” del cimitero napoleonico. In: *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne...* című konferencia (Bologna, 2004. nov. 24-26.) konferenciakötete: *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne... I cimiteri urbani in Europa a duecento anni dall'editto di Saint Cloud*. Bononia University Press, Bologna, 2007. pp. 333-334.

Ma már elmondható, hogy a mintegy húsz évre tervezett múzeum-projekt nagy része megvalósult. A projekt és a virtuális múzeum⁸ gondozását a Risorgimento Múzeum⁹ végzi. Nem véletlen tehát, hogy a két múzeum honlapja átjárható. A legmodernebb technológiák alkalmazásával (3D, videók, interaktív elemek) kialakított honlapok alkalmassá teszik a szélesebb közönség, a fiatalabb korosztály megszólítására is. Az adatbázis folyamatosan bővül, s az egyre jobban szélesedő kutatásoknak köszönhetően kiállítások, nemzetközi és hazai konferenciák, publikációk, könyvbemutatók, színes kulturális programok valósulnak meg. A legjelentősebb kiadványok között találjuk a hiánypótló művet, a Certosa első tudományos leírását,¹⁰ és egy nagyszabású kiállítás több mint 300 oldalas, színes és fekete-fehér képekkel illusztrált, katalógusát,¹¹ valamint a XIX. és XX. századi bolognai művészeket bemutató sorozat első két kötetét.¹² Egész évben, nyaranta szinte naponta, illetve még késő este is vezetett, tematikus séták (3. ábra) és kulturális programok (4-5. ábra) keretében lehet megismerkedni a Certosa gazdag örökségével. Halottak napján pedig éjszakai zenés performansokat tartanak, ahová külföldről is érkeznek fellépő művészek. Önkéntesek, civil szervezetek bevonására is bőven találunk példát. Elsők között jött létre a Certosa Baráti Köre,¹³ mely aktívan támogatja a Certosa Múzeum-projekt sikeres működését. Segítségükkel és restaurátorok bevonásával önkénteseknek szerveznek sírtisztítást és -leporolást (mellyel megelőzhetővé válnak a komolyabb restaurálási munkák). A mai kor igényeihez igazodva a Certosa programjaival, valamint a támogató kulturális civilszervezetek is természetesen jelen vannak a népszerű közösségi portálokon (facebook, twitter, google+).

Összefoglalva tehát elmondható, hogy az önkormányzat a közel 15 éve felismert problémából – egy remek ötletre épített – ma is sikeres projektet indított útjára.

A Kiemelkedő Európai Temetők Egyesülete

Az 1999-ben kezdődött és azóta is sikeres műemlékvédelmi programnak köszönhetően, 2001 novemberében – Bologna kezdeményezésére – tíz európai várossal közösen megalapították a történelmi, művészeti, műemléki értékekkel rendelkező temetők európai hálózatát (ASCE).¹⁴ Céljuk, hogy e kiemelkedő európai sírkertek jelentőségére felhívják a figyelmet, és e különleges örökség megőrzését és ismertségét együttműködések, kutatások formájában, jó példák megosztásán keresztül segítsék. Konferenciákon kívül tematikus workshopok, szemináriumok keretében vitatják meg a konzerválás és restaurálás aktuális kérdéseit, az ICT és innovációs technológiák alkalmazásának lehetőségeit, a kortárs művészet és építészet kapcsolatát, stb. A közös projektek kidolgozására és megvalósítására egyik kiemelkedő példa az Európai Unió által a Kultúra 2000 program keretében támogatott ún. SCENE,¹⁵ melynek köszönhetően 4 műemlék (egy-egy Bologna, Ljubljana, Stockholm és Vilnius sírkertjében) a legmodernebb technológiákkal restaurálásra került. A projekt eredményeként készült el az első műemléki sírkert-kalauz („Európa sírkertjei – Értékelendő és megőrzendő örökség”),¹⁶ mely harmincegy európai temető bemutatásával népszerűsíti e különleges európai kulturális örökséget.

⁸ Il Museo virtuale della Certosa: http://www.certosadibologna.it/museo_virtuale/museo_virtuale.html (2015.03.25.)

⁹ Museo Civico del Risorgimento: <http://www.comune.bologna.it/risorgimento/documenti/55018> (2015.03.25.)

¹⁰ Vidor, G. M.: *Biografia di un cimitero italiano. La Certosa di Bologna*. Il Mulino, Bologna, 2012

¹¹ *Luce sulle tenebre. Tesori preziosi e nascosti dalla certosa di Bologna*. University Press, Bologna, 2007

¹² Fabbro, F.: *Silverio Montaguti*. University Press. Bologna. 2012 és Mampieri, A.: *Cincinnati Baruzzi*. University Press, Bologna, 2014

¹³ Associazione Amici della Certosa di Bologna: <http://www.amicidellacertosa.com/> (2015.03.25.)

¹⁴ Association of Significant Cemeteries in Europa, ASCE: <http://www.significantcemeteries.org/> (2015.03.25.)

¹⁵ <http://www.scene-project.net> (2015.03.25.)

¹⁶ Felicori, M., Zanotti, A. (szerk.): *Cemeteries of Europe. A Historical Heritage to Appreciate and Restore*, Comune di Bologna, Bologna, 2004

A Genova Európa Kulturális Városa 2004 program keretében a Genovai Önkormányzat és az ASCE szervezésében 2004. szeptember 24-én megtartott szeminárium témája az európai temetőépítészet múltja és jövője („Memoria e futuro nell'architettura dei cimiteri europei”) volt. A konferenciakötet¹⁷ a XIX. és XX. századi temetőépítészet legkiválóbb példáit, valamint néhány folyamatban lévő érdekes kísérleti projekt tapasztalatait mutatja be. Még ugyanabban az évben, (2004. november 24-26.) Bolognában került sor egy nagy nemzetközi konferenciára a napóleoni rendelet 200 éves évfordulója alkalmából.¹⁸ A 2006-ban Veronában megtartott nemzetközi konferencia témája az európai temetőszobrászat volt. A 2012-ben frissített formában kiadásra kerülő konferenciakötet az első olasz nyelvű összefoglaló mű, mely az európai temetőszobrászat gazdagságát hivatott bemutatni. Értékes, magyarázatokkal ellátott kalauz, melyet a turisták is haszonnal forgathatnak.

A hálózat tagjai közötti együttműködés egyik különleges formája „Az európai sírkertek felfedezésének hete”-címmel megtartott nagyszabású kulturális programsorozat, melyre első alkalommal 2004. június 3. és 13. között került sor. Az immár tíz éve rendszeresen visszatérő és egyre népszerűbb kulturális eseménnyel az európai polgárok figyelmét kívánják felhívni Európa e gazdag kulturális örökségére.

Az ASCE honlapján bárki könnyen tájékozódhat az európai sírkerteket érintő programok, kutatási témák, együttműködési lehetőségek tekintetében, de természetesen a közösségi portálokon (facebook, google+) keresztül is követhető a hálózat. A hírlevélre feliratkozva pedig nemcsak az egyesület tagjai kapnak tájékoztatást az aktuális kérdésekről, eseményekről és kulturális programokról.

Az európai szervezet sikeres működését bizonyítja, hogy az Európai Temetők Útvonal elnyerte az Európai Tanács „Kulturális Útvonal” (Cultural Route of the Council of Europe) nevű rangos címét. 2011-ben a Turizmus Világszervezet (World Tourism Organization) az UNWTO ULISSES külön díját (Special Jury Award) adományozta az ASCE-nak. A Kiemelkedő Európai Temetők Egyesülete ma 22 ország 179 temetőjét fogja össze.

A hazai hasznosulás lehetőségei

A műemlékvédelmi programból kinövő sikeres európai szintű hálózatban Magyarország egyelőre még nem vesz részt. Érdemes volna megvizsgálni hazánk sírkertjeit, felmérni a bennük rejlő műemléki értékeket és csatlakozni a nemzetközi egyesülethez. Ez a lépés kulturális örökségünk egy újabb és nem kevésbé jelentős részletére hívná fel az ország polgárainak és az idelátogató turistáknak is a figyelmét.

Kutatásommal és jelen tanulmányommal a téma iránti személyes elkötelezettségemet is szeretném kifejezni, a hazai közönség és szakma figyelmét erre az európai együttműködési lehetőségre felhívni.

¹⁷ Felicori, M. (szerk.): *Gli spazi della memoria. Architettura dei cimiteri monumentali europei*. Luca Sossella editore, Roma, 2005

¹⁸ *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne... I cimiteri urbani in Europa a duecento anni dall'editto di Saint Cloud*. Bononia University Press, Bologna, 2007

Ábrák:

1. ábra: San Girolamo templom belseje (Forrás: saját felvétel)

2. ábra: Chiostro Terzo, festett sírok (Forrás: saját felvétel)

3. ábra: Esti idegenvezetés a sírkertben (Forrás: internet)

4. ábra: Nyáresti program a sírkertben (Forrás: internet)

5. ábra: Nyáresti táncelőadás a sírkertben (Forrás: internet)

Irodalomjegyzék:

1. Bagattoni, E.: Sull'arte della Certosa di Bologna in epoca neoclassica: dal prevalere della pittura all'affermazione della scultura. In: Felicori, M., Sborgi, F. (szerk.): *Lo splendore della forma. La scultura negli spazi della memoria*. Luca Sossella editore, Roma, 2012. pp. 229-243.
2. Fabbro, F.: *Silverio Montaguti*. University Press, Bologna, 2012
3. Felicori, M.: Il progetto per la Certosa di Bologna nella prospettiva della „morte” del cimitero napoleonico. In: All'ombra de' cipressi e dentro l'urne... című konferencia (Bologna, 2004. nov. 24-26.) konferenciakötete: *All'ombra de' cipressi e dentro l'urne... I cimiteri urbani in Europa a duecento anni dall'editto di Saint Cloud*. Bononia University Press, Bologna, 2007. pp. 329-339.
4. Felicori, M.: Memoria e futuro nell'architettura dei cimiteri europei. In: Felicori, M. (szerk.) *Gli spazi della memoria. Architettura dei cimiteri monumentali europei*. Luca Sossella editore, Roma, 2005
5. Felicori, M.: Meraviglia e fine del cimitero moderno. In: Felicori, M., Sborgi, F. (szerk.): *Lo splendore della forma. La scultura negli spazi della memoria*. Luca Sossella editore, Roma, 2012
6. Felicori, M., Zanotti, A. (szerk.): *Cemeteries of Europe. A Historical Heritage to Appreciate and Restore*, Comune di Bologna, Bologna, 2004
7. Luce sulle tenebre. Tesori preziosi e nascosti dalla Certosa di Bologna. University Press, Bologna, 2007
8. Mampieri, A.: *Cincinnato Baruzzi*. University Press, Bologna, 2014
9. Vidor, G. M.: *Biografia di un cimitero italiano. La Certosa di Bologna*. Il Mulino, Bologna, 2012

Internethelyek:

<http://www.amicidellacertosa.com/>

http://www.certosadibologna.it/museo_virtuale/museo_virtuale.html

<http://www.comune.bologna.it/risorgimento/documenti/55018>

<http://www.ilrestodelcarlino.it/bologna/conclusi-restauri-certosa-monumenti-1.119665>

<http://www.scene-project.net/>

<http://www.significantcemeteries.org/>

<http://www.storiaememoriadibologna.it/certosa>

<https://www.facebook.com/BolognaWelcome/posts/960500960642315>

GÁBOSSY ÁKOS: A tradicionális kereskedelmi és szolgáltatóipari vállalkozások forrásbevonási és expanziós stratégiáját elősegítő újszerű üzleti modell bemutatása (BMGE, Közgazdasági Tanszék)

/Lektorálta: dr. Losoncz Miklós és dr. Kádas Péter/

ABSZTRAKT

A jellemzően fizikai helyiségben megvalósuló, hagyományos kereskedelmi és szolgáltatóegységek terjeszkedése során alkalmazott legnépszerűbb együttműködési forma az ún. franchising. Tekintettel arra, hogy a jogbérleti szerződéseken alapuló rendszerek a két partner számára egyenlőtlen kockázatvállalási szintet, továbbá eltérő üzleti potenciált hordoznak magukban, az elmúlt évtizedben egyre több kutatóban merült fel a kérdés, hogy valóban a franchise üzleti modell-e egy márka számára elérhető leghatékonyabb hálózatosodási stratégia. A technológiai szektor térnyerése kapcsán rengeteg formabontó finanszírozási modell jelent meg a piacon. Az innovatív termékek és szolgáltatások piacán az üzleti megtérülés és a cégértékelés fogalmak átértékelődése automatikusan magával vonzotta a forrásszerzési technikák átalakulását is. Jelen tanulmány a kockázati tőke világából megismert átváltható kötvény modelljét ötvözi a klasszikus közös vállalatépítés lehetőségével, ezáltal kreálva egy korszerű, ugyanakkor a tradicionálisabb iparágak esetén is értelmezhető üzleti modellt. A speciális konstrukció a franchise rendszerek előnyének többségét magában hordozza, azonban feltételezi a partnerek hosszabb távú, a - jellemzően márkaérték-növekedésből fakadó - javak igazságosabb megosztását is.

1. Bevezetés

Napjainkban a globális piacon megjelenő márkák egy jelentős része komplex franchise rendszerek segítségével irányítja hálózatát. Az alábbi tanulmány a klasszikus franchise modell érintőleges bemutatását és kritikáját követően, egy olyan - a kockázati tőke világa számára is emészthető - üzleti modell leírására tesz kísérletet, amely növekvő kereskedelmi és szolgáltató hálózatok expanziója során alkalmazható. A tanulmány külön kitér az átváltható kötvények modelljének ismertetésére, amely befektetési eszköz kiválóan ötvözhető a közös vállalkozásalapítás adta lehetőségekkel. A szerző célja egy olyan alternatív befektetési modell megalkotása volt, amely figyelembe veszi a franchise rendszer adta előnyöket, ugyanakkor mindkét partner számára biztosít cash-flow-t továbbá érdekelté teszi a feleket az intenzív márkaépítésben. Tekintettel arra, hogy néhol a hibrid, közös tőkebefektetéssel párosuló együttműködések is franchise rendszerként értelmezik [Selden, Gipson, Parker 2008], ezért elképzelhető, hogy az alábbi szisztéma pusztán a hagyományos franchise szemlélet kiegészítése néhány újszerű finanszírozási fundamentummal.

2. A franchise rendszerek rövid bemutatása és kritikája

Gazdasági társaságok franchise jellegű működése egészen az 1860-as évek Amerikáig vezethető vissza, ahol is a Singer varrógépek hatékony/tömeges értékesítése kezdődött meg licence-átadással. [Dugan 1998] A globalizált piacon a hálózati rendszerek népszerűsége töretlen, ugyanakkor a szakterület vonatkozásában egyre kevesebb, érdemi hozzáadott értékkel bíró tanulmány íródik napjainkban. A hazai tudományos élet legtöbbet idézett, talán legátfogóbb szemléletű definícióját dr. Fuglinszky Ádám nevéhez kötődik. A franchising tulajdonképpen egy vállalkozási forma, amelyet jogilag és pénzügyileg független szerződő partnerek hoznak létre, mely jogviszony keretében az egyik fél (franchise átadó) engedélyezi a másik fél (franchise átvevő) számára, hogy a kereskedelmi névből, know-how-ból, védjegyből, illetve márkanevből és

egyéb vagyoni értékű jogaiból álló „egységes üzleti rendszert alkotó szellemi alkotásainak és más vagyoni értékű jogainak korlátozott ideig tartó használatát ellenőrzési és utasítási jogainak fenntartása mellett, továbbá a jogviszony fennállása alatt folyamatos, a másik fél továbbképzésére is kiterjedő kereskedelmi, technikai támogatást nyújt, amiért a saját tulajdonú üzletet szerződészerűen működtető másik fél díjat fizet. [Fuglinszky 2001]. Röviden összefoglalva a franchising termékek vagy szolgáltatások terjesztésének módszere, egy jellemzően sikeres vállalkozás növekedésének megszervezéséhez kapcsolódó üzleti-jogi keretrendszer.

A franchise megállapodások jellemzően hosszú távra kötődnek, hiszen a beruházások megtérülése – a magas infrastrukturális költségek okán – lassabb. A franchise átvevő az együttműködés során vagy egy értékes, sokak által ismert, magas reklámértékű márkanévvel használhat, vagy egy olyan tudás és alapanyagforrás birtokába jut, amelyért különböző jogcímen jutalékot (royalty, licenccedíj, reklámhozzájárulás, stb.) fizet. Optimális esetben a partnerség során a kettő kombinációja valósul meg, melynek köszönhetően a franchise átadó a partner tőkeberuházásnak segítségével tovább bővítheti ismertségét a világban, úgy hogy közben az üzemeltetést (szabályozott és korrekt motivációs rendszeren alapuló keretek között) kiadja a kezéből. A franchise átadó számára jelentkező további előny a gyors (globális) expanzió a helyismerettel rendelkező partner segítségével, a hirdetési költségek redukálása az időszakos marketing kontribúcióval, továbbá a – kiszervezésből fakadó – adminisztrációs terhek csökkentése. A már bevált üzleti koncepció és márkanév használatával csökken az üzleti kockázat, az üzemeltetési rutin (beszállítói kapcsolatok, humánpolitikai szabályozás, árképzés, stb.) pedig teljeskörűen elérhetővé válik a franchise átvevő részére [dr. Mandel – Darázs 2011]. Mindezekkel szemben a franchise modell hátrányaként szokás emlegetni a magas belépési költséget, valamint a későbbiekben jelentkező folyamatos rendszerhasználati díjfizetési kötelezettséget. A tőkebefektetés és az ezzel egyenesen arányos kockázatvállalás sem egyenlő, ráadásul a franchise átadó folyamatos sarcokkal (eseti marketing hozzájárulás, túlárazott beszerzési forrás, stb.) sújthatja a partner gazdálkodását. A vállalkozói függetlenség korlátozott, a franchise átadó által meghatározott szabályok pedig gyakran rugalmatlanok és az aktuális piacon életszerűtlen működést eredményeznek. Szintén negatívan hathat a franchise átvevő üzletére, ha egy tőle független egység, netán a központi licence-tulajdonos követ el egy olyan (kommunikációs) hibát, ami csorbítja a márka reputációját. Végül, de nem utolsósorban mindkét fél számára fájó tétel, a franchise együttműködés jogi dokumentációjának kidolgozása, egy korrekt szerződéses csomag nemcsak a konkrét megállapodás részleteit tartalmazza, de a fogadó fél vonatkozó szabályozási sajátosságait is figyelembe veszi. [Holmes 2003]

A gyakorlatban olyan területeken jönnek létre franchise rendszerek, amelyek minden képzeletet felülmúlnak. Bankárok, ingatlanügynökök, orvosok, fogorvosok, optikusok végrendelet-készítők, videósok, stb. kapcsolódnak be a franchise-ba. A franchise áttekinthetőbbé teszi a piacot. A megszokott márkanév vagy védjegy segít az áru- és szolgáltatásdömpingben való eligazodásban, a vásárló számára minőségi garanciát jelent. [Jánosi 1991] A franchise rendszereknek köszönhetően az ambiciózus márkák gyorsan és hatékonyan tudnak piacot hódítani, nem utolsósorban a helyismeret okozta hiányok veszélye, valamint az üzemeltetés ellenőrizhetőségének jelentősége is csökken. A pénzügyi kapcsolat ugyanakkor magában hordozza a szokásos üzleti konfliktusok sorát, nem véletlen hogy manapság több sikeres és tőkeeres anyavállalat tőzsdén von be tőkét, hogy aztán vissza/kivásárolja partnereit. Nemzetgazdasági és szociokulturális szempontból ugyanakkor aggályos, hogy a külföldi franchise cégek agresszív piacpolitikája elnyomja a nemzeti sajátosságokkal rendelkező hazai vetélytársakat.

3. Az átváltható hitel sajátossága

A kockázattőke-befektetés a nem nyilvános, tehát tőzsdén nem szereplő cégekben átmeneti időre tulajdonossá váló professzionális befektető szervezetek részesedés-vásárlását takarja. E speciális tőkepiaci ágazatban a hivatászerűen tőkebefektetéssel foglalkozó szervezetek nagy haszon megszerzése céljából vásárolnak vállalati részesedéseket, jogot nyerve ez által a vállalatok irányításában való részvételre, illetve a menedzsment ellenőrzésére. [Karsai 2000] Az

üzleti angyalok a tőkepiacon megjelenő magánszemélyek, akik vállalkozásoknak adnak kockázati típusú finanszírozást, és ahhoz kapcsolódóan rendszerint személyesen is bekapcsolódnak a vállalkozás stratégiai irányításába és szükség esetén annak működtetésébe. [Makra 2006] A gyakorlatban az intézményes befektetők megjelenését megelőzi egy-egy angyalbefektető szerepvállalása, amely garantál egyfajta projektelőszűrést. Az – elképzelhetetlenül magas tőkeáttét és elérhető hozamok okán – elsősorban a technológiai szektor a kockázati tőkések legkedveltebb játéktere. A tőkebefektetések magas kockázata okán elkerülhetetlen a portfólio diverzifikálása, hiszen előfordulhat, hogy egy alap tíz befektetéséből egyetlen sikeres exit-nek kell fedeznie az összes többi cég okozta veszteséget. A technológiai vállalkozások egyik sajátossága, hogy az első körben megjelenő angyalbefektetők beszállása esetén a projekt még gyakorlatilag csak egy ötlet, vagyis nehezen határozható meg adekvát cégérték, ezáltal pedig a majdani üzletrészmegosztás is lehetetlen. Mindig az első investíció a legrizikósabb, vagyis ezen érintett dolgozik a legmagasabb elvárt hozamszinttel, tehát ő szeretne a legmarkánsabb részt is kiharcolni a vállalat(kezdeményből). Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy az okos befektető nem szereti a demotivált (növekedését és vagyonosodását tekintve korlátozott) alapítót, ötletembert, vagyis a jövedelmező együttműködés kizárólag egy mindkét fél számára optimális üzleti konstrukció esetén lehetséges. Ezen probléma áthidalására találták fel és kezdték el használni a 2000-es évek tájékán a magánbefektetők az átváltható hitelt/kötvényt, amely pénzügyi instrumentum a hálózatban terjeszkedni kívánó (tradicionális iparágakban tevékenykedő) cégek esetében is tökéletesen alkalmazható.

Az ún. convertible note egy olyan hitel, mely meghatározott idő elteltével, vagy esemény bekövetkeztével átalakul (cég-) részesedéssé. [Dr. Kádas 2014] A convertible notes-ot eredetileg a meglévő tulajdonosi kör áthidaló finanszírozási lehetőségként használta addig, amíg a vállalkozás eljut egy következő körös forrásbevonásig. [Suster 2014] A konstrukció esetében négy fontos változót szükséges előzetesen megemlíteni:

- a kamatrátát az az érték, amennyi kamatot fizet a céltársaság a hitelre;
- a diszkontrátát, az az érték, amennyi kedvezményrel vásárolhat üzletrészt a hitel erejéig a befektető;
- az értékelési kalapot az a szint, ami előre meghatározza, hogy a következő körös befektetés milyen maximális cégértékkel számolhat, ezáltal előre rögzítésre kerül a legkisebb üzletrész amellyel az angyalbefektető zárja a tranzakciót;
- átváltási mechanizmusok alatt azon tényezők/események összességét értjük, amelyek teljesülése esetén a hitel – az előre meghatározott feltételek mentén – átkonvertálódik üzletrésszé; [Feld – Mendelson 2013]

Az átváltható hitelkonstrukció legnagyobb előnye, hogy a cégértékelést eltolja egy későbbi időpontra, megadva ezzel a lehetőséget az A-körös befektetőnek, hogy – megalapozatlan „hasra ütés helyett” – több információval és auditált pénzügyi információra hagyatkozva határozza meg a részvényárfolyamot. A konstrukció másik nagy előnye, hogy olcsó, rugalmas, gyors és egyszerű. Gyakorlatilag a legösszetettebb ügyletek is összefoglalhatóak egy 2-3 oldalas jogi dokumentációban, megspórolva ezáltal egy jelentős ügyvédi és tanácsadói munkadíjat. Szintén fontos kérdés, hogy a befektetés hitelszerű mivolta okán a külső finanszírozó nem szólhat bele a társaság irányításába, a kontrol és a stratégiaalkotás szabadsága megmarad a vállalkozónál. [Walker 2012] Az elmúlt időszakban ugyanakkor több kritikus hangvételű kommentár is elhangzott az átváltható hitellel kapcsolatban, mely észrevételek többsége a valós üzleti életből szült tapasztalatokból táplálkozik. Mindenekelőtt jogos kritika, hogy az általában 20%-os diszkont ráta nem illusztrálja megfelelően a magvető fázis, továbbá az A-körös befektető közti kockázatvállalási különbséget. További konfliktusforrást hordoz magában az értékelési kalap, amely bevezetése eltérő érdekek mentén terelgeti a szereplőket az A-körös befektető megjelenésekor. A vállalkozó érdeke, hogy minél több pénzt vonjon be magas cégértéken, míg az angyalbefektető célja, hogy a kezdeti befektetése minél több részvényé és markánsabb szavazati hányaddá konvertálódjon a társaságban. [Lodish 2012]

Tekintettel arra, hogy a convertible note eredetileg egy hitel jellegű finanszírozási forma, a társaság beszámolójában (ugyan) átmenetileg, de külső, adósságjellegű tételként jelenik meg, rontva ezzel a cég pénzügyi megítélését. Mindez technikai kérdés ugyan, de több potenciális befektetőt elriaszthat, ha az eredetileg megalkotott átváltható hitelkonstrukció túl kedvező a magvető befektetőnek. Sajnos a vállalkozásindítás pillanatában, távol a sikertől a vállalkozók hajlamosak elgyengülni és számukra előnytelen (befektetési) ajánlatot is elfogadni. Többek között ezért szokott minden A-körös befektetési forduló megejtése a korábbi convertible notes feltételrendszerének újratárgyalásával indulni. Fontos hangsúlyozni továbbá, hogy a kalap miatt a cég növekedése erősen korlátozott, ill. az így meghatározott ár akár befolyásolhatja az A-körös befektető árképzési stratégiáját is. Az imént levezetett finanszírozási konstrukció gyakorlatilag a technológiai szektor vállalkozásaival párhuzamosan fejlődött és vált népszerűvé. A modell magában hordozza az extrém hozamkilitású start-up ügyletek összes sajátosságát, ugyanakkor megfelelő használatával tradicionális üzletágakban is kiválóan alkalmazható.

4. A vegyes hálózatosodási modell bemutatása

A sikeres üzleti koncepciók és vállalkozások törvényszerű hozadéka, hogy a piaci versenytársak másolni kezdik, ill. egy saját ütemű expanziós stratégiát követve növekszenek. A hagyományos szektorok esetében a két legáltalánosabb rutin, a saját tulajdonú vagy partnerek általi franchise jellegű boltnyitások megjelenése. Előbbi esetében kulcskérdés a növekedés finanszírozásához szükséges tőkebevonás mikéntje, mely hatással van az alapítók saját cégük feletti befolyására. Mindkét modell hordoz magában előnyöket és buktatókat, ugyanakkor a szakirodalom nem igazán számol olyan üzletfejlesztési modellel, amely hatékonyan ötvözi az említett stratégiákat.

Feltételezzük, hogy egy innovatív szolgáltató vállalkozás további üzletnyitásban gondolkozik. Saját elkölthető forrással nem rendelkezik, korából fakadóan hitelképessége csekély, a menedzsment pedig nem szeretné kiadni az irányítás és a stratégiaalkotási feletti jogait. Tekintettel arra, hogy induló üzletről és márkáról van szó, a kezdeti licence és koncessziós díjak mértéke csekély, a havi működésből elérhető 2-10%-os árbevétel arányos jutalék elhanyagolható egy saját üzlet által elérhető profithoz képest. Kiváló megoldás lehet tehát, hogy a cég (az új egység megvalósítására) közös vállalkozást hoz létre a befektető partnerrel. A befektető az üzletnyitáshoz szükséges források egy részét azonnal a projektcég rendelkezésére bocsátja, miközben a maradék források erejéig convertible notes-ot vásárol a márkatulajdonos anyacégtől. Ezen pénzügyi összeg azonnal átforgatásra kerül a projektcégbe, ahol az üzletrészmegosztás részben az átváltható hitel mértékén, részben pedig a know-how elméleti felértékelésén múlik. A befektető számára ez a felállás kedvező, hiszen

- nem szükséges ár az induláskor effektív pénzt kiadnia egy elméleti tudásért;
- a licence-tulajdonos partner folyamatosan motiválva lesz, ráadásul
- a közös cég okán az üzemeltetési terhek egy részét is leveszik a válláról.

Az üzleti modell kapcsán további meghatározó jelentőségű kitételnek számít, hogy mindkét fél elővásárlási joggal rendelkezik a projektcég üzletrészeire, ráadásul az anyacégnek opciója van a befektető üzletrészeire egy előre meghatározott hozamnövelt értéken. Ezen opció – egyedi „iparág és partnerfüggő” feltételek meghatározása mellett – akkor válik lehívhatóvá, ha a befektető már egyszer megtérült, netán a licence-tulajdonos olyan intézményes tőkebevonást bonyolít, amely megtörténte után a felek érdeke a közös vállalkozás bővítése és a márkanév további népszerűsítése. Mindez azért fontos, hogy a vállalkozónak meg legyen a lehetősége egyesíteni a márkát, egy szerteágazó birodalom helyett néhány kisebb fúzió segítségével egyben tartani a csoportot. Tulajdonképpen ezen kitétel miatt a konszolidált beszámoló-készítésnek is létjogosultsága van, hiszen – ha eleinte csak kommunikációs szempontból is – úgy beszélhet a vállalkozó a projektcégről, mint egy saját befolyása alatt működő gazdasági entitásról.

Ezenkívül befektető számára talán legfontosabb kitétel, hogy amennyiben kivásárlása megtörténik a projektcégből, netán harmadik fél investál az anyacégbe, úgy (némi kedvezménnyel) további üzletrészt, esetleg convertible notes-ot vásárolhasson a vállalkozóktól. Az eredeti convertible notes konstrukcióval szembeni legnagyobb kritika pontosan az, hogy ellenérdekelté teheti a feleket, hiszen amennyiben a cégértékelés túl magas, úgy a befektetők nem részesednek eléggé a növekedésből, mindösszesen diszkontáltan megkapják az előre meghatározott üzletrészüket. [Kleppmann 2010] A hálózatosodási modellben ezzel szemben a befektetőnek minden lehetősége nyílik, hogy markánsan részesedjen a márkaérték növekedésből, továbbá hosszú távon is részese legyen a vállalat sikerének. Legrosszabb esetben megkapja a projektcég üzemeltetéséből származó osztalékát, ugyanakkor a – franchise-sal ellentétben – itt van esélye jelentős tőkeáttétellel, üzletrészértéken realizálható árfolyamnyereséggel is (arbitrázs) pénzt keresni.

A modell mindkét érintett számára megfelelő rugalmasságot hordoz magában, igazságos és azonos érdekek menti közös jövőtervezéssel számol. A befektető igazából egyetlen feladata, hogy a szükséges források 100%-át időben rendelkezésre bocsátja, a szakmai vállalkozó innentől kezdve intézi a kivitelezéskori projektmenedzsmentet, majd később betanítja a munkavállalókat, felügyeli az új egység üzemeltetését, likviditását és a marketingtevékenységét.

5. Összefoglalás

Egy növekvő vállalkozás tulajdonosai számára talán legnagyobb kihívást az jelenti, hogy megalkossa a megfelelő expanziós stratégiát, felossza a szerepeket és megtalálja a megfelelő (finanszírozó) partnereket. Jelen tanulmány egy olyan üzleti modell bemutatására tett kísérletet, amely megfelelő mozgásteret hagyva a szereplőknek, mindkét fél számára nyitva hagyja a kapukat és azonos érdekrendszer mentén terelgeti előre a vállalatot. Az egységek üzemeltetésére létrehozott projektcég megalkotása, valamint az anyagcégben történő átváltható hitelkonstrukció ötvözése egy egészen sajátos üzleti modell. A befektető azonnal tud osztalékot realizálni, miközben a márkatulajdonos vállalkozó szabad kezet kap a növekedésben és a további forrásbevonási körök szervezésében. A konstrukció természetesen addig működőképes, amíg a projektgazda nem találja meg azt a – korlátlan anyagi forrásokkal – rendelkező tőkebefektetőt, aki képes a teljes növekedési kör finanszírozására. Addig – méltányolva az első körös befektetőket – a cég nyugodt növekedési ütemben, a későbbi forrásakvizíciós körökre felkészítve növekedhet.

FORRÁSJEGYZÉK

- ▶ Dugan, A. (1998): *Franchising 101, the complete guide to evaluating, buying and growing your franchise business*. Kaplan Publishing, Chicago IL
- ▶ Feld B. – Mendelson J. (2013): *Venture Deals*, John Wiley & Sons, Inc.
- ▶ Forray N. (???): A Ballon World és a franchise – gondolatok és ismeretek a frencsájról
- ▶ Dr. Fuglinszky, Á. (2001): *A franchise helye a szerződési rendszerben. „Megérett-e” a kodifikációra a franchise*. Polgári jogi tudományos diákkör évkönyv
- ▶ Holmes D. E. (2003): *The advantages and disadvantages of franchising*, Holmes & Lofstrom, LLP.
- ▶ Jánosi I. (1991): *A franchise, valamint helyzete és lehetőségei Magyarországon*, Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem
- ▶ Dr. Kádas P. (2014): *A Convertible Note Drámája*
- ▶ Karsai J. (2000): *A kockázati tőke szerepe a magyarországi vállalkozások finanszírozásában*, MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont, Műhelytanulmányok, 2000/2, Budapest

- ▶ Kleppmann, M. (2010): *Valuation caps on convertible notes, explained with graphs* <http://martin.kleppmann.com/>
- ▶ Lodish M. L. (2012): *The Two Disadvantages of Convertible Notes*. Wharton Magazine
- ▶ Makra Zs. (2006): *A kockázati tőke világa*, AULA kiadó
- ▶ Mandel K. - Darázs L. (2011): *Franchise vállalkozás*, Budapest: Magyar Franchise Szövetség
- ▶ Masszi B. (2004): *A franchise elméleti kérdései és gyakorlati megvalósulásának vizsgálata két hazai lánc példáján*
- ▶ Suster, M. (2014): *Bad Notes on Venture Capital* <http://www.bothsidesofthetable.com/>
- ▶ Walker S. E. (2012): *Everything You Ever Wanted To Know About Convertible Note Seed Financings (But Were Afraid To Ask)* <http://techcrunch.com/>

Bevezetés

Manapság egyre többször hallani híradásokban, online felületeken vagy akár személyes beszélgetések alkalmával azt, hogy szakadék alakult ki a generációk között. A fiatal nem érti meg a felnőttest, a szülő nem érti meg gyermekét, emiatt gyakran konfliktusos helyzetbe kerülnek egymással. A generációk közötti különbségek azonban nem pusztán az életkorukból ered, hanem abból, hogy „két egymást követő nemzedéknek más és más az ellenfele a világban és önmagában” (Mannheim 1969: 62). A differencia kialakulásának másik szegmense az eltérő szocializáció is lehet, amely „a társadalomba való beilleszkedés folyamata, amely során az egyén megtanulja megismerni önmagát és az őt körül vevő világot, elsajátítja az együttélés alapvető szabályait, illetve a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat is” (Bagdy 1986: 11). Vagyis a „tehetetlen csecsemő más emberekkel való kontaktus révén öntudatos, értelmes, az adott kultúrában eligazodni képes emberré válik” (Giddens 2003: 88).

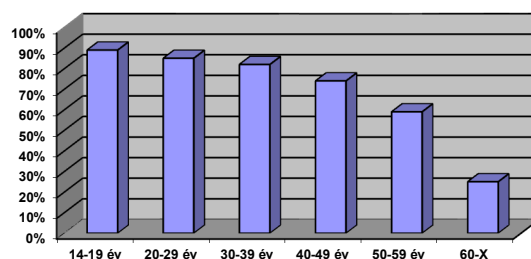
Ha a konfliktus szót halljuk, sokaknak sokféle megfogalmazás jut eszébe. Dolgozatomban a szociológiai konfliktusfogalom megjelenési formáit elemzem, amely három variánssal számol: (1) a felek megpróbálnak hatni egymásra, megpróbálják módosítani egymás magatartását; (2) a felek sajátos tudati és érzelmi folyamatokat élnek meg, amelyeknek előzményei, kísérői vagy következményei a tevékenységi szinten jelentkező összeütközések; (3) a felek mint a társadalmi viszonyrendszerek részesei, szereplői kerülnek egymással konfliktusba (Cseh-Szombathy 1995). Tapasztalataim szerint mind a három forma külön-külön vagy együttesen is gyakran megjelenik a családokban, kialakítva így a generációs konfliktusokat. A generációk „szomszédos évjáratok, amelyek ugyanazokra a gyermek- és serdülőkorai társadalmi-történeti tapasztalatokra, élményekre tehetek szert, emiatt elkülöníthető az előző és a következő generációtól” (Hegedűs T., Forray R. 1989: 13). Egy másik elterjedtebb megközelítés a Karl Mannheimtól származó, aki „azokat a korosztályi csoportokat nevezi generációnak, amelyek tagjai közös kulcsélményeket éltek át, és ezek tartósan meghatározzák számukra a legkülönfélébb események értelmezési rendszerét” (idézi Kovács 1997: 103). Ezt a fogalmat más aspektusban is használhatjuk, amely jelen dolgozat szempontjából célravezetőbb: a generációkra mint eltérő korosztályokra hivatkozom. Ezzel a megközelítéssel élve különböztethetjük meg a serdülő, a fiatal, a középkorú és az idősebb korosztályokat, generációkat egymástól. Az empirikus kutatásaim során megkérdezett gimnazisták a serdülő és a fiatal korcsoportokhoz tartoznak. Gyakran előforduló hiba az, hogy többen ezt a két korosztályi elnevezést szinonimaként használják. Ez egy téves megközelítés, hiszen a serdülőkor a nemi érettségtől a 17-18 éves korig terjedő szakasz, amíg a fiatalkor pedig az ezt követő – a legújabb megközelítések szerint- 30 éves életállapotig aposztrofálható korszak (Andorka 2006). A fenti csoportosítás szerint a megkérdezettek egy része serdülő (16-18 évesek), míg egy kisebb csoport pedig a fiatal korcsoport tagja (19 évesek).

A szociológia területén belül az ifjúságkutatás az utóbbi évtizedben jobban előtérbe került, ám a generációs különbségek témaköre a kevésbé kutatott témák csoportjába tartozik. Ez adja munkám sajátos megközelítését is, hiszen támpontokat mutat annak meghatározásához, hogy melyek azok az értelmezési keretek, amelyeken megvalósulnak a generációs összeütközések. Dolgozatomban a konfliktusok szinterei közül a szabadidős tevékenységek miatt kialakuló problémákat emelem ki, ezen belül azokat, amelyek a digitalizáció következményeként jelenhetnek meg. Természetesen ez csak egy szegmense a problémakörnek, de ezen dolgozat keretei nem teszik lehetővé, hogy valamennyivel egyszerre foglalkozzam.

Mi az a digitalizáció?

A kétezres években (és legfőképpen az utóbbi öt - tíz évben) robbanásszerű változás történt a szabadidő eltöltésének módjában. A digitális eszközök megjelenése felgyorsította a kommunikációs csatornák átalakulását, megváltoztatva ezzel a kommunikáció évszázadok, illetve évtizedek óta kialakított, hagyományosnak mondható formáit. Ebből fakadóan változhattak meg az emberek közötti kapcsolatok is (Bauer, Déri 2011). Az élet szinte minden területére kihat a digitalizáció és a digitális forradalom. A kapcsolattartásban, a vásárlásban és az információkhoz való hozzájutásban is nagymértékű hatásokkal bír ez a folyamat. Ebből következik az a tény, hogy a ma fiataljának a számítógép már egy teljesen természetes szerkezet. Azt látják szüleiken is, hogy otthon ezzel dolgoznak és része a mindennapoknak. Ők emiatt már sokkal hamarabb szembesülnek az eszközök nyújtotta lehetőségekkel. Számukra ezeknek használata a világ legtermészetesebb dolgai közé tartozik. Velük állíthatjuk kontrasztba a virtuális világnak azon idősebb felhasználóit, akik sokkal idegenebbül tájékozódnak ebben a közegben. Számukra az új technológiákhoz való alkalmazkodás hosszabb tanulási folyamat által és szemléletváltáson át valósulhat meg (Ságvári 2008). Az empirikus kutatások is azt mutatják, hogy a legfiatalabb korcsoport kommunikációs státusza a legmagasabb, és ők rendelkeznek a legnagyobb számban a legújabb technikai eszközökkel (Gábor, Szemerszki 2008).

1. sz. ábra: Legalább hetente internetező aránya az állandó magyarországi lakóhelyen élő 14+ éves népességben belül

Forrás: Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság 2014

A grafikonon (1. sz. ábra) látható adatok nagyon jól szemléltetik azt, hogy a középiskolás korosztály az, amely a legtöbb időt tölti az internet előtt. Ezzel szemben szüleik korosztálya számára nem elengedhetetlen az, hogy legalább hetente internetezzenek. Számukra ez még nem létszükséglet, míg gyermekeik szinte nem tudnának nélküle létezni. Az erős digitális hatások következményeként a valóságos társadalmi lét mellett kialakult a „közösségi lét”, ahol „az emberek minden kapcsolat ellenére egymástól elkülönülten élnek” (Tönnies 1983: 57). Vitathatatlan az a tény, hogy a médiumok mélyrehatóan befolyásolják az emberi viselkedést és gondolkodásmódot, hiszen a tájékoztatási eszközök sok olyan információt közölnek, amit az egyén másként nem tudna megszerezni és elsajátítani (Giddens 2003). Ez a virtuális létforma megvalósulhat egy közösségi oldalon, vagy akár egy többszereplős online számítógépes játékban is. Ez sok esetben nem kívánt következményekkel is járhat, mivel egyre nagyobb számban fordulnak elő ehhez kapcsolódó devianciák, így például a túlzott használat miatt kialakuló függőség is (Galán 2014). A közösségi oldalaknak, illetve az említett játékok használatának is van egy olyan módja, amelyet ha megtanul a fiatal, akkor nem fog kialakulni semmiféle függőség, vagy személyiségtorzulás. Újabban megfigyelhető az a tendencia, hogy a közösség jelentős mértékben virtuális és nem „valódi” közösséget jelent. Vannak természetesen olyanok, akik a valóságban is „barátok”, de előfordulnak olyan fiatalok, akik csak az internetes világban tartják egymással a kapcsolatot (Csernus 2013). Az említett közösségi oldalakon való kommunikáció hatására az írásbeli közlés során is felléphetnek konfliktusok, hiszen az e-mail, chat és SMS szövegek hemzsegnak az inkohérens mondatoktól. Ez többek között amiatt alakulhatott ki, mert a virtuális hálózatok gyorsaságának és a kommunikációs helyzetekben fellelhető nyomásnak a reflektáló, szabatos fogalmazás látja kárát (Nyíri 1993). Ez azért okozhat összeütközéseket, mert a szülők fontosabbnak tartják a változatos, kifejező fogalmazást és az esetek nagy többségében

nem tudják elfogadni azt, hogy gyermekeik számára fontosabb a gyors kapcsolatfelvétel, mint a komplex leírás. Az írásban történő kommunikáció mellett a telefonon való kapcsolattartás is átalakult. Míg 20-25 évvel ezelőtt mindennapos használatra a vonalas készülékek voltak fenntartva, addig ma van olyan fiatal, aki alig találkozik ezzel a típusú kommunikációs eszközzel. De beszéltem már olyan diákkal, aki nem használja készülékét telefonálásra, hanem inkább videón keresztül beszélget a hívott féllal. Ennek következményeként, hogy a technikai eszközök egyre olcsóbbá válnak, mind szélesebb társadalmi rétegekhez jutnak el. Ebből az következhet, hogy egyre általánosabbá válhatnak azok a kulturális jellemzők is, amelyek a kilencvenes évek végén egy underground ifjúsági szubkulturaként voltak leírhatók (Horkai 2004).

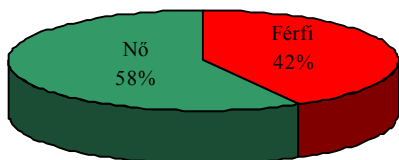
Újabban a fiatalok mindennapos médiahasználatában jellemzően azok az eszközök válnak népszerűbbé, amelyek több, korábban más és más készüléken elérhető funkciót egy berendezésbe integráltan tudnak kínálni (Kitta 2013). Ezért terjednek rohamos mértékben az okostelefonok és azok az újabb konstrukciók, amelyek minél több (eddig külön-külön) használt eszköz tulajdonságait ötvözik. Ezt a digitális forradalmat nevezem én digitalizációnak.

A kutatásról általánosságban

Kutatásom fókuszában a digitalizáció áll. Az általánosabb szabadidős tevékenységeket célzó kérdések mellett a digitális világ okozta újdonságként felmerülő konfliktusokra vonatkozó kérdésfelvetések dominálnak. Ezt azért tartom kikerülhetetlen témának, mert a mai fiatalok életében is kikerülhetetlenek azok az újszerű vívmányok, amelyeket az internet, a megjelenő virtuális terek és általában véve a digitalizáció okozott. A frissen előtérbe kerülő dolgok pedig konfliktusokat szülnek azok között, akik számára szinte már természetes ez az újdonság és azok között, akiknek még bele kell tanulniuk ebbe, vagy eleve elutasítják azokat.

A papíralapú kérdőíves mintavételt egy nyíregyházi és egy miskolci gimnázium 16-18 éves diákjai körében végeztem el. Ez 161 diákot jelentett (2. sz. ábra), akik közül 68 fiú (42%) és 93 lány (58%).

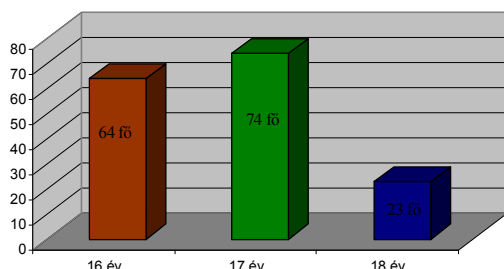
2. sz. ábra: Vizsgálati személyek nemi megoszlás

A kor szerinti eloszlás (3. sz. ábra) tekintetében az figyelhető meg, hogy a legtöbb a 17 éves (74 fő), majd a 16 évesek következnek (64 fő) és végül lemaradva a 18 évesek (23 fő) zárják a sort.

Forrás: Saját készítésű ábra

3. sz. ábra: Vizsgálati személyek életkori megoszlása

Forrás: Saját készítésű ábra

A minta alacsony elemszáma miatt a kutatás nem alkalmas statisztikai általánosításra, viszont egy nagyobb kutatás kiindulópontjaként szolgálhat.

Lakóhely tekintetében, mivel két megyeszékhelyben történt a lekérdezés, ezért természetes módon az dominált. A megkérdezettek majdnem fele jelölte meg otthonának valamely megyeszékhelyét. Érdekes azonban azt is megjegyezni, hogy majdnem az ötöde viszont faluból jár be az iskolába. Így vagy kollégistaként, vagy bejárósként más életmódot követnek, mint „helyi” társaik.

A nemi, korszerinti és lakhely szerinti eloszlást azért tartottam fontosnak kiemelni, mert ezek erőteljes befolyásolási tényezői annak, hogy milyen mértékben használják a fiatalok a digitális világ vívmányait és milyen mértékben valósul meg családjukban emiatt a generációs összeütközés. Az elemzés előtti hipotézisem szerint ez sokkal nagyobb mértékben valósul meg egy kisvárosban élő fiatal és családján körében, mint egy megyeszékhely területén lakó diák familiáris közösségében.

A következőkben a településtípusok közötti differenciát vizsgálom meg azok szerint a szempontok szerint, amelyek a kérdőív elemzése során felmerültek. Olyan szempontból, hogy milyen eszközellátottsággal rendelkeznek, van-e különbség a szabadidő eltöltésük között, megfigyelhető-e valamiféle különbség a szülői attitűdök között és van-e eltérés a konfrontálódás mértékében és szegmenseiben? A teljes mintából 75-en laknak megyeszékhelyen és 31-en falun. Két teljesen eltérő szocializációs térről van szó, ezért tartom fontosnak ezek összehasonlítását. Igaz, hogy az utóbbi időben egyre kisebb a szakadék falu és megyeszékhely között abban a tekintetben, hogy mekkora esélye van az internetelésnek, de mégis megállapítható, hogy viszonylag hátrányos helyzetben van az, aki egy kis település lakójaként szeretne részesülni a világháló előnyeiben

Megyeszékhely kontra falu

Az első kérdéskör az internetet, mint jellemző szabadidős tevékenységet célozza meg. A válaszadók között szinte semmilyen különbség nem észlelhető, hiszen mind a két csoportnál több mint kétharmad adta válaszként azt, hogy jellemző, vagy nagyon jellemző rá a világháló használata kikapcsolódás gyanánt. Egy apró eltérés figyelhető csak meg, mégpedig az, hogy míg a megyeszékhelyben élők 2,6%-a adta válaszul a kérdésre azt, hogy nem jellemző rá, hogy azzal töltené az idejét, addig a falvakban élőknel ez a szám 13%. Sokkal inkább kétpólusúbb az utóbbi csoport, hiszen köztes válaszlehetőséget nagyon kevesen adtak meg. De összességében nem található különösebb eltérés ebben a szegmensben a két lakóhelytípus között.

Az előző részegységhez képest az összes szabadidőn belüli internethasználat vizsgálata esetén megfigyelhető különbözőség a két csoport között. A megyeszékhelyeken lakó fiatalok átlagosan 2-2,5 óra szabadidővel rendelkeznek, míg ez a szám a falvakban élőknel sokkal inkább a 2,5-3 óra felé tendál. Az internetezésre fordított idő azonban nem arányos ezekkel, hiszen a kevesebb szabadidővel rendelkező városi diákok inkább arra használják szabadidejüket, hogy a világhálón böngésszenek. Ez a gyakorlatban körülbelül 1,5 órát jelent, míg a több szünettel rendelkező falvakban élő fiatalok internethasználatuk inkább 1 órát tesz ki. Ennek nem lehet az oka, hogy nincs lehetőségük digitális eszközt használni, hiszen bevallásuk szerint majdnem minden fiatal rendelkezik vagy laptoppal vagy okostelefonnal. Érdekes az, hogy azok a falusi fiatalok töltenek legtöbb időt az internet előtt, akiknek saját bevallásuk szerint nincs idejük arra, hogy iskola és tanulás mellett más „köröknek” legyenek a tagjai (sport, énekkar, szakkör). Ezzel szemben, akik tényleges résztvevői egy-egy csoportnak, azok a diákok arányosan kevesebb időt töltenek a világhálón. A városi fiataloknál ez a tendencia nem figyelhető meg. Ők bármennyire is tagok egy-egy csapatban, zenekarban, ugyanannyit használják az internetet, mint azon társaik, akik nem járnak el ilyen csoportokba.

A fiatalok esetében a világhálón való megjelenés sokkal homogénebb, lakjanak bárhol is az országban, de szülői szempontból eltérések mutatkoznak. Egy falun szocializálódó szülő sokkal kevésbé nyit az olyan újdonságok iránt, amelyek felforgathatják az általa megszokott napi rutint és szokásokat. Míg a nagyvárosok lakói számára (főleg, ha a munkahely is megköveteli) sokkal fontosabbá válik az, hogy tisztában legyenek a digitalizációval járó legújabb változásokkal. Ez a megállapítás az adatok tükrében is megmutatkozik. A megyeszékhely

területén élő szülőkre sokkal jellemzőbb az internethasználat, amit az bizonyít, hogy a felnőttek majdnem fele jellemzően az interneten tölti szabadidejét az olvasás és televízió nézése mellett. Ezzel szemben a kis településeken élőknel ez a szám teljesen ellentétes, itt a szülők felére nem, vagy alig jellemző az, hogy használná a világháló nyújtotta lehetőségeket. Sokkal inkább élnek a már megszokott eszközök adta lehetőségekkel, úgy mint a televízió vagy a rádió használata, bár a legdominánsabb szabadidős tevékenység még mindig az olvasás. Az internethasználat milyensége tekintetében azonban homogénebb a kép. Mind a két szülői csoport az e-mail írást és a hírportálok látogatását preferálja a videómegosztó oldalakkal és egyéb online felületekkel szemben.

A ma fiataljának az egyik legfontosabb honlap, amit szinte napi szinten látogat az a legnépszerűbb közösségi oldal. Ezen szempontból nem figyelhető meg különbség a lakóhely tekintetében, hiszen mind a megyeszékhelyen lakó, mind a falun élő diákok legfőbb preferenciáját ezen a weboldal adja. Itt nem számít a lakhely, vagy a szocializációs tér. Abban azonban kontraszt figyelhető meg, hogy a nagyvárosban élő fiatalokra jellemzőbb a barátokkal való időtöltés, mint kis településen élő kortársaik esetében. A háttérben megjelenhet az, hogy sokkal könnyebben tudják a megyeszékhelyen élő diákok megközelíteni barátaikat, mint a falun élők. A távolság itt központi szerepet tölt be. A szülők esetén kevésbé jelenik meg a közösségi oldalak használata. Számukra sokkal fontosabb a személyes találkozás, mint a világhálón való kapcsolattartás. Ezt az állítást az bizonyítja a legjobban, hogy a szülők több mint harmada még a jelenlegi felgyorsult világban is nagyon lényegesnek tartja azt, hogy szemtől-szembe találkozzon rokonokkal, ismerősökkel, barátokkal. Ezen a téren nem figyelhető meg kontraszt a lakóhelyek között. A személyes interakciók mellett egyre inkább elterjedt az e-mailben való kommunikációs forma, amelyet a szülők nagy része is gyakorol. Lakóhelytől függetlenül a felnőttek háromnegyedére jellemző az, hogy gyakran e-maileznek. A címzettekről nincs adatom, de valószínűsíthetően a munkához tartozó üzenetek mellett családon belüli kommunikáció is zajlik ezen az internetes csatornán. A generációk közötti különbség ebben az esetben is megfigyelhető, mert miközben a szülők inkább csak akkor használják az világhálón való kapcsolattartást, amikor tényleg szükséges, a gyermekeik nap mint nap igénybe veszik az általa nyújtott szolgáltatásokat. Igaz az, hogy a személyes kapcsolatok is fontosak a fiatal és felnőtt oldalon egyaránt, de a diákok részéről egyre inkább átveszi a kommunikáció a digitális világba.

Az interneten való kommunikációs formákon túl érdemes megvizsgálni azt, hogy van-e különbség abban, hogy mennyire változtatta meg az adott lakóhelyeken élő fiatalok életét a digitalizáció és a digitális forradalom. Illetve a szülők életébe mekkora változást okozott az, hogy sok eddig személyesen végezhető cselekvés átveszt az online térre. Az eddigiekkel szemben itt nagyobb kontrasztok figyelhetőek meg megyeszékhely és falu között. A fiatalok és szüleik esetén is megjelennek különbségek. A diákok esetén arányaiban ugyanannyian gondolják úgy, hogy megváltozott életük attól, hogy sokkal „digitálisabb” lett minden körülöttük. Azonban a kis településen élő fiatalok esetén jóval nagyobb számban érzik azt, hogy egyáltalán nem, vagy csak kicsit változtak meg a mindennapjaik (21%) attól, hogy újítások jelentek meg. A nagyobb településeken élő diákok ezzel szemben alacsonyabb ez a szám (14%). Az okok keresésénél fontos megjegyezni azt, hogy arányaiban egy faluban kevesebb lehetősége van a fiatalnak a digitalizáció által megteremtett vívmányok használatára, míg egy megyeszékhelyen szinte mindenhol karnyújtásnyira vannak tőlük ezek a lehetőségek. A szülők esetén ennél nagyobb ellentét figyelhető meg a két településtípus között. A megyeszékhelyen élők több mint a kétharmada követi a változó digitális világot és annak újításait. A kis településen élők ezzel szemben sokkal inkább elkülönülnek egymástól, szinte fele-fele arányban oszlik meg azon szülők száma, akik követik (45%) és akik alig-alig (55%). Ezt okozhatja az, hogy másfajta szocializációval rendelkeznek és ebből következően máshogy reagálnak az újra, és az ismeretlenre. Emellett befolyásolhatja ezeket az arányokat az is, hogy a szülők számára mennyire fontos az, hogy benne legyenek ezekben a változásokban. Függhet a munkaerőpiacon elfoglalt helyzetüktől is.

A digitális világ térhódításával megjelenő újfajta konfliktusokra nem lehet azt mondani, hogy lakóhelytől függetlenek. Az általános aránypár, ahogy arról az előbbiekben már értekeztem, 51%-49% a konfliktus nélküli fiatalok javára. Ettől a megoszlástól, ha nem is nagy mértékben, de eltér a megyeszékhelyen és a falun lakó fiatalok konfliktus viszony száma. A nagyobb városban élő diákok 55%-a számolt be arról, hogy volt konfliktusa szüleivel, míg a kis településen élő esetén ugyanez az adat csak 45%. Megfigyelhető az, hogy az említett digitális megközelíthetőség befolyásolja a konfliktusok megjelenését is. De mik lehetnek a legnagyobb konfliktusforrások az egyes településeken? Az egész mintát figyelembe véve a digitalizációhoz kapcsolódó konfliktusforrások (a szabadidő milyensége miatt, illetve annak felhasználása miatt kialakuló összeütközések) nem tartoztak a dominánsabb gócpontok közé. Ezzel szemben a kis települések vizsgálata során előtérbe kerülnek. A legjellemzőbb az elhanyagolt tanulás, azonban ezután rögtön megjelennek a digitális világ okozta összeütközési pontok. A megyeszékhelyen élő fiataloknál azonban ugyanaz a tendencia, mint ami a nagy mintán is tükröződik azzal a különbséggel, hogy ebben az esetben sokkal inkább dominál a szülőknek nyújtott segítség hiánya. A két digitális konfliktust még a túl kései haza érkezés miatti összeütközés és a tanulás okozta viszály is megelőzi a gyakorisági sorrendben a megyeszékhelyen lakók esetében.

A szülők (függetlenül attól, hogy milyen lakóhellyel rendelkeznek) sokszor és sokféleképpen kifejezik az ellenkezésüket akkor, amikor azt látják, hogy gyermekük szabadidejét nem olyan tevékenységekre fordítja, amely a felnőtt megítélése szerint épülésére szolgálna. A teljes mintán megfigyelt tendenciával szemben (ahol a digitális világgal volt összefüggésben a szabadidő milyensége) a kis települések esetén ez nem jellemző, mert itt sokkal kevesebb időt tölt el a fiatal szabadidejéből az internet előtt, mint ahogy ez az átlagnál kimutatható. A szabadon eltöltött idő okozta összeütközés nem a digitális világ vívmányai miatt alakulhatott ki, hanem más általánosabb dolgok miatt. A megyeszékhelyen élő diákok esetében ezzel szemben megvalósul az, ami a nagy mintánál is megfigyelhető volt, vagyis a szabadidejének nagy részét az interneten tölti, amit a szülő (általában az édesanya) nem tud elfogadni. Iskolai végzettségét tekintve itt is a diplomás szülő a domináns, míg a kis településen élők esetén az érettségizett szülőkkel alakul ki nagyobb számban az összeütközés. Ez fakadhat abból, hogy végzettségtől függően más elvárásai vannak a gyerekükkel szemben a felnőtteknek. A diplomával rendelkező sokkal inkább afelé akarja terelni gyermekét, hogy hasonuljon hozzá és továbbtanuljon. Ebbe a gondolkodásmódba nem fér bele az, hogy más (számára feleslegesnek tűnő) tevékenységekre fordítsa figyelmét. Az érettségizett szülő esetén pedig megjelenhet az a hozzáállás, hogy elvárja a gyerektől, hogy felesleges dolgokkal ne töltse az idejét, hiszen az élethez elengedhetetlen képességeket és készségeket nem a digitális világ vívmányaiból, vagy egyéb a felnőtt számára érthetetlen tevékenységből tanulja meg. Összefoglalva nyugtázható az, hogy bár különböznek a családi hátterek és a tanulmányi végzettségek, de a konfrontálódó szülők célja minden esetben egy és ugyanaz: a gyermekük szabadidejét is épülésére szolgáló, de mégis pihentető cselekvésekkel töltse. Ebbe a körbe nem, vagy kevéssé férnek bele azok az eszközök, amelyek a digitális forradalom következtében jelentek meg.

A másik konfliktusforrás, amely érinti a digitalizációt, hasonlóan az előzőhöz abból az alapfeltevésekből indul ki, hogy a szülő nem érti meg, hogy gyermeke miért azzal tölti szabadidejét, ami számára fontos. Azonban ebben az esetben még azzal bővül ki az összeütközési problematika, hogy a felnőtt számára nem világos az a tény, hogy a fiatal több időt tölt hobbijával, mint amennyit szerinte érdemes és értelmes lenne. A megyeszékhely-falu kontraszt vizsgálatánál ugyanúgy, mint az előző pont esetén megfigyelhető, hogy a városban élő fiatalok esetén sokkal gyakrabban telik az idő az internet használatával, mint falun élő társaiknál. A kis településen élők esetén ez az idő átlagosan szűk egy órát jelent, míg a nagyobb városban lakóknál ez a szám majdnem két órát számlál naponta. A konfliktusok azonban mind a két esetben a digitális változásokból eredeztethetőek. Jelen esetben nem is annyira az a lényeges, hogy hány órát tölt naponta az internet előtt a diák, hanem az, hogy ez a szám pontosan annyival több, mint amennyi a normális lenne szerintük. Ez főleg a kis településeken mutatható ki, hiszen a szülők több mint fele egyáltalán nem, vagy csak nagyon minimális módon követi a virtuális világ okozta változásokat. Így a gyermek felé se úgy fog viszonyulni, mint az a szülő társa, aki

naprakész az átalakulásban. A megyeszékhelyeken ezzel szemben a felnőttek túlnyomó többsége átlátja a változásokat, de ezzel szemben sem tartja teljesen érthetőnek azt, hogy miért kell naponta több órát a világhálón tölteni. Azt vizsgálva, hogy ki a konfrontatívabb: az édesanya vagy az édesapa, ugyanolyan választ kapunk mind a két településtípus esetén. A válaszadók kétharmadánál az anyuka, míg az egyharmadánál az apuka az, akivel gyakrabban fordul elő összeütközés. Ezen szegmensnél nem rajzolódik ki olyan radikális különbség az iskolai végzettség tekintetében, ezért megállapítható, hogy itt nem a szülő tanulmányi háttere a perdöntő, hanem sokkal inkább az, hogy zavarja őt az, hogy gyermeke idejét egy „másik világban” tölti el. Összefoglalva tehát konstatálható, hogy igaz az, hogy a nagyobb településeken élő fiatalok nagyobb időtartamot fordítanak a világhálóra, mint a kisebb településen lakó kortársaik, de a szülői attitűdök hasonlóak. Egyik családformában se nézik jó szemmel azt, ha a kellenél több időt fordít az internetre a fiatal.

Az említett konfliktusforrások mellett érdemesnek tartom egy olyan összehasonlítással zárni az elemzést, amely arra irányul, hogy a digitális eszközök használatának mi volt az oka abban az esetben, amikor más is zajlott a fiatal környezetében. A kérdés ugyanaz, hogy van-e szembetűnő különbség a megyeszékhelyen élő megkérdezettek és a falun élők között? Az eltérések már rögtön a kérdéskör elemzésének elején megmutatkoznak, hiszen az okostelefon tulajdonos diákok közül a kis településen élők sokkal szociálisabbak abból a szempontból, hogy kevesebben használják társas környezetben a digitális eszközüket. Ezzel szemben a nagy városban élők majdnem 90%-ánál volt már arra precedens, hogy figyelmét elterelve inkább az adott eszközzel foglalkozzon, mint családtagjaival, barátaival. Ennek több okát is megjelölték a fiatalok. A falvakban élők esetében a legdominánsabb az az érv volt, hogy egy fontos ember írt, amire muszáj volt válaszolniuk. Ennek az indoknak nem is volt „versenyhátránya”, maximális dominanciát élvezett. A megyeszékhelyen élő fiataloknál ez a kép sokrétűbb, hiszen a számukra közeli emberen kívül megjelenik egy másik érv is. A válaszadók 20%-a azért döntött úgy, hogy inkább mással foglalkozik, mint az őt körülvevőkkel való kommunikációval, mert nem érdekelte őket az, ami ott zajlott. Megállapítható az, hogy mind a két lakóhelyi csoporthoz tartozó fiatalok esetén dominál az, hogy fontosabb egy-egy esetben a barát, ismerős személye, mint az éppen akkori körülvevő emberek személye. Ez az egész mintára is igaz volt, de nem akkora arányban, mint a nagyvárosokban élők esetén a nemtörődömségből fakadó figyelemhiány.

Településformától függetlenül minden családról elmondható az, hogy más és más szocializációs háttérrel rendelkeznek, azonban vannak olyan minták, amelyek követhetők a két elemzett lakóhely esetében. A nagyvárosokban élő fiatalok előnyben részesülnek olyan szempontból, hogy karnyújtásnyira van tőlük minden eszköz, ami a digitalizáció során újításként felszínre került. Ezzel szemben falun élő kortársaik még sok esetben nincsenek ilyen szerencsés (?) helyzetben, hiszen több kis településen nincs olyan digitális felszereltség, ami egy 16-18 éves fiatal számára kielégítő lenne, ezért városi társaikkal szemben hátrányban vannak hazai környezetükben. A családon belüli viszonyrendszerben is megfigyelhetőek különbségek. Alapvetően a digitális eszközök miatt többször fordul elő konfliktus a városokban, mint a kisebb településeken. Az említett okok (megközelíthetőség, lefedettség) mellett az is közrejátszik, hogy a mintában szereplő falun élő fiatalok kevesebb időt szánnak interneten való böngészésre, mint városi társaik. Ez azonban több esetben a szülők számára nem releváns, hiszen ugyanúgy konfrontálódhatnak a gyerekekkel, ha az csak például napi 20 percet tölt a világhálón. Közös mind a két településtípusban az, hogy sokkal inkább az édesanyákkal vannak összeütközésben a diákok, akik megyeszékhely esetén általában diplomával, míg kis településeken érettségivel és/vagy diplomával rendelkező nők. Az édesapát, mint összeütköző felet mind a két esetben minimális számban jelölték meg a fiatalok. A fentiek alapján konstatálható az, hogy igaz, hogy más problémakörök relevánsabbak az egyik és a másik településtípus esetén, de a digitalizáció mindenhol központi szerepet tölt be.

Konklúzió

Az elmúlt évtized központi kérdésévé vált a digitalizáció témája, hiszen mindennapjaink részét képezi a digitális technológiák használata. A virtuális világ okozta változások miatt elmélyült az a

szakadék, amely a korosztályok között kialakult. Ezen digitális eszközök használatának gyakorisága és ismerete változó, és ez az oka annak, hogy konfliktusos helyzetek alakulhatnak ki a generációk között.

A válaszadók majdnem fele számolt be a családján belül kialakuló konfliktusos helyzetekről. Ezek legfőbb okait a kortárcsoport, illetve a digitális világ vívmányai adták. Sok esetben megfigyelhető több összeütközési pont egyidejű megjelenése, amely helyzetek komplexebb konfliktust eredményeznek. A digitalizáció okozta konfrontáció leggyakoribb kiváltó oka az, hogy a szülő számára érthetetlen, hogy gyermeke miért tölt olyan sok időt a világhálón. A közösségi oldalak gyakori használata a felnőttek számára sok esetben megmagyarázhatatlan időpocsékolásként értelmezhető. Ezzel szemben gyermekeik mindennapos rutinjához tartozik.

Tanulmányomban egyfajta helyzetfelmérésre vállalkoztam, s nem tértem ki a diagnózis orvoslására, de érdemes néhány, a konfliktus csökkentésére vagy akár megelőzésére irányuló eszközt végiggondolni. Véleményem szerint a digitális világ okozta konfliktusokat egyik pillanatról a másikra nem lehet kiküszöbölni. Az összeütközések minimalizálásához és ahhoz, hogy a generációk közötti szakadék felé hidat építhessünk, szükséges mind a két fél nyitottsága a másik érveinek megismerése érdekében. Fontos látni azt, hogy a jövő szempontjából döntően fontos, hogy a szülő is megismerje azokat az új technológiákat, amelyek a modern világ nélkülözhetetlen eszközeivé válhatnak néhány év múlva. Annak érdekében, hogy az eddig zárkózottabb felnőtt populáció is ismeretet szerezzen az aktuális mechanizmusokról, teljes körű ismeretátadásra lenne szükség. Ezen oktatás résztvevői köréhez a kis településeken élőknek is fontos lenne csatlakozniuk, amelynek elősegítéséhez meg kell teremteni a kedvező kondíciókat, hiszen ahogy kutatásomból kiderült, a falvakban lakó szülők kevésbé vannak tisztában a digitalizáció vívmányaival és így kevésbé értik meg gyermekeik vonzódását ezekhez. Az említett képzés célja az alapvető ismeretek továbbadásán túl a digitális világszemlélet kiszélesítése lenne. A szakemberek mellett a fiatal korosztály képviselői is az oktatók közé tartoznának, bemutatva ezzel az összeütközés másik oldalán levő fiatalság gondolatait a digitalizációról. Ezen felvetés megvalósulása biztosíthatná a korosztályok közötti szakadék feletti híd elkészültét.

Ma Magyarországon több kezdeményezés is van annak érdekében, hogy kiegyenlítődjenek az esélyek a digitális eszközök elérésének szempontjából. Az infrastruktúra fejlesztésében jelenleg a legnagyobb eredményt a Digitális Nemzet Fejlesztési Programtól várják vezetőink. Ennek keretében egy szélessávú hálózatfejlesztési beruházást akarnak megvalósítani, amit a 392/2014. (XII. 31.) kormányrendeletben rögzítettek is. A tavalyi év előtt is indultak ilyen jellegű kezdeményezések, hiszen szűkebb pátriámban Miskolcon a „Digitális Miskolc” program keretében majdnem minden tizedik miskolci kaphatott egy laptopot, amennyiben pályázott rá. Az akció legfontosabb célja a digitális analfabetizmus leküzdése volt (Szalai 2013). Annak érdekében, hogy megvalósulhasson a társadalmi mobilitás a digitális eszközök használatának összefüggésében is döntően fontos az, hogy ezek a kezdeményezések ne haljanak el és kiterjedjenek a kisebb településekre is (mint például a sok helyen már bevezetett ingyenes kialakítású wifi zónák). Ezzel egyenlítődhetnek ki a településbeli különbségek is, és ez segíthetné elő a családon belüli különbségek kiegyenlítését is.

Személy szerint, mint konfliktuskezelő tréner és jövőbeli szociális szakember a gyakorlatban is fel tudom használni kutatásaim eredményeit annak érdekében, hogy kivédhetőek legyenek azok a problémák, amelyek a legnagyobb összeütközéseket adják. Emellett fontos szerepe lenne a modern gondolkodású iskolai szociális munkásoknak abban, hogy tisztában legyenek a konfliktusoknak eme merőben új válfajával és rendelkezzenek azokkal a kompetenciákkal, amelyekkel segítséget tudnak nyújtani a fiatalnak a korrekcióhoz. Következő lépésként pedig egy olyan kutatás előkészületén dolgozom, amely során a fiatal és a felnőtt is a minta részét képezik és mindenki a saját szemszögéből számolhat be az esetleges konfliktusokról. Az eredmények összességét pedig mind a felnőtteknek, mind a fiataloknak be fogom mutatni egy nyílt fórumon egy-egy iskolában, vagy közösségi térben, amely során mind a két csoport megismerheti a másik oldal véleményét is.

Ezek együttesen idézhetnek elő változást és csökkenthetik a konfliktusos családi kapcsolatokat, amelyeket a digitalizáció okozott.

Felhasznált irodalom

- ▶ 392/2014. (XII. 31.) Korm. rendelet a Digitális Nemzet Fejlesztési Program végrehajtásához kapcsolódó szélessávú hálózatfejlesztési beruházások megvalósításával összefüggő közigazgatási hatósági ügyek nemzetgazdasági szempontból kiemelt jelentőségű üggyé nyilvánításáról és az eljáró hatóságok kijelöléséről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1400392.KOR Utolsó letöltés: 2015. március 6.
- ▶ Bagdy Emőke (1986): *Családi szocializáció és személyiségzavarok*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
- ▶ Bauer Béla – Déri András (2011): Hálózathoz kötődve – a fiatalok online hálói. In Bauer Béla, Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 283-293
- ▶ Cseh-Szombathy László (1995): Konfliktusok az iskolában. In Vastagh Zoltán (szerk.): *Értéktadási folyamatok és konfliktusok a pedagógiában*. Pécs, JPTE, 159-171
<http://mek.oszk.hu/01800/01808/01808.pdf> Utolsó letöltés: 2015. február 22.
- ▶ Csernus Imre (2013): *A kiút*. Budapest, Jaffa Kiadó
- ▶ Gábor Kálmán – Szemerszki Marianna (2008): *Sziget fesztivál 2007*. Budapest, Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ
- ▶ Galán Anita (2014): Az internetfüggőség kialakulása és prevalenciája. *Metszetek*, 2014/1. 316-327 http://metszetek.unideb.hu/files/201401_17_galan_anita_1.pdf Utolsó letöltés: 2015. február 27.
- ▶ Giddens, Anthony (2003): *Szociológia*. Budapest, Osiris Kiadó
- ▶ Hegedűs T. András - Forray R. Katalin (1989): *Az újjáépítés gyermekei - a konszolidáció gyermekei*. Budapest, Magvető Kiadó
- ▶ Horkai Anita (2004): Screenagerek. Kultúrák közötti kommunikáció az iskolában. In Gábor Kálmán, Jancsák Csaba (szerk.): *Ifjúsági korszakváltás, ifjúság az új évezredben*. Szeged, Belvedere Kiadó, 122-139
- ▶ Kitta Gergely (2013): Médiahasználat a magyar ifjúság körében. In Székely Levente (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012*. Budapest, Kutatópont, 250-281
- ▶ Kovács András (1997): *A különbség köztünk van*. Budapest, Cserépfalvi Kiadó
- ▶ Mannheim, Karl (1969): A nemzedéki probléma. In: Huszár Tibor, Sükösd Mihály (szerk.): *Ifjúságszociológia*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 31-67
- ▶ Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság (2014): Lakossági internethasználat online piacfelmérés 2013.
http://nmhh.hu/dokumentum/162930/lakossagi_internethasznalat_kutatasi_osszefoglalo_2013.pdf utolsó letöltés: 2014.december 31.
- ▶ Nyíri Kristóf (1993): Hagyomány és társadalmi kommunikáció. *Replika*, 11-12. 284-293
- ▶ Ságvári Bence (2008): Az IT generáció. Technológia a mindennapokban: kommunikáció, játék és alkotás. *Új Ifjúsági Szemle*, 4. 47-56
- ▶ Szalai Bálint (2013): Kér egy új laptopot ingyen? Tessék.
http://index.hu/gazdasag/2013/11/29/digital_punks_of_miskolc_city/ Utolsó letöltés: 2015. március 6.
- ▶ Tönnies, Ferdinand (1983): *Közösség és társadalom*. Budapest, Gondolat Kiadó

Kivonat. A CSS nyelvet a weboldalak vizuális stílusának meghatározására használják. Számos nagy kifejezőerejű funkciót tartalmaz, de nem lehet vele tetszőleges algoritmust megvalósítani. Kutatásunk célja, hogy a CSS nyelvet a JavaScript nyelv segítségével egy olyan nyelvvé bővítsük, ami kényelmesen használható olyan feladatokra is, amelyre a szabványos CSS különféle korlátai folytán nem alkalmas. Olyan megoldást kerestünk, melyet a mai böngészők nagy része támogat.

1 Bevezetés

Az ebben a tanulmányban bemutatott kutatás két egyszerű webprogramozási probléma alapján indult el. Az eredeti problémákra adott megoldás -- egy új nyelv megtervezése -- azonban alkalmasnak ígérkezik arra, hogy a CSS nyelvvel való munka legnagyobb nehézségei közül megoldjunk néhányat. A kutatási munka a tervek szerint e félév végéig fog tartani, mivel az egyik szerző MSc diplomamunkájának témája lesz. Ebben a tanulmányban a kutatás irányáról, eddigi eredményeiről és várható hasznáról számolunk be.

Az 1.1 . pontban röviden bemutatjuk a web működését biztosító három alapvető nyelvet. Ha az olvasó jártas a témában, bátran át lehet ugrani. Ezután a 2 . pontban ismertetjük a kutatás témáját szolgáltató problémákat és az elterjedt megoldásokat. A 3 . pontban bemutatjuk az új nyelvünk tervezett szintaktikáját és szemantikáját, végül a 4 . pontban a kutatás hátralévő menetéről beszélünk.

1.1 A web nyelvei

A *World Wide Web*, amit ma röviden „web”-ként ismerünk, az 1990-es évek elején jött létre. 1990-ben tervezte meg Tim Berners-Lee a web alapjául szolgáló *Hypertext Markup Language* (HTML) nyelvet. A HTML nyelven írt kód fő célja, hogy egy dokumentum elemeinek (pl. bekezdések, címsorok, kiemelt szövegrészek stb.) tartalmát és hierarchikus szerkezetét meghatározza.

A *Cascading Style Sheets* (CSS) nyelvet 1994-ben tervezte meg Håkon Wium Lie azért, hogy weboldalak stílusát lehessen vele definiálni [1]. Egy CSS nyelven írt stíluslap *szabályokból* áll, egy szabály két részből áll: a *szelektorból* és a *deklarációk* listájából [2]. A szelektor egy kifejezés, amely a dokumentum elemeinek valamilyen szempont szerinti részhalmazát határozza meg. A deklaráció a szelektor által meghatározott elemek egy *stílusjegyének* (például betűszín, betűtípus stb.) értékét adja meg. Ha egy elem egy stílusjegyét több különböző szabály is meghatározza, a *kaszkádnak* [3] nevezett heurisztikus elv alapján dől el, hogy melyik szabály érvényesül.

A CSS lehetőséget ad arra, hogy bizonyos viselkedéseket is definiáljunk. Például olyan animációkat, amelyek az egyes stílusjegyek értékének időbeli változásából állnak. Állapottól függő stílust is lehet definiálni, például van olyan szelektor, amely azokat az elemeket választja ki, amely fölött az egérkurzor áll. Van olyan szelektor is, amely csak a bejelölt rádiógombokat vagy jelölőnégyzeteket választja ki. Ezek segítségével meglehetősen sokféle viselkedést le lehet írni. Akár egy egyszerű játékot is el lehet készíteni csupán CSS és HTML használatával [4, 5]. Azonban csupán e két nyelvvel nem lehet tetszőleges viselkedést megvalósítani.

A HTML és CSS nyelvek funkcionalitását jól kiegészíti a JavaScript nyelv. Ez egy Turing-teljes programozási nyelv, amit 1995-ben tervezett meg Brendan Eich azzal a céllal, hogy weboldalak viselkedését lehessen vele definiálni [6]. A JavaScript nyelven írt programot (vagy *szkriptet*) a webböngésző futtatja. A szkriptek be- és kimenete biztonsági okokból le van korlátozva. A

felhasználó számítógépén egyedül az adott weboldalhoz tartozó információkhoz férhetnek hozzá.

A weboldal adatain belül azonban a szkripteknek tág lehetőségeik vannak: módosíthatják a dokumentum tartalmának bármely részét, és a stíluslapokat is. Bemenetet fogadhatnak a felhasználótól, kimenetet jeleníthetnek meg. Mindehhez a *Document Object Model* (DOM) és a *CSS Object Model* (CSSOM) nevű szabványok [7, 8] biztosítanak egységes felületet.

A CSS szabványt a World Wide Web Consortium (W3C) tartja karban. A CSS nyelv folyamatosan fejlődik, a szabvány egyes moduljaiból rendszeresen újabb verziók készülnek. A szabványosítás folyamata során a böngészők fejlesztői az új szabványokat megvalósítják a böngészőikben. Ha az új szabványt támogató új böngésző-verziót kellő számú látogató használja, a webfejlesztők elkezdik alkalmazni az új funkciókat. Azonban a régebbi böngészőket használó látogatók ezeket még nem fogják tudni megjeleníteni.

2 A CSS nyelv problémái és az elterjedt megoldások

A 2.1 . pontban bemutatjuk a kutatás alapötletét szolgáltató két problémát. Ezután a 2.2 . pontban arról beszélünk, hogy ezeket miért nehéz a CSS nyelv segítségével megoldani. A 2.3 . pontban bemutatjuk, hogy hogyan lehet JavaScript nyelv segítségével áthidalni e nehézségeket. Végül beszélünk a CSS preprocessorokról, és arról, hogy a mi megoldásunk mennyiben jobb ezeknél.

2.1 Az eredeti problémák

A tanulmányban bemutatott kutatás két web-programozási probléma alapján indult el, amivel két fejlesztési projekt során találkoztunk. Az első projektben egy zoomolható felhasználói felületet készítettünk. Arra volt szükség, hogy a felület bizonyos elemei a nagyítási szint függvényében tűnjenek el vagy jelenjenek meg, valamint változtassák a megjelenésüket. Az alábbihoz hasonló szabályokat kellett megvalósítanunk.

A zoomolható vásznon a bekezdések 10%-os nagyításnál kezdjenek el halványan megjelenni, és 20%-os nagyításig jelenjenek meg folytonosan.

A zoomolható vásznon a szakaszcímek 15%-os nagyításig a normálisnál nagyobb betűmérettel jelenjenek meg, innentől viszont kezdjen a betűméretük csökkenni. 20%-os méretnél ériék el a normális méretüket.

A második projektben egy úrlapon lévő jelölőnégyzetnek a megjelenését kellett testre szabnunk. A különböző állapotok (nem bejelölt, bejelölt, letiltott és nem bejelölt, letiltott és bejelölt) kinézetét egy-egy kép adta meg. Ekkor az alábbi szabályt kellett megvalósítanunk.

Az úrlapon a jelölőnégyzetek ne látszódjának, hanem helyettük egy kép jelenjen meg. Ha a mező nincs bejelölve és nincs letiltva, az A kép jelenjen meg. Ha be van jelölve és nincs letiltva, a B kép jelenjen meg. Ha be van jelölve és le van tiltva, a C kép, különben pedig a D kép jelenjen meg.

Bár a két esetben a szabályok meglehetősen eltérő dolgokat fogalmaztak meg, mindkét esetben igaz volt, hogy

1. minden szabály csak az elemek egy bizonyos, jól meghatározott részhalmazára vonatkozik (pl. a zoomolható vásznon lévő bekezdések)
2. minden szabály egy vagy több stílusjegy értékét határozza meg (áttetszőség, betűméret, melyik kép)
3. a stílusjegy értéke függhet egy vagy több változó állapotától (a nagyítás szintje, a jelölőnégyzet bejelölt vagy letiltott állapota)
4. szeretnénk, hogy a szabály a változók állapotának módosulása esetén is teljesüljön, tehát a megfelelő stílusjegyek az állapotok megváltozásával együtt frissüljenek.

2.2 A CSS korlátai

A szabványos CSS nyelv szinte tökéletesen megfelel a fentebb említett négy szempontnak. Két akadály miatt azonban mégsem volt alkalmas arra, hogy megoldjuk vele az eredeti problémáinkat. Az egyik akadály, hogy a fenti felsorolás 3. pontjában említett változók nem lehetnek tetszőlegesek, hanem van egy bizonyos halmaza azoknak a változóknak, amiktől való függést a szabvány megenged. Például a jelölőnégyzet bejelölt vagy nem bejelölt állapotától függhet egy stílusjegy értéke, de a saját fejlesztésű zoomolható felületünk nagyítási szintjétől nem. A másik probléma, hogy nem lehet szabadon meghatározni azt sem, hogy a stílusjegy értéke *hogyan* függjön a változó értékétől. Míg egyszerűbb függéseket meg lehet valósítani szabványos CSS használatával is, bonyolultabb matematikai függvények szerinti függéseket már nem.

Azonban még ha a legfrissebb CSS szabvány meg is engedi e viselkedések egy részét, üzleti szempontból nem feltétlenül lenne érdemes ezeket használni. Ugyanis a legtöbb böngésző nem támogatja teljesen a legfrissebb szabványokat, és a web-felhasználók is legtöbbször nem a legújabb böngésző-verziókat használják. Például egy becslés szerint [9] a magyarországi felhasználók 8%-ának nincs elegendően modern böngészője a CSS-beli matematikai formulák kiértékeléséhez. Amennyiben egy cég számára nem megengedhető, hogy a látogatók ekkora része hibásan lássa a weboldalát, úgy nem érdemes ezt a technológiát használnia. Megvárni sem érdemes, míg jobban elterjed, hiszen egy új CSS funkció elterjedése a felhasználók között általában nagyjából 5 évbe telik [10].

A fentebb vázolt két feladatra egy olyan megoldást akartunk adni, amely teljesíti a következő elvárásokat:

1. A jelenleg forgalomban lévő legtöbb böngésző támogassa.
2. Legyen meg az a kifejezőereje, hogy tetszőleges változótól való tetszőleges függést meg lehessen vele valósítani.

2.3 Megoldás: JavaScript és CSS kombinálása

A fent említett elvárásokra egyetlen megoldást találtunk: JavaScript nyelven írt szkript segítségével kell kiegészítenünk a CSS stíluslapok funkcionalitását. Azért van mindenképpen szükség a JavaScript nyelvre, mert ez az egyetlen mód, amivel tetszőleges algoritmust meg tudunk valósítani a böngészőkben.

A CSS stíluslapok JavaScript nyelvvel történő kiegészítésére számtalan lehetőség van. Mi is több megoldással próbálkoztunk. Az egyik egyszerű megoldás, hogy nem CSS segítségével, hanem közvetlenül JavaScript segítségével állítjuk be az elemek stílusjegyeit vagy a szabályok deklarációit (a CSSOM segítségével [8]). Ez a megoldás az első (a zoomolható felületről szóló) projektünkben nem volt kielégítő, mert a stíluslapokat készítő designer nem értett a JavaScript-programozáshoz. Neki nehézséget okozott volna, ha JavaScript nyelven kell a stíluslapokat elkészíteni. Olyan megoldást akartunk, melyhez elegendő a CSS nyelv ismerete.

Egy másik lehetséges módja a CSS nyelv JavaScript általi bővítésének, hogy JavaScript segítségével olyan változókat állítunk be, amelyektől való függést a szabványos és a legtöbb böngészőben használható CSS megenged (pl. osztályokat). Ezt a megoldást választottuk a második (a jelölőnégyzetekről szóló) feladatra. Azonban igen sok nehézséget és munkát okozott gondoskodni arról, hogy ezek a változók a megfelelő időben frissüljenek. Olyankor kellett őket frissíteni, amikor a jelölőnégyzet bejelölt vagy letiltott állapota megváltozik, vagy amikor egy szkript új jelölőnégyzetet szúr a dokumentumba.

Azt tapasztaltuk tehát, hogy a JavaScript nyelv több szempontból is kevésbé alkalmas a stíluslapok definiálására, mint a CSS nyelv. Ez a különbség a nyelvek jellegéből is adódik. A JavaScript *imperatív* nyelv (*imperative language*), vagyis az adatok explicit manipulációját írja le [11]. A CSS *deklaratív* nyelv (*declarative language*), vagyis csupán az adatok közti függéseket írja le, és nem adja meg a manipuláció módját. A függések teljesülését a nyelvet végrehajtó rendszer -

- a böngésző -- biztosítja [11]. Ezért sok feladatot egyszerűbb CSS nyelvvel megoldani. Másrészt a CSS nyelvet direkt a stílusok definiálására készítették, így olyan funkciókat tartalmaz, melyek azt megkönnyítik (szelektorok, kaszkád).

Végül egy szokatlan megoldást választottunk a CSS és JavaScript jó tulajdonságainak egyesítésére. Úgy döntöttünk, hogy új funkciókkal bővítjük ki a CSS nyelvet. A bővített nyelvet pedig CSS és JavaScript kód együttesére fordítjuk egy fordítóprogram segítségével. Az így bővített nyelvet a *Functional CSS* rövidítéseként *FunCSS*-nek neveztük el (a szójáték szándékos).

A FunCSS nyelv a CSS-hez hasonlóan deklaratív lesz. A FunCSS nyelven definiált függések teljesülését biztosító algoritmust a fordítóprogram illeszti majd be a generált JavaScript kódba. Így a fejlesztőnek nem kell manuálisan gondoskodnia a függések teljesüléséről. A FunCSS továbbra is tartalmazni fogja a CSS szakterület-specifikus funkcióit, és hasonló módon lehet majd ezeket használni, mint a CSS nyelven. Ezzel megkönnyítjük a CSS nyelvet ismerő FunCSS-felhasználók munkáját.

Eredeti terveink szerint a bővítés mindössze abból állt volna, hogy a fejlesztő saját függvényeket definiálhasson és használhasson. Később ez a törekvés bővült, erről bővebben a 3.1 . pontban beszélünk.

2.4 CSS preprocessorok

Előttünk is sokan vállalkoztak arra, hogy a CSS nyelvet valamilyen formában bővítsék. Egy gyakori megoldás, hogy a CSS nyelvnek egy bővített változatát szabványos CSS nyelvre fordítják egy fordítóprogram segítségével. A programot, ami ilyen fordítást végez, *preprocessornak* nevezik. Három népszerű CSS preprocessor a LESS, a Sass/SCSS és a Stylus [12–14]. Egy CSS nyelvvel foglalkozó népszerű blog látogatói közti felmérés [15] szerint a válaszolók közel fele rendszeresen használ valamilyen CSS preprozessort.

Azonban úgy látjuk, hogy a mi fejlesztésünk mindeddig egyedülálló. Nincs tudomásunk olyan eszköztől, amely a CSS nyelvhez hasonló szintaxisú és szemantikájú nyelvről CSS és JavaScript nyelv együttesére fordítana. Ez a megoldás túlmutat azon, amit a CSS preprocessorok nyújthatnak. A CSS preprocessorok kimenete ugyanis szintén CSS, így a 2.2 pontban vázolt korlátozásokat nem hidalják át. Ezekkel az eszközökkel nem lehet a böngészőben futó tetszőleges algoritmust megvalósítani, és nem lehet tetszőleges manipulációt végezni a dokumentum elemein. A FunCSS kimenete azonban CSS és JavaScript lesz, a JavaScript nyelv pedig Turing-teljes és tetszőlegesen módosíthatja a dokumentumot. Így a CSS nyelv korlátai nem jelentenek áthidalhatatlan akadályt.

3 A FunCSS nyelv tervezése

Ebben a részben először arról beszélünk, hogy egy új nyelv tervezése még milyen lehetőségeket nyújt. A 0. pontban bemutatunk egy elemzést, amiből láthatjuk, hogy a CSS-felhasználók számára mik a fontos szempontok egy stílusleíró nyelv megválasztásakor. Ezután a 3.3 – 3.4 . pontokban bemutatjuk a FunCSS nyelvben megtervezett szintaxisokat a függvényalkalmazásra és a függvénydefinícióra.

3.1 Új távlatok

Egy nyelvbővítés megtervezése, egy fordítóprogram megvalósítása és beiktatása a munkafolyamatba sok munkát jelent. Érdemes tehát végiggondolni, hogy ezt a befektetett munkát milyen egyéb célokra lehet még kihasználni. Vagyis lehet-e az eredeti bővítésünkön kívül más olyan bővítéseket tervezni a CSS nyelvhez, melyeket könnyű a fordítóprogramunkba beépíteni és hasznosak lehetnek a CSS nyelvvel végzett feladatok megoldásában.

A lehetséges bővítési irányok száma szinte határtalan. A kutatásunk céljának egy olyan irányt választottunk, melyet sok szempontból előnyösnek gondolunk. Ennek megfogalmazásához azonban a nyelvészetből fogunk egy definíciót kölcsönözni.

Nyílt és zárt szóosztályok. A nyílt szóosztályok egy nyelv szavainak azon osztályai, melyekbe rendszeresen kerülnek be új szavak a nyelv fejlődése során. Ilyenek például a magyar nyelvben a főnevek, melléknevek és igék. Zárt szóosztályok a szavak olyan osztályai, melyekbe általában nem kerülnek be új szavak. Ilyenek például a névelők és névmások. [16]

Ha a nyílt és zárt szóosztályok fogalmát megkíséreljük értelmezni a CSS nyelvre, a következőt kaphatjuk.

Nyílt és zárt osztályok a CSS-ben. A CSS nyelv elemeinek nyílt osztályai azok, melyekbe rendszeresen vezetnek be új elemeket az újabb szabványok. Ilyenek például a stílusjegyek, a szelektorok és a mértékegységek. Zárt osztályok azok az elemek, amelyekbe általában nem jönnek létre új elemek. Ilyenek például a CSS-wide [17] kulcsszavak .

A fejlesztés irányát a következő két alapelvben fogalmazzuk meg, a fenti fogalmak segítségével.

1. alapelv. A FunCSS nyelven lehessen definiálni a CSS nyelv minden nyílt osztályába új elemeket.

2. alapelv. A szabványban definiált nyílt osztálybeli elemeket lehetőleg lehessen helyettesíteni FunCSS nyelvű definícióval.

Az 1. alapelv azt jelenti, hogy ne csak függvényeket lehessen definiálni, hanem stílusjegyeket, szelektorokat, mértékegységeket stb. Minden olyan típusú elemet, melyből a szabványok rendszeresen vezetnek be újabbakat.

A 2. alapelv azt jelenti, a definíció kifejezőereje legyen akkora, hogy egy szabványos nyelvi elemet lehetőleg egy olyan böngészőben is meg lehessen vele valósítani (JavaScript segítségével), amely nem támogatja az adott szabványt. Nem biztos, hogy ez minden elem esetében lehetséges. Azonban a definíciót úgy kell kialakítani, hogy a lehető legtöbb esetben valóban lehessen a szabványos elemet helyettesíteni FunCSS-beli elemmel. Ez a funkció segítene áthidalni a CSS funkciók lassú elterjedéséből származó nehézségeket, amiről a 2.2 .pontban beszéltünk.

Reményeink szerint, amennyiben valóban elkészül a FunCSS fordítóprogram, a webfejlesztők közössége üdvözölni fogja a fejlesztést. A FunCSS nyelvet igyekszünk úgy megtervezni, hogy sok CSS-felhasználó igényeit kielégítse. A következő pontban bemutatunk egy vizsgálatot arról, hogy melyek ezek az igények.

3.2 CSS-felhasználók igényei egy preprocesszorral szemben

egyszerű munkafolyamat	40	alapján. A blogbejegyzés a LESS és a Sass preprocesszorokat hasonlítja össze különféle szempontok alapján. Az oldalon a felsorolás sorrendjében az első 170 hozzászólást megvizsgáltuk az alapján, hogy milyen szempontok szerint érvelnek valamelyik preprocesszor mellett. A szempontokat kategorizáltuk, és az 1. táblázatban látható, hogy melyik kategóriában hány érv hangzott el. Ha valaki egy érvet többször is felhozott, azt annyiszor számoltuk, ahány hozzászólásban előfordult.
hasznos könyvtárak elérhetősége	25	
tömör és kifejező szintaxis	23	
platformkompatibilitás	15	
böngészőkompatibilitás	14	
futásidejű performancia	8	
biztonságos kódolás	7	
kompatibilitás a CSS szintaxisával	6	
könnyen tanulható	6	Érdemes figyelembe venni egy pontatlanságot a kapott adatokban. A blogbejegyzés sok hozzászólója az egyik preprocesszor mellett érvelt egy másikkal szemben. Ezért főleg olyan jellemzőket említettek, melyekben a két bemutatott preprocesszor közül
felhasználói közösség	4	
szokványos szintaxis	3	
minőség	3	

valamelyik jobb volt a másikinál. Azon jellemzőkről, melyekben egyformán jó a LESS és Sass preprocessor, viszonylag kevesebb szó esett. Ezért lehetséges, hogy a fenti adatokban a például a "tömör és kifejező szintaxis", a „kompatibilitás a CSS szintaxisával”, a „futásidejű performancia” és a "minőség" pontok alacsonyabb pontszámot kaptak, mint amennyi a valódi fontosságukat jelezné. Ezek ugyanis -- véleményünk szerint -- mindkét preprocessor erősségei.

A pontatlanságok ellenére sok hasznos információt tudtunk a vizsgálatból felhasználni. A fenti gyakoriságok, valamint a hozzászólásokban lévő információk alapján a következő döntéseket hoztuk meg.

1. Mivel igen sokan említették a gördülékeny munkafolyamatot fontos szempontként, a fordítóprogramot úgy fogjuk elkészíteni, hogy könnyen lehessen telepíteni és használni. Ezt biztosítjuk Windows, Mac OS X és Linux platformra is. Windows és Mac OS X platformra biztosítunk grafikus felületet a fordítóprogramhoz, mivel erre való igényüket többen is jelezték. Többen jelezték, hogy PHP környezetből elérhető fordítóprogramra van szükségük, ezt is vizsgálni fogjuk.
2. A hozzászólások szerint a fejlesztőknek fontos az egyszerű szintaxis és a gördülékeny munkamenet. Ezt a függvénydefiníciók szintaxisának kialakításakor (lásd) több ízben figyelembe vettük.
3. A futásidejű performancia is sokaknak fontos szempont, ezért figyelmet kell fordítanunk arra, hogy a fordítóprogram tartalmazzon jó optimalizációkat.

A következőkben rátérünk a konkrét szintaxisokra, melyeket a fenti eredmények figyelembevételével terveztünk meg.

3.3 A függvényalkalmazás szintaxisa

Úgy terveztük meg a függvények alkalmazásának szintaxisát a FunCSS nyelvben, hogy az megegyezzen a szabványos CSS szintaxisával. Így a CSS nyelvhez készült fejlesztőeszközöket (szerkesztők, preprocessorok, automatikus kódformázók stb.) jó eséllyel akadálytalanul lehet majd használni FunCSS forrásfájlokkal is. Ezenkívül a CSS-felhasználók számára várhatóan kényelmes lesz a megszokott szintaxist használni. Mivel a CSS szintaxisa nagyon egyszerű, ezért ezzel teljesítjük a CSS-felhasználók tömör kód iránti igényét.

```
1 .canvas p {
2   opacity: linear(zoom(), 0 10%, 1 20%);
3 }
4 .canvas h1 {
5   font-size: linear(zoom(), 28px 15%, 100% 20%);
6 }
```

1. KÓD: FÜGGVÉNYALKALMAZÁS SZINTAXISA

Az 1. kódban a korábban (2.1) bemutatott zoomolható felhasználói felületről szóló két szabályt valósítottuk meg. A linear() és a zoom() függvények saját függvények, melyek definícióját a 3.4 . pontban adjuk majd meg. A linear() függvény az első paraméterében kapott szám alapján egy lineáris függvénykapcsolatot számít ki. A további paraméterek a lineáris függvény két pontját adják meg (például a 10% helyen 0 az értéke, a 20% helyen 1 az értéke). E függvény szintaxisát a CSS nyelvbeli linear-gradient() függvény [19] szintaxisához hasonlóan adtuk meg.

A zoom() függvény visszaadja az aktuális zoom szintet. Ez egy olyan függvény, amelynek nincsenek paraméterei, azonban a visszatérési értéke függ egy globális változótól (a zoomolható vászon nagyítási szintjétől). Ebben az esetben a FunCSS rendszernek meg kell oldania, hogy a nagyítási szint változása esetén az ettől függő összes stílusjegy frissüljön. Ennek megvalósításáról a 4.1 . pontban beszélünk.

3.4 A függvénydefiníció szintaxisa

Ahhoz, hogy saját függvényeket lehessen használni FunCSS nyelven belül, lehetőséget kell adni a felhasználónak, hogy függvényeket definiáljon. Erre lehetőséget adhatunk a nyelven belül vagy a nyelven kívül (például egy JavaScript nyelvű interfészen keresztül). A gördülékeny munkafolyamat és az átlátható kód érdekében úgy döntöttünk, hogy a nyelven belül adunk lehetőséget a függvénydefinícióra.

A függvények definíciójának szintaxisát egy @-szabály (*at-rule*) segítségével tesszük lehetővé. A @-szabályok a CSS nyelv elemei, melyeket többek közt különféle definíciókra használ a nyelv (például névterek definiálására [20]). A @-szabályok egy @ jellel kezdődő névből, egy fejrészből és egy opcionális törzsrészből állnak. A függvények definiálására szolgáló @-szabály nevének a @fun szót választottuk. A fejrészában kell megadni a függvény szignatúráját, míg a törzsrészában a függvény implementációját JavaScript nyelven.

A függvénydefiníció fejrészában a függvény nevét, argumentumlistájának típusát és visszatérési értékének típusát soroljuk fel. E típusok meghatározására a CSS szabványban definiált típusrendszert és típusdefiníciós szintaxist használjuk [17]. A fenti példa 1. sorában a <percentage> típus például egy szabványos típusra való hivatkozás, a szabványnak megfelelő szintaxissal. A CSS típusrendszerének ilyenfajta integrációja újdonság. Nem tudunk más olyan eszközzel, amely a CSS típusrendszerét és típusdefiníciós szintaxisát a felhasználónak elérhetővé tenné.

```
1 @fun zoom():<percentage> {
2   return ZoomLevel.get();
3 }
4 @fun linear(x:<percentage>,
5   s:[y:<number> x:<percentage>]{2}):<number> {
6   return (x-s[0].x)*(s[1].y-s[0].y)/(s[1].x-s[0].x) + s[0].y;
7 }
```

2. KÓD: FÜGGVÉNYDEFINÍCIÓ SZINTAXISA

Ahhoz, hogy a függvény argumentumait -- melyek CSS adatok -- JavaScript adatokká konvertáljuk, a CSS típusdefiníciós szintaxisát kiegészítettük annotációkkal, melyek változóneveket vagy mezőneveket jelölnek. A fenti példa 4--5. sorában az x, y: és s: annotációk határozzák meg, hogy a 6. sorban lévő JavaScript kódban milyen néven lehet az adott adatot elérni. Az elemi típusok (pl. számok, százalékok, mértékek) konverziójára egy egységes konvenciót fogunk meghatározni.

A függvény törzsében szeretnénk megengedni bármilyen szabványos JavaScript kódot. Azonban a JavaScript nyelvbe ágyazható reguláris kifejezések miatt a JavaScript lexikája bonyolultabb, mint a CSS nyelv [21]. Ugyanakkor azt sem egyszerű eldönteni a lexika szintjén, hogy a programszöveg mely részeit kell a JavaScript és melyeket a CSS lexikájával értelmezni. Így egyelőre úgy döntöttünk, hogy a JavaScript nyelvnek csak egy olyan jól meghatározott részhalmazát fogjuk megengedni, mely a CSS lexikájával is minden esetben értelmezhető. Ennek a pontos meghatározása még hátravan.

4 A további fejlesztések

A FunCSS fordítóprogram még nincs készen. A fejlesztés várhatóan néhány hónapon belül készül el. Még néhány terület kidolgozása hátravan, ezekről a tanulmány hátralévő részében beszélünk. Azt reméljük, hogy ha elkészül a fordítóprogram, egy olyan eszköz lesz a kezünkben, amely hasznosnak bizonyul a CSS nyelvvel való mindennapi munka egyszerűsítésére.

4.1 A stílusjegyek függésének megvalósítása

Ha egy stílusjegy függ valamilyen változótól, akkor ennek a változónak a megváltozása esetén frissíteni kell a stílusjegy értékét. Sok esetben a frissítéshez JavaScript használata szükséges, ahogyan erről a 2.2 – 2.3 . pontokban beszéltünk.

A FunCSS rendszerben a változóktól való függések megvalósítására a nyílt forrású Tracker könyvtárat [22] fogjuk használni. Ez a könyvtár eredetileg arra készült, hogy egy weboldalon a HTML-elemek tartalmának valamilyen változóktól való függését definiálja. De ugyanolyan jól lehet használni a stíluslapok tartalmának változóktól való függésének megvalósítására is.

4.2 Függvénydefiníció meglévő függvényekből

Szeretnénk a későbbiekben lehetőséget nyújtani arra is, hogy ne csak JavaScript kóddal lehessen új függvényeket definiálni, hanem meglévő FunCSS függvények segítségével is. Ez segítené a moduláris programozást, és lehetővé tenné a funkcionális programozási paradigma alkalmazását a nyelvben.

4.3 Túlterhelés és mintaillesztés

Szeretnénk lehetővé tenni, hogy egy függvényt különböző típusú argumentumlistákkal is meg lehessen hívni, és az egyes esetekre különböző definíciói legyenek. Például . kód 4--7. sorában definiált `linear()` függvényt csak olyan bemenetre definiáltuk, ahol az `x` értékek százalékok, az `y` értékek pedig számok. Célszerű lenne, ha lehetne ugyanezzel a névvel másmilyen adattípusokra is definiálni a függvényt. Ezt nevezzük túlterhelésnek (*overloading*). A túlterhelés szintaktikai és szemantikai megvalósítására a funkcionális nyelvekben szokásos mintaillesztést (*pattern matching*) szeretnénk használni [11].

4.4 Más elemek definíciójának szintaxisa

A 3.1 . pontban beszéltünk arról, hogy a függvényeken kívül más típusú elemek definícióját is lehetővé szeretnénk tenni. A függvénydefiníciókhoz hasonlóan ezek szintaxisát is @-szabályokkal tervezzük megvalósítani. Ahogy a függvénydefiníciók esetében, más elemeknél is lehetővé akarjuk tenni a JavaScript alapú definíciót és a meglévő elemekből építkező definíciót is. Ezek pontos szintaxisának kidolgozása még szintén hátravan.

5 Irodalomjegyzék

- ▶ H. W. Lie and B. Bos, "Cascading style sheets, designing for the web," 2nd edition., Addison Wesley, 1999 [Online]. Available: <http://www.w3.org/Style/LieBos2e/history/Overview.html>
- ▶ B. Bos, T. Çelik, I. Hickson, and H. W. Lie, "Introduction to CSS 2.1, Cascading Style Sheets level 2 revision 1 (CSS 2.1) specification," W3C, Recommendation, 2011 [Online]. Available: <http://www.w3.org/TR/2011/REC-CSS2-20110607/intro.html>
- ▶ H. W. Lie, fantasai, and T. Atkins, "CSS cascading and inheritance level 3," W3C, Oct 2013 [Online]. Available: <http://www.w3.org/TR/css3-cascade/>
- ▶ "CSS PANIC." [Online]. Available: <http://jsdo.it/GeckoTang/4rXg>
- ▶ Walker, "CSS3 Pong: Insane things to do with CSS #17," May-2013. [Online]. Available: <http://www.sitepoint.com/css3-pong-insane-things-to-do-with-css/>
- ▶ "A short history of JavaScript." [Online]. Available: https://www.w3.org/community/webed/wiki/A_Short_History_of_JavaScript
- ▶ J. Stenback, P. L. Hégarret, and A. L. Hors, "Document object model (DOM) level 2 hTML specification," W3C, Recommendation, Jan 2003 [Online]. Available: <http://www.w3.org/TR/2003/REC-DOM-Level-2-HTML-20030109>
- ▶ S. Pieters and G. Adams, "CSS object model (cSSOM)," W3C, Working Draft, March 2015 [Online]. Available: <http://www.w3.org/TR/2015/WD-cssom-1-20150319/>
- ▶ Deveria, "calc() as CSS unit value." CanIUse.com [Online]. Available: <http://caniuse.com/#feat=calc>
- ▶ L. Holst, "The www-style CSS FAQ." [Online]. Available: <http://www.grauw.nl/articles/css-faq.php#how-long>
- ▶ "Free on-line dictionary of computing." [Online]. Available: <http://foldoc.org/>
- ▶ "Less.js." [Online]. Available: <http://lesscss.org/>
- ▶ "Sass - Syntactically awesome style sheets." [Online]. Available: <http://sass-lang.com/>

- ▶ “Stylus — expressive, robust, feature-rich CSS preprocessor.” [Online]. Available: <http://learnboost.github.io/stylus/>
- ▶ Coyier, “Poll results: popularity of CSS preprocessors,” June-2012. [Online]. Available: <https://css-tricks.com/poll-results-popularity-of-css-preprocessors/>
- ▶ “The structure of English language - Word classes.” [Online]. Available: <http://babelnet.sbg.ac.at/themepark/grammar/classes.htm>
- ▶ H. W. Lie, T. Atkins, and E. Etemad, “CSS values and units module level 3,” W3C, Candidate Recommendation, July 2013 [Online]. Available: <http://www.w3.org/TR/2013/CR-css3-values-20130730/>
- ▶ Coyier, “Sass vs. LESS,” May-2012. [Online]. Available: <https://css-tricks.com/sass-vs-less/>
- ▶ T. Atkins and fantasai, “CSS image values and replaced content module level 3,” W3C, 2015 [Online]. Available: <http://dev.w3.org/csswg/css-images-3/>
- ▶ A. van Kesteren, P. Linss, and C. Lilley, “CSS namespaces module level 3,” W3C, Recommendation, 2011 [Online]. Available: <http://www.w3.org/TR/2014/REC-css-namespaces-3-20140320/>
- ▶ T. Disney, N. Faubion, D. Herman, and C. Flanagan, “Sweeten your JavaScript: hygienic macros for ES5,” *DLS '14*, pp. 35–44, 2014.
- ▶ “Meteor Tracker.” [Online]. Available: <https://www.meteor.com/tracker>

Absztrakt

Az abszolút hallás definíciója a mai napig nem egységesen meghatározott, a kutatók eltérő szempontok alapján ítélik meg a képességet. Ebből is következően sem mérése, sem előfordulási arányának megállapítása, sem megítélése nem tisztázott. Míg egyesek kiemelkedő adottságként említik, mások különböző organikus vagy mentális rendellenességekhez kapcsolják.

Tanulmányomban egy konkrét kutatás eredményein keresztül kívánom bemutatni e kettősséget.

Bevezetés

„Egy tableta és jön az abszolút hallás” címmel jelent meg egy rendkívül tömör, meglehetősen hiányos cikk az interneten.¹ Némi utánajárással fellelhetjük arról a kísérletről szóló tanulmányt, amelyre a cikk hivatkozik.² Gervain és munkatársai (2013) állítása szerint a valproinsav nevű vegyületet tartalmazó gyógyszer képes visszaállítani az agy fiatal korban jellemző plaszticitását, amely nélkülözhetetlen az abszolút hallás elsajátításához.

Ahhoz, hogy jobban megérthessük a tanulmányt, vizsgáljuk meg, mit is jelent tulajdonképpen az abszolút hallás.

Az abszolút hallás definíciója

A legszélesebb körben elfogadott meghatározás szerint az abszolút hallás azt a képességet jelöli, amelynek segítségével egy személy képes egy hallott hang felismerésére, megnevezésére, reprodukciójára külső viszonyítási pont nélkül (Takeuchi és Hulse, 1993 – idézik többen; Deutsch, 2006). Becslések szerint az abszolút hallás előfordulási aránya meglehetősen alacsony: az általános népesség körében hozzávetőlegesen 1 a 10000-hez (Hamilton és mtsai, 2004), míg képzett zenészek esetében is 1-20% között mozog (Gregersen és mtsai, 2000). Ugyanakkor jelentősebb prevalencia figyelhető meg ázsiaiak körében (Miyazaki, 2006), vakok között (Hamilton és mtsai, 2004), valamint az egyes autisztikus spektrumba tartozó rendellenességek esetében (Sacks, 2008).

Az abszolút hallás mérése leggyakrabban hangfelismeréses tesztek alkalmazásával történik, ám a módszert számos kutató kritikával illeti. Dooley és Deutsch (2011) szerint a teszteken nem csupán az abszolút, hanem a relatív hallással rendelkezők is jó eredményeket érhetnek el. Ugyanakkor az abszolút hallással bírók kevésbé teljesítenek jól olyan feladatokban, ahol a hangok nem egymás után, hanem egy időben hangzanak el (Miyazaki, 1995). Többen (Gregersen és mtsai, 2000; Ross és mtsai, 2004) úgy vélik, hogy a zenei hangok megnevezésére kizárólag azok képesek, akik legalább minimális előképzettséggel rendelkeznek, tehát ismerik a zenei hangneveket. Rancer (2005) pedig arra hívja fel a figyelmet, hogy az abszolút hallás nem egzakt, jól behatárolható képességként értelmezhető, hanem egy meglehetősen széles spektrumon mozog, továbbá létezik néhány alfaja is.

1 http://index.hu/tudomany/2014/01/07/egy_tableta_es_jon_az_abszolut_hallas/ Letöltve: 2015. 03. 25.

2 <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3848041/> Letöltve: 2015. 03. 25.

Az abszolút hallás kialakulásának feltételei

A képesség létrejöttének hátterét feltárni igyekvő irányvonalak közül 3 jelentősebb emelkedik ki: 1.) amely agyi strukturális és funkcionális változásokra hivatkozik, 2.) amely a korai zenetanulás jelentőségére helyezi a hangsúlyt, továbbá 3.) amely genetikai okokat feltételez.

Agyi strukturális és funkcionális változások

Schlaug és munkatársai (1995) abszolút hallású személyek agyának MRI-vel végzett vizsgálata során a planum temporale megnagyobbodását, továbbá a két agyfélteke közötti aszimmetriát figyelték meg, míg Loui és kutatócsoportja (2011) fokozott agykérgi kapcsolódásokra, ún. hiperkonnektivitásra lett figyelmes. Schlaugék eredményeit Hamiltonék (2004) részben megcáfolták, mivel vak, abszolút hallással rendelkező személyek agyának képző eljárásokkal végzett vizsgálata során nem találtak aszimmetriát a planum temporale-ban, ugyanakkor a méretbeli eltérésekben jelentősebb változékonyságot figyeltek meg.

Sacks (2008) szerint a zenei hangok azonosításáért, valamint diszkriminációjáért eltérő cerebrális mechanizmusok tehetők felelőssé. Noha a hangmegnevezés többnyire a frontális lebenyt aktiválja, a fokozott működés nem azonos módon jelentkezik az abszolút és a relatív hallással rendelkezőknél. Előbbieknél egymástól különálló hangok és hangközök megnevezésekor, utóbbiaknál kizárólag hangközök megnevezésekor figyelhető meg a frontális lebeny fokozott aktivitása.

A korai zenetanulás szerepe

Többen, köztük Gyarmathy Éva (2006) is felhívja a figyelmet arra, hogy a zenetanulásban 9 éves kor körül kritikus periódus jelentkezik. Ekkor a zenei képességek fejlődése jelentős mértékben lelassul, stabilizálódik. Gervain és munkatársai (2013) szintén megerősítik ezt a hipotézist, hozzátéve, hogy ennek hátterében az agyban megfigyelhető molekuláris és sejtszintű változások állnak, melyek mintegy féket tesznek az agy gyermekkorra jellemző plaszticitására.

Baharloo és munkatársai (1998) nagy mintán végzett vizsgálatukban kimutatták, hogy azok között, akik 4 éves koruk előtt részesültek zenei képzésben, 40%-ban figyelhető meg abszolút hallás, míg azoknál, akik a fent említett kritikus periódust követően, tehát 9 éves koruk után kezdtek zenei tanulmányokat, ez az arány mindössze 3%-os. Hamiltonék (2004) itt is megjegyzi, hogy vakok esetében az abszolút hallás akkor is szignifikánsabban magasabb mértékben figyelhető meg, ha 9 éves koruk után kezdik meg zenei tanulmányaikat.

Gregersen és munkatársai (1999) kijelentik, hogy noha a korai zenetanulás rendkívül fontos, ugyanakkor nem elégséges feltétele az abszolút hallás kialakulásának.

Genetikai okok

Számos kutató leírja, hogy az abszolút hallású személyek általában több családtagjukról is állítják, hogy rendelkezik a képességgel (Baharloo és mtsai, 1998; Rancer, 2005). Theusch és Gitschier (2011) ikervizsgálatok során megállapította, hogy az abszolút hallás egypetéjű ikrek között 78,6%-os, míg kétpetéjű ikrek között 45,2%-os arányban öröklődik. Ezek alapján arra feltételezésre jutottak, hogy az abszolút hallás domináns autoszomális tulajdonság.

A kutatások során feltárt ismeretanyag rámutat arra, hogy még ha feltételezhetünk genetikai öröklődést, a környezet szerepe legalább ugyanolyan mértékben jelentős hatással bír.

Adódik a kérdés: vajon mindezek ismeretében hogyan merülhet fel az, hogy az abszolút hallás megítélése a kiemelkedő képesség és a rendellenesség között mozogjon? Vajon az abszolút hallás

egyáltalán nem figyelhető meg olyan egészséges felnőttek körében, akik gyermekkorukban nem részesültek zenei képzésben? Náluk csupán gyógyszer hatására idézhetünk elő abszolút hallást?

A kérdés megválaszolásához nézzük meg a „Valproate-kísérletről” született tanulmányt.

A „Valproate-kísérlet”

A vizsgálatban valproinsav hatóanyagú gyógyszert (Valproate – Magyarországon Convulex vagy Depakine néven kerül forgalomba) használtak, amelyet az orvosi gyakorlatban antiepileptikumként alkalmaznak olyan betegeknél, akiknek lítium nem adható. Emellett bipoláris depresszió esetén is használják a mániás (és depressziós) epizódok elkerülésére, továbbá hangulatjavítóként és migrénes fejfájás ellen is alkalmazható. Hatását feltételezések szerint a gamma-amino-vajsavra (GABA) fejt ki, valamint hiszton-deacetiláz inhibitoroként működik, amely Gervain kutatócsoportja szerint „feloldja a féket”, ezáltal „újranítja a kritikus periódusra jellemző neuroplaszticitást” (Gervain és mtsai, 2013).

A vizsgálatban 24, zeneileg képzetlen férfi vett részt.³ A vizsgálat kettős vak kísérlet keretén belül zajlott – tehát sem a vizsgálatot vezető, sem a kísérleti személyek nem tudták, melyik csoportba, a valproinsavat, vagy a placebo-t kapó csoportba tartoznak. A vizsgálat három időszakra tagolódik: egy 15 napos kísérleti, egy minimum 2, maximum 4 hetet felelő „washout”, valamint egy újabb 15 napos kísérleti periódusra. A két csoportot a „washout” időszakot követően keresztettkék: vagyis akik az első körben valproinsavat, a második kísérleti időszakban placebo-t kaptak, és fordítva.

Az első időszakban kvázi klasszikus kondicionálást alkalmaztak: 6 zenei hanghoz 6 amerikai keresztnevet (3 férfi és 3 női) társítottak. A kísérleti személyek meghallgatták a hangokat, miközben memorizálták, melyik hanghoz melyik keresztnevet kapcsolódik.⁴

A második időszakban további hat zenei hangot alkalmaztak, ám ezúttal már nem keresztnevekhez, hanem az abszolút szolmizáció szerinti hangnevekhez társítva.⁵ Mindezt oktató videó formájában mutatták be a kísérleti személyeknek, majd a megtekintést követően tesztet töltek ki velük a videó tartalmára vonatkozóan, amelyben nem a hangnevekre, hanem egyéb tényezőkre kérdeztek rá (pl. hány nő szerepelt a videóban, stb.).

Eredmények

Az első vizsgálati időszakot követő tesztek során a kutatók azt tapasztalták, hogy a valproinsavat kapott csoport tagjai szignifikánsan több helyes választ adtak (a megfelelő hangot a megfelelő keresztnevethez társították), mint a placebo-t kapott kontrollcsoport tagjai.

A második vizsgálati időszakot követő teszt azt mutatta, hogy mindkét csoport helyes válaszainak száma meghaladta a véletlen szintjét (az első időszakban ez nem volt igaz a placebo csoportra nézve), ugyanakkor még mindig az a csoport adott több helyes választ, akik az első periódusban valproinsavat kaptak.

Mindezek alapján a kísérletet végző tudósok arra a következtésre jutottak, hogy a valproinsavban lévő hiszton-deacetiláz inhibitorok „felszabadítják az elmét”, visszaadva annak a gyermekkorra jellemző neuroplaszticitását, s így megnyitva az utat az abszolút hallás képességének elsajátítása előtt.

³ A tanulmány szerzői megjegyzik, hogy a vizsgálatban nők a valproinsav erős teratogén hatása miatt nem vettek részt.

⁴ A keresztnevek kezdőbetűi és a zenei hangok elnevezése között nincs összefüggés. (Pl. David nem kapcsolódik a D hanghoz.)

⁵ Így a nyugati zeneelméletben használatos, mind a 12 kromatikus hang szerepelt a vizsgálatban.

Vajon tényleg a Valproate hatásának köszönhető az elért eredmény? Ezek szerint egészséges, zeneileg képzetlen felnőtt emberekben a képesség mintegy „mellékhatásként” idézhető elő? Az abszolút hallás valamiféle „gyermekkori rendellenesség” lenne, ami felnőttkorban már nem képes „fertőzni”?

Konklúzió

Noha számos korábbi vizsgálat során megállapításra került, hogy az abszolút hallás kialakulásában számos tényező (pl. a korai zenetanulás, a megfelelő zenepedagógiai módszerek alkalmazása, stb.) rendkívül lényeges szerepet játszik, fontos megjegyezni, hogy az egyes komponensek kölcsönhatásán van a hangsúly. Bár a korábban már említett kritikus periódust követően a zenei képességek fejlődése stabilizálódik, lelassul, ez nem jelenti azt, hogy bizonyos készségek később nem válnak fejleszthetővé.

Ázsiaiak körében (ahol magasabb az abszolút hallás előfordulásának aránya) végzett kutatások kimutatták, hogy nem csupán a korai életszakaszban megkezdett, intenzív zenei oktatás, valamint a genetikai tényezők játszanak kulcsszerepet a képesség kialakulásában, hanem az a zenepedagógiai módszer, amely (a nyugati országokhoz képest) nem csupán a relatív hallásra helyezi a hangsúlyt, hanem ötvözi a relatív és az abszolút hallás fejlesztését elősegítő technikákat. (Gregersen és mtsai, 2000; Miyazaki, 2006)

Slagter és munkatársai (2011) mentális gyakorlásról írt tanulmányukban szintén kiemelik, hogy a felnőttek agyi struktúrájában és funkcionalitásában is eredményezhető változás megfelelő mennyiségű és minőségű tanulási folyamat alkalmazásával. Valószínűsíthető, hogy a Valproate-kísérlet során is hasonló tanulási folyamat ment végbe. Bár az eredmények látszólag a valproinsav hatásának tulajdonítják a hangfelismeréses tesztekben nyújtott jobb eredményeket a gyógyszerrel kezelt csoportnál, jó okunk van azt gondolni, hogy nem maga az antiepileptikum „váltja ki” az abszolút hallás képességét, sokkal inkább egyfajta teljesítményfokozóként szolgál a tanulási időszak alatt.

Tudjuk, hogy optimális teljesítmény közepes, átlagosnak tekinthető arousalszint mellett érhető el. Mivel a valproinsavat hangulatstabilizálóként, valamint mániás epizódok megelőzésére is alkalmazzák, feltételezzük, hogy a Valproate-tel kezelt csoport tagjainak aktivitási szintje átlagosnak, vagy legfeljebb mérsékelten emelkedett volt a gyógyszerezési fázis alatt.⁶

Noha a vizsgálat kettős vak kísérlet formájában zajlott, a kutatók leírják, hogy megkérdezték a kísérleti személyeket, mit gondolnak, melyik csoportba tartozhatnak. 18-ból 17-en helyesen ítélték meg besorolásukat. A valproinsavval kezelt többsége úgy nyilatkozott, „*mintha magasabb kognitív szinten lenne*”. Ezáltal elképzelhető, hogy sokkal motiváltabbakká váltak, mint a placebo kontrollcsoport tagjai, tehát jobban koncentráltak a tanulási folyamat alatt, aminek köszönhetően nagyobb arányban adtak helyes válaszokat.

Az sem derül ki a tanulmányból, hogy beszélhetünk-e ténylegesen elsajátított abszolút hallásról. Ehhez utánkövetésre és longitudinális vizsgálatra lenne szükség, felhasználva az abszolút hallás mérésére szolgáló minél több eszközt.

Mindent összevetve kijelenthetjük, hogy a Valproate-kísérlet eredményei korántsem szolgáltatnak egyértelmű bizonyítékokat arra nézve, hogy az abszolút hallás valóban elsajátítható-e felnőttkorban, zenei előképzettség nélkül valproinsav segítségével.

⁶ A valproinsavval kezelt kísérleti személyek az első 3 napban 250, a következő 11 napban 4x250, az utolsó napon 1x250 grammos kapszulát kaptak. A valproinsav biológiai felezési ideje 9-16 óra.

Felhasznált irodalom

- ▶ BAHARLOO, Siamak, et al.: Absolute pitch An Approach for Identification of Genetic and Nongenetic Components. *American Journal of Human Genetics*, 1998; 62:224-231.
- ▶ DEUTSCH, Diana.: The Enigma of Absolute Pitch. *Acoustics Today*, 2006; 2:11-18.
- ▶ DOHN, Anders, et al.: Do Musicians with Perfect Pitch Have More Autism Traits than Musicians Without Perfect Pitch? An empirical study. *PLoS One*, 2012; 7(5): e37961
- ▶ DOOLEY, Kevin - DEUTSCH, Diana: Absolute pitch correlates with high performance of interval naming tasks. *Journal of Acoustical Society of America*, 2011; 130(6):4097-4104.
- ▶ GERVAIN, Judit et al.: Valproate reopens critical-period learning of absolute pitch. *Frontiers in Systems Neuroscience*, 2013; 7(102)
- ▶ GREGERSEN, Peter K. et al.: Absolute Pitch: Prevalence, Ethnic Variation, and Estimation of the Genetic Component. *American Journal of Human Genetics*, 1999; 65:911-913.
- ▶ GREGERSEN, Peter K. et al.: Early Childhood Music Education and Predisposition to Absolute Pitch: Teasing Apart Genes and Environment. *American Journal of Medical Genetics*, 2000; 98:280-282.
- ▶ GYARMATHY, Éva: *A tehetség – Fogalma, összetevői, típusai és azonosítása*. Budapest: Eötvös Kiadó, 2006.
- ▶ HAMILTON, Roy H. et al.: Absolute pitch in blind musicians. *NeuroReport*, 2004; 15(5):803-806.
- ▶ HERCEG, Attila: Látod vagy hallod?. *Mindennapi Pszichológia*, 2013; V(6):28-31.
- ▶ HERCEG, Attila: Meghatározza-e zenei képességeinket információfeldolgozási stratégiánk?. Budapest: *Professzorok az Európai Magyarorszáért VII. PhD Konferencia*
- ▶ HERCEG, Attila: Vakok és látók zenei képességeinek összefüggései. Budapest: *Professzorok az Európai Magyarorszáért IV. PhD Konferencia*
- ▶ LOUI, Psyche et al.: Enhanced Cortical Connectivity in Absolute Pitch Musicians: A Model for Local Hyperconnectivity. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 2011; 23(4): 1015-1026.
- ▶ MIYAZAKI, Ken'ichi – OGAWA, Yoko.: Learning absolute pitch by children: a cross-sectional study. *Music Perception*, 2006; 24(1):63-78
- ▶ MIYAZAKI, Ken'ichi: Perception of relative pitch with different references: Some absolute-pitch listeners can't tell musical interval names. *Perception & Psychophysics*, 1995; 57(7):962-970.
- ▶ RANCER, Susan: *Perfect Pitch, Relative Pitch – How to Identify & Test for the Phenomena: A Guide for Music Teachers, Music Therapists, Parents*. Piedmont: self edited, 2005.
- ▶ ROSS, David A. et al.: A nonmusical paradigm for identifying absolute pitch possessors. *Journal of Acoustical Society of America*, 2004; 116(3):1793-1799
- ▶ SACKS, Oliver: *Zenebolondok – Mesék a zenéről és az agyról*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2008.
- ▶ SCHLAUG, Gottfried et al.: In Vivo Evidence in Structural Brain Assymetry in Musicians. *Science*, 1995; 267(5198):699-701.
- ▶ SLAGTER, Heleen A. et al.: Mental training as a tool in the neuroscientific study of brain and cognitive plasticity. *Frontiers in Human Neuroscience*, 2011; V(17).
- ▶ THEUSCH, Elizabeth – GITSCHIER, Jane: Absolute Pitch Twin Study and Segregation Analysis. *Twin Research and Human Genetics*, 2011; 14(2):173-178.

HOFFMANN GYÖRGY, BATTAY MÁTÉ: A sertésstratégia tervezés sarokpontjainak meghatározása- a Békés megyei sertésstratégia elemzése és értékelése (SZIE, Gazdasági és Társadalomtudományi Kar)

/Lektorálta: Dr.Tariszka Éva /

Bevezetés – a tanulmány aktualitása

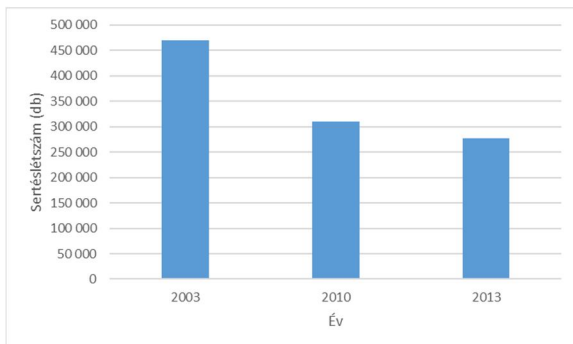
Ha sertéstartásról, vagy sertéshús előállításról hallunk, azonnal Csongrád és Békés megye jutnak eszünkbe. Mindkét megye esetében több évtizedre visszavezethető tradíció alakult ki, és hatalmas tapasztalat gyülemlt fel a sertéstartás és feldolgozás terén. Az 1960-as évektől kezdődően ahogyan a mezőgazdaság, úgy a sertés ágazat is virágkorát élte. Békés megye úgy vonult be a köztudatba, mint Magyarország éléskamrája. Az 1990-es évektől kezdődően, a termelő szövetkezetek felbomlásának eredményeképp a mezőgazdasági termelés hanyatlásnak indult. A növénytermesztés és állattenyésztés különválásának következményeként pedig az utóbbi ágazat hanyatlásnak indult.

2012.augusztusában a Vidékfejlesztési Minisztérium megjelentette a sertéságazat fejlesztési irányelveit tartalmazó „a sertéságazat helyzetét javító stratégia intézkedésekről” című dokumentumot, amelyet 2013.októberében követett a békés megyei sertésstratégia első, majd 2014.augusztusában a második kötete. Mindkét dokumentumhoz nagy reményeket fűznek, ami bizakodásra ad okot az ágazat számára.

A Békés megyei sertésvertikum bemutatása

A sertéságazat és a húsipar jelenleg nagyon nehéz helyzetben van Magyarországon. Az állomány komoly visszaesésének fő okozója, hogy az előállítási költség tartósan meghaladja a felvásárlási árat.

Békés megyében az országos trendekhez hasonlóan a sertésállomány csökkenő tendenciát mutat, amelyet az alábbi grafikon szemléltet.

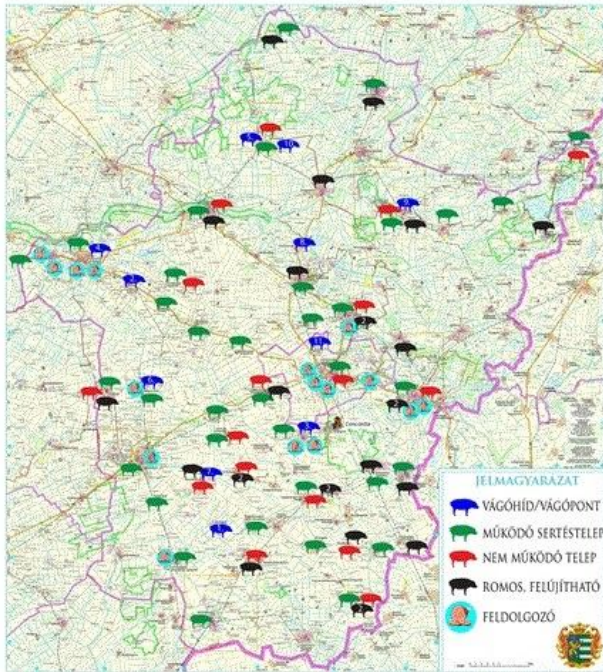
1. ÁBRA: A BÉKÉS MEGYEI SERTÉSÁLLOMÁNY ALAKULÁSA (KSH ADATOK ALAPJÁN-SAJÁT SZERKESZTÉS)

Amíg 2003-ban a teljes megyei állomány 469 747 db állat volt, ez a szám 2013-ra alig 300 000-re csökkent. A tenyészkoca állomány sem került el a csökkentést. Míg 2003-ban 29 477 db koca volt, addig 2013-ban már csak 12 530 db található a megyében a Békés megyei sertésstratégia szerint. A 2004-es Európai Unió csatlakozás felkészületlenül érintette az ágazatot. Kormányzati szinten hiányzott a felkészítés és felkészülés az új piaci működésre, új támogatási módra. De a termelő és feldolgozó szféra sem tett lépéseket az alkalmazkodásra.

„A kisüzemi sertéstartás technológiai elmaradásból adódó hátrányának egy része pótolható az élő munkaerő nagyobb arányával, ha azt megfelelő gondossággal és lelkiismeretességgel végzik. A kisüzemi sertéstartásban lehetőséget látó, azt felvállaló embereket azonban sajnos egyre nehezebb találni. A helyzet tovább romlik, amennyiben a klasszikus értelemben vett vidéki életforma egzisztenciális lehetőségei és társadalmi elfogadottsága a jelenleg tapasztalható irányba halad.” (Békés megyei sertésstratégia, 2013., első kötet, 8. old.)

A személyes interjúkkal felkeresett ágazati szereplők az ágazat nehezítő tényezőire a stratégiában megfogalmazottakhoz hasonló válaszokat adtak. Legjelentősebb problémaként merült fel a tőkeérzékenység. Ha valaki egyszer jelentősebb veszteséget szenved, csak nagyon nehezen képes újból talpra állni. Az országos trendekhez hasonlóan, a Békés megyei sertéstartók

is tőkehiányban szenvednek, melyet tovább nehezít a rövid távú jövedelmezőséget alapul vevő banki finanszírozás. További súlyos probléma az ágazat szervezetlensége, az integrációs szervezetek hiánya, valamint hogy a termelés és feldolgozás különváltan működik. A versenytársakhoz képest a Békés megyei sertéstartók elavult genetikai állománnyal, tartástechnológiai és méretgazdaságosság problémákkal küzdenek.

2. ÁBRA: BÉKÉS MEGYE SERTÉSTÉRKÉPE
(FORRÁS: BÉKÉS MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT)

„Magyarországon összesen 27 államilag elismert sertéstermelői csoport működik. Megállapítható, hogy ágazati szempontból ezek koncentrációjára lenne szükség. A termelői csoport elvileg összefogja az árualapra vonatkozó információkat, tagok között belsőkoherenciát teremt, betartja a tagi értékesítési fegyelmet, könyvelési és adminisztrációs háttérrel biztosít, logisztikai tervezést végez, finanszírozási segítséget nyújt, input beszerzési tevékenységet folytat a tagok javára (takarmány), közös fellépés platformját jelenti az értékesítés folyamatában.” (Békés megyei sertésstratégia, 2013., első kötet, 8. old.)

A vágóhidak tekintetében Békés megye gyenge. A meglévő kis vágóhidak 50%-os arányt képviselnek a húsellátásban. A termelési körülményekre, a működési feltételeikre nincs kedvező hatással a jelenlegi gazdasági helyzet. Több vágóhíd már be is zárt az utóbbi években. A fennmaradóak pusztán a méretükből adódó rugalmasabb makrogazdasági változásoknak köszönhetik létezésüket.

Stratégiatervezési alapok, technikák

Napjainkban a jövő tudatos, átgondolt megtervezése az élet minden területén elengedhetlenné vált. Egy vállalat sikere esetén gyakran hallhatjuk, hogy a vezetőség jó stratégiát alakított ki. Ki kell jelentenünk azonban, hogy a stratégiaalkotás nem egy új tudományterület. Többek szerint – a katonai gyökerekre hivatkozva – a stratégia ókori találmány, az első tudatos tervezési dokumentum időszámításunk előtt 300.-ban íródott Kínában. A vállalathoz köthető stratégiaalkotás egyértelműen a XX. századhoz köthető. Megjelenése a vállalatoknál a 20-as években már tapasztalható, az elméleti és gyakorlati hatásainak vizsgálatát a második világháborút követő időszakra helyezik (MÉSZÁROS, 2005). Ahhoz, hogy jó stratégiát tudjunk alkotni, elengedhetetlen a hosszú idők alatt kialakult stratégiaalkotási módszerek ismerete. Ehhez kapcsolódóan ismernünk kell még a különböző technikák előnyeit és hátrányait ahhoz, hogy a terv valóban sikeres lehessen.

A klasszikus stratégiaalkotás általában öt fontos lépéssorozatból tevődik össze, mely egy racionális döntéshozatali folyamat eredményeképp értelmezhető (MÉSZÁROS, 2005). A lépéssorozat a következőkből tevődik össze:

1. Külső és belső környezet elemzése
2. Küldetés megfogalmazása
3. Stratégiai célok kialakítása
4. Stratégiai akciók meghatározása

A felsorolás csupán a fő területeket jelöli, a stratégiaalkotás ennél bonyolultabb és összetettebb módszereket alkalmaz. A következőkben a régebbi, illetve újabb módszereket mutatunk be rövid magyarázatokkal a stratégiaalkotás különböző részeire vonatkozóan.

A külső és belső környezet értékelésére több, jól alkalmazható módszer alakult ki. Egyik ilyen a *BCG mátrix*, amelyet a Boston Consulting Group dolgozott ki, és a SWOT analízis után a második legismertebb stratégiai elemzési módszer. A mátrix a piaci növekedés és a relatív piaci részesedés figyelembe vételével állapítja meg a vállalat stratégiai helyzetét, miszerint vannak a *Döglött kutyák, Kérdőjelek, Fejős tehenek, Sztárok*. A második elterjedt, bemutatni kívánt módszer a *Piaci vonzerő-versenyképesség mátrix*. Ezt a modellt a General Electric megrendelésére fejlesztették ki, és a piaci vonzerő – Versenyképesség dimenziópár mentén jelöli ki a szükséges lépéseket. Gyakran alkalmazott, és talán a legismertebb módszer a *SWOT analízis*. A módszer egyik nagy előnye, hogy nem csak a külső tényezőket veszi figyelembe a vállalat szemszögéből, hanem a belső adottságokkal is számol. Ennek következtében egyértelművé válnak azok az adottságok, melyekre a vállalat hatással van, és amelyekre nincs.

A célrendszer kialakítását három szinten végzik. A szintek hierarchikusan egymásra épülnek, a legtetején a *misszióval*. A második szinten a vállalati célok foglalnak helyet, amelyek beavatkozási pontokként is funkcionálnak. A hierarchia legalsó szintjét a tervcélok alkotják, amelyek kvalifikáltak, a megvalósításhoz időket rögzítve kerülnek meghatározásra (MÉSZÁROS 2005).

Az 1970-es években bekövetkezett olajválság hatása, és a globalizáció új stratégiai megközelítési módokat követelt meg, az addig kialakított modellek nem bizonyultak kielégítőnek. Ebben az időszakban Michael Porter munkássága meghatározó, hiszen a következő modellek kialakításában meghatározó szerepet játszott, mint például az *öttényező modell*, az *Értéklánc modell*, vagy a *PEST analízis*.

A stratégiaalkotási módszerek közül a Bartha Andrea által a doktori értekezésében bemutatott, és hazánkban eddig egyedülálló módszert alkalmazva vizsgáltuk meg a Békés megyei sertésstratégiát. BARTHA (2012) DAVID (2007, 2011) és SCHOLLES (1998) vállalati szinten alkalmazott tervezési módszereiből adoptálta azokat az elemeket, amelyek kiterjeszthetők az ágazatra. A tervezési módszer szakítva az eddig ismertekkel a jövőképet helyezi előtérbe.

A stratégiai elemzést BARTHA (2012) által megfogalmazott alábbi hat szempont alapján végeztük:

- Üzleti küldetés és jövőkép megfogalmazása
- A külső gazdasági környezet lehetőségeinek és veszélyeinek elemzése
- Belső erősségek és gyengeségek meghatározása
- Hosszú távú célkitűzések rögzítése
- Alternatív stratégiák kidolgozása
- Választás az alternatív stratégiák közül

„A stratégiai terv alapja tehát a jövőépítés. A jelenből indul, ki, a bekövetkező változásokra koncentrál, a változásokra döntési változatokat készít elő, majd ezeket elemzi. Végül lépésként pedig dönt az eltérő megoldások valamelyikéről. Mindezekből következik a stratégiai terv funkciója is: a lehető legkörültekintőbb elemzéssel felkészülni a bekövetkező változásokra, arra adekvát lépéseket megtervezni.” (BARTHA, 2010, 37. old.)

A Békés megyei sertésstratégia vizsgálata a Bartha által kidolgozott módszer alapján

A Békés megyei sertésstratégia megalkotása során olyan kezdeményezések is előtérbe kerültek, amely hazánkra még nem, de Nyugat – Európára már jellemző. Ez pedig nem más, mint az ágazat kitorési lehetőségeinek keresése a teljes ágazat szereplőinek bevonásával. Ennek értelmében a stratégia kialakításában a megyei vezetők mellett az ágazat szereplői, valamint ágazati szakemberek is részt vettek. A tervezés természetesen az országos stratégiát alapul véve, a lokális adottságok figyelembe vételével történt. A következőekben a BARTHA által kidolgozott módszer alapvető szempontjait figyelembe véve értékeljük a megyei stratégiát.

Üzleti küldetés és jövőkép

Az üzleti küldetés és jövőkép kialakítása elhagyhatatlan elem a stratégiaalkotásban. Tulajdonképpen nem másról van szó, mint az ágazati érdekcsoportok alapnyilatkozatáról az értékrendekkel és az elvárásokkal szemben. Meghatározásra kerül továbbá a közép, illetve hosszú távú elképzelés, de szerves részét képezi az ágazat változásának iránya is (BARTHA, 2010). A Békés megyei sertésstratégia is eleget tesz a misszió és vízió tartalmi elemnek. A stratégiában egyértelműen nem vehető ki az új módszertant követve, de a dokumentum címe jól mutatja, hogy a jövőkép 1.000.000. vágósertés előállítására évente a megyében. Ennek értelmében a további szempontok értékelésénél ezt a számot vesszük figyelembe.

Mivel a dokumentum további részeiben egyértelműen kidomborodik a horizontális és vertikális integrációs törekvés, a stratégiai döntések típusából az agresszív stratégiai döntés jellemzi a stratégiát. Ez a módszer szerencsés választás, hiszen a sertéságazat magas fokú szervezetlensége az egyik legsúlyosabb versenyhátrányt okozó tényező, és megoldást kínál a problémára.

A külső gazdasági környezet lehetőségeinek és veszélyeinek elemzése

A Bartha féle vizsgálati módszer alap feltevése, hogy az alkalmazandó SWOT analízis a már jól ismert vizsgálati paramétereit félretéve inkább csak azokra a külső tényezőkre koncentrál, amelyek a misszió és vízióban megfogalmazott küldetésre van hatással. A békés megyei sertésstratégia egyik gyengesége, hogy SWOT analízist nem tartalmaz, a stratégiai döntést inkább az országos tendenciák figyelembe vételével, esetleg egy teljesen más döntési módszer alkalmazásával készítették.

Belső erősségek és gyengeségek

A belső erősségek és gyengeségek elemzése egy ágazat esetében kiterjedhet a teljes vertikum szereplőire, tevékenységeire. Állattenyésztési ágazaton belül vizsgálhatunk genetikai állományt, takarmányozást, alkalmazott tartástechnológiát stb (BARTHA 2010, NÁBRÁDI – PUPOS 2010.). A külső elemzéssel ellentétben a belső elemzés mindig a jelent veszi figyelembe. A megyei stratégiában a belső adottságokat sem összegezi táblázat, a különböző fejezetekben találhatjuk meg őket.

Hosszú távú célkitűzések

A Békés megyei sertésstratégia célrendszere négy fő irányvonalat jelöl ki, melyek a következők:

- Foglalkoztatás javítása, munkahelyteremtés
- Húsipari képzés megyei szintű újraindítása
- Megyei termék, jó minőségű élelmiszer előállítása
- Infrastrukturális fejlesztések

A négy cél közül a foglalkoztatással, munkahelyteremtéssel foglalkozó cél tekinthető afféle átfogó célként, hiszen a képzés, az élelmiszer előállítás, valamint az infrastrukturális fejlesztések mind közvetetten hozzájárulnak annak eléréséhez. A húsipari képzés megvalósítása során az integrálni kívánt sertésfeldolgozó ipar által megy végbe a harmadik cél, a jó minőségű megyei élelmiszer előállítása. Az infrastrukturális fejlesztések mentén pedig mind a sertés előállítás oldalon, mind a feldolgozás oldalon biztosítottá válik a misszió megvalósítása. A célrendszer megfelelően illeszkedik a sertésstratégiába mind a hagyományos stratégia alkotási módszer, mind a Bartha által kidolgozott módszert alapján.

Alternatív stratégiák kidolgozása

A Békés megyei sertésstratégia vizsgálatának végéhez érve megtapasztalhatjuk, mennyire más szempontokat vesz figyelembe a BARTHA által kidolgozott módszer, gyakorlatilag alternatív stratégiákat nem is tartalmaz a dokumentum. Ez jelen esetben nem okoz gondot, hiszen a Békés megyei sertésstratégia teljesen más céllal hivatott létrejönni, azonban mindenképp célszerű egy kapcsolódó dokumentum formájában elkészíteni azt.

Mindezeket figyelembe véve javasoljuk a BARTHA által kialakított, külső – belső tényezőkre vonatkozó faktorok alkalmazását, a faktorokhoz rendelt sorrendiség és súlyozás használata mellett.

Hasznosulási terület

Kutatásunk alapvető célja, hogy a Békés megyei sertésstratégiához a jövőben kapcsolódó új fejlesztési dokumentumok elkészítése során eredményeink segítségül szolgáljanak a szakemberek számára. További célként tekintjük, hogy a Békés megyei sertéságazat szakemberei, valamint a megyei döntéshozók látómezejébe kerüljön a tanulmányunkban részletezett új stratégiaalkotási módszer. Bízunk benne, hogy a kutatási eredményeinket a további, Békés megyei sertésvertikumot érintő fejlesztések esetén figyelembe veszik és segítséget is nyújtanak a tervezésben.

Ábrajegyzék

- ábra: A Békés megyei sertésállomány alakulása (KSH adatok alapján-saját szerkesztés)
- ábra: Békés megye sertéstérképe (Forrás: Békés Megyei Önkormányzat)

Irodalomjegyzék

- ▶ Barakonyi K. (1999): Stratégiaalkotás I. Stratégiai tervezés. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
- ▶ Mészáros T. (2005): A stratégia jövője– a jövő stratégiája. Aula Kiadó, Budapest
- ▶ Kónya I. – Palai J. (2013): Békés megyei sertésstratégia, Békéscsaba
- ▶ Bartha A. (2010): A sertésvertikum stratégiai elemzése. Doktori disszertáció, Debrecen
- ▶ Udovecz G. – Nyárs L. (2009): A sertéságazat versenyhelyei Magyarországon. Állattenyésztés és takarmányozás 2009.58.5. 451-456. old.
- ▶ Sertés lobbí (2011): A sertéságazat helyzete és kibontakozás lehetséges irányai Magyarországon. szakmai anyag

/Lektorálta: Dr. Koncz István/

Hazánkban a diabéteszes gyermekek oktatási rendszerbe való integrációjára az egyedi helyzetek, helyi megoldások jellemzőek. Törvényi szabályozás hiányában a közoktatási intézmények indoklás nélkül elutasíthatják a diabéteszes gyermekek jelentkezését. A probléma a diabéteszesek számának növekedésével egyre többeknek okoz komoly nehézségeket. Ezzel párhuzamosan Franciaországban, több mint 10 év tapasztalatai azt mutatják, hogy szervezeten, nagyobb odafigyeléssel, a cukorbeteg gyermekek egészséges társaikkal történő nevelése, oktatása jól működhet.

Egy szülőpár életében nagy trauma, mikor megtudják, hogy valamiféle tartós betegségben szenved kisgyermekük. Ez jelen példánkban a cukorbetegség. Komoly feladatot jelent szembenézniük a gyógyíthatatlan betegséggel, a gyermeküknek élete végéig együtt kell élnie azzal. Ennek következtében előfordul, hogy az egyik szülő elveszíti állását a folyamatos felügyelet miatt, máskor pedig a házasság végződik válással a probléma elfogadásának és megoldásának súlyossága miatt. Mindezen nehézségek közepette, sokszor akadályt jelent a gyermek közoktatási intézménybe való elhelyezése is.

Ezen problémával a szülőkön kívül társadalmilag és szervezeten nem foglalkoznak. Az ellátó szakorvos a betegséget kezeli, a dietetikus az étrend összeállításában vesz részt, a pszichológus a lelki terhek feldolgozásában, viselésében segít. Az óvoda vagy iskola a saját „érdekeit” nézve a könnyebb és egyszerűbb utat választva visszautasítja őket. Senki nem akar többletmunkát és senki nem akar felelősséget vállalni a speciális helyzetért.

Ki a felelős? Hol van a hiba? Mit lehet tenni ebben a helyzetben?

1.A cukorbetegségről röviden

Cukorbetegség latinul diabetes mellitus, gyakori betegség. Magyarországon a lakosság 5-7 %-át érinti.

2 típusú cukorbetegséget különböztetünk meg. Az 1. típusú cukorbetegség fiatal korban kezdődik, pár hónapos kortól általában 20-30 éves korig, jellemző tünete fokozott folyadékbevitel, fokozott vizelet ürítés, fogyás. Autoimmun eredet jellemzi és 1-2 év alatt a hasnyálmirigy elveszíti teljes inzulin termelő képességét, így az 1. típusú cukorbeteg cukorháztartásának egyensúlyban tartása csak külsőleg bevitt inzulinnal lehetséges. Ezen betegek szénhidrát háztartása a bevitt táplálék (főleg szénhidrát) mennyiségétől, minőségétől, a bevitel idejétől, és a testmozgástól függ. Magyarán annyi inzulint és akkor kell adni, ami az étkezés okozta vércukor emelkedést megfelelően szabályozza. A fizikai terhelés csökkenti az inzulin szükségletet. Míg az 1. típusú cukorbetegségekre jellemző a fiatal kori kezdet, a 2. típusú cukorbetegségekre a későbbi, zömmel 40 éves kor utáni kezdet jellemző, de az utóbbi évtizedekben az elhízás gyakoriságának növekedésével egyre korábbi életkorban előforduló megjelenésre lehet számítani, így középiskolás korban is előfordul már. A kezelés célja, hogy az inzulinhiány miatt felborult anyagcsere egyensúlyt visszaállítsa és folyamatosan fenntartsa, a vércukorszint a szervezet számára megfelelő határok között mozogjon a nap 24 órájában se túl alacsony (hipoglikémia), se túl magas (ketoacidózis) ne legyen. Ennek három alapvető, együttesen használt eszköze: az inzulinkezelés, a diéta és az életmód. A kezelést leginkább a család végzi, orvosi és egyéb szakmai segítségadással. A néhány hetes kórházi tartózkodást követően, ahol megtanulják a tennivalókat, a mindennapokban otthon történik a vércukormérés, az inzulin beadás, a diéta kiszámolása, összeállítása, a napi időrend és mozgás beosztása. Ez egy idő után rutinná válik a család számára, de a beteg életének végéig, nagy önfegyelmet és odafigyelést igényel a beteg és környezete részéről. A kisgyermek folyamatosan sajátítja el

betegségének kezelését és válik egyre önállóbbá benne. Így a közoktatási intézményekben is mindig tekintettel kell lenni a gyermek életkori sajátosságaira és önmaga kezelési szintjére.

Az iskolában a problémát a megfelelő időben történő inzulin beadása, étkezés ideje, minősége és mennyisége, valamint a testnevelés illetve fizikai terhelés esetén bekövetkező vércukorszint esés (hipoglikémia) és ennek kezelése jelenti.

2. Cukorbeteg a közoktatásban

Sajnos Magyarországon problémát okoz a cukorbeteg gyermekek közoktatási intézményben való elhelyezése. A tapasztalat azt mutatja, hogy a diabéteszes gyermekeket többszörös, akár sorozatos visszautasítás is érheti jelentkezésükkor, vagy különféle korlátozásokkal vállalják csak őket.

Egy édesanya így ír róla: „Az óvoda nagyon nehéz volt. Dávid 9-től 11.30-ig maradhatott az oviban, tovább nem engedték. Az ebédet csak sok huzavona után vihettem be neki, majd el is kellett hoznom, mivel nem aludhatott bent. Sokszor megkérdezte, hogy miért nem alhat az oviban, mint a többiek. Értetlenül állok a dolog előtt, hiszen minden információt átadtam papíron a betegségről. Három évig vittük a reggelit, a gyümölcsöt és az ebédet is az oviba. Többször előfordult, hogy sétálni mentek és nem vitték magukkal. ... Szerencsére a kis társai szerették, így emiatt nem kellett idegeskednem.”¹

Hazánkban jelenleg érvényben lévő, a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Nkt.) 45.§ (1) bekezdése kijelenti: „Magyarországon – az e törvényben meghatározottak szerint – minden gyermek köteles az intézményes nevelés-oktatásban részt venni, tankötelezettségét teljesíteni.”

Ez a tankötelezettség 3 éves kortól 16/18 éves korig tart. Tehát mind az óvodai, mind az iskolai életbe való részvétel kötelező. Mi indokolná egy diabéteszes gyermek kimaradását, esetleg speciális intézményben való elhelyezését, amikor szellemi-, szociális-, és mozgásfejlődésük nem akadályoztatott (nem érzékszervi fogyatékosággal élnek)?

Azonban az iskolák nem kötelesek vállalni a diabéteszsel élő gyermekek nevelését. Ugyanis a pedagógusok nem kötelezhetők egészségügyi ellátás végzésére. Márpedig 2007. novemberében, Falus Ferenc (2007 febr. és 2008. júl. között Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat országos vezetője) tisztifőorvosi nyilatkozatban egészségügyi ellátásnak nevezte a diabéteszesek kezelést. Felmerül a kérdés, hogy ugyanakkor a szülők végezhetik a kezelést? Sőt kötelesek végezni egészségügyi képzettség nélkül?!

Ugyanakkor a szülők csak akkor lehetnek nyugodtak, a gyermekek csak akkor lesznek biztonságban, ha a nevelők kellő ismerettel rendelkeznek a betegségről és annak kezeléséről. „Alapelveként elfogadható, hogy a diabéteszes gyermeket akkor lehet óvodába adni, ha a fogadó intézmény szakmailag felkészült arra. Ez annyit jelent, hogy az óvoda személyzete a cukorbetegség vonatkozásában rendelkezik olyan alapismeretekkel, amivel egy nem kívánatos hipoglikémiát uralni tud, dietetikailag annyira felkészült, hogy nagy hibát az étkezésben nem követ el, s adott esetben korán felismeri a ketoacidózis tüneteit.”²

3. Aktualitás, példák és törekvések

A téma aktualitását az adja, hogy évről évre növekszik az 1-es típusú cukorbeteg gyermekek száma. 1989 és 2009 között a 15 éves kor alatti cukorbetegek száma közel 3500 főre tehető. Ezen időszakban a népesség e korosztálya erősen csökkent, míg a megbetegedések száma nőtt, ezen folyamatoknak köszönhetően az incidenci mértéke 2,4-szeresére növekedett³. A beteg gyermekek száma azóta is növekedett, és ez a körülbelül 4000 fős létszám magas ahhoz, hogy

¹ Lázár Virág: Cukorbeteg gyermekek közösségben in: Diabetes Junior, 2011. január, 33. o.

² Blatniczky László: Cukorbeteg a gyermekünk! Therapia kiadó, 2002. 96. o.

³ Gyűrűs Éva, Chris Patterson, Soltész Gyula, (2011): „Folyamatos emelkedő vagy csúcsok és fennsíkok?” A gyermekkori 1-es típusú diabetes incidenciája Magyarországon (1989–2009) in: *Orvosi hetilap*. 2011. 42.szám, 1960.o.

figyelmén kívül hagyjuk őket az oktatás szempontjából. Igen fontos és szükséges lenne az óvodák és az iskolák nevelői, pedagógusai számára valamiféle tájékoztatás, képzés a diabéteszről, annak kezeléséről és a vészhelyzetben szükséges teendőkről, mert lassan elkerülhetetlen, hogy a nevelők pályafutásuk alatt ne találkozzanak cukorbeteg tanulókkal, de legalábbis azon intézmények (pedagógusok) számára nélkülözhetetlen, ahova ilyen gyermek jelentkezik, jár. A cukorbetegség kezelését természetesen a szülő tudja legjobban, de nem annyira bonyolult, hogy aki szeretné, ne tudná megtanulni. Mindemellett azok a gyermekek, akik intézménybe kerülés előtt már cukorbetegként éltek, többnyire igen jól tudják, ha nem is kezelni, de jelezni problémájukat.

A téma interdiszciplináris volta nem könnyíti a helyzetet. Egészségügyet, oktatásügyet, társadalmi problémákat érint, családi és pénzügyi kérdéseket vet fel. A különböző területek együttműködése, közös megoldáskeresése lenne szükséges ahhoz, hogy a célt elérhessük (hogy ezeknek a gyermekeknek is biztosítva legyen a teljes körű társadalmi beilleszkedés lehetősége, hogy ők is ugyanolyan teljes értékű életet élhessenek, mint egészséges társaik). Nem indokolja semmi, hogy speciális fejlesztést igénylő csoportba kerüljön az inzulinnal és diétával kezelhető gyermek. Ez a megoldás az integráció helyett a diszkrimináció felé vinné el a diabéteszesek megítélését.

Alulról jövő törekvésekre vannak példák, ezek közül néhány:

- Békés megyében összehívták és egy képzést szerveztek, azon intézmények nevelői részére, ahol van diabéteszes gyermek.
- Győrben a védőnők felkészítésével próbálkoznak segítséget nyújtani.
- Civil szervezetek, alapítványok szerveznek képzést, mint például az ELTE Tanító- és óvóképző karán egyszeri, (de sajnos nem kötelező) előadás keretében készítik fel a leendő nevelőket, tanítókat.
- Az orvosok segítőkészsége is gyakran megmutatkozik, ők meghívásra mennek közoktatási intézményekbe felkészítést végezni.

„Eddig mintegy kilencszáz gyereket kezeltem, és csak tizenegy iskolában kérték, hogy menjek be – összegzi dr. Blatniczky László gyermekgyógyász, endokrinológus. – Pedig fontos lenne, hogy beszéljünk a cukorbetegségről. Mondjuk a gyerek második osztályos, 1-es típusú diabéteszes lett, két hét kórház után visszamehet az iskolába, és mindenkit érdekel, mi van vele. Ha a szülő nem vállalja, én odamegyek beszélgetni a tanárokkal. Fontos, hogy az osztályfőnök az első órát azzal töltsse, hogy elmondja, osztálytársuk cukorbeteg lett, ezért van vércukormérője, és az inzulin beadására szolgáló készüléke, ez lehet pen/toll vagy inzulinpumpa. Akkor a gyerekek nem veszik el, nem játszanak ezekkel az eszközökkel, és nem a falra lövöldözik a penben lévő inzulint. Megértik, hogy megfelelően adagolt inzulinnal, diétával, a normál tartományban tartott vércukorszinttel a cukorbeteg is egészségesen élhet.”⁴

Láthatjuk, hogy vannak jó próbálkozások, ha időnként kissé hiányosak is. Ezek racionalizálása segíthet a megoldás megtalálásában. Mindenesetre, hogy országosan megfelelő legyen a cukorbeteg gyermekek közoktatási intézménybe kerülési, bennmaradási és tartózkodási helyzete, szükséges kialakítani központilag egy normát, rendet, aminek a finanszírozását is meg kell oldani. Ehhez azonban törvényi változtatásra lenne szükség.

Franciaországi példa – két interjú

Franciaország megoldását mutatjuk be, két érintettel készített interjú alapján.

Ernödi Tamara két szempontból is érintett a témát illetően. Fia 2,5 éves kora óta 1-es típusú diabéteszes. Valamint a Budapesti Gustave Eiffel Francia Óvoda, Általános Iskola és Gimnázium

⁴ Kolimár Éva: Cukorbeteg gyerek: az óvoda nem vállalja a felelősséget
<http://www.nlcafe.hu/noklapja/20140907/cukorbeteg-gyerek-ovoda/>.

(továbbiakban Francia Iskola) igazgatósági asszisztenseként látja az iskolába érkező krónikus beteg, étel allergiás, asztmás gyermekek intézményi életének menetét. A helyzet érdekessége, hogy a magyar és francia helyzetet párhuzamba tudja állítani, hiszen az intézmény, ahol dolgozik, francia nemzetiségű, így a franciaországi törvények szerint szervezik.

Fia 3 éves kora óta járt óvodába. Erről így nyilatkozott: Az óvoda tökéletesen zajlott 4 éven át, de hozzá kell tenni, hogy 5 helyre nem vették fel előtte fiamat. Az első óvónőnek is van egy cukorbeteg gyereke, így neki volt tapasztalata és örömmel fogadta fiamat. Ugyanakkor az egész óvoda részéről nagy nyitottság volt érezhető, hiszen utána 5-6 óvónő tanulta meg a tennivalókat, mert jöttek-mentek, csoportot váltott a fiam és soha semmilyen probléma nem volt. Csak pozitív tapasztalatokról számolhatok be, miután bekerült az intézménybe.

Ebben a tanévben átkerült iskolába és ott hasonló volt a tapasztalat. Ez volt az első, ahova jelentkeztünk, tudtuk, hogy van már egy cukorbeteg az intézményben. A felvételi beszélgetésen, mi szülők, jeleztük, hogy gyermekünk diabéteszes, mire mondták, hogy legfeljebb csak létszámbeli akadálya lehetséges a felvételnek, minden gond nélkül jöhet a gyerek. Az idei tanévben ketten kezdtek cukorbetegként az elsőt. Külön osztályba kerültek, ami némi aggodalmat váltott ki, mondván milyen jó lenne, ha együtt lehetnének a problémával, talán egymást is tudnák segíteni. A vezetőség viszont inkább szerette volna megosztani a feladatokat a tanítók között. Így végül beláttuk, hogy ennek is, annak is van előnye. Az iskolában jelenleg 3 cukorbeteg van (ami viszonylag magas létszám a 4-500 fős tanulói létszámhoz viszonyítva) és azt a megoldást találták, hogy mivel kötelező pedagógiai asszisztentst foglalkoztatni, az egyik gyakorlatilag ezzel foglalkozik.

Blatniczky László doktor urat (gyermekdiabetológus szakorvos) megkértük, hogy jöjjön be az iskolába és az egész alsó tagozatos tantestületnek tartson egy előadást. A tanárok részéről nagy volt a befogadó készség. A doktor úr szerint az információ hiánya az, ami félelmet kelt az emberekben. Egy órás előadást tartott, ahol részletesen bemutatta a diabéteszt, megmutatta a vércukor mérést, inzulin adást és a glukagén injekció használatát. Mindenki feltehetette a kérdéseit és a végére mindenki megnyugodott.

A szülői munkaközösség nagy együttérzésről tanúskodott. Az osztályon belül közös ünneplésekkor a szülők igyekeznek diétás süteményt vinni, hogy mindenki ehessen belőle. A szülői támogatói alapítvány, az adományok tematikus felhasználásával segíti az iskolát. Bennük merült fel a kérdés, hogy mivel tudnának hozzájárulni a pedagógiai asszisztens munkájának megkönnyebbítéséhez, hatékonyabbá tételéhez.⁵

Összességében elmondható, hogy tapasztalatai a kezdeti nehézségeket követően pozitívak és a mindennapi élet gördülékenyen, problémamentesen zajlik.

A Francia Iskolai tapasztalatai és az ottani gyakorlatot a következőképpen mutatta be.

A franciáknál nem minősül egészségügyi ellátásnak, az a rutin, amit a szülőnek, gyereknek otthon meg kell tanulnia a betegség kezelésével kapcsolatban. Így az intézménybe való jelentkezést sem lehet visszautasítani. Ennek megváltoztatása lehet a megoldás kulcsa Magyarországon is. Hiszen ebben az esetben az intézményeknek is törekedniük kell a megoldás megtalálása felé.

A francia iskolában van egy protokoll, arra ahogyan ezen gyerekeket integrálják. Ez a Személyre Szabott Befogadási Terv. A szülő kezdeményezésére az igazgató vezetésével, a szakorvos véleményével és a védőnő bevonásával készül, majd minden a gyermekkel kapcsolatba lévő pedagógus, nevelő aláírásával jelzi, hogy ismeri tartalmát, tudja a szükséges tennivalókat. Ilyet állítanak össze a tartós betegek, a táplálékallergiások vagy például az asztmások részére is. Ebben részletesen leírják, hogy mi a napi rutin, mi a tennivaló, milyen tünetek jelentkezhetnek, milyen esetben, kit és hogyan kell értesíteni. A szülő kötelessége, hogy biztosítson minden gyógyszert, tartalékélelmet (mert a menzán étkezhetnek) és egyéb kelléket.

⁵ 2015. február 16-án készített interjú, Budapest

Nagyszerűségét abban látom, - mondja Endrődi Tamara - hogy tisztába teszi azt, hogy kinek mi a felelőssége, nem ruházza rá a tanárra, hogy neki most ott újra kellene élesztenie.

Az ismeretek hiányának megszüntetése és a felelősség kérdésének tisztázása eredményezi, mind a szülők, mind a tanárok részére a megnyugvást. A Személyre Szabott Befogadási Terv nagyon konkrét, ez adja a keretet.

A Francia Iskolában ilyen Tervvel nagyon sok diák tanul, cukorbeteg is van egy biztosan. A menzán helyben főznek és van külön számukra fenntartott mikró. Az ebédelés ideje alatt 11-től 1-ig a védőnő végig az ebédlőben tartózkodik, rendelkezik és felügyeli, hogy ki, mit kap. Így megvan a személyi háttér, aki segíti a gyerekeket. Ez személyzetben többet jelent, mint egy állami intézményben⁶.

A másik interjúalany Mme Stephanie Barths – a franciaországi Rennes **Collège-Lycée Saint Martin** Quartier Sainte Geneviève iskola betegségekért is felelős titkárnője. Ebbe az iskolába 10-18 éves diákok járnak és az általunk megcélzott korosztály ennél fiatalabb. Mivel ugyanaz a törvényi szabályozás vonatkozik rájuk is, így megfelelőnek találom a forrást.

Mme Stephanie Barths elmondta, hogy náluk 16 éves korig tart a tankötelezettség. A francia törvény kötelezi a diabéteszes gyermekek felvételét és a Személyre Szabott Befogadási Terv elkészítését.

Egy jegyzőkönyvet – korábban Személyre Személyre Szabott Befogadási Tervnek nevezett – kell az iskolaorvossal, szakorvossal, osztályfőnökkel kitöltenie a szülőknek. Ebben a sürgősségi protokoll is lejegyzésre kerül. Minden érintett tanárnak tudnia kell róla, ismernie kell, hogy mi a teendő probléma esetén (pl. egy darab cukrot kell adni, stb.). Az ételallergiás tanulókra is ez vonatkozik.

A menzán helyben főznek, így a konyhafőnöknek is ismernie kell a Jegyzőkönyvek tartalmát. Tudnia kell, mit ehetnek, és mit nem ehetnek a tanulók, melyik ételben mi van, felhívják a diákok figyelmét, hogy például mogyorófélét, glutént, cukrot tartalmaz. Vannak egyszerre több dologra is allergiások, speciális étrenddel.

Van egy tolerancia velük szemben, hogy szükség esetén ehetnek, ihatnak az órákon. Hiszen például van, akinek szigorú diétát kell tartania napi 5x-i étkezéssel. Ez a többi diák számára tiltott. Valamint rosszullétüket jelezve a testnevelőnek, megállhatnak, kiállhatnak az óráról. Mindezeket túl az iskolázás ugyan olyan, mint a többi gyermek részére.

Általában 2-3 osztálytársuk részletesen tud a problémájukról, így szükség szerint ők is segítséget tudnak nyújtani, vagy segítséget tudnak hívni.

Itt a tanulók már idősebbek, kiskoruk óta ismerik betegségüket és kezelésüket, nagyobb önállósággal rendelkeznek. Hozzá vannak szokva, hogy az étkezésnél saját magukat kiszolgálják, az injekciózást elvégezzék, felismerjék, ha vércukorszint esést vagy növekedést éreznek. Így az embernek nincs oka, hogy nyugtalanodjék, mert tudják, mit kell csinálni. Alsó tagozatosoknál a tanító és a személyzet jobban figyel, és többet segíti a beteg gyermeket.

Állandó orvosi felügyelet nincs az iskolában (már nem kötelező). Jelenleg, a sok más beteg pl. ételallergiás tanuló mellett, 4 diabéteszes tanulója van a körülbelül 700 fős iskolának⁷.

E tapasztalatok alapján megfogalmazhatjuk, hogy a budapesti Francia Iskola teljes egészében a franciaországi rendeletet alkalmazza a tartósan beteg, így a diabéteszes tanulók esetében. Ezt támasztja alá, hogy egymástól függetlenül, a budapesti iskolában használatos és onnan kapott, valamint a rennesi iskolából kapott tájékoztató, teljességében megegyezik. Most ennek magyar fordításából emelünk ki néhány sort:

⁶ 2015. február 16-án készített interjú, Budapest

⁷ 2015. március 9-én készített interjú, Rennes

135 8/9/2003-as számú Tárcaközi rendelet 2003 (Franciaország) Ez a rendelet szabályozza a Tartósan beteg gyermekek és serdülőkorú fiatalok közösségbe fogadását.

„A javasolt rendelkezések célja, hogy egységesítse a krónikus beteg és táplálékallergiás gyermekek közösségbe fogadásának feltételeit, azáltal, hogy keretet és eszközöket biztosít a különféle egyedi helyzetek kezelésére. E rendelkezéseknek lehetővé kell tenniük az érintett gyermekek és serdülők számára azt, hogy úgy folytathassák tanulmányaikat és úgy járjanak a közösségbe, hogy közben zavartalanul folyjon a kezelésük, hogy megkapják a diétájukat, hogy biztosítva legyen a biztonságuk és, hogy az egészségi állapotukból adódó hátrányaik kompenzálva legyenek ...

A *személyre szabott befogadási terv* elsősorban egy felvételi intézkedés, mely a beteg gyermek életében résztvevő különböző szereplők közös gondolkodásának eredménye. Célja, hogy megkönnyítse a gyermek befogadását, de nem helyettesíti a család felelősségét.

Minden résztvevő feladatköre és az egymást kiegészítő intézkedések egy írott dokumentumban kerülnek rögzítésre. Megalkotásában részt vesz a gyermek/serdülő, a család, a tantestület, az intézményhez kirendelt egészségügyi személyzet a külső partnerek és a segítő személyzet.

Ez a dokumentum tartalmazza – figyelembe véve minden szereplő kompetenciáját és a gyermek/serdülő terápiás igényeit – a mindennapi közösségi élet sajátos körülményeit és meghatározza az együttműködők tennivalóit és azok feltételeit. Felsorolja nevezetesen az étkezések, az orvosi vagy gyógyszeres beavatkozások feltételeit, azok gyakoriságát, időtartamát, módusait és a kívánt intézkedéseket.”⁸

Összegzésként megfogalmazhatjuk, hogy egy apró rendeletbeli változtatás révén, Magyarország közoktatási rendszerében is megvalósítható lehetne a diabéteszes (és más tartós betegséggel élő) gyermekek integrációja. Hasznosnak találom a Személyre Szabott befogadási Terv készítését, mert mind a szülő, mind az intézmény részére megnyugvást ad. Tisztázza a felelősség kérdését, egyértelműen megfogalmazza a tennivalókat, közös megoldáskeresésre ösztönzi mindkét felet. A terv elkészítése mellett azonban nélkülözhetetlen a pedagógusok és nevelők speciális felkészítése. Ennek egységesítése, megszervezése, kivitelezése, finanszírozása még nehézségeket okozhat, de mint a fentebbi felsorolás is mutatja, vannak helyi megoldási próbálkozásai ennek az oktatási és társadalmi inklúziós megoldandó problémának.

⁸ 135 8/9/2003-as számú Tárcaközi rendelet 2003 (Franciaország) –fordítás. Eredeti forrás: <http://www.diabete-france.net/>

KÖRÖSI GÁBOR⁹ – ESZTELECKI PÉTER¹⁰: Önállóan tanulni, avagy a Blended learning használata a programozási tantárgyak oktatásában (Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, Zenta, Szerbia)

/Lektorálta: Dr. Demetrovics János akadémikus /

Absztrakt

A digitális korban sok minden megváltozott. Változtak a fiatalok szórakozási, ismeretszerzési és társadalmi szokásai is, a technika és a technológia szövi át mindennapjaikat. Szó szerint a levegőben lebeg a tudás és az információ. Számptalan biológus kutatta, hogy az elektromágneses mező, melyben élünk, milyen hatást gyakorol testünkre, vagy éppen az agyunkra. Pedagógia területén tevékenykedő kutatóként mi is hasonló területet ölelünk fel: az elektromágneses teret és az agyra gyakorolt hatását tanulmányozzuk, csak épp egy másik perspektívából. Arra kerestük a választ, hogy ez a digitális világ milyen hatással van a tanulóink tanulási szokásaira, és hogyan formálja újra az oktatásrendszert.

E problémát boncolgatva, az Egyesült Államokban és Nagy-Britanniában már évekkel ezelőtt megállapították, hogy az oktatás reformálásra szorul. Legtöbb esetben ezek a tervek nem az oktatást vagy a tanárt, hanem a tanulást, a tanulót helyezik előtérbe, hangsúlyozva a különféle informális tanulási és képzési formák jelentőségét. Ilyenek például a tapasztalati tanulás, független tanulás, gyakorlati tanulás, nyitott tanulás, saját élményű tanulás, külső tanulás, médiatanulás, digitális oktatás, stb. Az egyéni-önnálló tanulás egyik kiváló eszköze a Blended learning, azon belül is az úgynevezett "fordított tanterem" módszere, melyben a hagyományos frontális előadások és gyakorlati házi feladatok sorrendjét megfordították.

Jelen kutatás célja bemutatni a Blended learning lehetőségeit. Továbbá fel kívántuk tártani a nemzetközi törekvéseket, és azt, hogy a mai iskolás korosztály hogyan képes befogadni és használni ezt a lehetőséget. A kapott összegezés alapján rámutatunk arra, hogy milyen módon épülhetne be a fordított osztálytermi modell az otthoni és az iskolai tanulási tevékenységekbe, és mely hiányosságokra kell különösképpen odafigyelnünk.

Bevezető

A jelenlegi modern társadalomban változnak az emberi viszonyok, az állam szerkezete, a társadalmi szervezetek, a hagyományos kultúra értékei, és átalakul az oktatás is. Az új technika „nem zárja tantermekbe és rendezzi padosorokba” a diákokat, hiszen a világháló és az okostelefonok lehetőséget adnak az egyéni tanulásra, neves előadók gazdag demonstrációs anyaggal illusztrált „tanóráinak” meghallgatására. Gyakorló pedagógusként kijelenthetjük, hogy a 21. századi pedagógus szerepköre merőben más, mint az öt vagy tíz évvel ezelőtté. Halmozottan igaz ez, ha valamely programozási nyelv oktatásáról beszélünk. Míg néhány évvel ezelőtt a heti 2-3 órában tanított informatikai tantárgyak keretein belül próbáltuk a tudást diákjaink agyába préselni, addig mára a legtöbb tanuló akár egy hét leforgása alatt önállóan az interneten is el tudja sajátítani az egész éves tananyagot. Így adott a kérdés, hogy ekkora léptékű haladással mit tud kezdeni a pedagógus. Lesznek, akik előrehaladnak, de lesznek olyan tanulók is, akik lemaradnak, azonban a jelenlegi oktatási rendszer képtelen lesz megbirkózni ilyen nagy szintkülönbséggel.

E problémát boncolgatva, a fejlettebb országokban már évekkel ezelőtt megállapították, hogy az oktatás reformálásra szorul, mellyel nem az oktatást vagy a tanárt, hanem a tanulást, a tanulót helyezték előtérbe, hangsúlyozva a különféle informális tanulási és képzési formák jelentőségét. Ezek voltak például a tapasztalati tanulás, független tanulás, gyakorlati tanulás, nyitott tanulás, saját élményű tanulás, külső tanulás, médiatanulás, digitális oktatás, stb. Az

⁹ Körösi Gábor - Középtiskolai tanár, Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, Zenta, Szerbia

¹⁰ Esztelecki Péter - Középtiskolai tanár, Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium, Zenta, Szerbia

egyéni-önálló tanulás egyik kiváló eszköze a Blended learning és az E-learning, azon is belül az úgynevezett "fordított tanterem" módszere, melyben a hagyományos frontális előadások és gyakorlati házi feladatok sorrendjét megfordították.

A "Blended learning" valójában a lehetőségek tárháza, az Internet és a digitális média kombinálásával kialakított osztálytermi forma, ahol akár a tanár és diáktársai fizikai jelenléte nélkül, vagy diáktársai mellett is tanulhat. A fordított tanteremben az óra keretein belül a kognitív, problémamegoldó módszerrel dolgoznak, míg a tananyag többi részét egy online, leggyakrabban CMS (Moodle) alapú felületen keresztül teszik közzé a tanárok.

Okok és indokok

A globális makrogazdasági változásokkal összhangban növekszenek a társadalmi összefüggések, világszerte számottevő változás tapasztalható az oktatás területén, a téglából és habarcsból álló épületek, mára befogadják a médiatartalmakat, a téma szakértőit is. (Greenberg és Zanetis 2012) Bár a technika korábban is jelen volt az iskolában, most is jelen van, de ennek a hétköznapi használata során megfigyelhető változása, fejlődése talán még soha nem volt ilyen sebességű. (Ollé és trsi 2013). Ezt támasztja alá a Stanfordin Gartner cég 2014-es kutatása is, mely szerint az elektronikus tanulás fogalma az elkövetkező években mindennapi életünk részévé válik majd. Még pár éve legtöbbször az E-learning alapját egy passzív MOODLE oldalra épült, addig mára ez kiszélesedett egy videókkal, dinamikus tartalmakkal teletűzgélt platformmá, mellyel elkezdett elmosódni a határ a videómegosztó és az oktatási portálok között. Ilyen például az egyik legnépszerűbb oktató portál a Khan akadémia, mely az egyik legnépszerűbb videómegosztó alkalmazásával érte el jelenlegi alakját.

Az új trend természetesen új módszertani hozzáállást igényel, mely képes kielégíteni mind az aktuális, mind pedig a várható igényeket. Az olyan nyitott pedagógia kérdései mint a tanár nélküli tanulás, a pedagógus interakcióinak hiánya, az osztálytermi légkör nélkülsége, most még aktuálisabbá váltak. Természetesen a negatívumok mellett számtalan új lehetőség is kínálkozik, mint például az egymástól tanulás. Elmosódik az oktatók és a tanulók közötti határvonal, továbbá teljesülhetnek olyan korszerű pedagógiai elvek, mint az a holtidő kiküszöbölése, az interaktivitás, a tanulóközpontúság, kollaboratív- és az egész életen át tartó tanulás is. Mindemellett több tanulmányból is kiderül, hogy a diákok keresik az önálló tanulási és időbeosztási lehetőségeket, és, hogy mára a tanulás már nem csak az intézmények falai között hajtható végre. Az eredmények azt bizonyítják, hogy még nem is olyan régen, a tanár volt az információ és a tudás hordozója, mára ez merőben megváltozott.

Miért jó az E-learning?

Felmerül a kérdés, hogy az E-learning, mint a blended learning egyik legalapvetőbb közvetítő eszköze, különbözik-e egyáltalán valamiben az Interneten megosztott tartalmaktól? A válasz igen, különbözik, mert az E-learninggel tanulni olyan, mint egy idegenvezetővel megtett utazás, amely során a tanuló fokról fokra elsajátít bizonyos ismereteket, készségeket, és melynek végén képes lesz az elsajátított ismereteket a gyakorlatban önállóan alkalmazni. (Kétyi 2006)

Az E-learning tulajdonképpen tanulás számítógép segítségével, ami három formában lehetséges:

- Alapesetben: digitális, általában multimédiás tananyagokkal. Elvben rendkívül jó, szemléletes tananyagok készíthetők, például lexikonok.
- Szinkron távtanulás: az oktató és a tanuló közvetlen kapcsolatban van (pl. videokonferencia).
- Aszinkron távtanulás: a tananyag önálló feldolgozása (dokumentum-letöltés, elektronikus levelezés).

Kétyi (2006) szerint az E-learning használatának a következők az előnyei és hátrányai.

Előnyök:

- Nincs szükség utazásra, ezáltal idő és utazási költség takarítható meg, ami különösen a céges és levelező képzésekben fontos. Az időtakarékoság a csökkenő nyelvi óraszámok miatt a főiskolákon is hasznosnak bizonyulhat.
- A képzés költsége nagymértékben csökkenthető.
- Egyéni tempóban végezhető a tanulás, ezáltal sok tanuló jobb teljesítményre képes.
- Sokszor hatékonyabb, ha a tananyag kis részekre van bontva, és nem egy intenzív kurzus keretében „darálják le”.
- Gyors reagálást tesz lehetővé a napról napra, gyorsan változó követelményekre, problémákra

Hátrányok:

- Az E-learning nem csodaszer. Ha nem körültekintéssel, megfelelő módon használják, a tananyagok nem megfelelő minőségűek, hiányzik a motiváció stb., akkor nem éri el a célját.
- Nem megfelelő infrastruktúra mellett (gyenge teljesítményű, lefagyó számítógépek, megbízhatatlan hálózat stb.) gyakorlatilag használhatatlan.

Szembeötlő lehet, hogy a módszer igen hatékony, hiszen előnyből többet találhatunk mint hátrányból, viszont nem mellékes az a tény, hogy az iskolarendszer komoly ellenállást képes kifejteni a gyors, merész átalakulást kívánó formáló hatások ellenében, de ami a társadalmi változások aktuális pillanatában még bosszantó lassúságnak tűnik, az a forradalmi hangulat csillapodásával már inkább egy józan és mértéktartó álláspontként köszön vissza. (Ollé és trsi 2013). Ám, Győrfi (Győrfi 2004) szerint, ahogyan a hallgatók igényeihez többé-kevésbé hozzáigazított képzési formák megjelennek, bővül a választék, erősödik a tanulók alkupozíciója. Egyre kevesebb kompromisszumot kell majd a diákoknak kötni, hiszen ha este érnek rá, akkor majd találnak esti képzést, ha hétvégén, akkor biztosan lesz hétvégi képzés stb. Nem kényszerülnek olyan oktatási forma felvállalására, amely ellentétes volna időbeosztásukkal, életvitelükkel, teherbíró képességükkel. Ezt támasztja alá egy amerikai kutatás is melyben 128.000 halhatót mértek fel, és az eredmények alapján a legtöbb kurzust látogató tanuló hajnal kettőkor volt a legaktívabb. (The Wall Street Journal 2013)

Blended learning a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégiumban

Az elméleti kutatás mellett, a gyakorlatban is ki szeretnénk volna próbálni a blended learning lehetőségeit és ezért, megpróbáltuk alkalmazni azt iskolán programozási óráink keretein belül is. (Kőrösi, Esztelecki, Muhi 2014)

Felmérésünket programozási órák keretén belül végeztük el a természettudományi szakon tanuló diákok körében, akik emelt órásszámmal tanulják a számítástechnika és informatika valamint a programozás tantárgyakat. A tizedik, tizenegyedik és tizenkettedik évfolyamon összesen 56 tanuló tanul, őket osztottuk be osztályonként két csoportba, ahol egyik a hagyományos módszerekkel sajátította el a tananyagot, míg a másik kevert módszerrel, pontosabban inverz módszerrel. A minta eloszlása az 1. táblázatban látható

A hagyományos csoportban a tanulók klasszikus iskolai óra keretén belül sajátították el a tananyagot, majd egy tudásfelmérővel mértük, hogy ez mennyire sikerült. Ezután gyakorlati feladatokat oldottak meg, szintén iskolai környezetben, majd a következő héten felmértük a tudásukat, valamint egy hónap elteltével ismét, hogy láthassuk, hogy mennyire volt időtálló a megszerzett tudás. Az inverz csoport esetében a tanulók az új tananyag elméleti hátterét az iskola falain kívül tudták elsajátítani, ott és akkor, amikor az nekik a legjobban megfelelt. Az ő tudásukat is felmértük az óra elején, majd röviden átfutottuk a megtanultakat, és megbeszéltük a felmerülő kérdéseket, majd önálló feladatmegoldás következett. A következő órán ezen csoport tudását is felmértük, majd egy hónap elteltével ezt ismét megtettük. Mindkét csoport esetében minden felmérésen 100 pontot lehetett elérni.

Osztály	Inverz	Hagyományos	Összesen
IV m. (12. évfolyam)	8	9	17
III m. (11. évfolyam)	10	10	20
II m. (10. évfolyam)	10	9	19
Összesen	28	28	56

1. táblázat. A minta évfolyam és csoportosítás szerinti felosztása

Mindkét csoport tanulói először egy elméleti tesztet oldottak meg, ennek eredményei a 2. táblázatban az Elmélet oszlopban láthatóak, valamint a Gyakorlat oszlopban szerepelnek a gyakorlati felmérés eredményei. A Gyak.idő a gyakorlati feladatok megoldására szánt időt jelenti vagyis azt, hogy a tanulók mennyi idejükbe telt megoldani az órán a feladatokat. Figyelembe vettük még azt is, hogy mennyi időbe telt az inverz csoportnak az, hogy megtanulja saját tempóban az elméleti tananyagot, ezt a Tan.idő oszlopba rögzítettük. Ez az érték a hagyományos csoport esetében 85 perc volt, mivel ehhez két iskolaóra volt szükség. Az első és a második teszt eredményeit is szintén mindkét csoport esetében átlagoltuk.

Látható, hogy az elméleti teszten az inverz csoport 11,2 ponttal, a teszteken pedig 8,6 és 6,5 ponttal szereztek többet, mint a hagyományos csoport. A gyakorlati feladatoknál is az inverz csoport bizonyult jobbnak, mivel 7,1 ponttal jobban teljesítettek, és ehhez 4,8 perccel kevesebb időre volt szükségük, valamint a tanulási idő is megrövidült számukra 13,6 perccel.

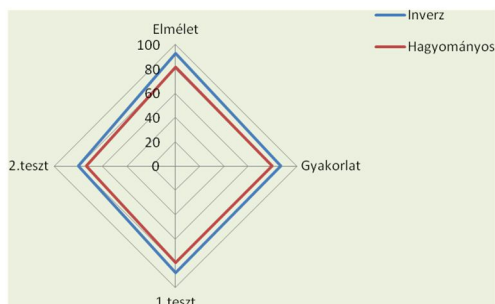
Csoport	Elmélet		Gyakorlat		Gyak.idő		Tan.idő		1.teszt		2.teszt	
	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás	átlag	szórás
Inverz	92,6	12,2	87,1	19	32	8,1	71,4	17,4	88	15	79,8	23,4
Hagyományos	81,4	16,7	80	27,3	36,8	7,6	85	4,2	79,4	14,3	73,3	22,7
Különbség	11,2		7,1		-4,8		-13,6		8,6		6,5	

2. táblázat. Az inverz és a hagyományos csoportokra számolt átlagok

A felmérés után a tanulók egy kérdőívet töltöttek ki, amiből megállapítottuk, hogy egy kicsit idegenkednek a módszertől, érthetően azok, akik megtapasztalták, kicsit kevésbé, továbbá ők azt jelezték, hogy ilyen módon átláthatóbb lett a tananyag.

A PHP-programozás alapjainak elsajátítása blended learning segítségével

A Magyar Tudományos Akadémia E-learning eszközök alkalmazása a vajdasági magyar informatikai tehetséggondozásban projektum keretén belül eddig két kurzust indítottunk csapatunkkal. Az első képzés A tudatos és biztonságos internethasználat alapjai címet viselte, a második pedig a PHP-programozás alapjai néven futott. Mindkét esetben Moodle rendszert használtunk, ezzel valósítva meg a virtuális tanulási környezetet, de a hallgatók a kurzus Facebook csoportjában is aktív kommunikációt folytattak.

1. ábra. Az inverz és a hagyományos csoportokra számolt átlagok

A kurzus nyitott volt mindenki számára, ezért a tananyag és a feladatok is úgy lettek összeállítva, hogy követhető

legyen a kezdők számára is, de a haladóknak is nyújtson valami újat. A tanulók megismerkedhettek a változók használatával, a vezérlési szerkezetekkel, az űrlapok használatával, tömbök kezelésével, fájlkezeléssel és még néhány rövidebb témakörrel. A három hét alatt három feladatot kellett beadni, melyből az első kettő 30 pontot ért, és az utolsó 40 pontot.

141 jelentkező közül 33 hallgató a Bolyai TKG tanulói közül került ki, akik számára ezek a témakörök a kötelező tananyag részét is képezik 12. évfolyamon, és a virtuális módon elsajátított tananyag mellé klasszikus iskolai órák is párosultak, így a 18 végzős tanuló kevert módszerrel tanulhatta meg ezt az anyagrészt. Elmondható, hogy ezen tanulók sokkal könnyebben oldották meg az iskolai órákon a gyakorlati feladatokat, mint azt elballagott társaik tették az előző években. A tudásuk felmérésére hamarosan sor fog kerülni, de az órai teljesítmény alapján jobb osztályátlagra lehet számítani, mint az előző években.

Fontos még megemlíteni, hogy azok a tanulók, akik tisztán virtuális módszerrel tanultak, 54%-uk teljesítette a kurzust, míg a Blended learninges csoport esetében mindenki elvégezte a kurzust, valamint a Bolyai TKG tanulói közül összességében 94% teljesítette sikeresen.

Összegzés

A modern tanuláshoz szükséges „pedagógiai forradalom” elsősorban a tananyag diákokhoz való eljuttatásának a továbbfejlesztését igényli. A 21. század tanulóiról egyre inkább úgy kell gondolkodnunk, mint a saját szakmai fejlődését fontosnak tartó, öntevékenyen működő értelmiségiről. A diákok munkaerőpiachoz való felkészülésnek alapvető fontosságú eleme az egész életen át tartó (ön)fejlesztés folyamatának elsajátítása. Melynek egyik lehetősége a Blended learning.

A fordított osztálytermi modell alkalmazása, mind a saját kutatásunkban, mind pedig a külföldi példákban azt bizonyították, hogy megfelelő feltételek mellett képesek nem csak kiegészíteni, de hatékonyabbá tenni az egyes tantárgyak, tananyagok átadását. Számptalan példát találhatunk az önálló időbeosztású tanulási környezetre. Mára az okos eszközök terjedésével, a Blended és E-learning rendszerek képesek kielégíteni a bárhol, bármikor tanulás igényét, mely egy következő, magasabb szintre emelheti majd, az oktatási rendszerünket.

A rengeteg lehetőség mellett, azonban még mindig maradtak olyan nyitott kérdése, megoldatlan problémák mint a az, hogy mit okozhat osztálytermi légkör vagy a tanári fegyelem hiánya, és hogy vajon feltudnak e zárkózni a pedagógusaink egy ilyen új és rendkívül dinamikus eszközhöz. Mert bár a fordított osztályterem módszerében találkozhatunk tanár-diák kapcsolatrendszerrel, ám ennek ellenére kijelenthetjük, hogy nem lehet kizárólag erre a tanulási rendszerre támaszkodni, hiszen a tanulóknak szükségük van az iskolára és a tanárookra. A blended módszer alkalmazásánál a tanárnak több időre van szüksége első évben a tananyag elkészítéséhez, azonban ez a fáradozás a következő évekre csökken, mivel csak folyamatosan csiszolni és bővíteni kell a tananyagot, de megéri a fáradozás, mivel így a diákok jobb eredményeket érnek el, és a megszerzett tudás is időtállóbb marad, valamint átláthatóbbá válik ily módon számukra a tananyag. Ezzel a módszerrel a kurzust elhagyók száma is nagy mértékben csökken a tanár jelenlétének köszönhetően.

Hivatkozások:

- ▶ Ollé János, Papp Danka Adrienn, Lévai Dóra, Tóth Mózer Szilvia, Virányi Anita (2013): *Oktatásinformatikai Módszerek, Tanítás és tanulás az információs társadalomban*. Elte Pedagógiai és Pszichológiai kar, Budapest. Letöltve: 2014.12.28 http://www.eltereader.hu/media/2013/11/Olle2_okt-inform_READER.pdf
- ▶ Greenberg A. D. és Zanetis J. (2012): *The Impact of Broadcast and Streaming Video in Education Report* commissioned. Cisco Systems Inc., Wainhouse Research. Letöltve: 2014.12.20 <http://www.cisco.com/web/strategy/docs/education/ciscovideowp.pdf>
- ▶ Kétyi András (2006): *E-learning technikák alkalmazásának lehetőségei az idegennyelv- oktatásban*. Tudomány napja konferencia, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest.

Letöltve: 2014.12.20 [http://www.researchgate.net/publication/235695021_E-learning technik alkalmazsna lehetsgei az idegennyelv-oktatsban](http://www.researchgate.net/publication/235695021_E-learning_technik_alkalmazsna_lehetsgei_az_idegennyelv-oktatsban)

- ▶ Győrfi Gábor(2004):*Az e-learning lehetőségei és esélyei a felgyorsult információáramlás korában.*Tudomány napja konferencia, Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest. Letöltve: 2014.12.20 http://elib.kkf.hu/okt_publ/tek_2004_10.pdf
- ▶ Hovland, C.I., Lumsdaine, A.A. &Sheffield, F.D. (1949):*Experiments on mass communication.* Princeton University Press, New Jearsy.
- ▶ Ambrusné Somogyi Kornélia ,Hegyesi Franciska (2011):*A felsőoktatás felnőttképzési lehetőségei, e-learning a felnőttképzésben.* Óbudai Egyetem, Óbuda.
- ▶ [http://uni-obuda.hu/e-bulletin/Ambrusne Hegyesi 2.pdf](http://uni-obuda.hu/e-bulletin/Ambrusne_Hegyesi_2.pdf)
- ▶ Kőrösi Gábor, Esztelecki Péter, Muhi B. Béla (2014): *A blended learning-en alapuló saját, inverz oktatási model alkalmazásának lehetőségei a számítástechnika oktatásában,* Eruditio Educatio, Selye János Egyetem Tanárképző Kar, Szlovákia, Komárom

A Milánó közelében épült utópisztikus munkásfalu, Crespi D'Adda olyan esztétikai és kulturális értékeket képvisel, amely miatt egyike lett az UNESCO által nyilvántartott világörökségi helyszíneknek. 1900 körül épült a textilgyártásra alapított folyó parti település és miután a munkásairól gondoskodó magatartás itt egyértelműen keresztény alapelvekerekre épül (a beruházó tulajdonos várából éppen a templom oltárára látni), nem mellékes, hogy a Bibliában (az Ó- és Újszövetségben) hol, és milyen összefüggésben találunk említést városokról.

I. Ószövetségi VÁROSOK

I.1/A. Konkrét városok, a bűnös város – és a sátorlakók

Az első várost Káin építette és fia nevére Énókról nevezte el Nód földjén, az Édentől keletre. Őt követően az ötödik nemzedékben, ükunokái voltak az egyes foglalkozások ősatyjai, a sátorlakók és pásztoroké, a citerás és fuvolások, réz- és vasszerszámok kovácsmestere. Ádámnak később másik fia is született Ábel meggyilkolása után, akit Sétnek neveztek, míg unokáját Énósnak hívták, és a bűnbeesés után ekkor kezdték segítségül hívni az Úr nevét. (I.Mózes 4:16-26) A város születése tehát egy gyilkos nevéhez kötődik, az Úr eltaszította ugyan őt, de nem engedte, hogy megöljék.

Noé özönvizet túlélte fiai, Sém, Hám és Jáfet voltak. Hám, Kánanán ősatya apja átka szerint testvéreit szolgálta később, mert nagyobb tiszteletet kellett volna tanúsítania, amikor apját részegen és meztelenül találta. Az ő unokája volt Nimród, aki hatalmaskodni kezdett a földön, híres vadász volt, országa először Bábelben, Ereken, Akkádban és Kalnéban, Sineár földjén volt, onnan ment Assúrba és építette fel Ninivét, Rehóbot-Írt, Kelahot és Reszent (Ninive és Kelah közötti város). (I.Mózes 10:1-8) Jól ismert Bábel története, amikor téglából és szurokból várost és tornyot akartak építeni maguknak az emberek Sineár egyik völgyében, de az Úr összezavarta a nyelvüket. Ezután nevezték azt a helyet Bábelnek, mert ott zavarta össze az Úr az egész föld nyelvét és szétszélesztette őket (I.Mózes 11:1-6) Az özönvíz után is az átkozott fiú leszármazottai voltak, akik olyan várost, tornyot akartak építeni, aminek a teteje az égig ért volna.

Ábrám apjának, Tárénak volt másik két fia is, Náhór, aki korán meghalt, és Hárán, Lót apja. Táré családjával Úr-Kaszdimból Kánaán földjére indult és eljutott Háránig, ott telepedett le, majd Ábrámék tovább mentek. Ábrám Kánaán földjén lakott, Lót, az unokatestvére (Ábrám testvérenek, Háránnak a fia) pedig a Jordán környékén lévő városokban telepedett le és egészen Sodomáig sátorozott. A sodomai férfiak igen romlottak és vétkesek voltak az Úr előtt. (I.Mózes 13:12-13) Sodoma és Gomora városainak megmentése érdekében Ábrám alkudozik az őt meglátogató pusztító angyallal, hogy vajon 50 majd 10 igaz ember elég -e ahhoz, hogy a város megmeneküljön (I.Mózes 18:20-33). Nem volt 10 igaz ember sem a városban, Ábrámon kívül csak Lót menekülhetett meg, aki először az angyalok tanácsa ellenére, hogy a hegyre fusson, inkább egy közeli városba szaladt, Cóárba. (I.Mózes 19:20-22). Később félt a városban lakni, ezért egy hegyen telepedett le, egy barlangban lakott, ahol két lánya leitatta őt és ezután nemzette nekik Móábot és Ben-Ammint, a móábiak és ammóniak ősatyjait (I.Mózes 19:30-38). Úgy tűnik, a sátor az e hely, ahol a kiszolgáltatott ember az Istent keresi és megtalálja, sem a város, sem a barlang nem idéz elő ilyen készletét az Isten keresésére.

Mózes azt írta elő később, hogy a hettitákat, emóriákat, kánaániakat, perizzieket, hivvieket, jebúsziatekat ki kell irtani mindenestül, ahogy az Úr megparancsolta, hogy meg ne tanítsák őket isteneik tiszteletére, amit utálatosnak, vétkeknek tart az Úr. (V.Mózes 20:17-18)

I.1/B. A konkrét város- Isten és Istennek tett ígéreték helyszínei

Jákób, Ézsau (másnéven Edóm) ikertestvére (I.Mózes 36:1) Beérseéből Hárán felé tartott apja, Izsák áldása után, hogy feleséget szerezzen magának, amikor út közben álmodt, létrát, melyen angyalok jártak fel-le, a létra tetején az Úr állt és elismételte a nagyapának, Ábrahámnak (korábbi nevén Ábrám) tett ígéretét, hogy megsokasítja utódait és általuk nyer áldást majd a föld minden nemzetsége. Lúza volt korábban a város neve, ahol voltak, akkortól Bételnek nevezte és fogadalmat tett, ha megsegíti őt az Úr, ő lesz az istene.(I.Mózes 28:10-19) Vissza is tért a sikemi vérfürdő után, oltárt, majd szent oszlopot épített Istennek, aki új nevet adott Jákóbnak, Izrael lett a neve ezután. A sok művészt is megihlető jelenet tehát egy város közelében történt, de Jákób, a pusztai földön aludt, mint a pásztorok többsége, nem volt még igazi városlakó.

Legyőzött városok

Jerikó ostrománál 6 napon át valamennyi harcos megkerülte a várost, a hetedik nap megismételték ugyanezt 7x és a papok 7 x fújták meg a kürtöket, a kosszarvakat, majd harci kiáltásban tört ki az egész nép (Józsuaé 6:1-5). Leomlottak a kőfalak, Józsuaé pedig megátkozta azt, aki újra föl akarja építeni a leégett várost, ahonnan csak a prostituált Ráháb (Dávid dédanyja) menekült meg, aki korábban segítette az izraeli kémeket.

Aj városát csellel szerezték meg, megfutamodást színlelve felégették, lakóit kiirtották (Józsuaé 8:1-29).

Még Jeruzsálem ellen is harcoltak Júda fiai, lakosait kardéltre hányták, a várost lángba borították Józsuaé halála után (Bírák 1:8).

Gedeont nem segítették a városok, ezért amikor legyőzte 300 emberrel az Úr segítségével Midján seregét, -amely pedig akkora volt, mint tenger partján a fövény-, de miután Zebah és Calmunna elmenekültek, üldözőbe vette őket. Üldözés közben Szukkót és Penuel városok segítségét kérte, de hiába. Visszafelé ezért megleckéztette őket, a szukkótiak véneit pusztai tövissel és tüskével büntette, Penuel tornyát azonban lerombolta, a városban lakókat megölette.(Bírák 7-8).

Gób filiszteus városa elleni harcban megölték az óriások maradéka közül való Szafot (II.Sámuel 21:18). Dávid idejében éltek az utolsó óriások, de nem menekülhettek ők sem és a városok sem az Istenük által vezetett zsidó sereg előtt.

I.2. A város általában

Jog gyakorlása a városkapunál

Ábrahám csak akkor tette be a lábát a városba, ha üzleti ügye volt, amikor felesége, Sára meghalt megvette a hettita Efróntól (400 ezüst sékelért) annak makpélai szántóföldjét barlanggal együtt a város kapujában összegyűltek előtt sírhelyül a búfeleségének.(I. Mózes 23.)

Jákóbnak Leától született Dina lányát megbecstelenítette Sikem (a hely neve is ez volt), a hivvi Hamórnak, az ország fejedelmének a fia, de azután feleségül kérte őt. Jákób azt mondta, csak akkor adhatja hozzá a leányát, ha ő és minden férfi körülmetélteti magát, amit meg is tettek a város kapujában. (I.Mózes 34:24) A körülmetéltetés ugyanis egyben a szövetségkötést is jelentette volna, ha nem történt volna az erőszak.

A földet senki ne adja el, se a körülöttük lévő mezőket, mert örökös birtokuk az, tegyék visszaválthatóvá a földet. (III.Mózes 25:23-34) Ez az egyik alapja, hogy Boáz a városkapuban 10 ember jelenlétében egyezett meg Naomi másikkal, hozzá közelebb álló rokonával, hogy miután az nem vállalja, ő veszi meg a földet, ami Naomi férjéé, Elimeleké és két fiáé volt, sőt Ruthot is feleségül veszi. Levette saruját ezért a rokon és odaadta Boáznak az egyezés megerősítéseként. (Ruth 4)

Dávid király is a kapuban ül le azt követően, hogy csatában megölik lázadó fiát, Absolont. Az egész hadinép (csak a hadinép) eléje járult ozz. (II. Sámuel 19:9-10)

A törvény előírja, hogy a konok engedetlen fiút ki kell vinni szüleinek a város kapujába, mondják el a véneknek, hogy fiúk engedetlen, konok, dorbézoló, részeges. Kövezzék halálra őt a város vénei, kitakarítva így a gonoszt a körükből és félelmet keltve egész Izraelben. (V.Mózes 21:18-21)

Ha valaki megvádolja új feleségét, hogy nem volt szűz, annak szülei vigyék a szüzesség bizonyítékát a város véneihez a város kapujához, terítsék eléjük a ruhát, a vének pedig ostorozzák és büntessék meg a hamisan vádoló embert és büntessék 100 ezüstre, amit a lány apja kap, a feleségét pedig nem bocsáthatja el. Amennyiben azonban igaz a vád, akkor a lányt vigyék apja házához a bejáratához és kövezzék halálra a város férfiai, mivel gyalázatot követett el Izraelben. (V.Mózes 22:13-21)

Bűn - engedetlenség

Az Úr parancsolatainak megszegői a városban sem menekülnek, az Úr dögvészt bocsát rájuk és az ellenség kezébe adja őket. (III. Mózes 26:25) Városaikat rommá teszi, szent helyeiket elpusztítja, nem kedveli illatáldozataikat. Szétszórja őket a nemzetek közé (III.Mózes 26:31-39)

Adok majd nektek mint régen bírákat, tanácsosokat és akkor igaz, hív város lesz (Ézsaiás 1:26) Kelj fel, menj Ninivébe, a nagyvárosba, kiálts ellen, hirdesd, amit én parancsolok (Jónás 1:2, 3:2). Az engedetlen és a hűség város is Isten kezében vannak. Ahol még van remény, iúda prófétát küld, ahol azonban szikrája sincs az istenfélelemnek, azokat a városokat romba dönti az Úr.

Bűn - paráznság

Egy lévita Betlehemből vett másodfeleséget magának és amikor az paráznság miatt visszament apjához és a férje utána ment, az este a benjámini Gibeában érte őket. Befogadta őket egy Efraim hegyvidéki öregember, de a város férfiai a ház ajtajához tódultak, meg akarták ismerni a férfit, de ő inkább a másodfeleséget vitte ki hozzájuk és ők egész éjjel vele háltak, erőszakoskodtak vele és a nő reggelre összeesett az ajtóban. A férje holtan talált rá, hazavitte és 12 darabra vágta, elküldte a többi törzsnek, hogy megbosszulja felesége halálát. (Bírák 19)

Védelem a városban, torony és kapu

Egy erős torony (fellegvár) volt Tebec városának közepén minden férfi és asszony oda menekült, azt magukra zárták és a padlására mentek föl, amikor Abimelek megtámadta őket. (Bírák 9:51). Sámson éjjelkor megragadta Gázában a városkapu ajtaját a két ajtófélfával együtt együtt kiszakította zárastul, majd felvitte a hegytetőre Hebrónnal szemben (Bírák 16:3)

Szociális biztonság

József a bőség 7 esztendeje alatt összegyűjtött minden élelemet, ami csak volt Egyiptomban, minden városban a körülötte lévő mező élelmét helyezte el. (I.Mózes 41:48). Később megvásárolta Egyiptom egész földjét a fáraó részére az éhínség alatt, a népet a városok közelébe telepítette. (I.Mózes 47:20-21) Raktárvárosokat is épített a fáraó számára, Pitómot és Ramszeszt (II.Mózes 1:11)

A város konkrét betegségeket is hordozhatott, poklosságot (zöldes vagy vöröses gödröcskék), amelyet a papnak jelentve úgy kellett gyógyítani, hogy 7 napra bezárják. Amennyiben mégis terjedt a kór, a pap megparancsolta, hogy dobják ki a fertőzött köveket a városon kívülre, más kövekkel pótolták, új vakolat került rájuk vagy le kellett, hogy bontsák a házat, egyébként ki kellett mondja, hogy a ház tiszta. Venni kellett két madarat, cédrusfát, bíborfonalat, és izsópot. Az egyik madarat le kellett vágni forrásvízzel telt cserépedény fölé, annak vérébe mártottak cédrusfát, izsópot, bíborfonalat és az élő madárral hintették meg a házat 7x. Ez vonatkozik más poklos kiütésre és ótvarra, a ruha és a ház poklosságára, a daganatra, varra és fehér foltra, ez volt a poklosságra vonatkozó törvény (III.Mózes 14:33-54)

A Mózes által kiküldött kémek félelemmel beszéltek a kánanániakról, a városok erődítményeit igen nagyoknak látták, sáskáknak nézték őket, bár Káléb azt mondta, meg tudnak

birkózni velük (IV.Mózes 13:17-33)

Arád király megtámadta Izráelt az atárimi úton és foglyokat ejtett. Ekkor fogadalmat tettek, hogy ha Isten kezükbe adja, kiirtják városaikat, és így is lett.(IV.Mózes 21:1-3)

A leviták városait Izrael fiai adták nekik lakóhelyül, körülöttük legelőket 1 000 könyöknyire ((1 000 x 44,4 cm kb. 444 m, kb. fél km körös-körül). K-i, D-i, Ny-i, É-i oldala 888 m legyen a város közepén. A leviták városai közül legyen hat menedékváros, 3 a Jordánon innen (rúbenieknek Becer, gádiaknak Rámót Gileában, manassébelieknek Gólán Básánban), 3 Kánaán földjén és maradjon a levitáknak még másik 42 (összesen 48 várost kapnak). A menedékvárosba menekülhetett az, aki nem szándékosan okozott halált, addig élhetett ott, míg meg nem halt a főpap, aki oda jövelekor a tisztséget betöltötte. (IV.Mózes 35:1-29)

Áron pap fiainak adták a gyilkosok menedékvárosát, Hebrónt, ezen kívül Libnát, Jattírt, Estemóát, Holónt, Debírt, Aint, Juttát, Bétsemest... Áron fiaianak, a papoknak 13 város jutott a hozzájuk tartozó legelőkkel együtt (Józsúé 21:13)

Megmondták Saulnak, amikor Dávidot üldözte, hogy Dávid a kulcsos záras Kehila városába ment, Saul pedig örült ennek, mert azt gondolta, az Isten a kezébe adja őt, ott szorul. (1Sámuel 23:7)

Két tálentum ezüstért vette meg Samária hegyét, melyen várost épített Omri, Izrael királya (I.Királyok 16:24) Voltak megerősített városok kőfallal, kapuval, zárossal, de kincstartó városok is (II.Krónikák 8:4).

Megtalálnak a várost őrizők, akik a várost kerülik, kérdeztem, látták-e azt, akit az én lelkem szeret? Megtaláltak, megverték engem, akik a várost, a kőfalat őrzik, megverték, elvették a felöltömet (Énekek Éneke 3:3, 5:7) A várost tehát nemcsak a fal és a kapu zárja védte, hanem vannak, akik várost, kőfalat őrzik.

Jeruzsálem, szent város, nem lép be többé kapudon tisztátalan, az Úr városának, Izrael szentje Sionának nevezik (Ézsiás 52:1, 60.10) a városba szombaton ne vigyenek be terhet, szenteljék meg azt a napot (Jeremiás 6:6, 17:24)

Zsidók és zsidó városok kiirtása

Hámán gonosz tervét a zsidók ellen jóra fordította az Úr Eszter királyné és Mardocheuson keresztül, ahelyett, hogy őket lett szabad megölni, a zsidók ölheték meg azokat, akik nyomorgatják őket, kicsinyeket és nőkeiket is, még a kincseiket elvehetik. Ekkor sokan zsidókká lettek félelmükben. Erről a győzelemről purim ünnepként évente megemlékeznek (Eszter 8:11).

1.3. A város mint metafora

Dávid megerősített városhoz hasonlítja magát, amikor az Úr kegyelmének áldása van rajta (Zsoltárok 31:22). Lakott városokról ír Dávid (Zsoltárok 107:7, 36), bekerített várossal (Zsoltárok 108:11), majd Jeruzsálemről, a szépen épült, jól egybeszerkesztett várossal (Zsoltárok 122:3) is megemlékeznek a zsoltárok.

Ha az úr nem építi a várost, hiába fáradoznak az építői, ha az úr nem őrzik, hiába az őrizők, írja Salamon (Zsoltárok 127:1)

A fecsegő, bolond asszony leül házának ajtajánál, a város magaslatain egy székre, az együgyűeket lopott vízhez, titkos ételhez csalja, de ezzel a Seol mélyébe esnek, akik hallgatnak rá.(Példabeszédek 9:12-18)

A gazdagnak a marhája az ő megerősített városa (Példabeszédek 10:15) Az igazak javán örül a város, amikor elvesznek az istentelenek, örvendezés van, az igazak áldása által gyarapszik a város, az istentelenek szája pedig romlást hoz a városnak (Példabeszédek 11:10-11)

Jobb a hosszútűró az erősnél és aki uralkodik a maga indulatján, mint aki várost vesz meg (Példabeszédek 16:32) a gazdagnak erős városa az ő vagyona, magas kőfala úgy gondolja (Példabeszédek 18:11) A fölingerelt testvér tántoríthatatlanabb az erős városnál, az ilyen viszály

olyan, mint a városon a zár. (Példabeszédek 18:19) Mint a romos és bekerítetlen város, olyan, akinek nincs önuralma, a csúfolódó férfiak fellobbantják a várost, a bölcsek elfordítják a haragot (Példabeszédek 25:28, 29:8)

1.4. Jeruzsálem

Jeruzsálem A VÁROS

Dávid beveszi Sion várát és ettől kezdve az ő városa, Dávid városának nevezi és kiépíti (II. Sámuel 5:7, 5:9) Dávid elhozza a júdai Bahala városából a frigyládát (II. Sámuel 6:2, 10, 16) először még nem viszi a városába, (egy férfi házába teteti be), csak később, amikor viszont táncolva viszi azt városába. Ezt látva a felesége, Saul lánya megutálta őt. Salamon építi fel az Úr házát (I.Királyok 8:19), de épített Salamon raktárvárosokat, városokat harci kocsiknak, lovasoknak is (I.Királyok 9:19). Az Úr Jeruzsálemet választotta (I.Királyok 11:36) városának. Ezékiás júdeai király buta módon megmutatta kincseit a babiloniaknak, akik később, mint ahogy Ézsaiás jósolta, elhurcolták azokat magukhoz. Még életében azonban jó dolgokat is tett Ezékiás király, tavakkal és csövekkel a vizet bevezette a városba (II. Királyok 20:20)

Az Úr a kaldeusok, Nabukodonozor kezébe adja a várost (Jeremiás 32:28). Nem egyhamar fogunk házakat építeni, a város a fazék, az emberek pedig a hús, ne legyen ez a város a fazekatok, ti pedig a hús benne (Ezékiel 11.3, 11:11). Ezékiel rendelkezett az Úrnak szánt szent részről, ami 25 000 x 10 000 könyök, benne szent helynek 500 x 500 könyök, körülötte 50 könyöknyi térséggel. Júda határa mellett lett az elkülönített rész, a város neve pedig: ott lakik az Úr (Ezékiel 45:1-8, 48: 8-14, 48:35)

Jeremiás 70 esztendőről szólt, amíg rommá lesz Jeruzsálem, értette meg Dániel a jövődölést, a te nevedről neveztetik a te városod, 70 hét múlva kiirtatik a Messiás (Dániel 9:2, 9:19, 9:26). Jeruzsálemet igaz városnak nevezik, a Seregek Urának hegye pedig szent hegy (Zakariás 8:3)

Megbecsült királyok - a királyi sírba kerülnek

Dávid városában temették el 8 év uralkodás után, 40 éves korában Jórámot, de nem a királyi sírba, amikor minden részvét nélkül kimúlt. (II. Királyok 21:20). Dávid városában a királyok mellé temették el Jójádát, mivel sok jó dolgot cselekedett mind Isten, mind az ő házának ügyéért (II. Királyok 24:16). Ákház királyt Jeruzsálem városában temették el, nem Izrael királyainak sírjába (II. Királyok 28:27)

A jeruzsálemi templom

A papok és lévíták elmentek Júda városaiba Izrael népétől fejenként összegyűjteni a pénzt a templom évenkénti javítására (II. Királyok 24:5). Cyrus perzsa király kihirdeti, fel kell építeni az Úr templomát Jeruzsálemben, segítsék őket kincsekkel, és maga is visszaadta a templomból elhurcolt kincseket, 42 360 ember a különféle nemzetségekből 7 337 szolga, 200 énekes, pontos számú ló, öszvér, teve, szamár ment velük (Ezsdrás 2:64) Egy későbbi király az izraeliek ellenfeleinek jelentése alapján utána néz könyveiben, hogy a város mindig pártütő volt, ezért leállítja a város építését.(Ezsdrás 4:21). Csak Dárius király idején folytatódik az Jeruzsálemben, és az építők Cyrus király papancsára hivatkoznak, amit meg is találnak egy tekercsen. Dárius megerősíti a rendelkezést, így 4 év múlva felépült a templom.

Jeruzsálem városfala

Nehémiás, (aki Artahasztá király pohárnoka volt) engedélyt kapott, hogy Jeruzsálemben menjen felépíteni Jeruzsálem városának falát. (Nehémiás 2:6) Fele ember építkezett, fele ember védte őket (Nehémiás 4:16) Minden tizedik ember Jeruzsálemben költözött, (akiknek önkéntes áldozatát áldották a többiek,) hogy benépesítsék a várost (Nehémiás 11:1)

II. Az újszövetségi VÁROS

Az újszövetségben nem túl sok minden adódik ahhoz a város fogalomhoz, amiről az Ószövetségben olvashatunk.

II.1. Konkrét városok

A samaritánusok városába ne menjete be (Máté 10:5). Dávid városa Betlehem (Lukács 2:4). Filippi Macedóniai római település, gyarmatváros volt, ahol szombaton a városon kívül a folyóparton ült le Pál, ahol gondolta, hogy az asszonyok imádkozni szoktak. Lídia bíboráros asszony hallgatott Pál tanítására, de egy jövendőmondó lány folyton körülöttük hangoskodott. Pál kiűzte a jövendőmondó lelket, mire a piactérre vitték Pált Szilásszal a hatóságok, bírák elé annak gazdája és mások. Letépték ruháikat és megvesszőztették, majd börtönbe vetették őket, de földrengés támadt és a börtönőr megtért, majd a bírák tudomására hozták, hogy ők rómaiak. Ekkor bocsánatot kértek tőlük és kikísérték őket a városból (Apcsel 16:12-)

Az Efézus városbeli jegyző azt kiáltotta, a város Artemisz (Diána) istennő városa, miután az Artemisz szobrokat készítő ötvösök fellázították a várost és a színházban rögtönzött népgyűlést tartottak. Utalt arra, vannak törvénykezési napok és helytartók, pereskedjenek ott, egyéb dolog felől panaszukat a törvényes népgyűlésen intézhetik el, és ha a csődületet nem tudják érvekkel megindokolni, lázadással vádolhatják meg őket (Apcsel 19. rész) Pál Krétán városenként presbitereket rendelt (Titusz 1:5).

Lisztrában egy születésétől fogva sánta embert meggyógyított Pál, ezért Barnabással együtt istennek gondolták és áldozni akartak nekik, élén Zeusz papjával, aki felkoszorúzott bikákat hajtott a kapuhoz. Zeusz temploma a város előtt volt, majd amikor mások felbujtották ellenük a népet, Pált, akit Hermésznek gondoltak megkövezték és kivonszolták a városból (Barnabást pedig korábban Zeusznak hitték) (Apcsel 14. rész)

II.2. A város általában

Volt a városban egy bíró, aki Istent nem félt, embereket nem becsült és egy özvegyasszony, aki addig járt a bíróhoz, míg végre munkára kényszerítette saját ügyében, ítélezett (Lukács 18:2-3). Istvánt kiűzték a városon kívülre és felsóruháit az ifjú Saul (későbbi Pál apostol) lábaihoz tették le (Apcsel. 7:58). Simon mágus a városban ördögi tudományával elámította az embereket (Apcsel. 8:9)

A börtön a városon kívül volt, Pétert az angyal kivezette a börtönből az első és második őrsegen, míg eljutottak a vaskapuig, mely a városba vitt; (Apcsel. 12:10,)

Mózesnek hirdetői szombatoként városenként a zsinagógákban olvassák az igét (Apcsel.15:21)

II.3. A város, mint metafora

Nem rejtetik el a hegyen épített város (Máté 5:14). Egy város sem állhat meg, amely meghasonlik önmagával (Máté 12:25) Aki jól sáfárkodott a rá bízott kevés talentummal, annak gazdája később 10 várost bízott rá (Lukács 19:17)

II.4. Jeruzsálem

Az ördög Jézust a szent városba vitte, a templom tetejére, amikor megkísértette (Máté 4:5), Pált Jeruzsálem városában meg akarják kövezni, mert a pogányokhoz ment, ezzel megbecstelenítette a templomot (Apcsel 22.rész). Az ezredes megtudta a századostól, hogy Pál római polgár, ezért nem korbácsoltatta meg. Sion hegyéhez járultak, az élő Istennek városához, a mennyei Jeruzsálemhez, az angyalok ezreihez (Zsidók 12:22)

A mennyei Jeruzsálem előtti közvetlen történések (János jelenések)

A jövő keresztény városának születését súlyos történések előzik meg az újszövetségi János bizonyágtételében. A Jelenésekben leírtak szerint a következőket tapasztalja látomásában:

Jézus és a 7 gyülekezet (1-3 vers)

Látja Jézust jobb kezében 7 csillaggal, körülötte 7 arany gyertyatartó, mely utóbbi a 7 kizsiai gyülekezetet jelenti, míg a 7 csillag a 7 gyülekezet angyala. Üzenetet és ígéreteket kapnak a gyülekezetek, aki győz az enni kap, illetve az elrejtett mannából, fehér ruhát, hatalmat a

pogányok felett, oszloppá lesznek, együtt ülhetnek Jézussal az ő trónusán.

Isten 4 vadállattal, 24 vénnel (4-5 vers)

Egy trónust lát később, körülötte 24 trónon véneket fehér ruhában, a trónus előtt kristályhoz hasonló üvegtenger és 7 lámpás, Isten 7 lelkével, a trónusnál közepén 4 élőlény egyenként 6 szárnyal, elől és hátul szemekkel (oroszlán, bika, ember, sas) akik éjjel és nappal dicsérik az Urat. A trónuson ülő kezében hétpecsétetes könyv, közelében a Bárány (7 szarvval, 7 szemmel), aki átveszi a könyvet, hogy felnyissa, a 4 élőlény és 24 vén leborul előtte.

A hétpecsétetes könyv (6-11 vers)

A 7 pecsét felnyitásával gyötrelmek zúdulnak a világra, 1- fehér lovon koronás alakkal, aki győz az íjával, 2- tűzvörös lovon egy nagy karddal ülő elveszi a békességet, 3- fekete lovon ülő kezében mérleggel, 4- fakó lovon ülőnek neve Halál és a Pokol követi, a föld $\frac{1}{4}$ részén karddal ölnék, éhínséggel, döghalállal, vadállattal, 5- Isten igéjéért meggyilkoltak, 6- földrengés, nap elsötétül, véres telihold, csillaghullás, az ég eltűnik, az emberek barlangokba rejtőznek, 7- hét angyal (7) trombitával, melyeket sorban megszólaltatnak (1) jégeső, (2) tűzzel égő nagy hegy a tengerbe zuhan a tenger $\frac{1}{3}$ -a vérré válik, elpusztul $\frac{1}{3}$ tengeri élőlény, $\frac{1}{3}$ hajó, (3) égő csillag hull a folyók $\frac{1}{3}$ -ra, a folyóvíz keserűvé válik, (4) a nap, a hol, a csillagok $\frac{1}{3}$ -a elsötétül, (5) egy csillag a földre hullik és neki adatik az alvilág kulcsa, felnyitja, füst száll fel, sáskák jönnek elő, akik erősek, mint a skorpió de csak azokat az embereket bánthatják, akiknek a homlokán nincs Isten pecsétje, vezérük a Pusztító, Abaddon, vagy görögül Apollüón (6) Eloldják a 4 angyalt, akik megölik az emberek $\frac{1}{3}$ -át 200 millió lovas segítségével, nincs többé idő, a templom felmérése, pogányok 42 hónapig 3,5 évig a szent várost tapodják, 1260 napig, kb. 3,5 évig Isten két tanuja prófétát zsákruhába öltözve, hatalmukban áll esőt adni, vizet vérré változtatni, a földet csapásokkal sújtani, de a végén megöli őket a fenevad. 3,5 nap temetetlenek, de azután felmennek a mennybe az emberek szeme láttára (7) megnyílik az Isten temploma a mennyben és ott megjelenik az ő szövetségének ládája, villámlás, zúgás, mennydörgés földrengés és jégeső támad.

A gonosz hármás, a (1) sátán, a (2) fenevad, a (3) hamis próféta a tüzes kénes tóban végzik

(12-15 vers) a Sátán földre vettetése, az Emberfia eljövetele

Ekkor tűnik fel a napba öltözött asszony, majd a hétfejű sárkány, a sátán, aki arra készül, hogy elrabolja az asszony születendő gyermekét. A gyermek azonban elragadtatik Istenhez, az asszony pedig egy nagy sas szárnyain a pusztába menekül, ott táplálják 1260 napig, közel 3,5 évig. Mihály angyal harcol a sárkánnyal, aki a Sátán, az ősi kígyó ekkor vettetik le az őt követő angyalokkal együtt a földre, így nem tudja már Istennél vádolni az embert. Legyőzik őt a Bárány vérével, holott korábban a sárkány a földön az asszony után indul a pusztába folyónyi vizet zúdítva utána, de a vizet elnyelte a föld.

A súlyosan sérült sárkány a tengerből felbukkanó hétfejű, tízszarvú, párduchoz hasonló fenevadnak adja át erejét, hatalmát, trónját. Csodálják ezt az Istent káromló, nagyotmondó fenevadat, akinek 42 hónap, közel 3,5 év, adatik, mialatt Isten helyett őt kell imádni. Egy másik, kétszarvú fenevad (a hamis próféta) a földből jön elő, aki arra bírja rá az embereket, hogy a (tengeri) fenevadat imádják, akinek meggyógyult halálos sebe, miközben különféle csodákat tesz az emberek szeme láttára. A (kétszarvú fenevad) hamis próféta bálványképet is készít, életet lehel bele. Ez előtt kell leborulni az embereknek, és a kezükre vagy a homlokukra iratni a fenevad 666-os bélyegét, mert ha nem teszik, meghalnak.

Ezután tűnik fel a Bárány a Sion hegyén és vele 144 ezer feddhetetlen szűz, akiknek a homlokukon a Bárány és Atyjának a neve volt felírva és akik új dalt énekelnek a trónus előtt, a négy (enagélisának gondolt) élőlény és a vének előtt. Babilon elestét hirdeti közben egy angyal, majd megjelenik fehér felhőn az Emberfia fején aranykoronával, kezében sarlóval, amit ledob és az az angyalokkal együtt learatja a földet, a termés az Isten haragjának borsajtójába került. Hét angyal 7 arany pohárban még az Örökkön-örökké élő Isten haragját tartják maguknál

Az Úr haragjának 7 pohara (16-21 vers)

Ezt követően az angyalok kiöntik a harag hét poharát, 1- fekély, 2- tenger vérré változik, 3- folyók, források vérré változnak, 4- nap erősebben tűz, 5- a fenevad országa elsötétül, nyelvüket rágják kínukban, 6- a sárkány, a fenevad, a hamis próféta szájából egy-egy tisztátalan lélek jön ki, mint egy béka, összegyűjtik a királyokat Harmageddonnál, 7- „Megtörtént”, villámlás, zúgás, mennydörgés, földrengés, a nagy város 3 részre szakad, összeomlanak a pogány városok, Babilon is, eltűnnek a szigetek és a hegyek, jégeső hull.

A tízszarvú fenevadon ülő parázna asszonyként látható Babilon, amelyre egyetlen napon jönnek rá a csapások (Jelenések 18.8), halál, gyász, éhínség, tűz, egyetlen óra alatt az ítélet (Jelenések 18:10), mert ennek a városnak a varázslatától tévelyedett el valamennyi nép, próféták és szentek vére is hullt miatta (Jelenések 18:23-24)

Fehér lovon, fején sokágú koronával megjelenik a Hű és Igaz, az Isten igéje, királyok királya, uraknak Ura, akit ugyancsak fehér lovakon a mennyei seregek követnek. A fenevad és a hamis próféta (kétszarvú fenevad) ellene támadnak, de foglyul esnek, hiába segítik őket a föld királyai, élve belvettettek a kénnel égő tűz tavába, míg a többiek megöletnek. Egy angyal az alvilág kulcsaival megkötözi a sárkányt 1 000 esztendőre, míg akik Jézusért mártírhalált haltak életre kelnek és Krisztussal uralkodnak 1 000 évig (ez az első feltámadás) de ezután a sátán elbocsáttatik börtönéből, seregével körülvésszi a szeretett várost, ám az égből alászálló tűz elpusztítja őket, az ördög is a tüzes kénes tóba vettetik a fenevad és a próféta mellé (ez a második halál).

Fehér trónus elé kerülnek a holtak, és akik nincsenek az Élet Könyvébe beírva, mind a tűz tavába kerülnek a Halállal és a Pokollal együtt.

Ekkor száll alá a mennyből a szent város, az új Jeruzsálem (Jelenések 21:1-2), amit NEM örökölhetnek (1) gyávák, (2) hűtlenek, (3) utálatosak, (4) gyilkosok, (5) paráznák, (6) varázslók, (7) bálványimádók, (8) hazugok.

1.4. A mennyei Jeruzsálem (János jelenések 21-22. része)

Új föld és ég lesznek, a tenger eltűnik, a mennyei város alászáll az égből Istentől. 12 ezer futam hosszúságú (12 000 x 0,185 = 2 220 km) kocka 12 gyöngy kapuval, a 4 égtáj irányában 3 x 4, rajtuk a 12 törzs neve, előttük 12 angyal. A város falvastagsága 144 könyök (144 x 44,4 = 6 393,6 cm, kb. 6,4 m) A városfal alapkövein 12 apostol neve, díszítésül egyenként különböző kövek láthatók: jáspis, zafír, kalcedon, smaragd, szardonix, karneol, krizolit, berill, topáz, krizopráz, jácint, ametiszt, jáspis falak, tiszta üveghez hasonló színaranyból vannak a város utcái.

Nincs 1) templom, mert maga az Úr és a Bárány annak temploma, nincs 2) nap és hold, mert az Isten dicsősége világosítja meg és a Bárány a lámpása, nincs 3) éjszaka, nincs 4) bezárva a 12 kapu. A föld királyai ide viszik be dicsőségeiket, a népek kincseiket és gazdagságukat. Nincs 5) tisztátalan, utálatosságot, hazugságot cselekvő nem jut be, CSAK aki be van írva a Bárány életkönyvébe. Nem jutnak be 6) ebek, varázslók, paráznák, gyilkosok és bálványimádók, hazugok, 7) semmi nem lesz már ekkor ÁTOK alatt.

VAN azonban a város főutcájának közepén egy folyó, az élet vizének folyója, amely ragyogó, mint a kristály és amely az Isten és a Bárány trónjából ered. A folyó két ága között a főutca közepén van az élet fája, amely havonta hoz termést, levelei pedig a népek gyógyítására szolgálnak. Ők már láthatják majd az Istent és a Bárányt, az Ő neve lesz a homlokukon.

III. Crespi D'Adda a bibliai városok tükrében

III.1. A konkrét város

A közel É-D irányú folyó mellé telepített olasz munkásfalunak közel a felét a gyár foglalja el a folyóparton, ahogyan azt a textil technológia megköveteli. Délen találjuk a temetőt, északon a kastélyt és nem messze tőle a templomot, iskolát, szórakozóhelyet. A területen található tömböket a sakktábla-szerű utcahálózat metszi ki. A gyár irodái mellett a kórház és a fürdő

kerültek a terület középpontjába, a tengely keleti végét egy üzletház zárja le.

III.2. A város általában

Miután Crespi D'Adda egy konkrét város É-Olaszországban, Bergamóban, a folyópart mellé épített kisvárosról általában is érdemes itt szót ejteni. A folyópart - itt egy ipari területtel kapcsolódik a városhoz. Általános az a törekvés, hogy az ipari terület jobban váljon el a lakóterülettől, az ne csússzon egymásba. Amennyiben mindkettő számára fontos a víz és a vízpart, akkor azt valamilyen átmeneti zónával elválasztva, egymástól eltolva szokásos telepíteni.

III.3. A város, mint metafora

Milyen élet van egy olyan textilvárosban, ahol a település felét elfoglaló gyárépületek funkció nélkül állnak? Milyen folyóparti város az, ahol a funkció nélküli gyárépületek elzárják a kapcsolatot a folyótól? A szolgáltatások kevés embert tudnak itt foglalkoztatni, a kertek kicsik mezőgazdasági termeléshez. Egy skanzen közelében érezhetik magukat azok, akik kitelepültek ide a közeli nagyvárosból, Milánóból. Nyugdíjasok számára, önállóan dolgozók számára ideális hely lehet, hogy jó levegő van, csönd. Egyre növekvő számú elhunyt szeretteiket is egy könnyű, egészséges sétával elérhetik.

III.4. A mennyei Jeruzsálem

A mennyei Jeruzsálemben már nincs szükség munkahelyre, gyárépületekre, az Isten és a Bárány jelenléte mellett központi elem a folyó és az élet fája. Crespi D'Addában is megtaláljuk a folyót, mellette sok fát, növényeket. Az élet fáját és forrását a kisvárosban a kórház, a fürdő próbálja pótolni.

Az Istennel való kapcsolattartás helyszíne a földi városkában még a templom, közel az építető tulajdonos kastélyához, az iskola szomszédságában. Földi életünk aktív szakaszában azonban szükség van arra is, hogy előállítsuk a javakat, dolgozzunk, bár az internetes korszakban egyes szakmák esetében már otthonról végezhető munkával is megoldható ez.

III.5. Állam és város

Az ókori Itáliában a „civitas (községi állam) és urbs (város) nem valának a régieknél hasonló értelmű kifejezések. A községi állam a családok és tribusok vallási és polgári egyesülése ; a város pedig e társaságnak lakóhelye, különösen pedig szentélye volt... A régieknél a város nem alakult hosszú idő alatt és nem is az emberek és az építkezések lassú gyarapodása folytán. Akkor a város egy csapásra, egy nap alatt alakult meg egészen. De ehhez megkívántatott, hogy előbb már a községi állam szervezve legyen és ez volt a sokkal nehezebb és hosszú időt igénylő munka. Mihelyt a családok, patriák és tribusok összejöttek, hogy egyesüljenek és hogy egy cultusok legyen, azonnal alapítottak egy várost, hogy az a közös cultusnak szentélye legyen. Így tehát a városnak alapítása mindig vallási cselekmény vala.”¹ Rómában például a menedékhely egy Rómához csatolt „függelék” helyen volt, nem magában Rómában, hanem a Capitolium hegy tövében, míg maga a város a Palatinuson volt. „A menedékhely nem volt egyéb, mint egy tanya, vagy külváros, ahol hamarosan és minden rend nélkül gunyhók épültek; míg ellenben a Palatinuson egy vallásos és szent város emelkedett.”² „A görögök valamint az italiaiak azt hitték, hogy egy városnak helyet az isteneknek kell keresniök és kinyilatkoztatniök. Így ha valamely várost akartak alapítani, a delphii jóslóhelytől kértek tanácsot.”³ „...a szokások világosan mutatják, mi volt a város a régiek szerint. Szent kerítéstől körülvevett, egy oltár körül elterjedő vallási lakóhely volt az, mely a községi állam isteneit és embereit foglalta magában....Minden város szentély volt; minden város szentnek volt mondható.”⁴ „Minden várost azért építettek, hogy örökkévaló legyen.”⁵ Ilyen előzmények után érthető, ha az Ószövetségben a saját kis isteneket

¹(FC) p.186-187.

²(FC) p.188.

³(FC) p.194.

⁴(FC) p.198.

⁵(FC) p.199.

imádó városokat Isten kiválasztott népének többnyire porig kellett rombolniuk. Az Újszövetségben is él az a parancs, hogy szeresd az Urat de a felebarátodat is. (Márk 12:29-31). Az Ószövetségben az első törvény az, hogy Én vagyok az Úr, ne legyen más istened rajtam kívül, ne készíts istenszobrot vagy képmást, ne imádd és ne tiszteld azokat: (II.Mózes 20:2-6)

A városokban napjainkig a templom vagy gyülekezeti ház lett tervezetten vagy a közösség akaratából (min pl. a fővárosi Gazdagréten) az a szellemi központ, amely kielégíti a közelükben lakók materiális rétegen túli igényeit. Hosszú út vezetett a Káin építette várostól az „ott lakik az Úr” városig, Crespi D'Adda úgy épült, hogy ott „lakozást vehessen az Úr”.

Irodalomjegyzék

- ▶ Magyar Bibliatanács Ószövetségi és Újszövetségi Bibliafordító Szakbizottsága fordításában (2006) *Biblia*. Budapest, Kálvin János Kiadó
- ▶ Fustel de Coulanges (1883) *Az ókori község. Tanulmány a görög és római vallásról, jogról és intézményekről*. Budapest, A Magyar Tudományos Akadémia Könyvkiadó Vállalata (FC)

1. kép Crespi D'Adda kisvárosának műholdas képe

Bevezetés

Napjainkban a szociális munka folyamatos átalakulása figyelhető meg hazánkban, s Európában egyaránt. A történeti gyökereket vizsgálva látható, hogy az állam beavatkozása a segítő folyamatokba a segítő attitűd mellett automatikusan ellenőrző funkciót is beépített a szociális munka rendszerébe a törvényi szabályozás rendszerén keresztül, s változást hozott a szociális munkásokkal szemben támasztott elvárások körében is (Csoba 2014).

Napjainkban egyre többször merül föl kérdés a szociális munka megváltozott ideológiai feltételrendszerével kapcsolatban. Merre tart a szakma, milyen változásokon megy keresztül? Az egyik legélesebb kérdés pedig a szociális munka válságára vagy átalakulására vonatkozik. Szakemberek egy része, többek között Bugarszki Zsolt is (Bugarszki 2014) a szociális munka morális válsága mellett érvel, míg mások, úgymint Krémer Balázs, Győri Péter, Szoboszlai Katalin (Krémer 2014; Győri 2014; Szoboszlai 2014) a szükséges átalakulása mellett teszik le a voksukat. Fölvetődik a kérdés, hogy a megváltozott ideológiai és feltételrendszer tekintetében mennyire tud eleget tenni az eredeti célkitűzéseknek, illetve ezt figyelembe véve a 2014-ben megfogalmazott szociális munka definíciónak?

A szakma történetét vizsgálva látható, hogy a szociális munka milyen fejlődési folyamatokon ment végbe, milyen szükséges változásokon esett át, s eközben az állam szükséges beavatkozásával hogyan változott a szakma kerete.¹ Egyre nagyobb hangsúlyt kapott az állami szervezetek által nyújtott szociális munka, szociális szolgáltatás, majd észrevehető, hogy az egyre szabályozottabb keretek között működő szociális munka lassan szerepkonfliktusba kényszeríti a szakembereket. A szociális munka területe igen szerteágazó, s a mai gyakorlati tapasztalatok arra engednek következtetni, hogy a szociális munkás egyre több helyen kényszerül hatósági szerepbe (pl.: párfogó felügyelő), s a jelenlegi szociális ellátórendszer átalakulásával a pénzbeli juttatások egyre inkább elkülönülnek a szociális munka rendszerétől.

A segítő szerep mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap a segítő kapcsolatokban a kontroll szerep, amely megfigyelhető a szociális munkásokkal szembeni megváltozott megrendelések esetében is. Miben gyökerezik az erőteljesebben megjelenő kontroll szerep? Merre tart a szociális munka hazánkban?

Jelen tanulmányban bemutatásra kerül, hogy a szociális munka milyen irányú változáson megy keresztül, s ez hogyan hat a szociális munka rendszerére. A szociális munka definíciója 2014-ben újrafogalmazásra került, azonban nem tesz utalást a szociális munkások megváltozott szerepkészletére. A szociális munka definícióján keresztül kerül bemutatásra a szociális munkásokkal szembeni szerepelvárás, majd a hatalomelméletek tükrében kívánja megvizsgálni a szociális munka változását.

Merre tart a szociális munka?

¹A történeti gyökerek feltárását követően látható, hogy a szociális munkát kezdetben egyesületek látták el, akik a kliensek szükségleteire reflektálva folytattak segítő tevékenységet az állam beavatkozásától mentesen. A szociális munkások ekkor a kliensek megrendeléseire reagáltak, az ő szükségleteihez igazították a tevékenységüket. Munkájuk során az egyéni esetkezelés kezdetleges eszközeit használták. Az 1850-es évek második felében a problémák száma oly mértékben nőtt, hogy a szociális munka eszközeit alkalmazó egyesületek nem tudták azokat megoldani, s szükség volt az állam beavatkozására is. Az állam törvények segítségével kívánta a problémákat megoldani, s az eddigi segítő, bizalmi kapcsolatokra épülő szociális munka helyébe egy ellenőrző, kontrolláló szociális munka lépett. A szociális munkások az állam megrendelésére egy ellenőrző, kontrolláló funkciót töltöttek be a segítő szerep mellett. Előtérbe került a segítségre érdemes-érdemtelen dilemma. A rendészeti problémákra megoldást kereső állam a szociális munkát, mint a törvényi szabályozás megvalósulását ellenőrző eszközt hívta segítségül. Az 1950-es években az állam elsődleges szerepét hangsúlyozták, s a nem állami szervezetek teljes háttérbeszorulása, térvészése jellemző. A szocializmus ideológiája miatt a problémák burkolt jelenléte figyelhető meg, s az akkor uralkodó ideológia szerint a szociális munkára kevésbé van szükség (Pik 2004).

A kutatási előzmények, illetve a szakirodalmi ismeretek arra a tendenciára engednek következtetni, hogy a szociális munka gyakorlatában a kontrollfunkció egyre erőteljesebben van jelen, s a szociális munkások a munkájuk során dilemmába kerülnek: a kontrollfunkció és a segítő funkció dilemmájába (Pataki 2006). Ilyen körülmények között a szakma hogyan tud megfelelni a szociális munka definíciójában foglaltaknak? A hatalmi struktúrák átalakulásával, a demokratikus viszonyok átrendeződésével, az autoriter működési forma szélesedésével megváltozik a szociális munka társadalmi környezete, s ez a változás tükröződik az állami megrendelés változásában is: segítő szerep helyett a hatalom képviselőjét, autoriter szerepeket és kontrollt várnak el, amelyekkel erősítik a lojalitást.

Többen megfogalmazták, hogy a szociális munka eredeti alapelvei veszélybe kerülnek, s a szociális munkások a mindenkori hatalom által megkövetelt irányelveknek alárendelődnek, s ahogy Pataki Éva (2009) fogalmaz, munkájukra a segítő és a kontrollfunkció kettőssége jellemző, s munkájuk során meg kell találniuk azt az egyensúlyt, amellyel a kontrollfunkciót gyengítik és a segítő funkció kerül előtérbe. A szociális munkások szerepeinek változása a jóléti állam fejlődésével, erősödésével, majd annak válságával együtt változott. Pataki Éva szerint (2006) a jóléti államban a szociális gondoskodás mindenkire való kiterjesztése tette lehetővé, hogy a szociális munkások segítő szerepe erőteljesebben legyen jelen, azonban a jóléti állam válságának hatására az ellátások fenntarthatósága érdekében szükség volt az bőkezű és gondoskodó jóléti állam helyett egy szűkebb rétegre kiterjedő ellátást biztosító rendszer kiépítésére. A szociális munkásokra nagyobb teher hárult, hiszen a segítő szemlélet mellett erősödött a kontroll szemlélet, a segítést kötelezettségekhez kötésével pedig a szociális munka elindult az ellenőrző funkció irányába.

A rendszerváltás után, a '90-es évek óta egyre többször a jóléti állam válságáról beszélnek, s azt gondolták, hogy a szociális munka válaszút elé kényszerült: vagy eszközei lesznek az államnak, vagy az állampolgárok mellé állnak (Kozma 2007). Kozma Judit azt hangsúlyozza, hogy a szociális munka elsődleges feladata a szegénység enyhítése, a segítségre szoruló csoportoknak, a jóléti ellátórendszer igénybevevőinek nyújtson szociális segítséget, azonban ezzel párhuzamosan megjelenik azon szerep is, hogy az ellátást igénybevevőket kontrollálja. Franz Hamburger (2014) is megfogalmazza, hogy a szociális munkások *„...demonstrálják az állam kivétel nélkül minden állampolgárára vonatkozó gondoskodási elvét, másrészt az összetartozás érzéséhez szükséges kognitív összetartozás érzését is életre kell hívniuk”* (Hamburger 2014:52). Hamburger szerint a cél- és eszközrendszerük korlátozódik, nem állnak a szakemberek rendelkezésére megfelelő eszközök a céljaik eléréséhez. Ezen változás azonban nem csak Magyarországon látható, hanem Európa több országában is megfigyelhető, hogy a szakma gyökeres változáson megy keresztül, amely a témában megjelent tanulmánykötet szerint „Európa-trendként” is felfogható, hiszen Európa több országában megfigyelhető a szociális munka változása (Csoba – Graßhoff - Hamburger 2014).

Krémer Balázs (2009) szerint a szociális munka legfőbb kritikája, hogy a szakma valójában a többségi társadalom által előírt normáknak, elvárásoknak igyekszik megfelelni, s a szolgáltatásokat is úgy próbálják kialakítani, hogy azok a többségi társadalom érdekeit képviseljék, s ennek következtében a kliensek háttérbe szorul. Krémer Balázshoz hasonlóan többen is azt írták, hogy a szakma a többségi társadalomhoz való viszonyról szól, alárendelődik a többségi társadalom érdekeinek, s ezzel veszélybe kerül a szociális munka definíciójában meghatározott küldetés.

A szociális munkások meddig képesek szociális munkát végezni? Meddig tudnak a szociális munka definíciónak megfelelni? Mi az, amit szociális munkának hívunk Magyarországon?

A szociális munka a definíció értelmében

A szociális munka definícióját értelmezve és a gyakorlatot összevetve látható a szakmában történt változás, illetve a változás folyamata és annak iránya is meghatározható.

A szakma elméleti oktatása során leggyakrabban olvasott és idézett Ronald Woods (1993) szerint a szociális munka egy szakmaközi szakma, területét nehéz meghatározni, s tevékenysége során ott avatkozik be, ahol az egyén és környezete interakcióba lép egymással. A magyarországi Szociális Munka Etikai Kódexe²³ definiálása szerint „a szociális munka olyan szakmai tevékenység, amely a szociális munkás felelősségét meghatározó etikai elveken alapul. A szakember felelőssége, hogy saját kompetenciáján belül a tevékenységének megfelelően nyújtson szakmai, szolgáltatásokat. A szociális munkás felelősséget vállal az egyének, csoportok, családok, közösségek (a továbbiakban kliens), valamint a szervezetek, intézmények érdekeinek képviselésében és lehetőség szerinti érvényesítésében”. Mindemellett megfelelő képzettségekkel kell rendelkeznie.⁴ Látható, hogy a Magyarországon elfogadott definíciók értelmében a szociális munka egy olyan segítő tevékenység, amelyben a segítő attitűd dominál. Nem jelenik meg a kontrollfunkció, nem található utalás a szociális munkások ellenőrző szerepére.

Az ISFW⁵ (International Federation of Social Workers) definíciója szerint „a szociális munka gyakorlat alapú szakma, amely a társadalmi változás és fejlődés, a társadalmi kohézió előmozdításán fáradozik, valamint az emberek szabadságát és hatalommal való felruházását segíti. A szociális munka középpontjában a társadalmi igazságosság alapelvei, az emberi jogok, a kollektív felelősség és a különbözőségek iránti tisztelet áll” (ISFW 2014). Az ISFW meghatározásában sem látszódik utalás a szociális munkásokkal szembeni megváltozott megrendelésre. A definíció irányelvei szerint is a szociális munka segítő attitűdje a jellemző.

A NASW (National Association of Social Work) meghatározása szerint a szociális munkásoknak a társadalmi igazságosság elveit felhasználva kell hozzásegíteni a klienst a problémamegoldáshoz, és elősegíteni az egyenlő hozzáférést a szolgáltatásokhoz.⁶ Az ISFW⁷ (International Federation of Social Workers) definíciója szerint „a szociális munka gyakorlat alapú szakma, amely a társadalmi változás és fejlődés, a társadalmi kohézió előmozdításán fáradozik, valamint az emberek szabadságát és hatalommal való felruházását segíti. A szociális munka középpontjában a társadalmi igazságosság alapelvei, az emberi jogok, a kollektív felelősség és a különbözőségek iránti tisztelet áll” (ISFW 2014).

Amennyiben a fent bemutatott definíciókat értelmezzük, a szociális munkások segítő attitűd segítségével kell, hogy munkájukat végezzék. A szakma kereteit kijelölő definíciók irányelveiben nem találunk utalást a szociális munkások megváltozott szerepeire, azonban a gyakorlati tapasztalatok ettől eltérnek. A tanulmány álláspontja szerint a hazai szociális munka nem tud teljes mértékben megfelelni a szociális munka definíciójában foglaltaknak, mert a társadalmi-, gazdasági-, politikai környezet olyan akadályokat állított a szociális munkások elé, amely megnehezíti a szakma eredeti célkitűzéseinek megvalósítását. Középpontjában a beavatkozás, az empowerment és a társadalmi igazságosság elősegítése áll. Azonban a gyakorlatban ezen elvárásoknak való megfelelés képessége megkérdőjelezhető. Az ellentétes szerepelvárás szükségszerűen magában hordozza a változtatás kényszerét. A szakemberek a hatalmi struktúrában alárendelődnek, s kénytelenek a megrendelő által „kért” megrendelést teljesíteni. A szakember dilemmába kerül, mert a többségi társadalomtól, az államtól és a kliensek irányából is érkezik megrendelés, mindez eltérő értékek mentén. A szakember dilemmába kerül, hogy melyik megrendelést vegye figyelembe, kinek az érdekeit helyezze előtérbe.

Ha néhány gyakorlati példát tekintünk át, látható, hogy nem csupán a szociális munka kényszerül egyre keményebb kontrollőr szerepbe, hanem a társadalmi polarizálódás miatt a társadalmi szereplők egyre szélesebb köre is a szociális munkával párhuzamosan is más szakmáknál, társszakmáknál is megjelenik az egyre erősödő kontrollfunkció. Ha a gyermek- és ifjúságvédelmi felelősök, iskolai szociális munkások alkalmazása helyett foglalkoztatott

²http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/etikai_kodex_2011.pdf

³<http://www.hilscher.hu/component/content/article/37-fooldal/119-a-szocialis-munka-megujitott-etikai-kodexe>

⁴http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/etikai_kodex_2011.pdf

⁵<http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

⁶<https://www.socialworkers.org/pressroom/features/issue/peace.asp>

⁷<http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/>

„iskolarendőrök” példáját vesszük, illetve a legtöbb esetben szociális szakemberként dolgozó pártfogó felügyelők is a segítség és a kontroll dilemmájába kerülnek. A valós problémamegoldás helyett hatósági feladatokkal ruházták fel a szakembereket, akik szükségképpen meg kell feleljenek az állam által nyújtott megrendelésnek.

Szociális munka a hatalomelmélet tükrében

A Max Weber hatalom és uralom felfogását vizsgálva képet kaphatunk a szociális munka sajátos helyzetéről. A professzionális szociális munka vizsgálata előtt szükséges Max Weber hatalom és uralom felfogását tisztázni, illetve az általa használt fogalmak megértésének elősegítése érdekében világosabb képet festeni a fogalmak értékhatáréről.

Szót kell ejteni arról, hogy Max Weber a hatalom és uralom felfogása értékmentességen alapul és a definíciókat nem azok célja felől közelíti meg (pl. az állam definícióját sem a célja felől közelíti meg (Weber 1998). Megkülönbözteti a hatalmat az uralomtól. A hatalom abban tér el az uralomtól, hogy hatalom esetén a saját akaratunkat próbáljuk rávetíteni másokra, és az ellenszegülés ellenére is véghezviszik, míg az uralom esetében a cselekvések, döntések közösségi döntésen alapulnak. (Molnár 1999). Weber azt fejtegeti, hogy az uralom legitimitásának három eshetősége lehet: tradicionális uralom, karizmatikus uralom és a legális uralom.

A szociális munkások szerepváltozásait vizsgálva Max Weber tipizálása szerint a **legális uralom a releváns** a tanulmány szempontjából. Max Weber megfogalmazása szerint a legális uralom „*a tételes jog érvényességébe és a racionálisan megalkotott szabályokra épülő tárgyi „illetékességébe” vetett hiten, vagyis az előírászerű köteleességek engedelmes teljesítésére való készségen alapuló uralom* (Weber 1998:158). Itt az uralmat az államhivatalok testesítik meg, ahol az egyének engedelmeskednek, melyet a függőség, a félelem határozza meg. Weber szerint ebben az uralmi típusban van jelen a hivatás is. Az emberek önként engedelmeskednek, mert a hit, az általuk nagyra becsült vezetőbe vetett hit ezt parancsolja. Ezt lehet tradicionálisan elismerni, s ezáltal elfogadhatóvá tenni. A kiszámíthatóság az állampolgárok számára kiszámíthatóvá teszi a rendszert (Molnár 1999).

A hatalom egy kézben összpontosul, s az államhivatalnokon, alkalmazottakon keresztül irányítja az igazgatást. A munkát a bizalmasok végzik, tehát az ő alkalmazásában álló emberek, s a hatalom ura irányítja őket (Weber 1998).

Weber szerint az uralom megjelenésének különböző formái vannak. Az egyik fajtája, amikor valaki joggal rendelkezik mások felett, tehát joga van mások felett uralkodni, parancsot adhat. Az uralom decentralizációja megy végbe, ami azt jelenti, hogy a hatalom egy kézben összpontosul, s ők a törvény jogán jogosultak parancsadásra. Az uralkodó, akinek a kezében a hatalom decentralizálódik, befolyásolja és befolyásolhatja mások életét és cselekedeteit. Hivatalból eredő hatalom párosul hozzá, ami engedelmesség iránti igényt feltételez. Weber szerint ahhoz, hogy valaki az uralmát tudja gyakorolni, ahhoz szüksége van egy olyan intézményrendszerre, akik véghezviszik az uralmat gyakorló rendelkezéseit (Molnár 1999).

Max Weber álláspontja alapján az uralomnak több okból is alárendelődhetnek, az engedelmesség alapulhat szokáserkölcson, alapulhat a vezetőhöz köthető érzelmi kapcsolaton, állhat a háttérben anyagi érdek, de lehet cél racionális is, de lehet az oka a tehetetlenség is. Akkor is engedelmeskednek, ha pusztán a parancsért teszik és nem áll a háttérben semmilyen érzelmi motívum, tehát csupán a formális engedelmesség miatt (Molnár 1999).

Legális uralom működik a bürokratikus igazgatásban, melynek alapja a megállapodás, vagy kényszer, ami joggá formálódik, s megfogalmazódik vele szemben az az igény, hogy tiszteletben tartsák azt. Max Weber állítása szerint az uralom egyik típusa a legitim uralom, ami azt jelenti, hogy az emberek engedelmeskednek az állam által támasztott elvárásoknak, a szokásoknak megfelelően, s az állam által támasztott kötelezettségeknek megfelelnek. Az uralmat az államhivatalok testesítik meg, s ezeken keresztül érvényesíti az állam az elvárásait (Weber 1998).

A szociális munka intézménye napjaink is egyfajta államhivatalnak tekinthető, amin keresztül az állam az elvárásait érvényesíti. A szabályok betartása és betartatása a szociális munka egyik fő eszközévé vált. A szociális munkások egyre inkább végrehajtó szerephez

kényszerülnek. A munkájuk során függőséget teremtenek a kliensekkel szemben, akik olyan szerepbe kényszerülnek, hogy kötelezettségük az engedelmesség. A szociális munkások ebben a szerepkörben az állam bizalmasaiként hajtják végre az állam által támasztott elvárásokat.

Weber szerint a legitim uralom egyik fajtája a bürokratikus igazgatás. Több kritika is megfogalmazódik a bürokrácia ellen és érvek hangzanak el mellette is. Ha a legitim uralom egyik fajtája felől közelítjük meg a szociális munka kérdését, és párhuzamot vonunk napjainkban működő szociális munka intézménye között, akkor azt látjuk, hogy a szociális munka egy minden oldalról körülhatárolt szakma. Működésére a hivatali ügyvitel a jellemző, amely külső és belső szabályokon alapszik. A szabályok meghatározzák a szakma működési rendjét, kirajzolják a hatásköröket, szabályozzák a munkakört, az elvégzendő feladatokat. A területet törvények, szabályok, belső rendelkezések uralják, amely lehetővé teszi a kontrollálását és lehetőséget biztosít a szakma számára a kontrollálásra. Ha a szociális munkát egy államhivatalnak tekintjük, akkor azt láthatjuk, hogy egy hierarchikus rendszeren alapszik. Van egy ellenőrző hatósága, amely kontrollálja a működését és a szociális munka is kontrollálja az egyének működését, tehát a hivatali hierarchia elve érvényesül, s a szociális munka az állam eszközzé válik. Az állam a szakemberek kezébe ad eszközöket, aminek a tulajdonát képezi (pénzbeli és természetbeni ellátások).

A szociális munka eredeti célkitűzéseit befolyásolja a bürokratikus rendszer egyik ismérve az ügyiratokon alapuló igazgatás. A tényleges segítség lehetősége szorult háttérbe a papír alapú segítségnyújtás miatt. A dokumentáció, adminisztráció kevésbé hatékony a problémamegoldásban, kevés idő marad a tényleges problémamegoldásra. A bürokratikus szemlélet azt követeli meg, hogy az ügyment modellnek megfelelően valósuljon meg a problémamegoldás. Ezt szigorú szabályok és normák szerint kell megvalósítani. Szabályozza a szakma feltételeit (működési szabályzat, előírt szakképzettség, intézményi struktúra felépítése, stb.), a munka folyamatát (munkakör, munkaidő, fizetés, stb.) és az ügyintézés is, amelyre szigorú törvényi előírások vonatkoznak, s annak be nem tartását szankcionálja.

A szociális munka is belekényszerült a hivatali hierarchiába, amely megnehezíti a szakma eredeti célkitűzéseinek megvalósulását. Előtérbe kerül a törvény által előírt kötelezettségek megvalósítása (ügyiraton alapuló ügyintézés). A szociális munkások az állam alkalmazottaként, annak eszközeiként szankcionálják az előírt kötelezettségek be nem tartását. A dolgozat álláspontja alapján egyre több kötelezettséget kell a szociális munkásoknak ellenőrizniük, s egyre kevesebb eszközt kapnak arra, hogy a segítő funkciójukat betöltsék. Az egyéni probléma megoldás során is a legtöbb esetben alkalmazott probléma megoldási módszer alkalmazható. Az egyedi elvész, s a többségi társadalom elvárása érvényesül.

Weber amellet érvel, hogy a bürokratikus rendszer már a mindennapi élet részévé vált és kiszámítható a működése, áthatja az élet minden területét, s a rendszer nem vonható ki a mindennapi életből. Pozitív dologként fogalmazza meg, hogy a rendszer működése kiszámítható. Azonban felmerül a kiszámíthatóság mellett a hatásosság kérdésének vizsgálata is. Ha a rendszer kiszámítható, akkor hogyan és miként lehet az egyént a változásra motiválni?

A szociális munkások munkájuk során dilemmába kerülnek. Az állami működés rendszere a szociális munkára is hatással van. A szakemberek egy hivatali hierarchia részeként végzik munkájukat, minden oldalról beszabályozva. A szakma eredeti célkitűzései helyett előtérbe kerülnek az irányító hatóság érdekei, s a szakemberek így csak az állam eszközeiként vannak jelen. A Kozma Judit (2007) által megfogalmazott dilemma napjainkban egyre aktuálisabb. A társadalmi-, gazdasági-, politikai változások negatívan hatnak a szociális munkára is. Egyre kevesebb eszközzel rendelkeznek a szakemberek, egyre több probléma generálódik, kerül a felszínre, s a szakemberek munkájára egyre több ellenőrzést indukáló helyzet a jellemző. A bürokratikus rendszer hatásaként a szociális munka ellehetetlenül, a szakember alárendelődik a többségi társadalom, az állam elvárásának, s nem tudja képviselni az egyén érdekeit. Nincs lehetősége, hiszen dilemmába, szerepkonfliktusba kerül, amely az ellentétes szerepelvárásban gyökerezik. A szociális munkás segítőtől végrehajtóvá válik. Érzékelhető a szociális munka értékvesztése.

A bürokrácia demokratikus irányzata kimondja, hogy az uralmat minimális szinten kellene tartani, de a kialakult folyamatok ezt már nem teszik lehetővé. A szankcionálás előtérbe kerülésével ez ellehetetlenül (Molnár 1999).

Max Weber hatalomelmélete és a szociális munka rendszerének párhuzamba állítása több kritikát is fölvet. Többek között azt, hogy a hatalomelmélet vizsgálata legtöbb esetben az állami fenntartási intézményekben végzett szociális munka során lehet releváns. Ma Magyarországon a civil szektor és az állami szektorban végzett szociális munka között egyre nagyobb eltérések tapasztalhatók, ha a szociális munkások szerepváltozását vesszük figyelembe.

Hogyan tovább?

A dolgozat álláspontja szerint a szociális munka a többségi társadalom elvárásainak alárendelődik, s az állam eszközeiként végzik mindennapi munkájukat, ahogy ez Max Weber hatalomelméletéből is látszódik. Többek között az a kérdés is megfogalmazódik, hogy ilyen feltételek mellett meddig lehet a szociális munka eredeti értékeit képviselni? Visszafordítható-e a változás iránya?

A változóban lévő szükségletek szükségszerűen magában hordozzák a szociális munkások szerepének változását is. Szilvási Léna (2006) megfogalmazása alapján a szociális munkából aszociális munka lesz, melyet a túlzott állami beavatkozás, aszociális feszültségek megnövekedése, a civil társadalom gyengesége, hiánya, a túlzott törvényi szabályozás tesz azzá.

Szoboszlai Katin (2014) szerint a szociális munkát Magyarországon újra kell gondolni. Álláspontja alapján a szociális munka a rendszerváltozással egy időben kialakult szakma, s a szociális munka oktatását is szükséges végig gondolni, és a szakma történeti fejlődése során szerzett tapasztalatokat összefoglalva a tapasztalatok mentén kell kialakítani a szociális munka irányvonalát. Mindemellett szükséges egy erőteljesebb érdekvédelem is, amely biztosítja a szakma védelmét, segít a szakmai identitás megerősödésében.

Kérdéseket vet föl, hogy a szakma születésekor lefektetett alapelvek, a szakmával kapcsolatos elvárások mennyire helytállóak a változó elvárások tükrében? A modernizáció szükségszerűen maga után vonja az újabb típusú problémák megjelenését és elterjedését is, amelyek megoldásának sikeressége a korábban meghatározott eszközökkel kérdéses.

Irodalomjegyzék

- ▶ A Szociális Munka Etikai Kódexe http://3sz.hu/sites/default/files/uploaded/etikai_kodex_2011.pdf [2015.04.01.]
- ▶ A Szociális Munka Etikai Kódexe <http://www.hilscher.hu/component/content/article/37-fooldal/119-a-szocialis-munka-megujtott-etikai-kodexe> [2015.04.01.]
- ▶ Global Definition of SocialWork <http://ifsw.org/get-involved/global-definition-of-social-work/> [2015.04.01.]
- ▶ National Association of Social Workers <https://www.socialworkers.org/pressroom/features/issue/peace.asp> [2015.04.01.]
- ▶ Bugarszki Zsolt (2014): A magyarországi szociális munka válsága – Vitaindító gondolatok. Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat (25. évf) 3. szám 64-73. oldal
- ▶ Csoba Judit – GuntherGraßhoff – Franz Hamburger (2014) (szerk): Soziale Arbeit in Europa. Diskurse der Sozialarbeit, Europäisierung, soziale Bewegungen und Sozialstaat. WOCHENSCHAU Verlag. Dr. Kurt Debus GmbH Schwalbach/Ts.
- ▶ Csoba Judit (2014): Szolgáltatás vagy társadalmi kontroll. Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat (25. évf) 3. szám 3-23. oldal
- ▶ Franz Hamburger (2014): Európai szakítópróba. Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat (25. évf) 3. szám 48-63. oldal

- ▶ Győri Péter (2014): Néhány szubjektív gondolat a szociális munkáról. Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat (25. évf) 3. szám 74-78. oldal
- ▶ Kozma Judit (2007): A szociális munka professzionalizációja a jóléti államokban I. Kapocs, VI. évf. 2. szám (29) 2-16 oldal
- ▶ Krémer Balázs (2009): Bevezetés a szociálpolitikába. Budapest, Napvilág Kiadó
- ▶ Krémer Balázs (2014): Az alapvetések elérhetőségéről – és tarthatatlanságáról. Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat (25. évf) 3. szám 79-86. oldal
- ▶ Pataki Éva – Ágoston Magdolna – Jászberényi Ágnes – Hallgató Éva (2009): A rendszeres szociális segélyezettekkel végzett szociális munka sajátosságai, speciális módszerei, fókuszban a közösségi és a csoportmunka. In. Csoba Judit (szerk.): Peremhelyzetű társadalmi csoportok társadalmi és munkaerőpiaci integrációja. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó
- ▶ Pataki Éva (2006): Kettős mandátum: a kontroll és a segítő funkció problematikája a szociális képzésekben. szm.sze.hu/downloadmanager/download/nohtml/1/id/3054/.../4169 [2015.02.08.]
- ▶ Pik Katalin (2004): A szociális munka története Magyarországon (1817-1990). Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest
- ▶ Ronald Woods (1993): *A szociális munkások tevékenységeinek egy lehetséges rendszerezése*. In. Talyigás Katalin – Hegyesi Gábor (szerk.): A szociális munka elmélete és gyakorlata
- ▶ Szilvási Léna (2005): Családok a gyermekvédelem határán: Integrációt erősítő és dezintegráló beavatkozások a szociális intézményekben. Kapocs (4. évf.) 17. szám
- ▶ Szoboszlai Katalin (2014): A szociális munka a változások tükrében: kik vagyunk, hol tartunk és mit kellene tennünk? Esély: Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat (25. évf) 3. szám 87-94. oldal
- ▶ Max Weber (1998): Tanulmányok. Osiris Kiadó, Budapest
- ▶ Molnár Attila Károly (1999): Max Weber. Olvasókönyv. Novissima Kiadó, Miskolc

/Lektorálta: Dr. Kemény László és Dr. Melles Hagos Tewolde/

Bevezetés

Napjaink egyik legnagyobb gazdasági kihívása a magas munkanélküliség. A 2007/08-as globális válság következtében rengetegen elveszítették állásukat és sok országban még ma is jóval alacsonyabb a foglalkoztatottak száma, mint a válság előtti években. A munkanélküliség terén a válság ráirányította a figyelmet a fiatalok (egyébként már 3-4 évtizede fennálló) nehezített helyzetére is, hiszen válság következtében globális szintű jelenséggé vált a fiatal korosztályban tapasztalható magas munkanélküliségi ráta. Jelen tanulmány az európai ifjúsági munkanélküliséggel foglalkozik, és arra törekszik, esetpéldákon keresztül bemutassa, hogy az Európai Unió néhány tagállama milyen eszközökkel igyekszik kezelni ezt a problémát. Az Európai Unió kiemelt figyelmet fordít a jelenségre, hiszen több országában is történelmi magasságokba emelkedett a fiatal munkanélküliek aránya, s ez súlyos társadalmi és gazdasági következményekkel jár – nem is beszélve az egyéneket érintő anyagi és pszichológiai problémákról.

Tekintettel arra, hogy 28 Uniós tagállam van, nem vállalkozom minden ország ifjúságpolitikájának bemutatására, viszont és az Eurostat (2015) adatai és a szakirodalom alapján kiválasztottam 6 tagállamot, amellyel foglalkozni szeretnék, mert véleményem szerint érdemes megvizsgálni, hogy milyen intézkedéseket tettek a probléma orvoslására. Ezek az államok Németország, Dánia, Litvánia, az Egyesült Királyság, Svédország és Románia.

A tanulmány első fejezete az ifjúsági munkanélküliség fogalmának meghatározásával és a jelenség főbb hatásainak ismertetésével foglalkozik. Ezt követően a második fejezetben leíró statisztikai eszközökkel röviden bemutatom, hogy a fiatalok közötti munkanélküliség milyen szinten érinti az Európai Uniót illetve egyes tagállamait. Itt különösen a válság időszakára koncentrálok. A harmadik fejezet az esetpéldák bemutatására koncentrálok, ezt követi az összefoglalás. A kutatás eredményei tanulsággal szolgálhatnak az ifjúsági munkanélküliség csökkentésére alkalmazandó gazdaságpolitikai eszközök előnyeit és hátrányait tekintve, akár Magyarország számára is.

1. Az ifjúsági munkanélküliség fogalma és hatásai

Az ENSZ definíciójának megfelelően **fiatal munkanélkülinek** a 15-24 év közötti munkanélkülieket tekintjük. Alapvetően nem értendők tehát közéjük a nappali rendszerű oktatásban résztvevő diákok (tanulók és hallgatók), hiszen ők gazdaságilag inaktívnak számítanak. Azonban vannak olyan diákok is, akik a teljes idejű képzés mellett is végeznek munkát, így van átfedés az munkapiac és az oktatás között (Eurostat, 2014).

2013-ban az Eurostat (2015) adatai szerint az EU 28 országában 5,6 millió fiatal munkanélkülit regisztráltak, az ifjúsági munkanélküliségi ráta 23,5% volt. Az összes munkanélkülinek csaknem 22%-a fiatalok közül került ki, és a 15-24 évesek 9,9%-a munkanélküli volt. Ugyanebben az évben az Amerikai Egyesült Államokban az ifjúsági munkanélküliségi ráta 15,5% volt, és 3,3 millió 15-24 éves fiatal volt munkanélküli. A nemzetközi szervezetek (és néhány ország) egyre inkább úgy vélik, hogy helyesebb a fiatalok közé sorolni a 25-29 éveseket is (sőt, néha a 30-34 éveseket is), hiszen például a felsőoktatásban résztvevők sokszor csak ilyen idős koruk táján lépnek ki a munkaerőpiacra. 2013-ban az EU 28 országában csaknem 9,4 millió 15-29 éves munkanélküli fiatalot regisztráltak.

Még beszédesebb az ún. **NEET** (Not in Education, Employment or Training) mutató értéke. Az 1970-es években keletkezett angol mozaikszó a nem foglalkoztatott, oktatásban és képzésben nem részesülő 15-24 év közötti fiatalokat jelöli (Artner, 2013; Eurofound, 2012a). Közéjük

tartoznak tehát a hagyományos értelemben vett munkanélkülieken kívül azok a gazdaságilag inaktívnak számító fiatalok is, akik bár nem is tanulnak és nem is dolgoznak, mégsem keresnek munkát (hasonlóan a passzív vagy reményvesztett munkanélküliekhez). A NEET koncepció azért jött létre, hogy a fiatalok munkapiactól való elszakadását reprezentálja. 2013-ban az EU 28 országában 7,5 millió 15-24 éves fiatal nem volt foglalkoztatott és nem is tanult (Eurostat, 2015).

A NEET fiatalok többféleképpen is csoportosíthatóak: (1) veszélyeztetett és nem veszélyeztetett NEET (Eurofound, 2012a); illetve (2) a munkaerőpiacra újonnan belépők és a „hátrahagyott fiatalok” (OECD, 2010). A veszélyeztetett fiatalok szociális, kulturális és humán tőkéje alacsony színvonalú, ezért őket valóban fenyegeti a gazdasági-társadalmi marginalizálódás veszélye, szemben a „nem veszélyeztetett”, előnyösebb helyzetű csoporttal. Az OECD (2010) csoportosítása szerint a munkaerőpiacra újonnan belépők azok, akik nehezen találnak munkát és az is sokszor csak ideiglenes; a „hátrahagyott fiatalok” pedig azok, akik eleve nem is kerülnek közel a munkaerőpiachoz, s általában nem rendelkeznek magasabb fokú végzettséggel, sok esetben bevándorlók gyermekei, vagy elmaradott, leszakadó területeken élnek.

Az **ifjúsági munkanélküliség** egyéni **okai** nagyban megegyeznek az általános munkanélküliséghez vezető tényezőkkel (mint az alacsony iskolázottság, rossz egészségi állapot, vagy ha az adott fiatal elmaradott térségben él, stb.), ám vannak tipikusan a fiatalokat érintő faktorok is. A szakirodalom ide sorolja az iskolából a munkába való átállás nehézségeivel kapcsolatos strukturális és intézményi tényezőket (Dietrich, 2012). Ezek közül Európában a legjellemzőbb, hogy az oktatás/képzés és a munkapiac igényei nem állnak összhangban; az elhelyezkedést gyakran nehezíti a szakmai tapasztalat hiánya; sok fiatal dolgozik az üzleti ciklusokra érzékeny iparágakban; valamint a munkaerőpiacokra jellemző intézményi merevségek miatt a fiatalok sokszor hátrányt szenvednek a már alkalmazásban álló idősebb munkavállalókkal szemben, így a munkapiacra kívül rekednek (Eurofound, 2012a).

A hosszú távú **ifjúsági munkanélküliség hatásai** – hasonlóan az általában vett munkanélküliségéhez – sokrétűek lehetnek. A munkanélküliség **individuális** következményei hosszú távon kihathatnak az egyénre, főleg ha időben elhúzódik a munkanélküli (vagy NEET) állapot. Ezeket alapvetően két nagyobb kategóriába sorolhatjuk be: az anyagi és a pszichológiai/egészségi problémák közé. Gyakori következmény a szorongás, magányosság, nyugtalanság, erőtlenység, kimerültség, depresszió, elszigetelődés, önpusztító életformák kialakulása (CDPS, 2001; Eurofound, 2012a). Az egészségi állapot megromlása az anyagi nélkülözésből és a rossz pszichés állapotból egyaránt következhet (Hammarström, 1994; Lorenzini-Giugni, 2010). Mindezek következtében csökkenő életszínvonalról beszélhetünk. Lorenzini és Giugni (2010) tanulmányukban azt a következtetést vonják le, hogy a partner, a család és a közeli barátok alkotta „szociális védőháló” segíthet mentálisan és anyagilag is, de mindez nem egyértelmű és természetesen nem is jelent „végleges” megoldást a problémára.

Hosszabb távon a fiatalon megtapasztalt munkanélküliség tartós hatással lehet a későbbi termelékenységre és így a foglalkoztatási és kereseti kilátásokra. A munka nélkül töltött (hosszabb) idő alatt a felhalmozott tudás elévül és a humán tőke leépül, ezért a későbbiekben bizonytalanná válik a foglalkoztatás, illetve gyakori az alulfizetett foglalkoztatás: ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy a fiatal szorult helyzetében olyan munkát is elfogad, amelynél kvalitásai alapján többre hivatott – hosszabb távon az ilyen jellegű munkavégzés is elégedetlenséget, lelki problémákat szülhet. A nagymértékű ifjúsági munkanélküliség magában hordozza egy elveszett generáció (lost generation) kialakulásának veszélyét, amelynek a tagjai a fiatal kori munkanélküliség következtében a későbbi életük során is kedvezőtlen foglalkoztatási kilátásokkal rendelkeznek (scarring effect) (Eurofound, 2012a; Scarpetta et al., 2010). Ez a hosszú távú következmény az egyik fő különbség az idősebb és a fiatal korban jelentkező munkanélküliség között.

A munkanélküli fiatalok későbbi foglalkoztatási kilátásainak (scarring effect) elemzésével számos vizsgálat foglalkozik. Mroz és Savage (2006) az ifjúsági munkanélküliség hosszú távú

hatásait vizsgáló tanulmányukban amerikai adatokat felhasználva empirikusan bizonyították, hogy azoknak a munkavállalóknak, akik fiatal korukban megtapasztalták a munkanélküliséget, még csaknem 10 évvel később is 2-3 százalékkal alacsonyabb volt a bérük, mint azoknak, akik nem voltak fiatalon munkanélküliek. Ez az eredmény jól alátámasztja, hogy időben milyen rendkívül elhúzódnó hatásai vannak a fiatalok számára, ha nem találnak megfelelő állást. Emellett a szerzők azt is megállapították, hogy amennyiben valaki később is munkanélkülivé válik, akkor a korábbi munkanélküliség következtében az aktuális munkanélküliség hosszabb ideig tart. Kawaguchi és Murao (2014) 20 OECD országra az 1960-2010-es időszakra elvégzett panelvizsgálata pedig megerősítette, hogy ahol a fiatalok körében magas volt az ifjúsági munkanélküliség, ott később, mikor a munkavállalók már idősebbek lettek, a munkanélküliségi ráta szintén magasabb volt – különösen azokban az országokban, amelyeket merev munkaerőpiaci intézmények jellemeznek. Gregg (2001) az Egyesült Királyságban folytatott vizsgálatának eredménye hasonlóképpen az lett, hogy azok a férfiak, akik fiatalon voltak munkanélküliek, később is nagyobb valószínűséggel lettek azok: 23 éves kor alatt minden (többlet) három hónapnyi munkanélküliség újabb 2 hónap munkanélküliséget (vagy inaktivitást) eredményezett 28-33 éves kor között. (A nők esetében nem mutatkozott ilyen egyértelmű összefüggés). A szerző megjegyzi, ezt a kapcsolatot az alacsony iskolai végzettség, a gyenge helyi munkaerőpiac, a kedvezőtlen családi háttér és az egyéni képességek összességében kevesebb, mint fele részben magyarázzák, tehát akik fiatalon voltak munkanélküliek, azok ezektől a tényezőktől függetlenül későbbi életük során is nagyobb eséllyel számolhatnak a munkanélküliség kockázatával.

Az ifjúsági munkanélküliség **társadalmi következményei** az individuális hatásokból levezethetők. Ilyen a migráció; leterhelt egészségügy; zavargások elterjedése; bűnözés megnövekedése, ehhez kapcsolódóan zsúfolt börtönök; családi problémák; marginalizáció (Artner, 2013; Bălan–Bălan, 2012; Eurofound, 2012a; Marginean, 2014). Emellett a demokratikus elkötelezettség és a társadalmi részvétel hiánya következtében alacsonyabb a részvétel a választásokon és gyengül a civil társadalom is. Az európai fiatalok esetében ez nemzeti és uniós szinten egyaránt értelmezhető (Bălan–Bălan, 2012; Giugni–Lorenzini, 2012). Fejlődő országokra koncentráló tanulmányukban Azeng és Yogo (2013) 24 államban vizsgálják az 1980-2010-es időszakban, hogy az ifjúsági munkanélküliség milyen hatással van a politikai instabilitásra. Eredményeik megerősítik, hogy szignifikáns kapcsolat áll fenn a két változó között, valamint, hogy a kiemelkedően magas ifjúsági munkanélküliségi ráta, a társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek és a korrupció együttesen magasabb politikai instabilitáshoz és a nemzeti biztonság hiányához (national insecurity) vezetnek.

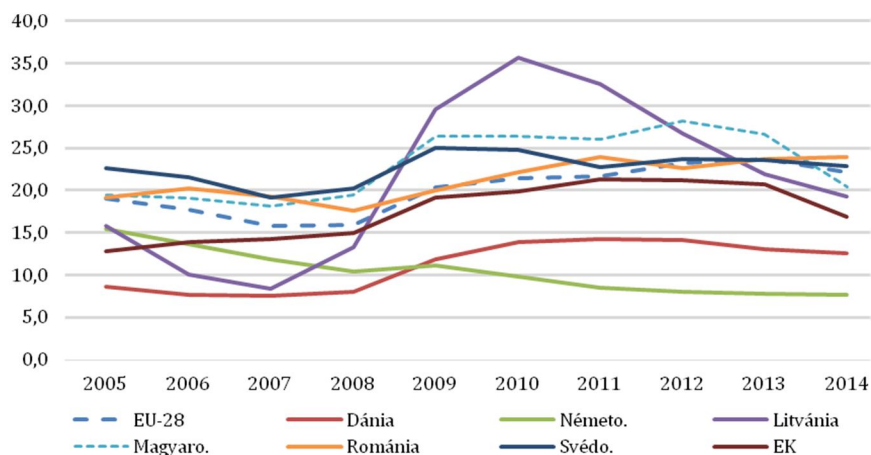
Az ifjúsági munkanélküliség és a NEET jelenség **gazdasági** kihatásait több tanulmányban is megkísérelték számszerűsíteni. Az Eurofound (2012a) 153 milliárd euróra becsülte 2011-ben a NEET fiatalok éves költségét uniós szinten – ez az EU GDP-jének 1,21%-ának felelt meg. Ezek a költségek alapvetően két kategóriába sorolhatóak: a ténylegesen felmerülő költségek: ilyenek az államháztartási költségek, például munkanélküli ellátás, különböző támogatások; és az ún. erőforrásköltségek (használdozati költségek): a kieső termelés és a kieső adók, járulékok tartoznak ide, amiket nehéz megbecsülni, de nagyon is jelentősek. Mindemellett (a fejlett gazdaságokban) a fiatalok vállára nehezedik az idősebb generációkról való gondoskodás terhe is. A fiatalok évről évre csökkenő foglalkoztatási rátája mellett az időskori függőségi ráta egyre magasabb, így az Európai Unió számára komoly kihívást jelent a társadalom elöregedése. A jelenség önmagában is súlyos terhet ró az államháztartásra a fiatalok csökkenő népességen belüli aránya következtében, de ha belegondolunk, hogy milyen jelentős az a kieső járulékösszeg, amelyet az állástalan fiatalok nem fizetnek meg, akkor még inkább kérdésessé válik a jóléti államokban az időskori járadékfizetés – és általában a szociális juttatások – fenntarthatósága (Sarfati, 2013).

2. Az európai ifjúsági munkanélküliség számokban

Európában a munkanélküliség az 1970-es évek óta kezdett emelkedni, és azóta is viszonylag magas maradt. Igaz ez az ifjúsági munkanélküliségre is, ezért is kiemelt cél az Európai Unióban a fiatalok munkaerőpiaci helyzetének javítása, különösen a válság óta, hiszen a recesszió következtében tovább romlott a fiatalok helyzete – azonban ezen a téren is nagy különbségek vannak az egyes tagállamok között. Az Eurostat (2015) adatai szerint 2014-ben az EU 28 országában több, mint 5,1 millió fiatal (15-24 éves) munkanélkülit regisztráltak, az ifjúsági munkanélküliségi ráta 22,2% volt. Ez egyrészt azt jelenti, hogy az összes munkanélkülinek (24,7 millió fő) csaknem 21%-a fiatalok közül került ki, másrészt azt is, hogy a 15-24 évesek 8,7%-a munkanélküli volt. Még többen vannak a 15-24 éves NEET fiatalok: 2013-ban közel 7,5 millió volt a számuk az EU-ban. A NEET ráta, vagyis a nem foglalkoztatott, oktatásban és képzésben nem részesülő 15-24 év közöttieknek a 15-24 év közötti (aktív és inaktív) népességhez viszonyított százalékos aránya 13% volt.

Az 1. ábra bemutatja az ifjúsági munkanélküliségi ráta alakulását az elmúlt 10 évben az általam a 3. fejezetben vizsgált államokban (Németország, Dánia, Litvánia, az Egyesült Királyság, Svédország és Románia), Magyarországon és az EU 28 országában aggregáltan. Jól látható, hogy 2008-tól 2010-ig Németország kivételével mindegyik államban nőtt a fiatal munkanélküliek aránya (leglátványosabban Litvániában, ahol 2010-ben 35,7%-on tetőzött), és csak 2011-től kezdett csökkenni, azonban a válság előtti szintet még egyikük sem érte el, ahogyan az EU 28 országa összesítve sem.

1. ábra Munkanélküliségi ráta a 25 év alattiak körében (%)

Forrás: Eurostat (2015) adatai alapján saját szerkesztés

Az 1. táblázatból leolvasható, hogy az 25 év alattiak munkanélküliségi rátája sok esetben meghaladja a teljes népesség munkanélküliségi rátájának kétszeresét. Fontos azonban tudni, hogy ez a nagy eltérés részint abból következik, hogy a fiatalok jelentős része még oktatásban vesz részt, tehát gazdaságilag inaktív, a munkanélküliségi ráta pedig a munkanélkülieknek a gazdaságilag aktív korcsoportos népességhez viszonyított százalékos arányát adja meg. Jól látszik viszont az is, hogy a válság következtében az ifjúsági munkanélküliségi ráta jobban nőtt, mint a 25-74 éveseké. Ez is mutatja, hogy a gazdasági ciklusok ingadozásaira érzékenyebben reagál ennek a korosztálynak a foglalkoztatása (IMF, 2014).

Az ifjúsági munkanélküliségi arány alapján rajzolható kép valamelyest kedvezőbb, hiszen a mutató a munkanélküli fiatalok teljes korcsoportos (aktív és inaktív) népességben belüli százalékos arányát adja meg. Az Eurostat (2015) adatai szerint a 15-24 éves korosztály munkanélküliségi aránya az EU 28 országában 2007-ben és 2008-ban is 6,9% volt, majd emelkedni kezdett: 2013-ban már 9,9%-on állt. A 15-29 évesek mutatója 2007-ben és 2008-ban 7,0% volt, 2013-ra pedig 10,6%-ra növekedett. A 15-24 éves korosztályban a vizsgált országok közül csak Svédország és az Egyesült Királyság adatai kedvezőtlenebbek az uniós átlagnál, a

2013-ban rendre 12,8% és 12,1%. A 15-29 évesek körében pedig már csak Svédországban magasabb valamivel a munkanélküliségi arány az EU-28-hoz képest: 2013-ban 11,2%.

1. táblázat **Munkanélküliségi ráták az Európai Unió országaiban, 2007 és 2014 (%)**

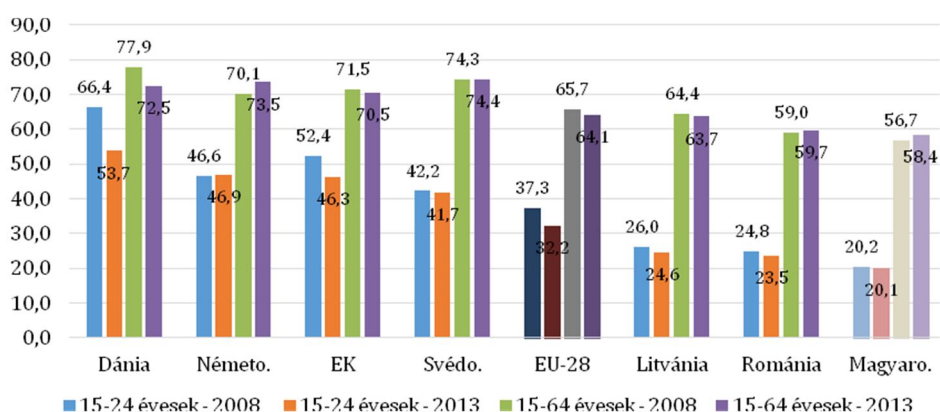
	Teljes		25 év alattiak		25-74 évesek	
	2007	2014	2007	2014	2007	2014
EU 28	7,2	10,2	15,8	22,2	6,1	8,9
Belgium	7,5	8,5	18,8	23,2	6,3	7,3
Bulgária	6,9	11,6	14,1	23,6	6,2	10,8
Csehország	5,3	6,1	10,7	15,9	4,8	5,4
Dánia	3,8	6,6	7,5	12,6	3,2	5,5
Németország	8,5	5,0	11,8	7,7	8,1	4,7
Észtország	4,6	7,4	10,1	15,0	3,9	6,7
Írország	4,7	11,3	9,1	24,0	3,8	10,0
Görögország	8,4	26,5	22,7	52,3	7,2	24,8
Spanyolország	8,2	24,5	18,1	53,2	7,0	22,3
Franciaország	8,0	10,2	19,5	24,3	6,7	8,7
Horvátország	9,9	17,0	25,2	45,0	8,2	14,3
Olaszország	6,1	12,7	20,4	42,7	4,9	10,6
Ciprus	3,9	16,1	10,2	35,5	3,3	14,0
Lettország	6,1	10,8	10,6	19,6	5,4	10,0
Litvánia	4,3	10,7	8,4	19,3	3,9	9,9
Luxemburg	4,2	6,0	15,6	18,9	3,3	5,2
Magyarország	7,4	7,7	18,1	20,4	6,5	6,7
Málta	6,5	5,9	13,5	12,7	4,9	4,7
Hollandia	4,2	7,4	9,4	12,7	3,2	6,5
Ausztria*	4,9	5,4	9,4	9,7	4,1	4,7
Lengyelország	9,6	9,0	21,6	23,9	8,1	7,7
Portugália	9,2	14,1	21,5	34,8	7,8	12,5
Románia	6,4	6,8	19,3	24,0	4,9	5,5
Szlovénia	4,9	9,8	10,1	21,7	4,2	8,9
Szlovákia	11,2	13,2	20,6	30,4	10,1	11,8
Finnország	6,9	8,7	16,5	20,5	5,4	7,0
Svédország	6,1	7,9	19,2	22,9	4,3	5,7
Egyesült Királyság	5,3	6,1	14,3	16,9	3,6	4,4

Forrás: Eurostat (2015) adatai alapján saját szerkesztés

*Megjegyzés: Ausztria adatai 2014-re nem voltak elérhetőek, ezért ezek 2013-ra vonatkoznak

A 2. ábrán a fiatalok foglalkoztatási rátái láthatóak 2008-ban és 2013-ban. Az ábráról leolvasható, hogy a két év között mindenhol csökkent a korosztályos foglalkoztatás, de a legtöbb országban nem jelentősen, kivéve Dániát, ahol 12,7 százalékpontos volt a visszaesés, és az Egyesült Királyságot, ahol 6,1 százalékponttal csökkent a 25 év alattiak foglalkoztatási rátája. A foglalkoztatási rátákra is teljesül, hogy a teljes népességre vonatkozó adatok kedvezőbbek, mint a fiatalok mutatója. Az EU-28-ra például a 15-64 évesek foglalkoztatási rátája 2013-ban 64,1% volt, míg a 15-24 éveseké 32,2% (Eurostat, 2015). A fiatalok aktivitási rátái is hasonlóan változtak a válság éveitől: az EU 28 országában 2008-ban 44,2%, 2013-ban 42,1% volt a 15-24 éves aktív aránya a korcsoportos népességben belül. (A 15-64 éves korosztályban nem mutatkozott ilyen csökkenés: 2008-ban 70,7%, 2013-ban 71,9% volt az aktivitási ráta.) Az aktivitási arány enyhe csökkenése mutathatja azt, hogy a fiatalok egy része visszatért az iskolapadba (ami inaktív gazdasági státusszal jár), hogy elkerülje a munkanélküliséget, ám a munkanélküliségi ráták növekedését figyelembe véve mégsem állítható, hogy a tömegesen ezt a megoldást választották volna.

3. ábra Foglalkoztatási ráták az EU néhány országában 2008-ban és 2013-ban (%)

Forrás: Eurostat (2015) adatai alapján saját szerkesztés

A fiatal munkanélküliek számára későbbi kilátásaik szempontjából különös jelentősége van annak, hogy milyen hosszú ideig nem találnak maguknak állást. A hosszú távú munkanélküliségi ráta az egy éven túl munkanélküli fiatalok korcsoportos aktív népességen belüli arányát mutatja meg. Ennek értéke az EU-28-ra 2008-ban 3,5% volt, de 2013-ra már felemelkedett 8%-ra (Eurostat, 2015). Ez azt jelenti, hogy 2008-ban a 15-24 éves munkanélküliek 22,2%-a nem talált egy éven belül állást, 2013-ban viszont már 33,2%-uk (OECD.Stat, 2015).

A következő fejezetben a tanulmány céljának megfelelően ismertetek néhány olyan gyakorlatot, amely az adott országokban segített illetve segíthet a fiataloknak belépni a munkapiacra, illetve tartósan bent is maradni.

3. Az ifjúsági munkanélküliség kezelése az Európai Unió országaiban

Az Európai Unió már a válságot megelőzően is foglalkozott az ifjúsági munkanélküliség problémájával, különösen az ezredforduló óta (Lahusen et al., 2013). Am ahogy Chabanet (2014) is kiemeli, nem jött létre külön egységes közösségi politika a fiatalok között tapasztalható munkanélküliség leszorítására, nem létezik „az EU ifjúsági foglalkoztatáspolitikája”. Ezért a fiatalok munkavállalását segítő intézkedések az uniós ifjúságpolitika és foglalkoztatáspolitikai keretein belül születnek, valamint fontos szerep jut az Európa 2020 stratégiának is. Ezen belül több kezdeményezést érdemes megemlíteni, ilyen például a „Több lehetőséget a fiataloknak”, az Ifjúsági Garancia, a Bizottság ifjúságfoglalkoztatási intézkedéscsomagja, az Ifjúsági foglalkoztatási kezdeményezés. A „Mozgásban az ifjúság” és az Új készségek és munkahelyek menetrendje szintén fontos eszközök (EC, 2015). Ezek a programok többek között segítik a fiatalok oktatási, képzési és szakmai gyakorlati lehetőségekhez való hozzáférését, valamint az Unión belüli mobilitást, és ezekből következően az iskolából a munka világába történő átmenetet.

Az uniós programok fontosak, mert cselekvésre sarkallják a tagállamok kormányait, de önmagukban nem hozhatnak átütő eredményt, mert ezt a problémát nem lehet uniós szinten megoldani, hiszen az ifjúsági munkanélküliség a nemzetgazdasági eredményektől és politikáktól függ. Noha a munkaerőpiaci szabályozás egyre rugalmasabbá válik Európa-szerte, így e tekintetben közelednek egymáshoz az államok, a munkanélkülieket érintő (jogosultsági) szabályokat tekintve továbbra is nagy különbségek vannak az egyes országok között (Cinalli-Giugni, 2013). Ezért érdemes néhány esetpéldát megismerni, hogy lássuk, milyen lehetőségek vannak a fiatalok körében a munkanélküliség visszaszorítására.

A munkanélküliség (és ezen belül a fiatalok közötti munkanélküliség) problémájának kezelése érdekében az országok kormányai több típusú intézkedést is szoktak hozni. Egyik oldalról a célkitűzés a munkanélküliek szociális segítése, hogy ezen időszak alatt ne lehetetlenüljön el a

létfenntartásuk, másik oldalról pedig a mielőbbi (megfelelő) munkához jutásuk támogatása. Utóbbi cél elérésére alkalmazzák az aktív munkaerőpiaci politikai eszközöket, melyek kedvező hatását több makro- és mikroökonómiai vizsgálat is igazolta (lásd Nickell et al., 2005, 6. o.).

Cinalli és Giugni (2013) cikkükben az európai ifjúsági munkanélküliségi rendszerek (youth unemployment regimes) meghatározásával foglalkoznak. Ezek alatt azon egységes eszközök és politikák készleteit értik, melyeket az államok a munkanélküliség, azon belül is az ifjúsági munkanélküliség csökkentésére alkalmaznak. Két dimenzió, a munkanélküliségi szabályozás (unemployment regulations)¹ és a munkaerőpiaci szabályozás (labour market regulations) mentén vizsgálták ezeket az állami intézkedéseket, összesen hét országban.² Ezek alapján négy típusú ifjúsági munkanélküliség rendszert különítenek el: 1. rugalmas munkapiac (vagyis a dolgozók gyenge védelme) jellemzi inkluzív munkanélküliségi szabályokkal a „**flexicurity**” (rugalmas és biztonságos) vagy **szociális védelem** (social protection) modelljét (Svédország például ide tartozik); 2. szintén rugalmas munkapiac, de emellett a munkanélküliek kizárása jellemzi a **bizonytalanság** (precariousness) modelljét (Németországot ide sorolják); 3. merev munkaerőpiaci szabályok élnek viszont az exkluzív **gazdasági védelem** (economic protection) 4. és az inkluzív **teljes védelem** (full protection) modellekben. A szerzők e munkája is jól bizonyítja, hogy a különböző tagállamok más-más megközelítéssel élnek ugyanazon probléma kezelése során. A továbbiakban ismertetek néhányat a hat kiemelt tagállam által alkalmazott speciális eszközök közül – a legjobb gyakorlatokat –, melyekkel az ifjúsági munkanélküliséget próbálják csökkenteni.

Németországban a 25 év alatti korosztályban a munkanélküliségi ráta a válság előtt és a válság után is az uniós (28 ország) átlag alatti volt, sőt, a válság alatt egyedülálló módon jelentősen csökkent is: a 2007-es 11,8%-ról 2014-re 7,7%-ra. A (korosztályos) foglalkoztatási ráták pedig kifejezetten magasak európai összehasonlításban. Ezért fontos megismerni, hogy ez az ország milyen foglalkoztatáspolitikai eszközöket alkalmaz, hiszen jó például szolgálhat más (tag)államok számára is.

Németországban hagyományosan igyekeznek összekapcsolni az oktatást a munkavégzéssel, például szakmai gyakorlati programok, ösztöndíjak és a tanulás melletti (akár alkalmi) munkavégzés támogatásával, hiszen ezeknek nagy jelentősége van a tanulás és a munka közötti átmenet megkönnyítésében (Hughes–Borbély–Pecze, 2013). Az országban működő – rendkívül sikeres – duális gyakornoki rendszer ötvözi a munkatapasztalatot és a munkahelyi képzést a hagyományos tantermi oktatással (Cahuc et al., 2013; Solga et al., 2014). Minden gazdasági szektorban ösztönzik a munkáltatókat, hogy alkalmazzanak pályakezdő fiatalokat, illetve biztosítsanak számukra szakmai gyakorlati státuszt. A munkahelyi képzés költségeit a cégek állják, cserébe 4-5 évig számolhatnak az általánosnál alacsonyabb bérért dolgozó fiatal munkaerővel.

A német foglalkoztatási szolgálat emellett egy olyan rendszert állított fel, amelyben speciális ifjúsági tanácsadók dolgoznak, és egy tanácsadó egyszerre legfeljebb 75 NEET fiatallal dolgozik, segíti őket a számukra megfelelő munka kiválasztásában, áthidaló programokkal és tanácsadással. A Pályaorientációs Program képzések és szakmai gyakorlat biztosítása révén segíti a fiatalok pályaválasztását (Borbély–Pecze–Hutchinson, 2013; Hughes–Borbély–Pecze, 2013). Az országban ezek mellett segíti a pályakezdők elhelyezkedését az is, hogy nincsen nemzeti szinten meghatározott minimálbér (Cahuc et al., 2013).

Dánia a munkanélküliség alakulása szempontjából szintén egy jól teljesítő ország az EU-ban. A fiatalok között is relatíve alacsony a munkanélküliségi ráta, s ez a válságot megelőzőleg is igaz

¹ A szerzők megközelítése szerint a munkanélkülieket érintő szabályozás azt takarja, hogy milyen feltételek teljesülése mellett tekinthető valaki munkanélkülinek és milyen kötelezettségei vannak, hogy teljes mértékben élhessen a munkanélkülieknek járó jogokkal. Ez alapján a szabályozás lehet inkluzív és exkluzív (Cinalli–Giugni, 2013).

² Az elemzésbe bevont hét ország: Franciaország, Németország, Olaszország, Lengyelország, Portugália, Svédország és Svájc. A kutatási keretet a jóléti állam tipológiája adja (Cinalli–Giugni, 2013).

volt. Jensen et al. (2003) szerint ez a teljesítmény egy 1996-ban bevezetett radikális munkaerőpiaci reformnak (Youth Unemployment Programme, YUP) köszönhető, mivel ez kifejezetten az alacsony iskolázottságú fiatal munkanélkülieket célozta meg. Az Eurostat (2015) adatai szerint a 1990-es évek elején 10-13% közötti volt a 25 év alattiak munkanélküliségi rátája, de a reformot követően lecsökkent: a 2000-es évek elején már 6-9% között mozgott. A YUP egyik fő célja az aktív munkaerőpiaci programok fejlesztése és a munkakeresés időtartamának lerövidítése volt, a másik pedig a fiatalok oktatásban való részvételének ösztönzése. A program lényege, hogy azoknak a legfeljebb középfokú végzettségű 25 év alatti fiataloknak, akik az elmúlt 9 hónapban legalább 6 hónapon keresztül munkanélküliek voltak, felajánlanak egy 18 hónapos speciális szakképzési lehetőséget. Ez idő alatt a munkanélküli ellátásnak csak 50 százalékára jogosult a fiatal, ezért ez arra ösztönzi, hogy a speciális képzés mellett állami ösztöndíjas oktatásban is részt vegyen vagy munkát keressen. Az képzésben való részvétel visszautasítása a munkanélküli segély megvonásával jár. Olyan átfogó programról van tehát szó, amely szigorítja a segélyekhez való hozzájutás kritériumait, miközben aktívan támogatja az oktatásban való részvételt (ami a jövőbeli foglalkoztathatóságot növeli), s mindezt ösztönzők és szankciók alkalmazásával éri el (Jensen et al., 2003; Nickell et al., 2005). A YUP eredményessége jól látható az ifjúsági munkanélküliségi ráta csökkenésében, de ezzel párhuzamosan a korosztály foglalkoztatási rátája nem növekedett, ami azt mutatja, hogy a program (rövid távon) inkább az oktatásban való részvételt erősítette, mint a fiatalok álláshoz jutását (Eurostat, 2015). Nickell et al. (2005) abban is látják a YUP erényét, hogy általa inflációs nyomás gerjesztése nélkül sikerült lecsökkenteni a munkanélküliséget.

Dániában egyébként hagyományosan magas az aktív munkaerőpiaci politikai eszközökre fordított közösségi kiadások összege: GDP-arányosan a legmagasabb az Európai Unióban (2012-ben 1,977% volt) (Eurostat, 2015; Mploy, 2011). Ennek azért is van jelentősége, mert az aktív munkaerőpiaci politikai eszközök célzott és megfelelő alkalmazásával a hosszú távú munkanélküliség csökkenthető és javítható a munkaerőpiac hatékonysága (Duell, 2012). Ehhez hozzátartozik, hogy közösségi kiadások több mint fele helyi önkormányzati szinten jelenik meg, ami a helyi foglalkoztatáspolitikát jelentőségét is mutatja (Mploy, 2011). Ez azért is pozitívum, mert így lehetőség van kifejezetten a lokális (és regionális) jellemzőknek megfelelő politikai eszközök kialakítására – hiszen vannak olyan területek, városok, ahol az alacsony iskolai végzettség jelent nagyobb problémát, míg máshol a munkakereslethez igazodó szakképzésű munkavállalókból van hiány. Ráadásul az a tény is ismert, hogy sok országban jelentős eltérés mutatkozik a(z ifjúsági) munkanélküliség mértékét illetően a régiók között. 2009 óta pedig minden munkavállalókat és vállalatokat érintő foglalkoztatással kapcsolatos feladat (munkaügyi központok működtetése, képzések szervezése, együttműködés más hivatalokkal és munkáltatókkal, munkanélküli segélyek folyósítása, stb.) önkormányzati szinten valósul meg, ami rugalmas munkaerőpiacot³ eredményez, úgy, hogy közben nemzeti szinten érvényesül az átláthatóság (Mploy, 2011). Mindez természetesen a fiatalok munkapiaci kilátásaira is kedvező hatással bír.

Németországhoz hasonlóan Dániában is szerepe van a szakmai gyakorlati programok és a tanulás melletti (akár alkalmi) munkavégzés támogatásának. Emellett a korai iskolaelhagyó (15-17 éves) fiatalokkal együttműködve az ifjúsági tanácsadó központok kötelesek személyre szóló oktatási tervet készíteni, és ellenőrizni annak követését egészen a fiatalok 18 éves koráig (Borbély-Pecze–Hutchinson, 2013).

A 2007/08-as válság Dániában is a munkanélküliség növekedéséhez vezetett, de összességében viszonylag alacsony maradt. A fiatalok közötti munkanélküliség visszafogására az Ifjúsági és Oktatási Minisztérium a fiatalok számára karrier-tanácsadást nyújt, a kormány pedig pénzügyi támogatást biztosít a meglévő szakmai gyakorlati helyek fenntartására és újabbak létrehozására, mivel ezek száma csökkent a válság alatt (Hughes–Borbély-Pecze, 2013).

³ A munkaerőpiaci rugalmasságot úgy értelmezzük, mint a politika kiigazításának lehetősége a tervezés és a megvalósítás szakaszában, hogy az jobban alkalmazkodjon a helyi körülményekhez, az egyéb szervezetek intézkedéseivel, a kitűzött stratégiákhoz, valamint a kihívásokhoz és lehetőségekhez (Mploy, 2011, 6. o.).

Litvánia és az **Egyesült Királyság** esetében az ifjúsági munkanélküliségi ráták az uniós átlaghoz közelítenek, de még mindig alacsonyabbak annál. Ám míg Litvániában ez az uniós átlagnál alacsonyabb foglalkoztatással párosul, addig az Egyesült Királyságban viszonylag magas a foglalkoztatási ráta. Biggins (2012) két (válság előtti, az 1990-es évek végén született) kezdeményezés szerepét emeli ki, ezek a New Deal for Young People (NDYP) és a Future Jobs Fund (FJF). Az NDYP a munkanélküli fiataloknak szóló karrier-tanácsadás mellett képzési programokat biztosított, melyeket különböző feltételekhez kötött, és ha összesen 10 hónap alatt sem talált állást egy résztvevő fiatal, akkor vagy teljes idejű oktatást vagy munkalehetőséget kínált 12 hónapra. A program rövid távon rendkívül eredményesnek bizonyult. Az FJF más megközelítést alkalmazott, ennek célja a munkaerőpiaci tapasztalat biztosítása a fél évnél hosszabb ideje munkanélküli fiataloknak, amit a nemzeti bérminimum ellenében végzett közösségi munkával szerezhetnek meg. A programmal szemben több kritika is megfogalmazódott, mivel bár sok új munkahelyet teremtett, nem volt elég hatékony.

Az Egyesült Királyságban komoly problémát jelent a hátrányos helyzetű fiatalok leszakadása. Körükben jellemző a korai iskolaelhagyás, és nehezített a munkaerőpiacra való belépésük is. Ennek mérséklése érdekében 2011-ben született egy jótékonyági kezdeményezés, a Speakers for Schools,⁴ melynek lényege, hogy a hivatásukban sikeres emberek előadásokat tartanak az állami iskolák és felsőoktatási intézmények diákjai számára, így ezek a fiatalok is hozzáférnek karrier-információkhoz és megismernek potenciális példaképeket (Hughes–Borbély-Pecze, 2013). Ez a kezdeményezés jó példája a civil összefogás jelentőségének.

Litvániában az ifjúsági munkanélküliség kérdése az ország függetlenségének visszanyerése óta terítéken van (Repečkienė et al., 2012). Az átalakulás, a strukturális reformok és a privatizáció fellendítette a munkanélküliséget minden korosztályban, különösen vidéken (Breen et al., 2003). Az Eurostat (2015) adatai szerint az ezredforduló óta a 25 év alattiak munkanélküliségi rátája 2001-ben volt a legmagasabb, 31,1%, majd attól kezdve egészen 2007-ig folyamatosan és jelentősen lecsökkent, egészen 8,4%-ra. A foglalkoztatás növekedése a széles körben alkalmazott aktív munkaerőpiaci politikai eszközöknek köszönhető: ilyen az álláskereső és a munkáltatók közötti közvetítés, a szakmai képzések és átképzések szervezése, a munkahelyteremtés (például közmunka révén és az önfoglalkoztatás támogatásával), bizonyos célcsoportok foglalkoztatásának további támogatása (Repečkienė et al., 2012).

A válság azonban ismét fellendítette a munkanélküliséget, így 2010-ben 35,7%-ra felugrott az ifjúsági munkanélküliségi ráta, de azóta ismét leszálló ágban van, és 2013-ban már ismét az EU-s átlag alatti volt (2014-ben 19,3%). A válság során bevezetett főbb intézkedések a fiatal munkanélküliek támogatására a következők (Repečkienė et al., 2012):

- a munkapiaci kereslethez igazodó ingyenes szakmai képzések biztosítása;
- adatbázis (The Talent Bank) létrehozása és működtetése végzős diákok (és frissen végzettek), valamint munkáltatók számára, amely segíti a megfelelő munkahelyek megtalálását;
- a képzetlen fiatalok számára ideiglenes foglalkoztatás biztosítása a szociális szektorban;
- kiemelten eredményes intézkedés, hogy pénzügyi támogatást (kedvezményes hitel) nyújtanak a fiatalok számára vállalkozás indításához és az önfoglalkoztatás támogatására;
- a gyakorlatorientált és a munkaerőpiaci kereslethez igazodó oktatási rendszer kialakítása érdekében szakmai képzéseket és gyakorlati lehetőséget biztosítanak a diákoknak;
- a pályakezdő fiatalokat alkalmazó munkáltatók számára alacsonyabb társadalombiztosítási hozzájárulás fizetési kötelezettség, bértámogatás biztosítása.

A gyors javulásban nagy szerepe volt az Európai Bizottságnak, hiszen 2012 februárjában létrejött egy nemzeti és Bizottsági tisztviselőkből álló akciócsapat, amely az uniós támogatások lehívásának felgyorsításán és újraelosztásán dolgozott, hogy támogassa a fiatalok számára a munkahelyek létrejöttét és a KKV-k finanszírozási forrásokhoz jutását (EC, 2013).⁵ Ennek

⁴ <http://www.speakers4schools.org/>

⁵ A nyolc legmagasabb ifjúsági munkanélküliséggel rendelkező tagállam részesült ebben a segítségben: Litvánia mellett Görögország, Írország, Olaszország, Lettország, Portugália, Szlovákia és Spanyolország (EC, 2013).

köszönhetően a strukturális alapok átprogramozásával 31 millió eurót fordíthattak célirányosan a fiatalok foglalkoztatásának segítésére. Így a fent felsorolt programok megvalósulása részben ennek volt köszönhető.

Svédországban a teljes és a 25 év felettiekre értelmezett munkanélküliségi ráta az Unió átlagnál alacsonyabb volt a válság előtt és 2014-ben is, viszont a 25 év alattiak körében mindkét évben meghaladta az EU átlagát néhány százalékponttal. A fiatalok foglalkoztatása viszont kedvező, magasabb az uniós átlagnál. Az országban 2007-ben bevezettek egy ifjúsági garanciaprogramot (job guarantee for young people) a 16-24 éves regisztrált munkanélküli fiatalok számára. Ennek keretében a munkanélküliség első három hónapjában az állami foglalkoztatási szolgálatok segítséget nyújtanak a munkanélküli fiatal céljainak értékelésében, és ha ez idő alatt nem talál munkát, akkor további segítséget kap a keresésben, valamint szakmai gyakorlati, képzési/oktatási, illetve vállalkozásindítási lehetőséget kínálnak neki (Eurofound, 2012b). Így megelőzhető a hosszú távú munkanélküliség kialakulása a fiatalok esetében, viszont a program egyik hátránya, hogy a munkapiac strukturális problémáira nem ad megoldást.

Románia esete azért érdekes, mert – amint az az 1. táblázatból is látható – itt a teljes és a 25 év felettiekre értelmezett munkanélküliségi ráta az Unió átlagnál alacsonyabb volt a válság előtt és 2014-ben is, viszont a 25 év alattiak körében mindkét évben meghaladta az EU átlagát. Ha a foglalkoztatási ráták alakulását vesszük alapul az elmúlt 10 évre, akkor viszont azt mondhatjuk el, hogy azok minden korosztályban alacsonyabbak az EU 28-as átlagnál: a 15-64 évesek között 4-7 százalékponttal, a 15-24 évesek között pedig jellemzően 8-13 százalékponttal (Eurostat, 2015). A magas ifjúsági munkanélküliség két okra vezethető vissza: egyrészt az oktatási rendszerben túl nagy az elméleti képzések aránya, és ez nincs összhangban a munkaerőpiaci kereslettel, másrészt viszont kevés a vállalatok elvárásainak megfelelő magasan képzett szakember (Barbulescu, 2012). Tény, hogy Romániában a felsőfokú végzettségűek aránya jóval elmarad az EU 28 átlagától, valójában hosszú évek óta az utolsó helyen áll a tagállamok között a diplomások arányát tekintve a 25-64 éves korosztályban. 2014-ben a 25-64 évesek 15,8%-a rendelkezett felsőfokú diplomával, ezzel szemben az EU 28-ban a 29,1%-uk (Eurostat, 2015).

Barbulescu (2012) összefoglalja, hogy a román munkaerőpiaci intézményekben milyen változások mentek végbe az ezredforduló óta. Ez alapján a legfontosabb cél (Dániában is megfigyelhető) decentralizáció volt. A munkanélküliség visszaszorítására tett lépések közül jelentős a kis- és középvállalatok számára elérhető beruházási hitellehetőség, amelyre akkor válik jogosulttá az igénylő, ha új munkahelyeket teremt, amelyeket legalább 3 évig fenntart, úgy, hogy a próbaidő nem haladhatja meg a 6 hónapot, illetve az új munkavállalók legalább fele a korábban regisztrált munkanélküliek közül kerül ki. A hitel összege arányos az újonnan létrehozott munkahelyek számával. Kifejezetten a fiatalok munkába állását segítő rendelkezés, hogy az a munkáltató, aki valamilyen oktatási intézményben végzős vagy frissen végzett fiatalot alkalmaz legalább 3 évig, az 12 hónapon keresztül minden hónapban kap a mindenkori bruttó minimálbérnek megfelelő összeget segélyként. Barbulescu (2012) azonban megjegyzi, hogy ez az intézkedés inkább a magasabb végzettségű fiataloknak kedvez, mivel az utánuk igénybe vehető segély megegyezik az alacsony végzettségű munkavállalók után járóval, ezért a munkáltatók inkább a képzetlenebb munkaerő alkalmazása mellett döntenek. Ebben a formában ez pedig sokszor rejtett munkanélküliséget jelent, vagyis alulfoglalkoztatást, ami alacsony termelékenységgel és alacsony bérekkel jár együtt. Később hasonló pénzügyi ösztönző is született: ha a munkáltató határozatlan időre felvesz egy frissen végzett fiatalot, akkor 12 hónapon át nem kell utána fizetni a munkanélküliségi biztosítási hozzájárulást és ez idő alatt a fiatal végzettségi szintjétől függően anyagi támogatásban is részesül (legfeljebb 750 lei, vagyis kb. 170 euró összegben).

Ezek mellett az intézkedések mellett a román kormány és a foglalkoztatási intézmények hangsúlyt fektetnek a fiatalok (és az idősebbek) számára a képzési programok folytatására is, amelyeket igyekeznek az aktuális munkapiaci kereslethez igazítani.

Összegzés

Az Európai Unióban tapasztalható magas ifjúsági munkanélküliség számos gazdasági és politikai kérdést felvet. Jelen tanulmány célja az volt, hogy nevesítsen néhány foglalkoztatáspolitikai eszközt, amelyet egyes tagállamok sikerrel alkalmaztak a probléma kezelésében. Az áttekintett esetpéldák alapján elmondható, hogy nagy szerepe van a fiatalokat megcélzó jól megtervezett aktív munkaerőpiaci eszközöknek valamint az oktatási/képzési rendszer és a munkaerőpiac gyakornoki programokkal történő összekapcsolásának. Ennek érdekében elengedhetetlen a kormányzat és a gazdasági szereplők együttműködése, illetve még előnyösebb, ha uniós szinten is megvalósul a kooperáció a fiatalok mobilitásának ösztönzésével. Az egyik legfontosabb tanulság, hogy minél pontosabban sikerül meghatározni a (hátrányos helyzetű) célcsoportokat és azok jellemzőit, annál hatékonyabban kezelhető a probléma – ezt pedig jelentősen segítheti a lokális és regionális szintű megközelítés.

Az európai foglalkoztatás komoly kihívások előtt áll a globalizáció és az egész kontinensre jellemző előregedő társadalom következtében, és Magyarország sem kivétel ez alól. A várható nehézségeket súlyosbítja a hosszú ideig elhúzódó és nagyarányú munkanélküliség a fiatalok körében, ezért rendkívül fontos a kérdést prioritásként kezelni és minél hamarabb megtalálni az adott gazdasági és politikai közegben leghatékonyabb (aktív munkaerőpiaci) eszközöket a fiatalok munkába állásának segítésére.

Felhasznált irodalom

- ▶ Artner A. (2013): A fiatalok munkanélküliségének kérdéséhez Európa példáján keresztül. *Közgazdasági Szemle*, 12, 1370-1392. o.
- ▶ Azeng, T. F. – Yogo, T. U. (2013): Youth Unemployment and Political Instability in Selected Developing Countries. *Working Paper Series N° 171*, African Development Bank, Tunis.
- ▶ Bălan, M. – Bălan, G.-S. (2012): Young Labor Market in the Global Crisis. *Hyperion International Journal of Econophysics & New Economy*, 2, 323-332. o.
- ▶ Barbulescu, A. P. (2012): Youth Unemployment in Romania and Measures to Combat It. *Procedia Economics and Finance*, 3, 1196-1201. o.
- ▶ Biggins, C. (2012): *A demanding job: finding sustainable employment for Britain's youth*. CentreForum, London.
- ▶ Borbély-Pecze, T. B. – Hutchinson, J. (2013): The Youth Guarantee and Lifelong Guidance. *European Lifelong Guidance Policy Network Concept Note No. 4*.
- ▶ Breen, P. J. – Shiønnemann, M-E. – Nurse, L. A. – Azzopardi, A. – Lagree, J-C. – Lauritzen, P. (2003): *Youth policy in Lithuania*. Council of Europe Publishing, Strasbourg.
- ▶ Cahuc, P. – Carcillo, S. – Rinne, U. – Zimmermann, K. F. (2013): Youth Unemployment in Old Europe: The Polar Cases of France and Germany. *IZA Discussion Paper No. 7490*, Institute for the Study of Labor, Bonn.
- ▶ CDPS (2001): *The social and family consequences and costs of the unemployment of young people*. Council of Europe, Steering Committee on Social Policy, 97, 9, Strasbourg.
- ▶ Chabanet, D. (2014): Between Youth Policy and Employment Policy: The Rise, Limits and Ambiguities of a Corporatist System of Youth Representation within the EU. *Journal of Common Market Studies*, 3, 479-494. o.
- ▶ Cinalli, M. – Giugni, M. (2013): New challenges for the welfare state: The emergence of youth unemployment regimes in Europe? *International Journal of Social Welfare*, 3, 290-299. o.
- ▶ Dietrich, H. (2012): *Youth Unemployment in Europe. Theoretical Considerations and Empirical Findings*. Friedrich Ebert Stiftung, Berlin.
- ▶ Duell, N. (2012): Can active labour market programmes reduce long-term unemployment? *Thematic Review Seminar on "Tackling Long-Term unemployment – effective strategies and tools to address long-term unemployment"*, Brussels, 8

- November 2012, Mutual Learning Programme, Autumn Seminar 2012. Interneten: file:///C:/Users/abelur/Downloads/Nicola_Duell_Discussion_paper_Final.pdf
- ▶ EC (2013): *Report on youth employment action teams: update for the spring European Council*. European Commission, 2013.03.12. Interneten: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/barroso/report_en.pdf
 - ▶ EC (2015): *Youth Strategy*, European Commission. Interneten: http://ec.europa.eu/youth/policy/youth_strategy/index_en.htm, 2015. 03. 25.
 - ▶ Eurofound (2012a): *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
 - ▶ Eurofound (2012b): *Youth Guarantee: Experiences from Finland and Sweden*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
 - ▶ Eurostat (2014): *Statistics Explained: Labour market glossary*. (Letöltve 2014. 10. 21. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/EU_labour_force_survey_methodology)
 - ▶ Eurostat (2015): *Eurostat Database*. <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>, letöltve: 2015.03.23.
 - ▶ Giugni, M. – Lorenzini, J. (2012): Employment Status and Political Participation: Does Exclusion Influence the Protest Behavior of the Young Unemployed? In Andreosso-O'Callaghan, B. – Royall, F. (szerk.): *Economic and Political Change in Asia and Europe*. Springer, Berlin, 179-195. o.
 - ▶ Gregg, P. (2001): The Impact of Youth Unemployment on Adult Unemployment in the NCDS. *The Economic Journal*, 111, 475, 626-653. o.
 - ▶ Hammarström, A. (1994): Health consequences of youth unemployment. *Public Health*, 108, 6, 403-412. o.
 - ▶ Hughes, D. – Borbély-Pecze, T. B. (2013): Youth Unemployment: A Crisis in Our Midst – The role of lifelong guidance policies in addressing labour supply and demand. *European Lifelong Guidance Policy Network Concept Note No. 2*.
 - ▶ IMF (2014): *Euro Area Policies: Selected Issues, July 2014*. International Monetary Fund, Washington, D.C.
 - ▶ Jensen, P. – Rosholm, M. – Svarer, M. (2003): The response of youth unemployment to benefits, incentives, and sanctions. *European Journal of Political Economy*, 2, 301-316. o.
 - ▶ Kawaguchi, D. – Murao, T. (2014): Labor Market Institutions and Long-Term Effects of Youth Unemployment. *IZA Discussion Paper No. 8156*, April 2014.
 - ▶ Lahusen, C. – Schulz, N. – Graziano, P. R. (2013): Promoting social Europe? The development of European youth unemployment policies. *International Journal of Social Welfare*, 22, 300-309. o.
 - ▶ Lorenzini, J. – Giugni, M. (2010): Youth Coping with Unemployment: The Role of Social Support. *Paper for the YOUNEX Swiss workshop*, Geneva, 15 October 2010.
 - ▶ Marginean, S. (2014): Youth Unemployment in Romania: Post-Crisis Challenges. *Procedia Economics and Finance*, 613-620. o.
 - ▶ Mploy (2011): Building Flexibility and Accountability Into Local Employment Services: Country Report for Denmark. *OECD Local Economic and Employment Development (LEED) Working Papers*, 2011/12, OECD Publishing. Interneten: <http://dx.doi.org/10.1787/5kg3mkt5n4tf-en>
 - ▶ Mroz, T. A. – Savage, T. H. (2006): The Long-Term Effects of Youth Unemployment. *Journal of Human Resources*, 2, 259–293. o.
 - ▶ Nickell, S. – Nunziata, L. – Ochel, W. (2005): Unemployment in the OECD since the 1960s. What do we know? *The Economic Journal*, 115, 500, 1–27. o.
 - ▶ OECD (2010): *Off to a Good Start? Jobs for Youth*. OECD Publishing. Interneten: <http://www.oxd.doi.org/10.1787/9789264096127-en>
 - ▶ OECD.Stat (2015): *OECD Statistics*. <http://www.oecd.org/statistics/>, letöltve: 2015. 01. 12.

- ▶ Repečkienė, A. – Kvedaraitė, N. – Žvirelienė, R. – Glinskienė, R. (2012): Measures facilitating reduction of academic youth unemployment and transfer from educational institutions to labour market (Lithuanian case). *Economics and Management*, 17, 4, 1397-1409. o.
- ▶ Sarfati, H. (2013): Coping with the unemployment crisis in Europe. *International Labour Review*, 1, 145-156. o.
- ▶ Scarpetta, S. – Sonnet, A. – Manfredi, T. (2010): Rising youth unemployment during the crisis: how to prevent negative long-term consequences on a generation? *OECD social, employment and migration working papers*, 6. Interneten: <http://www.oecd.org/employment/youthforum/44986030.pdf>
- ▶ Solga, H. – Protsch, P. – Ebner, C. – Brzinsky-Fay, C. (2014): The German vocational education and training system: Its institutional configuration, strengths, and challenges. *WZB Discussion Paper*, No. SP I 2014-502, Leibniz Information Centre for Economics, Berlin.

VASS DOROTEA: Részképesség fejlesztés és tankönyv: fejlesztő feladatok mennyiségének felmérése egy kísérleti ábécés olvasókönyvben (PTE, Neveléstudományi Doktori Iskola)

/Lektorálta: Gábor Edina/

A magyar olvasástanítás története a XI. századra tekint vissza. Az akkori olvasástanítás a latin olvasási módszert vette alapul. Ez a módszer előbb külön a betűket, majd a betűk sorát, később a szavakat, majd rövidebb mondatok olvastatását követelte. Az olvasástanulás szakaszai a mai olvasástanítás módszereihez hasonlóak, hisz az olvasástanulás első szakaszát a mássalhangzók és a hozzáadott magánhangzók hangzotatása és összeolvasása jelentette. Ekkor még nem létezett magyar nyelvű tankönyv, így a Donatus latin nyelvtankönyv elején szereplő alfabétumot alkalmazták, olvasni pedig szintén a Donatusból és imakönyvekből tudtak, ezeket magolták be. (Jancsák, 1994)

Négy évszázad múlva, írja Jancsák (1994), megváltozik az olvasástanítás módszere. Öt magánhangzóval olvastatták a mássalhangzókat, közülük előbb zárt, majd nyitott szótagokat illesztettek össze. A XVI. században újabb reformok következtek be, ugyanis Oláh Miklós esztergomi érsek olyan rendeletet hozott meg, miszerint magyar nyelvű gyakorló szövegekkel kell tanítani az olvasást.

A szakirodalom *A gyermekeskéknek és az egyéb együgyű keresztyéneknek épülésére* című magyar nyelvű szöveget is tartalmazó *Heltai Gáspár* kolozsvári nyomtatványát tartja elsőszámú ábécéskönyvünknek, amely 1553-ban jelent meg. (Jancsák, 1994, Csillag, 2001) Hasonlóan a mai olvasókönyvekhez, ez az olvasókönyv is három olvasástanulási részre tagolódott: (1.) a hangok sorrendjére, (2.) a hangok felosztására és összevonására valamint (3.) a katekizmus szövegekre. (Jancsák, 1994)

1560-ban a nagyszombati katolikus zsinat hozta meg azt a határozatot, hogy minden tanítónak kötelessége az olvasástanítás. Ezt a határozatot Sylvester János, Dévai Bíró Mátyás és Bornemissza Péter továbbgondolta, és a már latin betűkön alapuló olvasástanítást a magyar hangzókészlet sajátossáágaira átdolgozta. (Jancsák, 1994; Csillag, 2001) Mivel a XVII. században három-négy év volt szükség arra, hogy a gyerekek és a felnőttek egyaránt megtanuljanak írni és olvasni (Csillag, 2001), újabb és újabb koncepciók változtatták meg a betű- és olvasástanítási módszereket. Minden elismert pedagógus egy-egy stratégiával frissítette ezt a tudományágot, így Apáczai Csere János és Jochannes Amos Comenius is. Comenius hozta létre azt a módszert, miszerint az olvasás és betűtanulás érdekében előgyakorlatokat kell végezni, pontokat, egyenes vonalakat, hajló vonalakat, derékszögű kampókat és keresztekert, végül pedig köröket kell megtanulni írni, és csak ezt követheti a betűk tanulása, közülük is elsőként csak a nagy nyomtatott betűk ismertetése. A nagy nyomtatott betűk elsajátítását követhetik a kis nyomtatott betűk és végül az írott betűk tanítása.

A századok során az ábécés olvasókönyv fejlődőképes irányt bizonyított a tudományágakban. 2014-ben Magyarországon az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet a TÁMOP 3.1.2/B-13 projekt keretén belül több új kísérleti tankönyvet adott ki, köztük egy első osztályos ábécés olvasókönyvet, amely két tankönyvre van felbontva, és amelyet két olvasási munkalap, egy interaktív CD, egy mesekártya- és hívóképcsomag is kísér. Ez a tankönyvcsomag egyelőre csak kísérleti tankönyvként szerepel a tankönyvek listáján. *Kojanitz* tanulmányában (2014) bővebben is kifejti ezeknek a tankönyveknek a célját. Ezek a tankönyvek három év fejlesztési eredmény alapján fognak megszületni – írja *Kojanitz* – az első évben maguk a tankönyvek készülnek el, a második évben a kiválasztott iskolákban fogják ezeket kipróbálni, majd a harmadik évben a tanárok és diákok véleményét kéri ki a tankönyvekről, amelyek alapján tökéletesítik a könyvek tartalmát és módszereit. „A cél egy tanulásra inspiráló, a modern technikai eszközök lehetőségeit is értelmesen kihasználó tanítási-tanulási környezet kialakítása.” (Kojanitz, 2014. 46. o.)

Kojanitz szerint (2014) a szerkesztők azt remélik, hogy ezek a tankönyvek, köztük az ábécés olvasókönyv is, előtérbe helyezik a csoportos munkaformát, jól strukturálják az

ismeretanyagot, önálló munkára ösztönzik a tanulót, problémafelvető tulajdonságokkal is rendelkeznek valamint előtérbe helyezik a személyes tapasztalatokat és ösztönözni fogják majd a tanulókat az önálló véleményalkotásra és valóban megértetik, nem csak közlik az ismeretanyagot. – Ahhoz, hogy a tanulók az effajta feladatoknak meg tudjanak felelni és ők maguk is élvezzék ezeknek a feladatoknak az elvégzését, kiváló memóriával és észleléssel kell, hogy rendelkezzenek.

Kutatási téma

Napjainkban a gyerekek mindinkább a tanulási és magatartási zavarokkal küszködnek (Zsoldos, 1999). Ha csak az első osztályos gyerekek tantervét figyeljük, témérdek mennyiségű kötelességet tudunk felsorolni számukra: meghatározott időkeretek közé szorított tantárgyak, padban való folyamatos ülés, betűtanulás, olvasástanulás, számolás, hangjegyek tanulása kézjelről, élő és életelen természettel kapcsolatos új információk. Mindezeket a feladatokat a gyerekek akkor tudja könnyedén befogadni és elfogadni, ha már megfelelő tanulási folyamattal rendelkezik, azaz biztonságosan mozog abban a világban, amit az óvodában megtanult. Vicsek (2012; 2014) kognitív pszichológiai megközelítésben értelmezi magát a tanulási folyamatot. Szerinte a tanulás a környezet ingereire szolgáló reakció. Hogy a gyerekekben megfelelő ingerre megfelelő reakció válaszoljon három kifejtett folyamatra van szükség: (1.) aktív figyelemre, (2.) aktív észlelésre, (3.) aktív emlékezetre. Napjainkban gyakori felmerülő probléma az alsó tagozatos gyerekek körében ezeknek a folyamatoknak a hiánya, ami a részképesség zavarokhoz vezetnek. Ennek velejárója a gyengébb tanulási teljesítmény, mint amilyen az írás és az olvasás is. – írja Vicsek (2014).

A Sindelar-program egy olyan fejlesztési terápiával foglalkozik, amely pontosan ezeket az ingereket fejleszti. Ez a program egy komplex módszer, amely fejlődéslélektani és kognitív pszichológiai elméletekre épül. Az alábbi ismeretszerzési területeket fejleszti: figyelem, észlelés, intermodális kódolás, emlékezet, szerialitás, téri orientáció. A program szerint a fejlesztést azon a szinten kell elkezdeni, ahol az említett képességek még megfelelően működnek. (Zsoldos, 1999)

A részképességeket Vicsek (2012; 2014) négy nagy csoportra és kisebb alcsoportokra osztotta:

1. Téri tájékozódás: térbeli tájékozódás saját testen, térbeli reláció, térpercepció;
2. Vizuális tájékozódás: vizuális percepció, vizuális analízis-szintézis, vizuális kiegészítés, formafelismerés, vizuális differenciálás, vizuális alak-háttér tagolás, látási emlékezet, látási szerialitás;
3. Auditív tájékozódás: auditív figyelem, auditív alak-háttér tagolás, auditív differenciálás, auditív szerialitás, auditív emlékezet;
4. Intermodális integráció.

(1.) A *saját testen való biztos tájékozódást* fejlesztő feladatok segítenek a gyerekeknek abban, hogy pontosan érzékelje a testrészeit, ami előfeltétele a háromdimenziós térben való tájékozódásnak. A tankönyvben ezt mutogatós mondókákkal, kép formájában feltüntetett utasításokkal, később pedig leíró formában történő utasításokkal lehet fejleszteni (pl. Fogd meg a füled! stb.) A *térbeli reláció* fejlesztését háromdimenziós térben kell kezdeni, majd amikor már pontosan használják ezeket a szavakat, akkor lehet ezeket a játékokat eljátszani a síkban is (pl. Rajzolj a fa elé egy macskát!) A *térpercepció* a tárgyak egymáshoz való viszonyának a felismerése. Ennek a részképességnek a fejlesztése azért fontos, mert a gyerek ennek alapján tudja majd a tankönyvben és a térképen is tájékozódni, ráadásul így tudja majd megkülönböztetni azokat a betűket, amelyek térbeni helyzetükben különböznek.

(2.) A *vizuális percepció* a szem fixációs képességét foglalja magában. Ez a képesség határozza meg, milyen jól tudja majd követni az adott tárgyat a szemével úgy, hogy a fejét ne mozgassa. Ennek a képességnek fontos szerepe van az olvasás elsajátításakor, hisz nagyon fontos, hogy a gyerek a szemével tudja követni a sort és, hogy könnyedén át tudjon térni a következő sorba. A *vizuális analízis-szintézis* a rész-egész felismerésének fejlesztésére összpontosít. Hogy ha a gyerekeknek ez a képessége gyenge, nem tudja majd észrevenni, hogy a

hasonló betűk miben különböznek. Ennek fejlesztésére a puzzle játékok alkalmasak. A *vizuális kiegészítés* nagyon fontos részképesség az írás elsajátításához. Fejlesztani pontösszekötős és hiánypótlós feladatokkal lehet. A *formafelismerés* képességnek szintén fontos szerepe van az olvasás elsajátításakor, mert a gyerekek össze kell kapcsolni a betű alakját a hallott hanggal. Fejlesztani különböző alakzatok és színek párosításával lehet, utasítás formájában. A *vizuális differenciálás* fontos szerepet játszik a hasonló betűk megkülönböztetésekor, ugyanis az, aki nehezebben veszi észre a két kép közötti eltéréseket, az nehezen fogja megkülönböztetni a hasonló betűk vizuális formáját. A *vizuális alak-háttér tagolás* fontos szerepet játszik azoknál a feladatoknál, ahol fel kell ismerni az adott betűt a betűtömkelegből. Erre a célra azok a feladatok felelnek meg, ahol a teljes képből ki kell emelni, illetve meg kell találni egy-egy részletet. A *látási emlékezet* fontos szerepet játszik az újonnan tanult betű megjegyzésénél, másolásakor és az információ megjegyzésekor is. Az olvasókönyvben ezt a képességet azokkal a feladatokkal lehet fejleszteni, amelyeknél észre kell venni, hogy mi hiányzik, illetve mi változott meg a képen és amikor le kell takarni a képet és el kell mondani a látottakat. Ha nincs kifejlődve a *látási szerialitás*, akkor a gyerek könnyen megkeverheti olvasáskor a betűket, íráskor pedig rossz sorrendben fogja leírni a betűket. Ezt a képességet az ismétlődő minta vagy sorrend folytatásával lehet fejleszteni.

(3.) Az *auditív figyelem* a környezet hangjának utánzására összpontosít, ezzel megalapozva a területérzékelés fejlődését. Az *auditív alak-háttér tagolás* fejlesztése fontos szerepet játszik a tollbamondáskor. Az a gyerek, akinek gyenge az auditív alak-háttér tagolása, nehezen fogja meghallani a betűket a szóban, ezért ki is fogja őket hagyni, és a szóban sem hallja majd meg a keresett hangot. Az *auditív differenciálás* az a részképesség, melynek köszönhetően meg tudjuk különböztetni a hangokat. Akinek ez a képessége gyenge, könnyen összetévesztheti hangzásban a hasonló betűket. Az *auditív szerialitás* segítségével a szóban lévő hangok sorrendjét tudjuk meghallani.

(4.) Az *intermodális integráció* két vagy több részképességet foglal magában. Azok a fejlesztő feladatok tartoznak ebbe a csoportba, amelyek egyszerre fejlesztik a vizuális, auditív és térbeli képességet is, vagy legalább ezeknek egyik kombinációját.

Az elemzés általános szempontjai

A kutatás célja, hogy az *Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet* által kísérleti tankönyvként kiadott ábécés olvasókönyv feladatait kielemezze és megfigyelje az említett részképességek előfordulásának gyakoriságát, amelyek nélkülözhetetlenek, ha egy első osztályos ábécés olvasókönyvről van szó. A kutatás ehhez az elemzéshez a Sindelar-programot veszi alapul, amelyet *Vicsék Annamária* (2012; 2014) foglalt össze.

A vizsgálat módszere

A két kötetből álló ábécés olvasókönyv feladatait a már részletesen leírt részképesség fejlesztési csoportok szerint fogok kategorizálni, amelyeket kvantitatív és deskriptív-hermeneutikus módszer alapján mutatok be. (Dárdai, 2002) A kvantitatív módszer adatait diagramokban fogom kimutatni.

A vizsgálat körébe bevont tankönyvek

1. Jegesi K., N. Császi I., Mezőlaki Á., Miskolci Sz., Kóródi B. (2014, szerk.): *Ábécés olvasókönyv. Kísérleti tankönyv, I. kötet, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest*
2. Jegesi K., F. Varga T., Miskolci Sz., Kóródi B. (2014, szerk.): *Ábécés olvasókönyv. Kísérleti tankönyv, II. kötet, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest*

A vizsgálat

Jegesi K., N. Császi I., Mezőlaki Á., Miskolci Sz., Kórodi B. (2014, szerk.): *Ábécés olvasókönyv. Kísérleti tankönyv, I. kötet, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest*

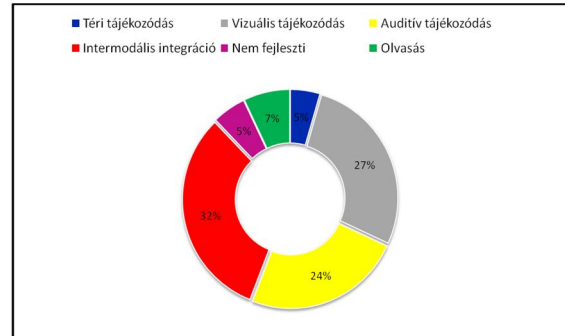
1. ábra: A részképesség fejlesztő feladatok aránya az első kötetben

Az olvasókönyv első kötete összesen 493 feladatot tartalmaz. Az első számú ábrán az olvasókönyv első kötetében lévő részképességeket fejlesztő feladatok aránya látható. A többséget az intermodális integráció típusú részképességet fejlesztő feladatok képezik (32%). Ezek a prototípusok általában az auditív alak-háttér tagolást, és valamelyik vizuális tájékozódást fejlesztik, mint például a „Keresd meg a szósorokban a mondat szavait!” és a „Hol hallod a *h* hangot?, Sorold fel őket emlékezetből!”, illetve azok a feladatok, ahol a képek első kezdőbetűit kell összeolvasni.

A második csoportot a vizuális tájékozódást fejlesztő feladatok alkotják (27%), mint például a „Hányszor szerepel a *hó* szó a képen?” feladat, ahol a HÓ alakban kirakott kétbetűs szótagok között meg kell keresni a *hó* szót.

A harmadik nagyobb százalékarányú csoportot az auditív tájékozódást fejlesztő feladatok alkotják (24%), ilyenek például azok a feladatok, ahol a korongokból kirakott szótagokat kell párosítani a megfelelő képpel.

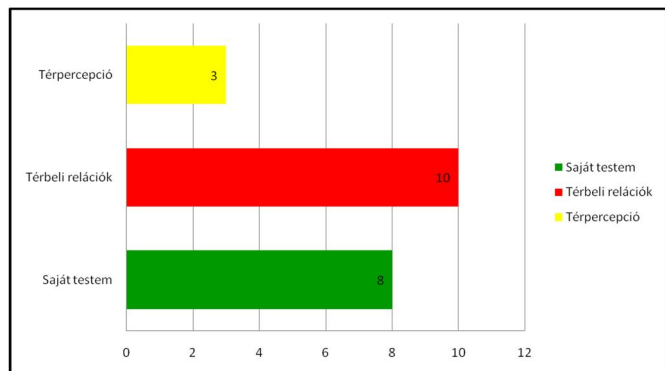
Az első kötet csak 5%-ban tartalmaz téri tájékozódást fejlesztő feladatokat, és ugyanúgy 5%-ban tartalmaz olyan feladatokat, amelyek semmilyen részképességet nem fejlesztenek. Az utóbbi előfordulásának gyakorisága viszonylag elfogadható, mert ezek olyan feladatok, amelyek valamilyen tevékenységre hívják fel az olvasó figyelmét (pl. könyvtárlátogatásra ösztönzi), viszont a téri tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségét bővíteni kell, mert az intermodális feladatoknál sem fordul elő sűrűn más fejlesztő feladatokkal párosítva.

2. ábra: A téri tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségének eloszlása az első kötetben

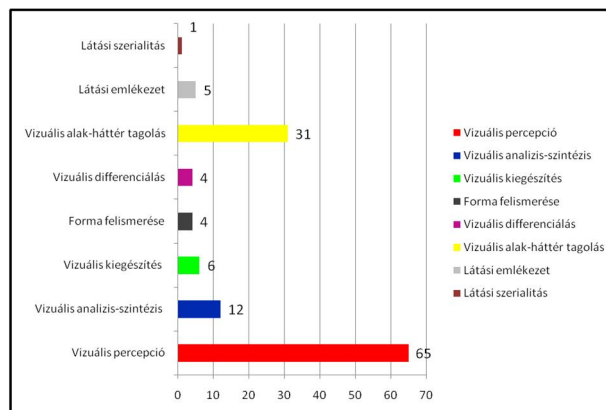
A második ábrán a téri tájékozódást fejlesztő feladatok számát lehet látni, amelyeknek nem csak az aránya (1.ábra), hanem a mennyisége is nagyon kevés. A legkiemelkedőbb téri tájékozódást fejlesztő feladatok (10 db.) a téri relációt fejlesztik. Ilyen prototípusok az alábbi utasításokat tartalmazó feladatok: „Használd az alatt, felett, mellett kifejezéseket!” és a „Mondd meg mi van felette, alatta, mellette!”.

Csupán három feladat utal a térpercepció fejlesztésére, pedig ez lenne egy első osztályos tanulók számára a legfontosabb, ugyanis ha nem találkozik sűrűn ilyen típusú feladatokkal, nehezebben tud majd eligazodni a tankönyvben. Az olvasókönyv erre a célra a „Keresd meg a nagyított részleteket a nagy képen!” típusú feladatokat látta elő. Ez egy igazán érdekes feladat, különösen akkor, ha a szemléltető kép is izgalmas, ezért megéretté többször is megismételni a betűtanulás kezdetén – természetesen más illusztrációkkal.

3. ábra: A vizuális tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségének eloszlása az első kötetben

A vizuális tájékozódást fejlesztő feladatok számának gyakorisága a harmadik ábrán látható. Ezek a feladatok közül a vizuális percciót fejlesztő feladatok kapnak legnagyobb hangsúlyt. Egyértelműen ezek azok a feladatok, amelyek legtöbbször jelennek meg az első kötetben. Azonban ennek a fejlesztő feladattípusnak a gyakorisága nem biztos, hogy egyenlő a feladatok sokszínűségével és minőségével, ugyanis ezek többségben olyan feladatok, ahol csak egyszerűen el kell olvasni a felsorolt betűket, mielőtt az olvasókönyv rátér az olvastatásra. A sok feladat között azért mégis akadnak igen kreatív feladatok, amelyek a szem fixációjának fejlesztése mellett élvezetessé teszik az olvasást. Ilyen az a feladat, ahol egy mesebeli kép egyik magával ragadó pillanata van ábrázolva: a szegény ember azon a helyes úton kell eljutnia a kastélyig, amelyiken egy értelmes szót lehet elolvasni.

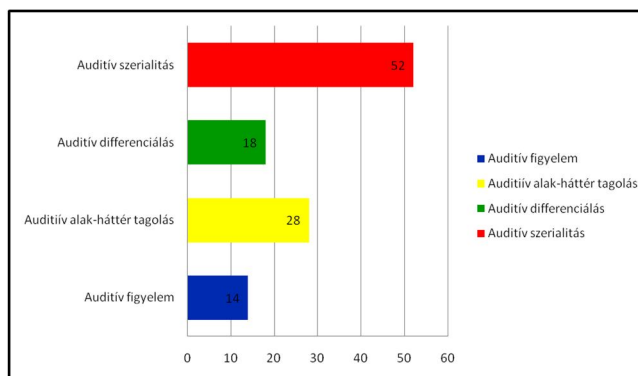

A második leggyakrabban előforduló vizuális tájékozódást fejlesztő feladattípus a vizuális alak-háttér tagolást fejlesztő feladatcsoport. Annak ellenére, hogy ezek a feladatok is többnyire ismétlődnek, akadnak köztük olyan figyelemfelkeltők is, mint amilyen az, ahol a különböző érzelmeket kell csoportosítani az alapján, hogy szomorú, vagy vidám az arckifejezése a gyerekeknek, illetve az a feladat, ahol meg kell határozni, hogy ő vagy ő betűből van több.

A vizuális tájékozódást fejlesztő feladatok közül a látási szerialitás csupán csak egy feladatban fordul elő, ahol egy ismétlődő mintát kell tovább folytatnia az olvasónak, de ugyanúgy a vizuális differenciálást és a forma felismerését fejlesztő feladatok mennyisége is elvétve nyilvánul meg.

4. ábra: Az auditív tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségének eloszlása az első kötetben

A negyedik ábrán látható auditív tájékozódást fejlesztő feladatok közül legkiemelkedőbb az auditív szerialitást fejlesztő feladatok mennyisége, ami – miként a vizuális tájékozódást fejlesztő feladatok esetében is – nem utal a sokszínű feladattípusokra, ugyanis általában olyan feladatokkal lehet találkozni, ahol a koronggal ábrázolt szótagokat kell a megfelelő képhez kapcsolni. Kevés azon feladattípusok gyakorisága, mint amilyen a “Melyik szó betűit emeltük ki?”. Tulajdonképpen elmondható, hogy mindegyik auditív tájékozódást fejlesztő feladat egyfajta fejlesztő feladattípust ismétel a saját csoportján belül, így annak ellenére, hogy megfelelő gyakorisággal fordulnak elő, nem nyújtanak elég izgalmat az olvasóknak.

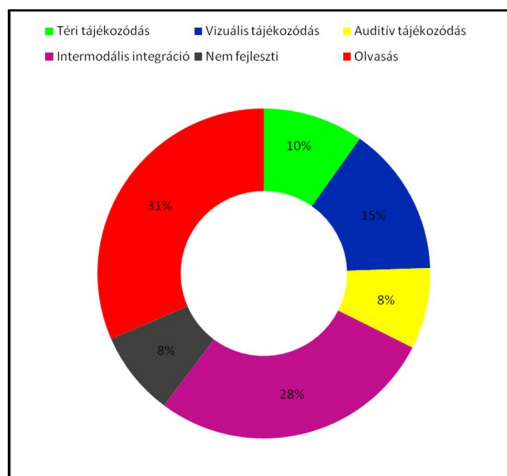
5. ábra: *A részképesség fejlesztő feladatok aránya a második kötetben*

A második kötet összesen 337 feladatot tartalmaz. Az ötödik ábrán az olvasókönyv második kötetében lévő részképességeket fejlesztő feladatok aránya látható. Jelentős arányváltozást mutat az olvasatás százaléka, ugyanis míg az első kötetben 7%-ot, a második kötetben 31%-ot tesz ki.

A második csoportot az intermodális integráció alapú fejlesztő feladatok képviselik (28%). Ezek a feladatok a második kötetben is az auditív és a vizuális tájékozódást fejlesztik legtöbbször. Ilyen például az a feladat, ahol betűrejtvényt kell megoldaniuk az olvasó gyerekeknek a képek alapján. Ez a feladat a vizuális percepciót és az auditív szerialitást is fejleszti. Különösen érdekes feladat a 66. oldalon található első feladat, ahol a különböző alakzatokban ugyanazoknak a betűknek kell szereplniük, de nem mindegyik ábrában van ugyanaz a betű megadva. Az olvasónak kell észlelnie, melyik betű melyik ábrából hiányzik. Ez a feladat a vizuális differenciálást, a vizuális kiegészítést és a látási szerialitást is fejleszti.

A téri tájékozódást fejlesztő feladatok ugyancsak kevés arányban fordulnak elő a második kötetben is (10%), ámár dupla százalékarányt mutatnak az első kötethez viszonyítva. Ebbe a kötetbe egy térbeli relációs feladatot iktattak be, amely a grafomotorikai fejlesztést segíti elő. Az olvasónak egy csigaház belsejét kell lerajzolnia.

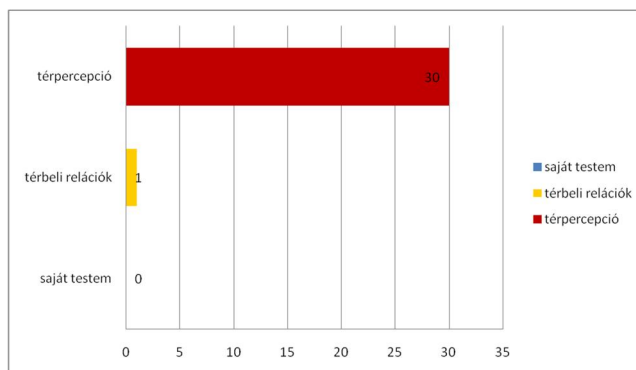
A legkevesebb százalékot azok a feladatok alkotják, amelyek nem fejlesztenek egy részképességet sem, de ennek ellenére téves lenne kiiktatni őket a könyvből, mert ezek valami másra hívják fel az olvasó figyelmét (pl. szókincset fejlesztenek, véleményalkotásra biztatnak, dramatizációra ösztönöznek stb.).

6. ábra: *A téri tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségének eloszlása a második kötetben*

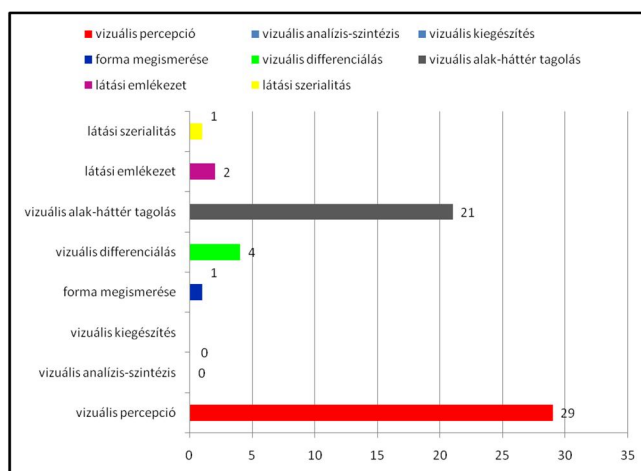
A hatodik ábrán a téri tájékozódást fejlesztő feladatok számbeli eloszlása látható. Az első kötethez képest a térpercepció feladatok száma 3-ról 30-ra nőtt. Ez nem csak a térpercepciót fejlesztő feladatok között jelent kiemelkedő különbséget, hanem a téri tájékozódást fejlesztő feladatok csoportjában is. Annak ellenére, hogy néhány fejlesztő feladatnak nem egyértelmű, illetve hiányos a jelmagyarázata, teljesen egyszerűen és érthetően utal arra, hogy valahol, valamilyen képen el kell igazodni, és mesélni kell róla, illetve össze kell pontosan kötni az őt megillető mondattal.

A hatodik ábra alapján megállapíthatjuk, hogy az olvasókönyv második kötetében a téri tájékozódások közül csupán a térpercepcióra összpontosít, és hogy figyelmen kívül hagyja a térbeli reláció és saját testen való tájékozódást fejlesztő feladatokat.

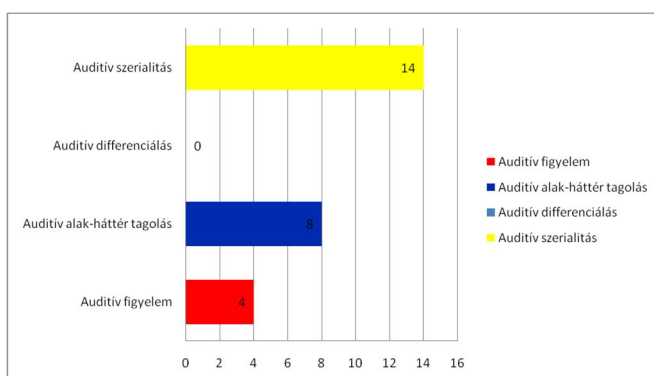

7. ábra: A vizuális tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségének eloszlása a második kötetben

A vizuális alak-háttér tagolás mennyiségét a hetedik ábra mutatja be. Újra két vizuális fejlesztő feladat kerül előtérbe, ez pedig a vizuális percepció (29 db.) és a vizuális alak-háttér tagolás (21 db). Az első kötethez viszonyítva ezeknek a fejlesztő feladatoknak a száma szinte a felére csökkent, ugyanis míg az első kötetben a vizuális analízis-szintézist

fejlesztő feladatoknak mennyisége 31 volt, a második kötetben tízzel kevesebb, a vizuális percepciót fejlesztő feladatok mennyisége pedig 65-ről 29 feladatra csökkent. Ennek oka lehet az egyszerű olvastatásról szóló feladattípusoknak a növekedése. Ennek ellenére akadnak figyelemfelkeltő feladatok is, mint amilyen az 52. oldalon lévő második feladat is, ahol az összekevert szótagokat kell szemmel követni a vonal mentén, és össze kell olvasni őket. Szintén érdekes feladat a kígyó alakban írt egyszótagú szavak elválasztása pálcikával, ami a 19. oldalon található. A vizuális alak-háttér tagolást fejlesztő feladatok közül is akadnak érdekes feladatok, ilyen a 44. oldalon található 1. feladat, amelynél ki kell választani azokat a szavakat, amelyekből össze lehet illeszteni a feltüntetett táblán lévő mondatot. A többi vizuális fejlesztő feladat egyértelműen keveset nyilvánul meg, vagy egyáltalán meg sem jelenik a második kötetben, így lehet, hogy ennek bővítésével kell előbb foglalkozni.

8. ábra: Az auditív tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségének eloszlása a második kötetben

A nyolcadik ábrán az auditív tájékozódást fejlesztő feladatok mennyisége kerül bemutatásra. Legkiemelkedőbb az auditív szerialitást fejlesztő feladatok száma, amely ebben a csoportban megfelelő mennyiséget mutat a többi auditív tájékozódást fejlesztő feladatokhoz viszonyítva, de ha figyelembe vesszük, hogy az

első kötetben összesen 52 auditív szerialitást fejlesztő feladat van, akkor ez a 14-es szám kevésnek bizonyul. Egyáltalán nem kapott hangsúlyt az auditív differenciálást fejlesztő feladat, de az auditív figyelmet fejlesztő feladatok is csak négy feladatban jelennek meg. Feltételezem, hogy ezen mennyiség alacsony száma is az olvastatásra ösztönző feladatok számának megnövekedése miatt valószínű.

Konklúzió

Összességében elmondható, hogy egy igen sokszínű feladattípust tartalmazó ábécés olvasókönyvről van szó. Annak ellenére, hogy ez nem egy olvasási gyakorlókönyv, igen sok, legtöbbször látványos és érdekes feladatokat is tartalmaz az irodalmi szövegeken kívül.

Mégis, érdemes lenne az első kötetben bővíteni a téri tájékozódást fejlesztő feladatok mennyiségét, de ugyanúgy megérné továbbgondolni a sokszor ismétlődő vizuális és auditív tájékozódást fejlesztő feladatok egyhangúságát is. Az ábrák alapján fény derült arra, hogy hiányt

mutatnak a látási szerialitást és a vizuális differenciálást fejlesztő feladatok, ezeknek bővítésével is megérné foglalkozni.

A második kötet már többet összpontosít az olvasásra, de ennek ellenére érdekes és figyelemfelkeltő feladatokat is tartalmaz, melyekből a legtöbb egyszerre két vagy több rész-képességet is fejleszt. Az olvasás gyakoriságának növekedése miatt ebben a kötetben már viszonylag kevesebb fejlesztő feladatot lehet megszámlálni, ennek ellenére érdemes lenne mindhárom rész-képességéből egy-egy fejlesztő feladatcsoportot kibővíteni. Ezek a következők: térbeli reláció, téri tájékozódás saját testen, auditív differenciálás és auditív figyelem, valamint a vizuális differenciálás és látási szerialitás.

A hiányosságok ellenére ez az olvasókönyv olyan tartalmakat, információkat, illetve rész-képesség fejlesztéseket kínál, amelyeknek köszönhetően a gyerekek akár könnyebben is elsajátíthatják az olvasási technikát, ennek köszönhetően pedig megszerethetik az olvasókönyvet és magát az olvasást és a tanulást is.

Felhasznált irodalom

- ▶ Csillag István (2001): *A magyar olvasástanítás története*. In Adamikné Jászó Anna (fsz.): *A magyar olvasástanítás története*. Osiris Kiadó, Budapest. 84-85.o.
- ▶ Dárdai Ágnes (2002): *A tankönyvkutatás alapjai*. Dialóg – Campus Kiadó, Budapest – Pécs
- ▶ Jancsák Csaba (1994): *Tankönyvek tükrében*. Az olvasástanítás rövid története Magyarországon a kezdetektől 1868-ig. In *Belvedere* 1994/6. 3-4. sz. 69-73.o.
- ▶ Jegesi K., N. Császi I., Mezőlaki Á., Miskolci Sz., Kóródi B. (2014, szerk.): *Ábécés olvasókönyv*. Kísérleti tankönyv, I. kötet, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest <http://www.ofi.hu/letoltheto-tankonyvek> 2014.11.20.
- ▶ Jegesi K., N. Császi I., Mezőlaki Á., Miskolci Sz., Kóródi B. (2014, szerk.): *Ábécés olvasókönyv*. Kísérleti tankönyv, II. kötet, Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, Budapest <http://www.ofi.hu/letoltheto-tankonyvek> 2014.11.20.
- ▶ Kojanitz László (2014): *Az újgenerációs tankönyvek fejlesztésének koncepcionális háttere*. In *Új Pedagógiai Szemle* 2014/5-6. sz. 45-67.o.
- ▶ Vicsek Annamária (2012, fsz.): *A tanulási zavarok korai felismerése és megelőzése óvodáskorban*. Vajdasági Pedagógiai Intézet, Újvidék
- ▶ Vicsek Annamária (2014): *A rész-képességek szerepe a tanulás folyamatában*. Segédanyag a Tanulási zavarok című Szemináriumhoz
- ▶ Zsoldos Márta (1999): *A tanulási és magatartási zavarok kognitív terápiája. A Sindelar-program*. In *Új Pedagógiai Szemle* 1999/49. évf. 1.sz. 70-76.o. <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00023/1999-01-lk-Zsoldos-Tanulasi.html> 2015.02.28.

Sub-skill development and textbooks: the analysis of developmental task quantity in an experimental ABC reader

Reader. A first grade primary school pupil does not encounter only this concept. They already become consumers of a reader – regardless of their will – that previously was one of other billion books, but when receiving the book it disposes of individual and serious purposes. It is the reader that needs to transmit the knowledge of reading, letters and writing. The challenge of an ABC reader is not only teaching reading, but something more noble, to be specific, taking to reading, letters and texts. A reader disposes of such qualities if it applies adequate methods to teach reading as well as adequate topics, didactic concepts, letter sizes and illustrations.

If we travel back in time and focus on the examination of textbook history then one should go back as long as Comenius's research who was the first to look into such matters. He is considered the first to devote attention to textbook development therefore also discussed the pedagogical function of textbook development. Following Comenius the research of textbooks began with the purpose of stepping up against the 19th century war. In that era, pacifism was the goal of education. This concept functioned until World War 1 and was re-visited following the war which was re-abandoned again when World War 2 started. The last half century brought considerable changes into the matter of textbook design. Before the 1960's the approach of textbooks reflected social contents, relations and values, only beginning from the 1960-70's did a new approach dominate, to be specific, illustrations began to enrich textbooks and the role of pedagogy was also taken into consideration. The UNESCO encouraged the revision of textbooks. Thus, the principles of textbook analysis were founded which are still in effect with an expanded methodology. Textbook research has been present in more than 70 countries, including Germany, Austria, the United States of America, Norway, Estonia, Sweden and France, from the 1980-90's. In Hungary there is not any clearly defined textbook research trend (DÁRDAI, 2002: 44), however it has become a popular research area up to the present. The most well-known textbook researchers are László Kojanitz and Ágnes Fischerné Dárdai.

In 2014 several new, experimental textbooks were published in Hungary including a first grader ABC reader, workbook and interactive CD. These teaching aids are experimental so far on the list of textbooks which means that it can be used in schools where teacher training practice is organized. Teachers will report back upon the practical functions of the experimental textbooks following three years of their intensive use.

The aim of the present study is to analyze the experimental ABC reader-textbook published in Hungary in 2014 as well as select the tasks that develop pupils' sub-skills, to be specific, their spatial orientation on their bodies, spatial relations, space perception, visual orientations such as visual perception, visual memory, visual sequences, as well as, auditive orientation such as auditive attention and auditive sequences.

Two types of research methods were applied to examine the adequateness of the tasks aiming at sub-skill development: descriptive-hermeneutic method which are supported by quantitative method.

The purpose of the research is to highlight and point out the quantity of the above mentioned ABC reader's sub-skill development tasks, their necessity and adequateness based on what the proportion of developmental tasks can be optimized in textbooks.

Keywords: textbook analysis, learning to read, ABC reader, sub-skill development

WITTMANN M. ZSOLT: A náciizmus és a neonáciizmus ideológiája (EKF, Történelem)

Wittmann M. Zsolt: A náciizmus és a neonáciizmus ideológiája címen tartott előadást. Az előadó világosan és egyértelműen érzékeltette a téma érzékenységet a politika iránt, jelezve annak direkt politikai olvasatát is. Kereste a kialakulás okát, amit a demokrácia belső gyengeségének, az ellentmondások következményének, a háború után kialakult politikai, kulturális szituációnak tulajdonított.

Választ keresett, illetve választ próbált adni olyan kérdésekre, mint a szemitizmus és antiszemitizmus, a fasizmus kialakulása, illetve azon alapelveket igyekezett nyomon követni, amelyek a második világháborúhoz és annak szörnyűségeihez vezettek. Az előadás második részében a neonáciizmus fogalmkörét igyekezett megfogalmazni.

Az irodalmi ismerete, az irodalom feldolgozottsága jelzi, hogy a kutatói munkásság elején jár, de az az ambíció, amivel a témához közelített reményekre jogosít a jövőt illetően. Az előadó végzős egyetemistaként vett részt a konferencia munkájában.

/Lektorálta és bemutatja: Dr.Fűrj Zoltán/

Bevezetés

Kutatásomat 2008 szeptemberében kezdtem, akkor végeztem a terepismeret kurzust. A tantárgy elvégzéséhez egy témát kellett választani, nekem ez meg is volt: a székesfehérvári kilakoltatás, ami 1996-1997-ben történt, most ebből idézek. Kritikai elemzésemben arra törekszem, hogy bemutassam magát a történetet, és azt, hogy kinek mi volt a véleménye a gettó ügygel kapcsolatban. Én az 1998-as média anyagot gyűjtöttem össze és ezt használom fel a dolgozatom megírásához. / A tanulmányt a szerkesztő a leadott írásmód szerint és szöveghűen javasolta megjelentetni-kísérleti jellege miatt./

1.1 Kiindulás: a székesfehérvári kilakoltatás (részlet)

„A székesfehérvári közgyűlés lakásbizottsága 1995-ben előterjesztésben javasolta a Rádió utca 11-ben élő 43 - többségében roma - család kiköltöztetését a lakóövezeten kívüli Takarodó útra, a kutyamenhely mellé, hivatalosan a jó szerkezeti állapotban lévő Rádió utcai épület felújítása és más célra való hasznosítása végett².

Itt álljunk meg egy kicsit. Vajon miért döntött úgy a lakásügyi bizottság, hogy le kell bontani a Rádió utca 11. számú épületét, hiszen tudjuk azt, hogy már abban az időben sem volt nagyon pénz arra, hogy új lakásokat építsenek. A nagy kérdés az, hogy vajon kinek érte meg azt az épületet lebontani, és miért nem érte volna meg felújítani. A Jogvédő szervezetek részéről Horváth Aladárnak volt nagy szerepe abban, hogy megakadályozza a családok egy helyre költöztetését.

„A Rádió utca 11-ben létrejött gettó, az önkényesen beköltöző cigányok, a városi tanács, majd az önkormányzat hozta létre: ide koncentrálták a város más kerületeiből roma családokat. A cigánycsaládok összegyűjtéséért felelős Balasay István is (volt tanácselnök-helyettes, majd tanácselnök, 1990-től Fidesz-támogatással megválasztott polgármester, 1994-től pedig a Fidesz országgyűlési képviselője”³)

Horváth Aladár azt állítja, hogy nem 1996-1997-es problémáról van szó. Akkor ez azt jelenti, hogy meg kellene néznem azt, hogy hogyan is kerültek abba az épületbe a családok. De van egy kis baj Aladár állításával, mivel az akkori polgármester is abban az épületben lakott egy ideig. Azt talán majd később ki fog derülni, hogy az akkori polgármester családja meddig lakott abban az épületben. Meg kellene azt vizsgálni, hogy valóban lehetett-e azt látni, hogy ott valóban szándékosan egy „gettót” akartak-e létrehozni már a rendszerváltás előtt. Lehet-e ez véletlen, hogy ennyi cigány család lakott egy helyen? Mennyire hibáztatható az akkori tanácselnök helyettes?”⁴

¹ A konzulensem találta ki a címet.

² Magyar Nemzet 1998. január 10. számából

³ Magyar Nemzet 1998. január 10. számából

⁴ Sárközi Ferenc 2008. 12.22 Esszéírás.

1.1.2 A IX. kerületi Kiköltöztetett család.

Akkor már a médiaanyag nagy része meg is volt. Úgy volt, hogy majd ebből írom a TDK dolgozatomat is, ezért mindenképpen dolgozni kellett rajta. Majd egy hétfő délutáni napon bementem órára, és akkor megkérdezte a tanár úr mindenkitől, hogy ki-kik halad a témájával, és persze sikerült-e már témát választani. Majd óra végén elmondta, hogy ő látott a tévében egy családot, akit kiköltöztettek a IX. kerületből, és nem lenne-e kedvem inkább ezt a témát kutatni. Jó, gondoltam magamban, utána nézek, persze őszintén semmi kedvem nem volt hozzá, hiszen akkor már volt témám. Megkerestem a IX. kerület Cigány Kisebbségi Önkormányzat vezetőjét, akitől megkérdeztem, hogy ismer-e ilyen családot. Azt mondta, hogy igen, és elővett egy jegyzőkönyvet, amit ott helyben mindjárt el is olvashattam. A jegyzőkönyvben volt egy telefonszám is, amiből el tudtam indulni.

Közben olyan kérdések merültek fel bennem, hogy van-e összefüggés a székesfehérvári kilakoltatás és a IX. kerületben történt esemény között. Majd a későbbiekben látni fogjuk, hogy nincsen.

Felhívtam a családot, és elmondtam nekik, hogy van egy olyan kurzusom, hogy terepgyakorlat, és szeretném azt megtudni, hogy nekik miért kellett kiköltözni a IX. kerületből. Azt itt meg kell jegyezni, hogy nem nagyon akartak ők interjút adni nekem, az elején nagyon bizalmatlanok voltak velem, de végül mégis úgy döntöttek, hogy akkor leülnek és beszélnek velem a történekről. Majd megbeszéltem velük egy péntek délutáni időpontot, és elmentem hozzájuk, akkor már a XI. kerületben laktak, egy körülbelül 3m² szobában, négyen. Elmondtam nekik az etikai dolgokat, hogy én nem a médiától vagyok, és az interjú csak azért kell, hogy megértsem, hogy mi történt velük. Mikor elkezdtem elemezni az interjút, akkor vált érdekessé a dolog. Elkezdtem utána nézni a dolgoknak, pl. hogy a Lenhossék utcában hányan laktak? Milyen volt a ház szerkezete? Hova költöztek a szülők? Milyen volt az élet a rendszerváltozás előtt Arnóton, ahonnan a család származik? Így lett a dolgozatom címe: Egy borsodi család lakástörténete. A dolgozatomban nagyon hosszú időszakot elemzek majd 1919-től 2011-ig. Az elkészített interjúkat, és ami elhangzott, azt fogom egy történelmi eseményhez kapcsolni, és ezt megfelelő adatokkal alátámasztani. Azt szeretném leszögezni, hogy ez a kutatás nem csak a roma családok lakhatásáról szól, hiszen vannak sokan, akik szegények, és nekik sincs lakásuk.

2.1 Elméletek a családfa vizsgálattal kapcsolatban.

„Kemény a „cigánykérdés”-t alapvetően nem etnikai, hanem társadalmi réteggkérdésnek” tekinti (1976:14)⁵, ez azonban még szerinte sem jelenti azt, hogy az egész magyarországi cigányság egy és ugyanazon társadalmi réteghez tartozna, még kevésbé azt, hogy a cigányság önmagában társadalmi réteget alkotna (1976: 63)⁶. Mint írja - már 1974-ben, a kutatásról készült első összefoglaló publikációjában is - „a magyarországi cigányság egymástól elkülönülő életforma-csoportokra bomlik” (1974:63)⁷.”

„Valójában Kemény Istvánnak erre a bizonyos életforma-csoportokra vonatkozó felfogása az, amely megfeleltethető egy olyan kultúra-fogalomnak (Kemény 1992b:135)⁸

⁵ Cigánytanulmányok 1. Prónai Csaba. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (1976:14)

⁶ 1. Prónai Csaba. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (1976: 63)

⁷ Cigánytanulmányok 1. Prónai Csaba. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (1976: 63)

⁸ Cigánytanulmányok 1. Prónai Csaba. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (Kemény 1992b:135)

„az életforma /.../ összeköti a benne résztvevőket és elválasztja őket azoktól, akik más életformában élnek”. Jellemző vonásait az alábbi tényezők határozzák meg:

- a lakóhely
- a lakás
- a tárgyi kultúra,
- a szokásrendszer
- a társadalmi státusok
- a családi és egyéb társadalmi szervezeti formák
- a közvetlen környezet társadalmi ellenőrzése,
- a nevelés
- valamint az így kialakult tipikus beállítottságok, magatartások és gondolkodásmódok” (Kemény 1990:106)⁹.

„Ezek az elemek pedig - mint írja - „összefüggő rendszert alkotnak, és az egyes elemek csak ebben a rendszerben elhelyezve érthetők meg”(1990:107)¹⁰.”

Én is ezeket az elméleteket próbáltam követni a kutatásom során, de bennem még mindig nagyon sok kérdés maradt.

3.1 Lakhatással kapcsolatos nemzetközi modellek

Csanádi Gábor és Ladányi János: A városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata című, 1987-ben írt tanulmányukban azt vizsgálták, hogy egy városban milyen társadalmi változások mennek végbe, ennek milyen okai vannak. Pl. hogyan jönnek létre a gettók. Milyen társadalmi csoportok laknak a gettóknak és ennek milyen következményei lehetnek, ezért modelleket használtak. Terjedelmi okok miatt most nem áll módomban feldolgozni az egész irodalmat.

A lassan hatvan évre visszamenő viták áttekintése meglepő eredményt szolgáltat. A Chicago-iskola eredeti modellje, a Burgess¹¹ nevéhez fűződő koncentrikus zónák modellje, valószínűleg a legtöbbet bírált társadalomtudományi koncepciók egyike. A két alternatív városmodell hipotézis, a Hoyt¹² által javasolt szektorális, valamint a Harris és Ullman¹³ által felvázolt több magvú városmodellek az évek során szintén többször váltak igen heves viták tárgyává, s nyugodtan mondhatjuk, hogy ezekből a vitákból sohasem a modellek meggyőző ereje került ki győztesen. A meglepő viszont az, hogy ennek ellenére a témával foglalkozó kutatások egyáltalán nem tudtak függetlenedni ezektől a koncepcióktól. Kissé elnagyoltan fogalmazva annyi történt, hogy a matematikai statisztika és a számítástechnika hatalmas fejlődése következtében már viszonylag sok változó térbeli eloszlásának alakulását voltak képesek megvizsgálni, illetve a számítási módszerek között a különböző faktor-és cluster-analízises technikák is megjelentek. Az eredeti koncepciók háttérében meghúzódó elméleti előfeltevéseket sokan bírálták, érdekes módon azonban ez nem vezetett alternatív, gyökeresen új utakra, a kérdésfeltevések végül is nem mentek túl Bogue 1953-ban megfogalmazott kérdésein:

⁹ Cigánytanulmányok 1. Prónai Csaba. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).108oldal: i.n (Kemény 1990:106)

¹⁰ Cigánytanulmányok 1. Prónai Csaba. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).108oldal: i.n”(1990:107)

¹¹ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Burgess)

¹² Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Hoyt)

¹³ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n(Harris és Ullman)

„A teljes eloszlási modell mekkora részét magyarázzák az egyes, fenti hipotézisek külön-külön, s a három együtt mekkora részt nem magyaráz meg abban az esetben, ha egymással összekapcsolva használjuk őket”¹⁴

A koncepció „tartóssága” mindenesetre célszerűvé teszi, hogy röviden áttekintsük előzményeit, forrásait, a viták néhány lényeges szempontját. A városok térbeli és társadalmi szerkezetének leírása, legalábbis a múlt század második harmadára visszamenően, nyomon követhető törekvése a társadalomtudományoknak.¹⁵ Így például B. Berry és J. Kassarda¹⁶ idézi J.G. Kohl¹⁷ 1841-ben íródott könyvének¹⁸ egy fejezetét, ahol a város belső társadalmi vertikális különbségek lefordíthatók homogén társadalmi státusú 'inerek' olyan módon, hogy a népesség gazdasági és társadalmi fontossága csökken, ahogy kifelé haladunk a város középpontjából”¹⁹.

„Hangsúlyoznunk kell persze, hogy a „körkörös zónák” modelljének a „Chicago-iskola” általi felhasználása tulajdonképpen legalábbis meglepőnek mondható. Meglepő először is már első pillantásra, ha Chicago térképére nézünk. Ugyanis egy erősen elnyúlt, téglalap alakú várossal van dolgunk, amely már önmagában megkérdőjelezi az övezet-modell használhatóságának jogosságát. Ráadásul ezen téglalapszerű alakzat egyik hosszabb oldalát a Michigan tó partja képezi, és a „központi üzleti negyed „minden leírás szerint a tóparton, és nem ahol „lennie kellene”, valahol a város közepén helyezkedik el. A várost több folyó, illetve csatorna is átszeli, maga után vonva azokat a közlekedési és ipartelepülési konzekvenciákat, amelyek már a térkép felületes áttekintése alapján is feltűnőek. Burgess²⁰ 1929-ben még tisztán látta, hogy a városexpanzió „radikális karakterét” egyrészt a „természetes és mesterséges topográfiai különbségek, ideértve a domborzati viszonyokat, a folyó- és tópartokat, az olyan határokat, mint a folyók, magasvasutak, parkok” másrészt a város utcahálózatának általános jellegzetességei, beleértve a helyi közlekedési rendszer struktúráját”²¹ is nagymértékben befolyásolják. A domborzati viszonyok hatásaként - mint leírja - Montreálban és Seattle-ben - de kisebb mértékben a többnyire sík vidéken fekvő Chicagóban is - a zóna-modell úgy módosul, hogy a „szegények a völgyekben, a módosak a domboldalon, a gazdagok a tetőn laknak”.²² Azt is látja természetesen, hogy Chicago - a tópart hatásaként-legfeljebb csak „félkörös” modellel írható le. A négyzethálós utcahálózat következményeit pedig abban összegezi, hogy, mivel így a központtól

¹⁴ / Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Bogue, B: Needed Urban and Metropolitan Research, Scripps Foundation Oxford, Ohio 1953; idézi: A.A. Murdude: Spatial Form int he Residential Mosaic in: Herbert-C. Johnston. R. /eds./: Spatial Processes and For, volt. I. p. 237.)6.oldal.

¹⁵ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 i:n (Egyes szerzők pl. W. Firey: Land Use in Central Boston, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1947 c. könyve bevezetőjében egyenesen Arisztoteles és Platon város-utópiáinak leíráság visszanyúlva talál releváns forrásokat-mégha csak viszonylag általános jellegűeket is.)6.oldal

¹⁶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (B. Berry és J. Kassarda)

¹⁷ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n(idézi J.G. Kohl)

¹⁸ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987: i:n (J.G. Kohl: Der Verkehr und die Aussiedlung der Menschen in ihrer Abhängigkeit von der Gestaltung der Erdoberfläche. Leipzig. Arnotdische Buchhandlung. in: B. Berry-J. Kasarda: Contemporary Urban Ecology, Macmillan, N.Y. 1977. pp. 108-110.) 7. oldal.

¹⁹ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 6-7 oldal.

²⁰ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Burgess).

²¹ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (E.W. Burgess: Urban Areas in: T.V. Smih- L.D. White /eds./: Chicago: An Experiment in Science Research. The University of Chicago Press, Chicago, 1929. 113. old.) 11. oldal.

²² Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (i.m. 115. old.) 11. oldal.

északra, délre és nyugatra fekvő területek jobb közlekedéssel rendelkeztek, a város fejlődése ezekben az irányokban gyorsabb volt, mint az északnyugati és délnyugati szektorokban. Ezt erősítette az is, hogy a Chicago folyó északi és déli ágai ez utóbbi irányokból érkeznek a Michigan tóba, és partjaikra a nehézipar települt, együtt járva a lakásállomány alacsony színvonalával, és a szegény népesség koncentrálódásával. Így azután ebben az írásban már nem is annyira a körkörös modellt tekinti érvényesnek, hanem - kizárólag absztrakt geometriai formákban tudván gondolkodni - ennek „/fél/máltai kereszthez hasonló formációt”.²³

3.1.2 Budapest lakhatási körülmények

„Ugyancsak a kisházellenes várospolitikai egyik következményének tekinthetők azok az U, vagy ketté vágott U alakú földszintes házak, amelyek a körfolyosós bérház

kevésbé urbanizált megfelelőjeként is felfoghatók. Ezek elsősorban az 1950-ben Budapesthez csatolt városrészek századforduló körül épült területein, de szórványosan egyes belsőbb részeken ma is megtalálhatók. A magasan megállapított minimális teleknagyság miatt igen kevesen voltak képesek családi házat építeni, így nagy kereslet mutatkozott kis, szoba-konyhás lakások iránt. Ezeket az alapincézetlen, komfort nélküli, nagyméretű konyhából, egy ennél csak valamivel nagyobb szobából és általában éléskamrából álló lakásokat a

telek utcára merőleges oldalaira, rövidebb vagy hosszabb sorban építették. Közöttük keskenyebb vagy szélesebb kert vagy udvar helyezkedett el, ahol a közös vízcsap, a WC-k és a fából épült tüzelőtárolók helye is volt. Az utcai front lakása, vagy lakásai nagyobbak, rendszerint alapincézetek, gyakran komfortosak is voltak. Az udvari lakásokban többnyire munkások, az utcaiakban általában kispolgári családok laktak. Az ezekhez tartozó kert esetleg élősövényvel, vagy kerítéssel is el volt választva az udvar hátsó részétől. Gyakori volt az is, hogy az utcai lakás alatt, esetleg az erre merőlegesen épült sor valamekkora részében is az utcai lakás tulajdonosának műhelye volt, és a hátsó lakásokban laktak a munkások.”²⁴

4.1 Interjú a Nagymamával Arnóton

Az interjút Marika nénivel készítettem 2011.10.11-én. 1932.03.24-én született, Arnóton. Majd megkérdeztem, hogy hova járt iskolába, és akkor derült ki, hogy Egerben, ez az ő életében egy „nagy változás” volt. Elemi hat osztályt végzett, *óvodába nem járt. Menhelyi gyerek volt, nevelőszülőknél volt, nem mert ők sem tartották[a kapcsolatot] nem érdeklődtek, hogy hol vagyok, merre vagyok* hárman testvérek, három lány, mert elváltak a szülők, szétváltak akkor még törvényesen nem éltek együtt, vadházasságban éltek, és apám elhagyta anyámat három gyerekkel, velünk. Apám megnősült rendesen, megesküdött az újabb asszonnyal és annak az asszonynak kellett elhagynia a falut, a községet, aki törvénytelen volt. Na most ő nem tudott velünk hová menni, nem tudott hol tartani bennünket. Így kénytelen volt beadni minket a menhelybe, akkor ő ment az

²³Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987: i:n (i.m.116) 12.oldal.

²⁴Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 (95.oldal).

útjára, kereste a maga életét, hogy-hogy fogja tovább folytatni. Az egy nagy kérdés, hogy a szülőket miért nem érdekelte, hogy hol vannak a gyerekek?

A képen Arnót látható

Azt nem tudom, hogy akkor abban az időben milyenek voltak a házassági szokások, valószínű, hogy normaszegés történt. *Majd mikor már elértük a tizenhárom évet, akkor én meg a nővérem voltunk egy szülőnél.* Később a gyerekek megpróbálták megkeresni a szülőket. Híres

zenész család Illés Gyulának hívták hát akkor még abban az időben a reakciós világba is Olaszországban is járt, meg itt is itt volt Gróf Széchenyi Grófnak a kastélya Sajóvámoson. Egy héten egyszer ettek húst, a paraszt is hiába ő termelte ő nevelte a jószágot, az nagyon meg volt fontolva, hogy mit főz egész héten. A cigány mit főzött? Éhezni, azt főzte, mert nem volt mit enni. De mi azért jól jártunk, hogy oda kerültünk, mert mi nem tudtuk, hogy mi az éhség, még háború alatt sem. Templomba járó gyerek voltam, úgy hogy nagyon jó családban nőttünk fel az biztos. Három éves koromban ismertem meg a nevelő szülőket, a nővérem meg öt éves volt. Volt egy tanítónő nem bírta a cigányokat, volt még egy cigánygyerek fiúcska, mert nem sok cigány járt egész osztályban három cigány volt. Nagyon gyűlölte és úgy hívta a cigánygyereket cigány princ, ha nem tudott valamit a tantárgyból, akkor cigány princ volt. Én nagyon szépen tudtam rajzolni, mert nagyon pontosan, amit megmutatott a táblán lerajzolt a tanítónő azt én gyönyörűen le tudtam rajzolni, de volt egy volt egy BANK nem tudom kinek a lánya pénzügyőrnek a lánya Nörel Magdának hívták, és az ült mellettem Balogh légy már olyan szíves csináld meg nekem. Egerbe az uszodánál a fürdő hátánál Timár utca 1. szám alatt laktam. A szomszédok udvar beleik voltak, magán lakás, de három lakó is volt az udvarban. A lakás egy szoba, konyha volt. A lakás téglából épült, zsidó lakások voltak, ez nem zsidó lakás volt ez saját lakása volt. 1936 óta Egerben élt. A II. Világháborút is Egerben vészelte át. Mikor a nagymamát a háború eseményeiről kérdeztem ezt a kérdést nagyon szépen kikerülte. Ennek az az oka, hogy erről az időszakról nem akart beszélni. Azt nem tudom, hogy ebben az időben érte valami trauma? MMVÉSZ-be jártam, mert azért pártór valami tag voltam, mert azért akik tevékenykedtek akkor jártak dolgozni. Mondjuk ez volt egy munka, hogy volt egy füzet bele volt írva egy utcának a sorszámja és oda kellett mennem becsengetni a házakhoz, mert annak a neve, akinél becsengetem az be volt írva a füzetbe és pénzt adott így gyűjtöttem a pénzt és volt a városban egy iroda ahová le kellett számolni, le kellett adni tehát ezt a tevékenységet folytattam, csináltam, hogy munkába helyezzenek el ezért munkámért. Na de végül aztán én elmentem Bélapátfalvára, volt egy ilyen toborzás, hogy lehetett menni a cement gyárba, aztán én oda mentem, és ott dolgoztam majd Húsvétra hazajöttem itt is maradtam. Már tizennyolc éves lány voltam. Azt tudom nagyon jól, hogy a nevelő szüleim a krumpli a babot azt bevették egyébként minden télre bevették a főzni valót, hát persze a falusiak Egerbaktáról vagy Felnémetről jöttek befelé a parasztok, és ugye kínálták, hogy nem-e kell. Mint ahogy most is kiabálgatnak, hogy ez is eladó az is eladó. Akkor szekérrel jöttek, aztán nevelő anyám akkor vett, nevelő apám persze télre megvette, ha nem volt az, ami neki akkor megrendelte, és hozta a paraszt. Nevelő apám Rozsnyón született és Kassán laktak, és onnan jöttek menekültek ők 1914-es háború után jöttek át.

A Marika nénivel készített interjúból derült ki, hogy a „nevelőapám Rozsnyón született és Kassán laktak” és a háború idején menekültek Egerbe. Mindkét szülő Roma származású, az apa zenész. „Középosztálybeliek voltak”. Azt érdemes lenne megvizsgálni, hogy hány ilyen roma család volt még?

4.1.2 A Cigány sor és a Cs-lakások

„Hát a munkahelyen sokáig nem voltam, mert azért hogy aztán én haza kerültem, és utána összekerültem a férjemmel ő is félárva volt, én meg mondhatom egész árva mert senkim nem volt. A cigány telepen ismerték meg egymást Arnóton. A nevelő anyám az meghalt, mert beteges volt, egyébként is azért fogadtak el minket, hogy felnevel, és ha oda kerül a sor, hogy ő fog ránk szorulni hát ránk szorult. Mert én viseltem gondját, én fürdettem. Nevelő anyámat nem hagytam magára, hát nevelő apámat ott hagytam, mert akkor már a cementgyárban dolgoztam, nevelő anyám meghalt, addig ugye nem tudtam menni, beteg volt, élt, de mikor már őt eltemettük, akkor már én mentem, ha lehetett, mentem, kerestem munkát mondom, akkor csináltam jártam, elmentem én még a saradra is takarítani, vagy kétszer háromszor voltunk. Az udvar béli lánnyal. A cigánytelepen a temetőtől odébb Dankó Pista utca, vályogház volt mi vertük a válykot mi csináltuk hát mondjuk az uramnak az öccse csinálta a házat a falat ő húzta fel. A tetőt pedig az apám az édesapám tette fel. Az édesapám Felsőzsolcán lakott. Heten laktunk a lakásban. 1952-ben szültem az első gyereket. Mi volt az oka, hogy a cigány telepről elköltöztek? Azért jöttem ide lakni, mert én a cigánysoron nem nevelem fel az öt gyerekeket. OTP-én keresztül megvettem a portát, hát akkor még kétezer nyolcszáz forint az biztos, hogy pénz volt, a 60-as években.

„Kemény István 1971-ben megállapítja, hogy a cigány családok nagy többsége (72%) szegregáltan él: 42 százalékuk a település szélén, 2 százalék a településtől távol, 6 százalék elkülönített telepen, és 22 százalékuk a település belsejében ugyan, de kizárólag vagy túlnyomóan cigányok lakta környezetben. A hazai adminisztrációk cigány- politikáinak története a második Világháború utáni évtizedekben, de a rendszerváltás utáni 16 évben is alig áll másból, mint a cigányok lakhatási körülményeinek javítását célzó tervekből, intézkedésekből, cigánytelep-felszámolási programokból, az újabb idők szóhasználatában települési integrációs projektekből.²⁵ 60 év alatt jelentős állami pénzek felhasználásával, nagy apparátusok megmozgatásával annyit sikerült elérni, hogy a cigányság néhány fokkal jobb, lakáskörülmények között, de a többségi társadalom lakáskörülményeitől hasonló távolságra leszakadva, és nagyjából azonos elkülönültségi szinten él, mint annakidején.”²⁶

„A települési helyzet az élethelyzetnek persze csak az egyik, mindazonáltal talán a legfontosabb dimenziója, mivel adottságként határozza meg a többi érvényesülési (hozzáférési) lehetőségét is (iskola, munkahely, megélhetési lehetőségek, kapcsolatok, egészségügyi, jóléti ellátások), így a társadalmi egyenlőtlenségek látványos leképeződése

²⁵ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). A mai, korszerű tervek más-oktatási, foglalkoztatottsági- elemeket is tartalmaznak, de a fő hangsúly mégis a települési/lakhatási helyzeten marad.

²⁶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (1. oldal).

a külső szemlélő számára, a benne élőknek pedig a kirekesztettség, a másság, a társadalmilag elfogadottnak tekintett javakhoz való hozzájutás lehetetlenségének napi átélése.”²⁷

Szétszórtan, a magyar lakosság közé épüljenek a cigányházak, amennyiben lehetséges. Szinte szóról szóra ismétlődik a jozefiánus irányelv a párthatározati, majd projekt tematikai szövegekben. Az „amennyiben lehetséges” megengedés kaput tár az elkülönültség fenntartása számára. A 18. században is egységes területeket jelöltek ki a „neohungaricusok” számára, kivéve, amikor elhagyott jobbágyportára költöztettek egy-egy családot, a 20. században is egy bokorban jelölik/osztják ki az újépítésű cigányházak helyét.²⁸

„Berey Katalin kutatásából ismerjük ennek a két évtizedes folyamatnak politikai hátterét és technikai részleteit: a ’80-as évek közepére 10-11 ezer CS-ház épült, és kb. ugyanennyi használt házat vásároltak meg a telepfelszámolás keretében. Tudjuk, hogy megszűntek telepi lakások hatósági átköltöztetésekkel, árvizes, belvizes kölcsönökkel, vállalati támogatásokkal is, az arányok azonban nem tisztáztak. A hazai cigányság egyharmadának-felének az életében változást hozott az 1965 és közötti akció sorozat: lakáskörülményeik javultak, de elmaradásuk a többségi társadalom viszonyaitól továbbra is megmaradt, mivel az egész magyar társadalomban javultak a korszakban a lakásviszonyok, területi elkülönülésük – változó formában, de továbbra is fennmaradt.”²⁹

„A 80-as évek második felében elkezdődött nagy gazdasági, majd társadalmi átalakulás fölerősítette a társadalmi különbségeket, és felgyorsította az erőteljes területi szegregálódás irányában ható folyamatokat.”³⁰

„A párthatározat kibocsátása után három évvel jelent meg az első, hozzá kapcsolható jogszabály.³¹ A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 2014/1964 (V.4.) számú határozata „a szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról” megjelölést viseli. Megszületett hát a cigánytelepek eufemisztikus elnevezése.³² Csak feltételezések lehetnek arról, hogy miért volt erre az átköltésre szükség. Elképzelhető, hogy az érintettek érzékenységét nem akarták sérteni, vagy inkább a többségi társadalom kedélyét nem akarták a cigányok támogatásával borzolni a belpolitikai konszolidálódás idején, de még az is lehet, hogy a nyitás éveiben nem akarták a Nyugat figyelmét a „cigánykérdésre” felhívni. A szövegben egy helyen, az első mondatban, zárójelben van utalás a ténylegesen megcélzott körre: „A szociális követelményeknek meg nem felelő (cigány-, barlang- és más hasonló lakásokból álló) telepek (a továbbiakban: telepek) felszámolása és az ott élő lakosok megfelelő elhelyezése céljából a Kormány a következő határozatot hozta:...” Ismét itt van egy magyarázat nélküli fogalom: a cigánylakás. A kormányhatározat szerint a telepeket a 15

²⁷ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (1. oldal).

²⁸ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (2. oldal).

²⁹ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (14. oldal).

³⁰ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (15. oldal).

³¹ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat) In: Ez sem került nyilvánosságra, 2000-es minősítésű, enyhén titkos dokumentum, amely a „Kizárólag hivatali használatra” feliratú Határozatok Tárában volt olvasható.

³² A jelző szép karriert futott be. Még ma is fel-fel bukkan hivatalos szövegekben, annak ellenére, hogy senki nem tudja, hogy mit is jelent. Ilyen értelemben méltó előfutára a más viszonylatban, de hasonló lelkülettel alkalmazott, „halmozottan hátrányos helyzetű” későbbi leleménynek. A „szociális” szót a korszak jellemzője olykor elütötte a gépiró, és a „szocialista követelmények meg nem felelő” telepekről lett szó. Így járt pl. Zagyva Imre cikke az államigazgatási tájékoztatóban 1970-ben

éves lakásfejlesztési terv keretében fel kell számolni. Ezt a tervet 1960-ban indították, tehát úgy gondolták, 10 év alatt a telepeket meg fogják szüntetni.”³³

„De akkor megint, hogy a Kisipari Termelőszövetkezet hozzáfogjon ehhez az építéshez, mert itt csak egy szoba konyha, egy spájz ez volt meg egy kis előszoba azért 1m*1m-re es csak azért, hogy minden külön bejáratú legyen. Na most a mink aláírtunk a kölcsön alá ők felvették ők rendelkeztek vele, de itt egy cserép nem maradhatott se egy téglapád szétdobálta a nagy gazda kertbe a téglát, ő, hogy majd vékét fog csinálni erre fel összeszedte izé a Ferezdi kőműves, és arra is össze kellett rakni 6500 ft milyen pénz volt ez akkor abban az időben a családi pótlékot raktam össze megvettünk fel kölcsönt 2000ft adtak akkor személyi kölcsönt úgy tettem a postára úgy raktam hozzá a mondom, hogy mindent nekem köszönhetnek. De akkor mennyi jártam szedegetni kalászt, hogy minden napra az egy kiló kenyér vagy a két kilós kenyér egy kg liszt 10dk zsír meglegyen, így végig a mind idáig érő tarló mind kikezdte a lábam meg a karomat. Kivertem azt úgy kiteleltem vittem a faluba eladni megmosakodtam, más ruhát vettem, menjél a faluba eladni. Parasztnak hiába volt, megvette azt is, amit te adtál el. Sokat küszködtem én édes gyerekek. Ez a lakás OTP-én keresztül van építve 64000 Ft kaptunk kölcsönbe, abba az időben, kétkezes kellett hozzá, de hogy mondjam csak 64000 Ft adtak akkoriban, mert nem adtak többet másoknak se nem csak nekünk, mint cigányoknak az volt az építési kölcsön összege és ennyi. Havonta a törlesztő részlet? Amennyit ajánlottam, mert KTSZ-szel csináltattam a házat, hát az annyi volt 250 Ft fizettem havonta, de az is pénz volt abba az időben. Az építkezésbe kik segítettek? Senkit nem tudtam mert ő a KTSZ nem tudott adni munkást ha nem nekem kellett hogy jöjjön valaki akik csináljon segítsen valami, ezért pénzült fizettem. Hát ami volt a cigánytelepen lakásunk azt eladtuk, és akkor abból 300ft-ért. A férjem dolgozott ő bányában, dolgozott ő fűtő volt itt oviknál TÉESZ-ben dolgozott. 55 éves koromban mentem nyugdíjba, fonodában dolgoztam, tízen két évet, a férjem is ott dolgozott ő udvari munkás volt kertész volt, négy osztálya volt. Bányász volt, a Lyukó bányában dolgozott Miskolcon. A fonodában akkor 6000 ft/hó 1980-as években. A nevelő szülők mivel foglalkoztak? A nevelőszülőm zenész volt, a felesége házvezető nő volt. A Koronában zenélt, vendéglőben, fia kaszinóba, ő a Koronába, oda csak az urak járhattak. Mert akkor holmi csőcselék nem járhatott be. Karmester is volt zenész is komponált, meg matinét is tartott a színházban, minden vasárnap délelőtt 11/h-kor mindig fent voltam a karzaton. Hát azért volt mit enni hála Istennek, disznót neveltünk tyúkokat tartottam libát kacsá gyönytyúkokat. **Köszönöm az interjút.**

4.1.3 Marika nénivel készített interjú elemzése

Marika néni Arnóton született, most 79 éves. Körülbelül három éves volt, mikor az édesapja elhagyta őket, ugyanis van rajta kívül még három lánytestvére. Az ok az volt, hogy az apa talált magának egy másik nőt, akit elvett feleségül, így az akkori szokásoknak megfelelően a „törvénytelen” élettársnak el kellett hagynia a falut. Így a gyereket nem vállalta, inkább menhelybe adta őket, onnan elkerültek nevelőszülőkhöz Egerbe. Azt nem tudom, hogy abban az időben, hogyan lehetett gyereket kivenni a menhelyből? A nevelőszülők az első világháború idején költöztek Egerbe, ők roma származásúak voltak. Az 1920-as népszámlálási adatok szerint Eger lakossága 28.753³⁴ volt, azt nem tudni pontosan, hogy ebből mennyi volt a roma származású. A '20-as

³³ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (11.oldal).

³⁴ Forrás In: KSH népszámlálás

népszámlálás amúgy is kétséges. Majd ez 1930-ra 30.424³⁵ növekszik. Zenész családhoz kerültek, a nevelő apának ez volt a megélhetése, az anya háztartásbeli volt. Marika néni azt mondta, hogy azért vették ki őket, mert a nevelőanyja már akkor is beteges volt, és abban reménykedett, hogy ha pl. ő már nem tud dolgozni, akkor majd a nevelt gyerekekre számíthat. Ez így is történt, mire húszévesek lettek körülbelül, a nevelőanya beteg lett, és otthon segíteni kellett. Majd később a nevelőanya elhunyt, miközben az interjút készítettem, interjúalanyom végig a könnyeivel küszködött. Azt lehet mondani, hogy a szülők „mindent” megadtak a gyerekeknek, amit csak tudtak. A Sarad környékén laktak, a környéken több zsidó család is lakott. A ház szerkezete téglából volt, egy szoba, konyha volt, és hatan laktak összesen - ez a kornak megfelelő volt. Az számomra hihetetlen volt, hogy egyszer sem éheztek, pedig akkor nagyon nagy volt a szegénység, még húsról is jutott. Az iskola az zökkenőmentes volt, rajzolni nagyon szépen tudott, és szeretett is, az osztályban mindössze hárman voltak roma származásúak. Sajnos itt már találkozok az előítélettel, mikor tanára egyik diákját megalázta: „Nagyon gyűlölte és úgy hívta a cigány gyereket cigány princ, ha nem tudott valamit a tantárgyból, akkor cigány princ volt.”

A második világháborúról semmi emlékképe nincs, ekkor már tizenegy éves volt. Ilyenkor már vannak emlékképek, de úgy döntöttem ezzel nem próbálkozom inkább. Az első munkahelye a cementgyár volt, ahol nehéz fizikai munkát végzett. Majd visszamegy Arnóra, ott megismerkedik a férjével, és közösen építenek egy vályogházat, később 1952-ben megszületik az első gyereke, ez az ő életében is jelentős változást hozott. Hiszen ekkor dönti el, hogy ő nem fogja felnevelni a gyerekeket a cigánysoron, mert az ő gyerekei ne lássanak rossz mintát, ez később az ő gyerekeire is hatással lesz. „Mi cigányok vagyunk, de nem olyanok mint ők”. Ezt szerintem már gyerekkorában megtanulta. A hetvenes években beköltözik a faluba, és ott házat épít OTP hitelből, ez az akkori CS-lakás volt, majd később bővítik.

5.1 Az interjút készítem a szülőkkel

Elemérrel és Mancival, az időpont : 2009.09.18. M: „Miskolc mellett laktunk egy kis faluban Arnóton, kis település nem tudom, hogy hány lakosa volt, de úgy lassan, lassan most úgy beépült, már azóta, úgy nem tudom már olyan nagyon kevés. Harminc éves volt az édesanyám, az édesapám volt harminc alatt huszonkilenc körül, én akkor voltam tizennégy, 1952-ben születtem. Cigánysoron laktunk, cigánysoron éltünk, csak cigányházak, ami azt jelenti, hogy az volt a Dankó Pista utca ami csak cigányokból áll. A ház szerkezete miből volt? Vályog, nem „Önkormányzati volt”. Az édesanyám az háztartásbeli volt meg még kisebb testvéreim is voltak, és nevelte őket, az apám meg a bányában dolgozott, szénbányában Percesen akkor jól keresett akkor 4000-5000 Ft volt a keresete apunak. Arra figyelt, ha jó tanulók vagyunk, akkor mehetünk középiskolába illetve felső iskolába mert akkor még csak felső iskola volt, ha nem végezzük el akkor így jártunk.” Itt most megkérdezem, hogy milyen tantárgyakat szeretett? „Hármas eredményem volt, tetszett a magyar, történelem, magyar irodalom, magyar nyelv, ezek tetszettek nekem, meg a történelem, meg a rajz tetszett.” Most a munka világáról kérdezem? „Hát én már csak akkor dolgoztam, amikor három gyerekem volt, igen a harmadik gyerek hogy ne a negyedik gyerek született nekem, és akkor kezdtem el dolgozni. A gyerek volt nyolchónapos te voltál akkor másfél éves, tizenhatéves voltam mikor az első gyerek megszületett, huszonhárom éves voltam mikor elkezdtem dolgozni, amikor már négy gyerekem született akkor kezdtem el dolgozni. Első munkahely takarítottam a takarítás volt az étteremben. Nagyon jó kapcsolatomban volt és kaptam fizetést 1600-1000 körül volt a fizetés de jutalmakat is kaptunk, minden hónapban, de érdekes volt mindig szóltak nekem, mindig a pénztáros a Mónika néni szólt Jöjjen

³⁵ Forrás In: KSH népszámlálás

fel Manciné, mert kapott pénzt, csak néztem miért kapok én pénzt, hát magának ez jár, jutalom. A Fonodában dolgoztam még. Utána elköltöztünk kaptunk lakást a gyerekekkel ilyen szociális úton, kaptunk bérházat Miskolcon akkor épült az Avasdéli épültek a lakások, és úgy-e mi a nagy családot mindig előnybe részesítették manapság már nem, de akkor még az volt a Kádár a idejében, hogy a nagy családokat előnybe részesítették, és mi kaptunk 1+2 fél szobás lakást mert miénk úgy-e már nem volt jó, nem felelt meg, meg le is bontották úgy-e, és úgy kaptunk egy másikat. Ez 1980-ban volt. 54m² -es volt a lakás.” Az iskoláról kérdezem, hogy a gyerekek, hogy illeszkedtek be? „Most tulajdonképpen az úgy történt, hogy rossz útra tértek a gyerekek. Elemér is rossz útra tért, mert én dolgoztam, meg a férjem is, és nem volt idő a gyerekekre és ők elcsavarogtak, és elkezdtek szipózni ez volt a legnagyobb baj, mind a kettő olyan bandába keveredett, hogy tizenhárom évesen elkezdtek szipuzni, na a férjem azt mondta, hogy ez így nem mehet tovább, akkor intézetbe, ha nem javultok akkor mentek az intézetbe. Hát nem is javultak, elmentünk a Gyámügyre, beadta őket az intézetbe, mert az iskolában is keresték őket mindig. Azért is adtuk őket az intézetbe, hogy ne legyen belőlük csavargó, meg egy senki gyerek, ha nem járják ott a nyolc osztályt és akkor szakmát is tanulhatnak. Hát ez nem így sikerült Attila is megszökött az Elemért azt kivettük, Attila megszökött végül kivettük. Ez Tornanádaskán (ez a település ahol az intézet volt) ez 1988 körül volt. Az igazgató megverte korbáccsal a gyereket, én pedig írtam neki olyan levelet, hogy merészelte a gyereket megverni a szökés miatt, nem a szökés miatt kell egy gyereket bántani, hanem azért, mikor rosszat csinál, de akkor sem korbáccsal, mert nem úgy írtam neki, hogy nem vagyunk rabszolgák, és a gyerekek sem rabszolgák attól függetlenül, hogy ők bent vannak az intézetben, az nem jelenti azt, hogy rabszolgák a gyerekek. Ha nem nevelni kell őket, és nem korbáccsal, ha nem szeretettel. Na jó ezt a szeretetet ezt ők nem kapták meg az intézetben, mert túl sok gyerek volt, meg nem az övék, nem a saját gyerekük, hát ezt nem tudták gyakorolni.”

Mikor te megszületted akkor milyen lakásban laktatok? E: „Hát én Szendrőben születtem, csak ahogy a fater oda nősült Arnóra, és ott csináltunk egy kis házat vályogból volt az is, hát ott éltünk sokáig akkor ismerkedtünk meg a feleségemmel. Hát én húsz éves voltam mikor őt elvettem én idősebb vagyok őtőle, négy évvel vagy öt évvel, és akkor ugye mink azotától együtt vagyunk még nem voltunk külön sem, ugye nyolc gyermekünk van. Hát mi dolgoztunk együtt ő is dolgozott én is, meg én zenéltem is ugye helyettesítettem is Miskolcon étteremben muzsikáltam ott is ugye sok helyütt muzsikáltam és mellé még dolgoztam is úgy hogy nálunk nem volt semmi konfliktus abba mert mi eltartottuk.

Itt az interjú gépelését abbahagytam, mert a további tartalma nem tartozik a dolgozatomhoz.

6.1 Interjú a Keleti Pályaudvarnál: a kezdete

A Keleti pályaudvarnál találkoztam Attilával. Majd elmentük oda, ahol most albérletben laknak. A jelenlegi lakásuk most sokkal jobb mit, amiben voltak, ez húsz négyzetméteres. Attila egy kék farmernadrágban és egy szürke pulóverben volt. Piroska melegítő nadrágban volt, meg valamilyen pulóverben. Mielőtt az interjút elkezdtük, tisztáztuk,

hogy a médiában nem fog megjelenni. Ugyanis miközben mentünk az albérletbe, akkor Attila rákérdezett, hogy a médiában fog-e megjelenni az interjú. Én persze próbáltam megnyugtatni, hogy nem. Az az érdekes a dologban, hogy ő meg azt szerette volna, hogy a médiában megjelenjen az interjú. Azt katasztrófának tartom, hogy nem sikerült megértetnem velük, hogy nekem ez az interjú azért kell, hogy ebből tanuljak és, hogy megértsen, hogyan működik a társadalom. Azt persze felajánlottam nekik, hogy utánajárok,

hogy miért nem kaptak lakást, és valóban úgy néz ki a dolog, ha nem is ígérem meg, akkor is végig kell járnom azt utat, hogy vajon miért van az, hogy négy gyerekkel nem kaptak lakást. A tervem az, hogy az ő szüleivel is készíték interjút, így talán többet tudok arról, hogy amire tizennégy-tizenöt, évesek lettek, mi is történt velük. Pl. hogyan nevelték őket, az ő szüleiknek milyen volt a hálózati kapcsolata.

Na most térjük vissza az interjúhoz. Attila az interjú alatt végig az öngyújtójával „játszott”. Szerintem amennyire lehetett, őszinték voltak.

Lenhossék utca [már bontás alatt]

Közben megkínáltak üdítővel is. Az interjú közben megérkezett a család többi tagjai is. Azt gondoltam, hogy legalább tudok velük beszélni egy másfél órát, de ők nekem csak egy órát adtak. Ami még nagy nehézség volt az az, hogy még úgy nem csináltam interjút, hogy egy házaspárral együtt. Az interjú után persze elkérték tőlem az ötezer forintot. Attila lekísért, és még azt is mondta, hogy ez egy baráti ár volt. Majd elköszöntünk egymástól, és abban maradtunk, hogy ha kérdésem lesz, akkor felhívom őket.

Az interjút Piroskával és Attilával csináltam, 2008. október 26-án, egy vasárnap délután. Piroska jelenleg harminchat éves. Gyerekkora nagy részét Miskolcon töltötte. Mikor megkérdeztem Piroskát, hogy milyen házban laktak, akkor azt válaszolta nekem, hogy körfolyosós udvarban. Akkor nem is értettem, hogy mit jelent nála az, hogy körfolyosós udvarban, hiszen én még olyat nem láttam, és akkor rá kellett kérdezniem arra, hogy ez milyen lakás volt, mi volt a ház szerkezete. Ez már más interjúknál is bejött, és így tisztázni tudtam a dolgot, itt is ez történt. Így derült ki az, hogy tulajdonképpen, amiben laktak, az egy másfél szobás lakás volt. Amiben volt fürdőszoba, konyha és WC is. Azt nem sikerült megtudnom, hogy hány négyzetméter is volt az a lakás, és akkor ebben a lakásban hányan laktak. Arra azért érdemes lett volna rákérdezni, hogy vajon milyen bútorok voltak a lakásban, pl. volt-e a lakásban gáztűzhely, mosógép. Abban az időben, egy szobában hányan aludtak. Ez a lakás tanácsi lakás volt, azt persze nem tudom, hogy abban az időben, hogyan lehetett tanácsi lakáshoz jutni. (Ennek érdemes lenne utána nézni, hogy akkor milyen törvények voltak erre. Milyen feltételekkel lehetett lakáshoz jutni, de erről a szülők, többet tudnak nekem mondani). Majd az kiderült, hogy....

„E: Igen, igen szükséglakás volt és utána kaptak édesanyámék egy panellakást. Mivel kicsik voltunk, elcserélték másra.”

Ebből az is kiderül, hogy már akkor is sokan voltak egy kis lakásban. Mikor a lakáscsere volt, akkor ő ötéves volt. Ebben az időben az édesanyjának volt munkahelye, egy mezőgazdasági szakközépiskolában takarított, majd később a vasútnál volt állása, és még más helyen is, amit nem tudott felsorolni. Ami meglepő volt számomra az, hogy az édesanyja szakközépiskolában volt takarítónő. Én mindjárt arra gondoltam, hogy akkor majd az ő gyerekeit is arra neveli majd, hogy iskolába járjanak, hiszen ő egy iskolában dolgozik, és talán sikerül olyan hálózati kapcsolatot kiépítenie, hogy én megmutatom, hogy az én gyerekem tanulni fog, de ez nem így történt. De vajon a szülők milyen sorsot szántak a gyereküknek? Édesanyjának a legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános volt. Akkor már nem tudtam megállni, hogy meg ne kérdezzem az édesapát: ő neki is nyolc általános iskolai végzettsége van. Munkahelye neki is volt, először a Diósgyőri kohászatban dolgozott, utána egy kertészeti vállalatnál. Ekkor 1984-1985 öt írunk, körülbelüli dátumot tudott csak mondani. A szülők most...

- „hát talán apu hatvankettő, anyu meg ötvenkilenc, mert két évvel idősebb apu valahogy így. Ezek után arra voltam kíváncsi, hogy járt-e óvodába. Igen járt, méghozzá Miskolcra, én itt azt gondoltam, hogy azt fogja mondani, hogy nem. A kérdés az, hogy ebben az időben kötelező volt-e az óvoda? Aztán megkérdeztem,

hogy emlékszik-e az óvodák nevére. Arra már nem emlékezett. Majd azt próbáltam megtudni, hogy milyen volt a viszony az óvónőkkel...

- „Persze hát az óvónők is jók voltak, meg hát ahogy visszaemlékszek, persze beilleszkedtem a csoportba. Hát mindegy, egy kis óvódás azt csinálja, amit az óvónő mond.”

Ő maga megfogalmazza azt, hogy abba csoportba, amibe került be tudott illeszkedni, és az óvónők is elfogadták. Azt is próbáltam megtudni, hogy mivel szokott játszani vagy kikkel. Rajzolni szeretett...

- „hát akkoriban házat, babát állatokat ilyeneket.” Majd megkérdeztem tőle, hogy mi volt a jele az odvában azt mondta, hogy fésű....
- Szerintem azért, mert lehet, hogy hosszú volt a hajam. (itt mosolyog rajta). Meglehet, hogy már csak azok a jelek voltak. Nekem az már jobban tetszett. Mert lehet választani, hogy melyik jelet szeretné. Az óvódás éveire pozitívan emlékszik vissza, az kár, hogy nem kérdeztem meg tőle, hogy milyen státuszúak voltak az óvódás társai.

Most egy új fejezet kezdődik az életében: az általános iskola. Az iskolaindulásból már mindjárt az elején kiderül, hogy évvesztes, és ezért egy évvel később kezdi meg az általános iskolai tanulmányait. A kedvenc tantárgyai között említi meg, hogy szereti a magyart, ének-zenét, rajzolni szeret, és ami nagyon érdekes, hogy az orosz nyelvet is szereti. Az iskolai konfliktusokra így emlékszik vissza:

- „ Hát voltak verekedések, de melyik iskolában nincsenek. Úgy a tanárok nem voltak rosszak.”

Miután bejezte a nyolc általános iskolát, nem ment mindjárt dolgozni, mert akkor született a nagyobbik lánya. De hát korán kezdte a felnőtt életet. Itt mindjárt meg is kérdezem, hogy a nagyobbik lánya most hány éves, ő most huszonegy éves. Most azt próbálom megtudni, hogy hogyan éltek.

- „Tehát volt egy másik lakás abban az udvarban, ami üres volt. Beleköltöztünk az anyáékkal szembeni házba, ott voltunk, amíg lehetett, és a rokonnak a lakásában. Az is rokon volt, és így szemben laktunk egymással. Kimentél a lépcsőn, és már ott voltál az udvaron bent.
- az is szoba, konyha olyan fél szuterinnek mondják. Szoba, konyha volt, és WC volt benne, egy kis fürdő. Hát annyi, hogy egy kis lépcsőn kellett felmenni.

Közben Attila is beleszól az interjúba. Az mindjárt kiderül, hogy kaptak egy viszonylag jó lakást. Mondjuk összkomfortos, azt nem említik meg, hogy volt benne mondjuk fürdőszoba, de feltételezzük, hogy volt benne. Az azért kiderül, hogy tankolósként kezdte pályafutását Attila. Ebben az időben szerintem nem lehetett egy olyan rossz állás, hiszen ebben az időben alig volt személygépkocsi az országban, legalábbis nem mindenki engedhette meg magának. Ő is nyolc általános iskolát végzett. Itt most megpróbálok visszatérni a gyerekkorára, hogy vajon mire is emlékezhet vissza, és megkérdeztem, hogy járt-e óvodába. Sajnos arra már nem emlékszik vissza, de hát feltételezzük, hogy nincs semmilyen emlékképe. Most egyet tovább lépek és mindjárt azt kérdeztem meg tőle, hogy milyen tanuló volt, és ő azt mondja, hogy közepes. Majd megkérdezem tőle, hogy szeretett-e tanulni.

- „hát most mit mondjak, szerettem tanulni, hát csak utána már, szóval megnősültem. Abba közben már jártam az iskolát. De már összekerültem vele.”

Én nem azt éreztem, hogy ő szeretett tanulni, de ő még is ezt válaszolta, hogy miért, azt nem tudom. Ha valaki szeret tanulni, akkor talán végiggondolja azt, hogy nem kezdek tizenötévesen felnőtt életet. De most nem szeretném ezt a kultúrára fogni, mert lehet, hogy az derülne ki belőle, hogy nincs összefüggés a kettő között. Most megkérdeztem, hogy mi volt a szülők foglalkozása.

- „az anyám házfelügyelő volt Miskolcon ő is, bérházban, kész, ennyi. Apám fűnyírós volt a kertészet vállalatnál, ő is, mint az ő apja. Ismerik egymást, na.
- Hát olyan körül, hatvan valamennyi körülbelül. Anyám is van ötven valahány éves.”

Úgy emlékszik vissza, hogy a rokonokkal nagyon jó volt a kapcsolat. Idézem:

- „Tudtak segíteni abban a régi időben, a régi időben, szóval nagyon tudtak segíteni a régi időben. A lakás szempontjából is: itt van nektek, ezt odaadom. Én most emitt vagyok a rokonnál, vagy az anyámnál, és abban a házban nyugodtan lakhattok. Ameddig tudtok birtok, birtok. Kész ennyi, csak fizessétek, amit kell. Abba is a rezsibe, gondolom én a villanyt.”

Azt megemlíti az interjúban, hogy nem volt olyan sok a rezszi, mint most. Széntüzeléses kályhával tüzeltek. Abban az időben, ez mondjuk a rendszerváltozás előtt volt, akkor jól éltek.

- „Mostan ebben az időben már nem szegénység van már most abban az időben nem volt olyan szegénység, nem volt olyan drágaság, úgy, hogy abban az időben tudtak segíteni, amit kellett abban biztos, hogy segítettek. „

Most jön az a rész, mikor Budapestre költöznek, állítólag lakást cseréltek, de miért is érte meg nekik Budapestre költözni? Ők azt mondták nekem, hogy azért, mert akkor már látszott, nincs munkahely. Nehezebb lett a megélhetés? De vajon miből jöttek erre rá? Valóban ez volt az igazi ok? Vagy valami más? Erre a kérdésre szerintem majd csak a szülőktől kapok választ. Persze nem egyszerre költöztek Miskolcra fel Budapestre, az interjúban azt is elmondják, hogy a két gyerek azért költözött fel a szülőkkel mert nem akarták, hogy a gyerekek egyedül maradjanak. Attila mikor felkerült Budapestre, akkor mindjárt is talált magának munkát. Ha jól értem, akkor hajléktalan szállón lakott, és itt dolgozott. A lakás elemzésre egy későbbi fejezetben visszatérek.

- „hát mondjuk segédmunkás, ugye a végzettségem csak nyolc általános. Lapátolás, kubik munka ilyesmi abban az időben. Na most már más munka is van, amire nem mondják azt, hogy segéd munkás.
- hát takarítok.
- hát nem egy helyen, hát dolgoztam kórházban.
- hát már elég régen, dolgoztam a vasútnál is. Most pedig a IX.-kerület-i csarnokban.”

Az mondja Erzsi, hogy a szülőkkel a kapcsolat normál volt. Ez, hogy ő számára mit jelent, hogy normál azt nem tudom, de jobbnak láttam a témát nem feszegetni.

Szülői támogatást már nem kapnak, mert a szülőknek is vannak még kiskorú gyerekei. Attilának nyolc testvére van és különböző korúak.

- „Mind abból a szempontból, hát annyi, hogy találkozgatunk minden nap. Én sem érek rá, ők is dolgoznak. A kisebbekkel jó, azokkal se szoktam nagyon találkozgatni, csak hétvégén. Mert ugye én is dolgozom és az asszony is, és nem nagyon érünk rá ide-oda menni.”

A testvérekről nem igazán sikerült megtudnom semmit, pl. hogy hol dolgoznak, őneki mennyi gyerekük született, és valamiért nem is akart róla beszélni. Erzsi azt mondja, hogy amíg az anyósáéknál volt, addig nagyon jó volt a kapcsolat, de miután szétköltöztek, ez a helyzet megváltozott. Ez mondjuk, teljesen természetesnek tűnik, hiszen a szülők, lehet, hogy pont erre vártak, hogy legyen egy kis magánéletük. (Mióta az interjút megcsináltam, többször beszéltem velük, és kérdeztem őket a szülőkről, és azt mondták nekem, hogy nem nagyon találkoznak a szülőkkel, és ez lehet, hogy Attiláékat arra készíti, hogy valamit átértékeljenek.)

- „Na szóval a családcentrikusság az megvan. Mióta elköltöztünk egymástól, hát nem tudunk menni egymáshoz, mert, hogy menjünk, mikor ő dolgozik én dolgozok, ő délelőttös, két-három órára itt vannak. Én meg este hét óra fele itt vagyok vagy nyolc óra fele. Ő megy a gyerekekért az iskolába, és utána már este hova menjek. A rokonságra menjek látogatni, csak hétvégeken, de hétvégeken lehet, hogy csak egy napot tudunk menni kéthetente. Mert azért pihenni is kell itthon. Van, amikor szombaton is és tegnapról van vasárnap. Azért nem mindegy, most ide menni, oda menni, annál lenni, azért megszorongatni, azért nem mindegy.”

Ha valamelyik rokona megkeresi, hogy valamiben segíteni kellene, akkor természetesen segítenek egymáson.

A Piroskákék heten vannak testvérek. A kérdezés során az életkor meghatározásával bajban volt, nem tudta megmondani, hogy milyen korúak a testvérei. Az egyik bátyjáról kiderül, hogy zenész. Lehet az is, hogy Piroska rokonai között többen vannak olyanok, aki ezzel keresik a kenyerüket. Piroska szülei már nyugdíjasok, az édesanya rokkant, az édesapa rendes nyugdíjat kap.

A kisebbik gyerekük a Fehér Holló óvodába jár. A szülők azt mondták, hogy nagyon jól be tudott illeszkedni az óvodába, és szeret is odajárni. Mikor megkérdeztem, hogy milyen státuszú gyerekek járnak abba az óvodába, úgy nyilatkoztak a szülők nekem, hogy vegyes státuszú. Legalábbis ők ezt látták. Van egy tizennyolc éves fiuk, aki, mint mondták, nem tud megmaradni náluk, mert úgy érzi, hogy nem az övék a lakás. Szerintem az történt, hogy az a baj, hogy lehet, hogy traumaként érte az, hogy a IX. kerületet ott kellett hagynia, hiszen ott nőtt fel. Mert a rokonoknál érzi jól magát. A másik lehetőség az, hogy a szülőkkel nem jön ki. Igen és pincér szeretne lenni, és szakmunkás képzőbe jár. A lányuk, aki most huszonegy éves, ő ott a szakközépiskolába járt, de otthagya. Most férjnél van, és jelenleg Miskolcon laknak. Ő róla se tudtam meg sok mindent. Pl. hogy van-e már gyereke.

Most megkérdeztem tőlük, hogy az ő szüleik hogyan bántak velük, arra voltam kíváncsi, hogy tettek-e valami különbséget a testvérek között, de nem nagyon derült ki az, hogy lette volna különbségtevés a gyerekek között. Attila nem is értette, hogy miért kérdezem meg tőle, majd eszébe jutott, hogy miért is, akkor már mos olyogott a kérdésem.

- „nem lehet különbséget tenni. Mert ha veszünk, na jó, nem mondjuk, mert akik velünk vannak, többet kapnak, mint aki nincs velünk. Mert ugye a nagyobbik nem velünk van, hogy ha megyünk le Miskolcra, ugyanúgy veszünk neki is”.

A kisebbik lányuk a Lenhossék utcai általános iskolába jár, és jelenleg tizenkét éves. Az apa úgy nyilatkozik róla, hogy ő is normál gyerek, mint a többi. Az azért feltűnt az interjú során, hogy a normál szót többször használták, és ráadásul akkor, amikor az iskola szóba került. Én most itt nem írom le a véleményemet, de a későbbiekben gondolkodom, hogy vajon miért is használták ezt a szót, hogy normál. A szó jelentésével mindenki tisztában van. Piroska azt mondja, hogy az iskolában szeretik a lányát a tanárok. Azt is megemlíti,

hogyan az osztályban szokott lenni verekedés, és sajnos van olyan, mikor őt verik meg. Én többször jártam az elmúlt néhány hétben a Lenhossék utcában, és pont az iskola mellett mentem le, és azt láttam, hogy abba az iskolába vegyes státuszú gyerekek járnak. Ez csak külső megfigyelés volt.

- „a lányomat tényleg.... a lányom segítőkész. Az iskolában még le is szokott menni a konyhára segíteni a konyhás néninek, le szokott menni, segíteni, mosogatni, pakolgatni. Szóval annyira szeretik.”
- A lakásproblémájuk 2008 nyarán kezdődött, amikor úgy döntött a IX. kerület, hogy lebontja az épületet. Sajnos az történt, hogy Attila és a felesége is biztosak voltak abban, hogy ha ezt az épületet lebontják, akkor kapnak egy másikat. Itt jön az a kérdés, hogy kell-e másokra hallgatni.....
- „ugye biztosak voltunk abba, hogy mivel fogják bontani, akkor száz százalékig kell kapnunk lakást, mert sokan is mondták, rengetegen, hogy nekem kell kapni egy lakást, és ezt nem bonyolítottuk. Nem mentünk az önkormányzatba, nem mentünk a polgármesterhez, nem zaklattuk, így is csak egyszer zaklattuk. Mikor már kiadta mindenkinek a címet, mikor már lehet költözni. Mi meg voltunk, és azt mondta, hogy esetleg majd jövőre. Mondta, jövőre körülbelül. Hát akkor körülbelül. Hát akkor voltunk ott egyszer a nyáron. Először nyolc éve”.

Igen sok emberrel beszéltek biztos, csak azt elfelejtették neki megmondani, hogy érdemes lett volna a helyi lakásrendeletet megnézni. Az igazsághoz tartozik az is, hogy ez segítség nélkül nem megy, kellett volna időben segítséget kérniük megfelelő szakembertől, és nem arra várni, hogy ha lebontják ezt a lakást, akkor majd én kapok lakást. Talán azt is végig kellett volna gondolniuk, hogy rajtuk kívül mennyien várnak még lakásra. Hiszen mint az interjúból kiderült, hogy azt a lakást nem ők kapták annak idején, hanem a szülők, ők voltak jogosultak új lakásra. Nem a szülőkkel laktak végig, volt amikor a rokonokkal vagy ismerősöknél húzták meg magukat, vagy albérletben, ha megtehették. De hát az látszik, hogy nem mindig érezték magukat jól a szülőknél. De volt olyan, amikor arra „kényszerültek”, hogy vissza kellett költözniük hozzájuk. De vajon mikor visszaköltöztek, akkor ezt miért tették, ez is egy újabb kérdés, hiszen tudták, hogy egy lakásban többen laktak majd, és ez konfliktussal fog járni. Sajnos lakás probléma kihat a gyerekek életére is, mert nem tudnak megfelelően tanulni. A szülők úgy nyilatkoztak, hogy ők minden segítséget megadnak a gyerekeknek, hogy tudjanak tanulni, és ebben segítenek nekik. A másik nagy probléma az volt, hogy nem két család lakott abban a házban, hanem három. A későbbiekben majd kitérek a lakás paramétereire.

- „akkor leköltöztünk a másik testvéremhez az udvarba, egy hónapig, másfél hónapig. Hol fél hónapot említ, hol fél hónapot amott, utána vissza megint. Úgy a körzetben tudod, a kilenc kerületben. Azért hogy ne legyünk egybe meg azért a gyerekeknek se mindegy a tanulás szempontjából most meg ebben az évben a lányom megbukott, azért mert nem tudtam tanítani mindig vittem, leül és magának tanul. Vagy oda leül, és gyakorol és lehet tanulni meg úgy, én is tanítom, ugye, vagy az anyja. Ez a lehetőség nem volt megadva, sokat volt a gyerek, voltunk százan, és ha valami tanulás volt, akkor ricsaj, semmi értelme nem volt, hogy tudjanak a gyerekek tanulni.”

A szülők most Csepelen laktak, mert akkor, mikor az interjút készítettem, már bontás alatt volt a ház. A szülőknek az önkormányzat felajánlott három házat és abból egyet kellett elfogadniuk. Volt egy másik lehetőség is, hogy az önkormányzat kifizeti a négyzetméter árat. Másfél szobás lakást kaptak.

Attiláéknak nyolc éve van lakásigénylésük, de még nem kaptak lakást. A kutatásom kérdése is ez, hogy vajon, akinek nyolc éve van lakásigénylése, az mért nem kapott idáig lakást. Azt mondja Erzsi, hogy még két három évet kell várniuk arra, hogy lakáshoz jussanak. Most bajba kerültek, mert Csepelre nem mehetnek lakni, mert a csepeli önkormányzat nem engedi meg, hogy tizenhatan lakjanak egy lakásban. Igen, de ettől még az ő lakásproblémájuk nem oldódik meg, és az nagy kérdés, hogy vajon ennek a családnak hogyan fog alakulni a továbbiakban az élete. Mert az rendben van, hogy egy lakásban nem lakhatnak olyan sokan, de mi a jobb: egy megszokott élet, vagy az, hogy rosszabb körülményekből kikerülve egy még rosszabba kerülnek. És ettől érdekes a történet. A családot most az is fenyegeti, hogy nincs ideiglenes lakcímük, és ahogy tudom, az állandót is elvesztik. Ez bizony hátrányokkal jár (erre is ki fogok térni).

Lakáskérelmükkel megkeresték a IX. kerület családsegítőjét és a Kisebbségi Önkormányzatot is.

A testvérekkel jó a kapcsolatuk, de mint mondta, idejük nincs arra, hogy hosszabban beszéljenek.

A XI. kerületben laktak pár hétig, és utána mentek a Keleti pályaudvar közelébe albérletbe. Amiért most havi hatvanezer forintot fizetnek. Mert már nem bírták, hiszen ott egy kis szobában laktak öten.

Én csak abban tudok reménykedni, hogy azért minél hamarabb lakáshoz tudnak jutni.³⁶

7.1 Kérelmek és levelek.

Ferencvárosi Önkormányzat

Dr. Gegesy Ferenc Úr

Polgármester Részére

Kérelem

Alulírott XY (szül: 1970. 01. 23.) kéréssel fordulok Önhöz, hogy ügyemben méltányosságot gyakorolni szíveskedjen.

Eddig szüleimmel laktunk a Bp. IX. Lenhossék u. 15. I.2. szám alatt. Szüleim lakást kaptak a ház lebontása miatt Csepelen, de mi nem költöztünk velük. Jelenleg az utcán és ismerősöknél húzzuk meg magunkat három kiskorú gyermekemmel és a feleségemmel. Érvényes lakásigényléssel 2001-től folyamatosan rendelkezem. Kérem a Tisztelt Polgármester Urat, hogy méltányosságból segítsen nekem lakásproblémám megoldásában. Olyan lakást is elfogadnék, ami felújításra szorul, mert azt akkor saját erőmből és költségemre felújítom. Albérletbe nem tudunk menni, mivel három gyerekkel nem fogad be senki. Én munkahellyel rendelkezem, feleségem jelenleg GYES-en van. Sajnos a családra nem tudunk támaszkodni. Segítség nélkül a lakásproblémámat megoldani nem tudom, ezért kérem a Tisztelt Polgármester Urat, hogy gyakoroljon velem szemben méltányosságot.

Budapest, 2008. június 27.

Köszönettel: XY

³⁶ A kurzus címe Tereptanulmány írta Sárközi Ferenc 2008.12.10-én).

Ferencvárosi Önkormányzat
Polgármester Hivatal
Gegesy Ferenc Polgármester Úr részére
1092 Budapest
Bakáts tér 14.

Tisztelt Polgármester Úr!

Ügyfelem, YX (szül.: Arnót, 1970.01.23. an: XY) Cím 1094 Budapest, Lenhossék u. 15. 1/2.

Lakáskéréلمe 8 éve van folyamatban az Önkormányzatnál. Feleségével három gyermeket nevelnek. A jelenlegi körülmények között 43m² –es lakásban, ahol 2 helység van, 16-an élnek együtt.

Nagyon szeretnének külön költözni, de csak az Önkormányzat segítségével tudnák ezt megvalósítani.

Ügyfeletem otthonában megkerestem, a körülményekről személyesen meggyőződtem.

Tisztelt Polgármester Úr, kérem a leírt tények figyelembe vételével lehetőség szerint a pozitív elbírálást.

A levelet írta a IX. kerület Család Segítő munkatársa

Dátum: 2008. nyarán

8.1 Összegzés és, hogy mi a tanulság az egészből

Az mindenképpen elgondolkodató, hogy Attila és felesége miért nem adta be előbb a lakásigénylését. Itt úgy érzem, hogy valami nincs rendben. Hiszen, ha abból indulok ki, hogy a szülők már a rendszerváltozás előtt is szociális lakásban laktak. Úgy érzem, hogy talán a szülők is segíthettek volna abban, hogy a gyerekek is kapjanak egy önkormányzati lakást. Ami mindenképpen Attilának mellett szól, az az, hogy végig rendelkeztek munkahellyel. Mindenképpen kellett volna külső segítséget kérni, hogy ezt a problémát meg tudják oldani. A családsegítőtől megtudtam, hogy egy 43 m²-es lakásban laktak tizenhatan, ezt tulajdonképpen a helyi rendelet nem engedélyezi, hogy ennyien lakjanak egy lakásban. Mikor az interjút megcsináltam, olyan érzésem volt, hogy ez a család végig integrálódni szeretett volna, de valamiért nem sikerült nekik. Azt, hogyan alakul a sorsuk azt most nem tudom megjósolni, hiszen még a kutatásomat nem fejeztem be. Felvettem a kapcsolatot a XXI. kerületi családsegítővel is, hogy megtudjam azt, hogy volt-e olyan család, akik a Lenhossék 15-ben laktak, és mégis az ottani családsegítőnél kötöttek-e ki. Én őszintén bevallom, hogy gondoltam, hogy ők lesznek, de jobban szerettem volna, ha mégsem ők lettek volna, mert akkor talán megismerem egy másik családot is. Amit még kihagytam, az az, hogy az alapterület, amit az önkormányzat lebontott 636 m² volt. Ehhez kapcsolódik az az információ is, hogy az önkormányzat ezeket a telkeket eladja, és ebből a pénzből vásárol lakásokat, vagy felújít. Összesen ezerháromszázan várnak lakásra, ebből évente húszat tudnak kiutalni a rászorulóknak. Ez a szám nagyon kicsi. A város rehabilitálásról most nem írok, mert az egy külön fejezetet igényel. A két család nagyon messze került egymástól, ez részben talán jó. De nem mindegy, hogy milyen környezetbe került. A médiaanyagok beszerzése folyamatban van. A kutatásomat folytatom a XXI. kerületben. Úgy érzem, hogy nem kaptam mindenre választ.”³⁷

³⁷ A kurzus címe Tereptanulmány írta Sárközi Ferenc 2008.12.10-én).

2011. szeptemberében Atilla munkahelye megszűnt. Annyit tudtam meg az édesanyjától, hogy bement a IX. kerületi polgármester Úrhoz és beszéltek vele, és valószínű, hogy kapnak lakást.

Kutatásomnak az volt a célja, hogy egy család lakástörténetét vizsgáljam, azt gondolom, hogy ez sikerült is. A történet 1919-től indul, ez az első világháború utáni időszak. Ekkor még csak a nevelőszülők éltek, majd örökbe fogadják a gyerekeket. Körülbelül 17 éven át nevelik. Ez egy előkészületi szakasz, mikor a gyerekek iskolába járnak. Majd kikerülnek a családi fészekből, és aktív keresők lesznek. Ekkor változott meg Marika néni életútja is, hiszen családot alapított Arnóton. Saját maguk építettek vályogházat. Nagyon keményen dolgozott azért, hogy egy jobb társadalmi státuszba kerüljön. Azt el lehet mondani, hogy ő mindent megadott a gyerekeinek, itt pl. arra gondolok, hogy tanulhattak ha akartak, ha nem, akkor mehettek dolgozni, ez más családban is így van. Ezt a mintát valószínű, hogy a nevelő szülőktől tanulta. „Én cigány is vagyok, de mégsem”, az ő gyerekein is érződött. Jelenleg egy CS-lakásban lakik, amit sikerült neki bővíteni. Jelenleg a nyugalmi szakaszban van, hiszen már nyugdíjas.

Az ő lányával készített interjúból az derült ki, hogy mivel megnősült, ezért Miskolc környékére költöztek. Majd mielőtt a rendszerváltozás bekövetkezett volna, Budapestre költöznek, azzal a tervvel, hogy ott majd jobb munka lehetőség lesz, meg az ő gyerekeinek is jobb lesz, pl. zeneiskolába tudnak járni. A IX. kerületbe a Lenhossék 15-be költöznek, itt laknak 19 éven keresztül kis lakásban sokan. Ezért a feszültség is nő, és a konfliktus valószínűsége ott van. Jó példa erre, hogy Attila elköltözött tőlük, de nem csak ez az oka, hiszen őt annak idején beadta nevelőotthonba, ezt valószínű, hogy megjegyezte. A család Jehova tanúi több éven keresztül, és azt mondták, hogy ők már megtértek. Elemér előtte sokat ivott ő, azt mondta, azért mert éjszakánként zenélni járt. A nagy változás akkor következett be mikor 2008. 08 hó végén ki kellett költözni a Lenhossék lakásukból, ugyan is a gyerekeknek nem volt lakásuk. Ekkor fordultak a médiához, és segítséget kértek az akkori polgármester Úrtól, de ő a kérelmüket elutasította. Azt tudni kell, hogy ha valaki be adja a kérelmét, akkor több szempontot is vizsgálnak Pl: kereseti igazolás, gyerekek száma stb... Ezt mind egy gazdasági bizottság vizsgálja, és évente 20 lakást utalnak ki. Azzal a feltétellel, hogy három hónapon belül fel kell nekik újítani a lakást. Manciek kaptak lakást a XXI. kerületben, de ők azt később eladták, és visszaköltöztek a IX. kerületbe, amit kaptak pénzt, azt szétosztották a gyerekek között.

Attilának a munkahelye megszűnt 2011 szeptemberében. Annyit tudtam meg az édesanyjától, hogy voltak bent a polgármester úrnál, és beszéltek vele, a hivatal kért tőlük kereseti igazolást. Így valószínű, hogy kapnak lakást, és a történetem pozitív diszkriminációval zárul.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni Csanádi Gábor tanár úrnak, hogy erre a témára felhívta figyelmemet, és hogy segített abban, hogy el tudjam kezdeni a kutatásomat, valamint azt, hogy megengedte, miként használjam a saját jegyzetét. Csongor Annának, konzulensemnek pedig azt, hogy segített tanácsaival, és bármikor felhívhattam, mikor eszembe jutott valami a kutatásommal kapcsolatban. Prónai Csaba tanár úrnak, hogy mikor elsős voltam, nekem ajándékozta a Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat) című könyvet, amit most tudok használni. Köszönöm a XXII. kerületi Cigány Kisebbségi Önkormányzatnak, hogy segített anyagilag, hogy a kutatásomat meg tudjam valósítani. Marica néninek szintén ugyanezt. Volt nevelő tanárnőmnek azt, hogy

segít kijavítani a helyesírási hibáimat. Végül, de nem utolsósorban az ELTE-TÁTK-nak mindazt a segítséget, amit eddig kaptam.

Felhasznált irodalom

- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Burgess)
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Hoyt)
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n(Harris és Ullman)
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Bogue, B: Needed Urban and Metropolitan Research, Scripps Foundation Oxford, Ohio 1953; idézi: A.A. Murdde: Spatial Form int he Residential Mosaic in: Herbert-C. Johnston. R. /eds./: Spatial Processes and For, volt. I. p. 237.)6.oldal.
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 i:n (Egyes szerzők pl. W. Firey: Land Use in Central Boston, Harvard University Press, Cambridge. Massachusetts 1947 c. könyve bevezetőjében egyenesen Arisztoteles és Platon város-utópiáinak leíráság visszanyúlva talál releváns forrásokat-még ha csak viszonylag általános jellegűeket is.)6.oldal
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (B. Berry és J. Kassarda).
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n(idézi J.G. Kohl)
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987: i:n (J.G. Kohl: Der Verkehr und die Aussiedlung der Menschen in ihrer Abhaengigkeit von der Gestaltung der Erdoberflache. Leipzig. Arnotdische Buchhandlung. in: B. Berry-J. Kasarda: Contemporary Urban Ecology, Macmillan, N.Y. 1977. pp. 108-110.) 7. oldal.
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 6-7 oldal.
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (Burgess).
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (E.W. Burgess: Urban Areas in: T.V. Smih- L.D. White /eds./: Chicago: An Experiment in Science Research. The University of Chicago Press, Chicago, 1929. 113. old.) 11.oldal.

- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 : i:n (i.m. 115. old.) 11.oldal.
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987: i:n (i.m.116) 12.oldal.
- ▶ Csanádi Gábor és Ladányi János: Budapest-a városszerkezet történetének és a különböző társadalmi csoportok városszerkezeti elhelyezkedésének vizsgálata habilitáció vértékezés1987 (95.oldal).
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat) In: Ez sem került nyilvánosságra, 2000-es minősítésű, enyhén titkos dokumentum, amely a „Kizárólag hivatali használatra” feliratú Határozatok Tárában volt olvasható.
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). A mai, korszerű tervek más-oktatási, foglalkoztatottsági- elemeket is tartalmaznak, de a fő hangsúly mégis a települési/lakhatási helyzeten marad.
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (1.oldal).
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (1. oldal).
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (2. oldal).
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (14.oldal).
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (15.oldal).
- ▶ Lengyel Gabriella: Telepek egykor és ma (Településtörténeti vázlat). (11.oldal).
- ▶ Magyar Nemzet 1998. január 10. számából.
- ▶ Prónai Csaba :Cigánytanulmányok 1. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).108oldal: i.n ”(1990:107)
- ▶ Prónai Csaba Cigánytanulmányok 1. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (1976:14)
- ▶ Prónai Csaba Cigánytanulmányok 1. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (1976: 63)
- ▶ Prónai Csaba. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (1976: 63)
- ▶ Prónai Csaba: Cigánytanulmányok 1. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).107oldal: i.n (Kemény 1992b:135)
- ▶ Prónai Csaba: Cigánytanulmányok 1. Cigánykutatás és Kulturális Antropológia (rövid vázlat).108oldal: i.n (Kemény 1990:106)
- ▶ Sárközi Ferenc 2008. 12.22 Esszéírás.
- ▶ Sárközi Ferenc: A kurzus címe Tereptanulmány 2008.12.10-én).

VÉKÁS PÉTER: Az egyéni munkaerő-piaci aktivitás becslése mikroszimulációs keretben (MTA-BCE, „Lendület” Stratégiai Interakciók Kutatócsoport)

/Lektorálta: Dr.Demetrovics János akadémikus/

JEL kódok: H55, C15, C40, C53

A nyugdíj- és egyéb állami ellátórendszerek működésének elemzése területén a hagyományos makromodellek mellett Európában egyre inkább előtérbe kerülnek az ún. *sztochasztikus-dinamikus mikroszimulációs módszerek*, melyek a makrogazdasági aggregátumok várható értékének időbeli előrejelzése mellett azok eloszlásának pontosabb vizsgálatát is lehetővé teszik, így eszközül szolgálhatnak a nyugdíjrendszert érintő politikai és nyugdíjszakmai döntések hosszú távú társadalmi-gazdasági hatásainak valósághűbb elemzésére. Segítségükkel vizsgálhatóvá válik pl. a különböző szocio-ökonómiai csoportok anyagi státuszának várható időbeli változása, az időskori szegénység alakulása stb.

Az Európában alkalmazott dinamikus nyugdíj-mikroszimulációs módszerek között élen jár a Gijs Dekkers professzor nevéhez fűződő *MIDAS_BE mikroszimulációs modell* és az annak támogatására a belga Federal Planbureau által kifejlesztett *LIAM2 mikroszimulációs szoftverkörnyezet*. Magyarországon az állami nyugdíjrendszer működéséért felelős Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság a közeljövőben kívánja bevezetni a MIDAS mikroszimulációs rendszer magyar körülményekre adaptált változatát, a *MIDAS_HU* modellt. Ebben a projektben a szerzőnek volt szerencséje személyesen is részt venni, és értékes szakmai tapasztalatokat gyűjteni a sztochasztikus-dinamikus mikroszimulációs nyugdíjmodellezés területén.

Az elemzés során többváltozós statisztikai technikákat alkalmaztunk egy óriási méretű adatfájlon. Jelen tanulmány a magyarországi munkaerő-piaci aktivitás becslésével foglalkozik, mely a MIDAS modellek *munkaerő-piaci moduljának* lényege.

I. Bevezető, az előzmények áttekintése

A hazai nagy állami ellátórendszerek legjelentősebbike a minden munkavállalóra kötelezően kiterjedő állami öregségi, rokkantsági és hátramaradotti nyugdíjrendszer, melyet első, nem teljeskörű formájában az 1928. évi XL. törvény vezetett be, majd az 1951. évi törvénymódosítások tettek teljessé (ld. [12]). A rendszer fedezetlen, *felosztó-kirovó* jellegű, vagyis a mindenkori jelenlegi munkavállalók járulékbefizetései jelentenek biztosítékot az adott évben esedékes járadékszolgáltatások kifizetésére. Felosztó-kirovó jellegéből adódóan az állami nyugdíjbiztosítás finanszírozása és hosszú távú finanszírozhatósága erőteljesen függ a népesség kor szerinti megoszlásától, a keresőképes korúak munkaerő-piaci aktivitásától és a jövedelmek eloszlásától. Volumenének megfelelően a nyugdíjassza pénzáramlásának alakulása a költségvetési, szocio-ökonómiai és általános nemzetgazdasági folyamatokra egyaránt jelentős befolyással bír. A jól megalapozott költségvetési, nemzetgazdasági és szociálpolitikai döntéshozatal érdekében kívánatos és elkerülhetetlen tehát a hazai állami nyugdíjrendszer folyamatainak rövid és hosszú távú, megfelelő informatikai háttéren és korszerű módszertani eljárásokon alapuló modellezése.

Az Európai Unió országaiban a nyugdíjmodellezés területén a korábbi évtizedekben használt makromodelleket felváltva az ezredforduló óta eltelt években előtérbe kerültek az ún. *sztochasztikus-dinamikus mikroszimulációs modellek* (ld. [9], [10] és [13]), melyek a vizsgált makrogazdasági aggregátumok modellezése helyett a rendszer által érintett járulékfizetők és járadékszolgáltatásban részesülők viselkedését és döntéseit egyéni szinten írják le és jelzik előre. A mikroszimulációs módszerek előnye, hogy a modellezni kívánt aggregátumok várható értékei mellett azok eloszlását is megfelelően képesek előrejelezni, és az aggregátumokon belül végbemenő összetétel-változások más változókra gyakorolt hatását is statisztikai szempontból adekvát módon kezelik. E modellek az egyéni döntéshozók viselkedését statisztikai-ökonometriai eljárások felhasználásával becsült *viselkedési egyenletekkel, intertemporális várható hasznossági függvények* maximalizálásával vagy e két módszerrel kombinálva leírhatják.

Magyarországon a Nemzetgazdasági Minisztérium és elődintézményei által korábban alkalmazott makromodelleket felváltva először a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal (NYIKA) hozott döntést egy átfogó mikroszimulációs nyugdíjmodell fejlesztéséről (ld. [6]). Az első részleges modelleket követően az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság a cél érdekében 2013-ban látott hozzá a Belgiumban használatos *MIDAS_BE (Microsimulation for the Development of Adequacy and Sustainability)*, ld. [3], [4] és [5]) nagy méretű sztochasztikus-dinamikus mikroszimulációs modell hazai adaptációjához egy közel fél évszázadra kiterjedő, nagy részletességű, egyéni szintű adatokat tartalmazó informatikai adatbázis felhasználásával, az Európai Unió támogatásával. Az adaptálási folyamatban e tanulmány szerzője mellett számos hazai szakértő jelenleg is részt vesz.

A MIDAS modell számos egymással kölcsönhatásban álló *modulból és almodulból* (pl. munkaerőpiac, demográfia, foglalkoztatás, jövedelmek, születés, halálozás, házasságok stb.) áll, és az egyéni döntéseket többváltozós statisztikai eljárások segítségével becsült viselkedési egyenletek felhasználásával írja le. A belgiumi székhelyű Federal Planbureau kimondottan a MIDAS modell támogatására fejlesztette ki a *LIAM2 mikroszimulációs modellkörnyezetet*, melyet az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság Magyarországon is alkalmazni kíván. A MIDAS modell az előrejelzések más módszerekkel nyert eredményekkel való konzisztenciája érdekében számos ponton hazai és uniós intézmények aggregált előrejelzéseire történő *exogén kiigazításokat* tartalmaz. A gazdasági környezethez és a rendelkezésre álló adatok struktúrájához alkalmazkodva a Belgiumban használatos modellhez képest a magyarországi *MIDAS_HU modell* fejlesztése érdekében számos módszertani változtatásra volt és van szükség. Míg Belgiumban a viselkedési egyenletek becsléshez csak a legutóbbi év ismert adatait és az azt megelőző évi foglalkoztatásra vonatkozó információkat használják fel, addig Magyarországon egy ennél jóval átfogóbb, közel fél évszázadot felölelő adatfájl szolgál a modell becslésének alapjául. A lehető legtöbb ismert információ felhasználásával nyerhető előnyök mellett erre már

csak azért is szükség van, mert a hazai munkaerőpiac az 1990 körüli rendszerváltozást követően jelentős *strukturális átalakuláson* ment át, melynek következtében egy közel egymillió létszámú csoport hirtelen állástalanná vált, legnagyobb részük pedig végül kordedvezményes öregségi vagy névleges rokkantsági ellátásba került. A hazai munkaerőpiac kínálati oldala belga megfelelőjénél kevésbé tekinthető tehát születési évek szerint homogén sokaságnak. E tanulmány a MIDAS_HU modellbeli munkaerő-piaci aktivitást leíró *munkaerő-piaci modul* viselkedési egyenleteinek becslését mutatja be.

II. A rendelkezésre álló adatok, adatelőkészítő lépések

A munkaerő-piaci modul becslését csak a még élő, öregségi nyugdíjban még nem részesülő, ugyanakkor gazdasági szempontból már aktív korú népességen végeztük el. A becsléshez felhasznált anoním adatbázis évenkénti bontásban többek között a következő adatokat tartalmazza:

- születési dátumok és nemek,
- foglalkozási főcsoportok (FEOR = Foglalkozások Egységes Osztályozási Rendszere, 10 kategória, ld. A. Függelék),
- bejelentett lakóhelyhez tartozó irányítószámok,
- a nyugdíjogosultság alapját képező ún. *osztónapok* száma (ezen belül az ún. *valódi, pszeudó és összes osztónapok száma*, ahol valódi = tényleges munkaviszony révén keletkezett, és pszeudó = pl. anyasági vagy egyéb nyugdíjogosultságba beszámító ellátás révén keletkezett).

Az elemzés megkezdése előtt egyes hiányzó értékek pótlásához egy általunk kimondottan erre az adatbázisra kifejlesztett ún. *többszörös imputálási eljárást* (multiple imputation, ld. [2]) alkalmaztunk, melyet itt nem részletezünk, valamint eltávolítottuk azokat a rekordokat, melyekhez irányítószám-adatbázisunk alapján nem tartozott település (itt a megadott irányítószámok gyakran egyjegyű számok, máskor nem létező, vélhetően a rögzítéskor elgépett, esetleg időközben megváltozott értékek voltak). Ezáltal adatbázisunk minden egyes később felhasznált változóra kiterjedően teljessé vált, így a hiányzó értékek problémakörével a továbbiakban nem kellett foglalkoznunk. A szűrést követően megmaradó rekordok száma 5 394 648 volt.

Ezt követően egy az utolsó évi ismert munkaerő-piaci aktivitást jelző bináris eredményváltozót képeztünk a 2012. évi, nyugdíjogosultságba beszámító valódi osztónapok száma alapján annak lehetséges értéktartományát egy alkalmasan választott küszöbértéknél elvágva úgy, hogy a létrejövő változó számtani átlaga éppen megegyezzen a 2012. évi valódi osztónapok évesített értékének számtani átlagával.

A MIDAS modell munkaerő-piaci egyenleteinek logikai felépítése a következő:

- Keresztmetszeti becslést alkalmaz bináris logisztikus regresszió felhasználásával az utolsó évi ismert adatokon, a közvetlenül megelőző évi aktivitásra vonatkozó adatot is felhasználva.
- A következő években a magyarázó változók előrevetített értéke alapján, a becslést logit értékeket egy megfelelően becsült varianciájú véletlen hibataggal *perturbálva* egyénenként megállapítja a munkaerő-piaci aktivitás valószínűségét.
- Az egyéneket a becsült valószínűség szerint csökkenő sorrendbe rendezi, majd az exogén makroelőjelzések alapján becsült számú aktív egyént a rangsor elejéről kiválasztva határozza meg az adott évben aktív dolgozók csoportját (ún. *alignment*).

Kihívást jelentett számunkra, hogy a közel fél évszázadnyi adattömeg felhasználását, melyet a rendszerváltozás környékén bekövetkezett, korábban már említett strukturális törés is kívánatosá tesz, hogyan tudjuk összeegyeztetni a MIDAS modell fent felvázolt keresztmetszeti logikájával. Az életkorral, nemmel, foglalkozással és lakóhellyel kapcsolatos információk közül ezen adatok természeténél fogva elegendőnek látszott a legutóbbi ismert értékek felhasználása. A historikus foglalkoztatási adatok ezzel szemben az adott egyén jövőbeli

foglalkoztatási esélyeire nézve vélhetően rengeteg többletinformációt nyújtanak, így szinte tálcan kínálták magukat a munkaerő-piaci modulbeli hasznosításra, melynek legmegfelelőbb módszertani implementációja azonban az ezen adatok hosszmetzeti és a MIDAS modell viselkedési egyenleteinek keretszmetzeti jellege között feszülő ellentét miatt korántsem volt nyilvánvaló. Végül úgy döntöttünk, hogy a munkaerő-piacot a historikus foglalkoztatási adatok alapján *szegmentáljuk*, és a foglalkoztatási szegmenshez való tartozást használjuk fel prediktorként a keretszmetzeti egyenletek becslése során, valamint a szegmentálást az egyének évenkénti összes beszámítható osztónapja alapján végezzük el. A szegmentálás gyakorlati megvalósítására két lehetséges út kínálkozott: klaszteranalízis alkalmazása vagy *szakmai szempontok alapján definiált szegmensek képzése*. A hagyományos értelemben vett klaszteranalízis azonban nehezen kivitelezhetőnek tűnt, mivel egyénenként eltérő a munkaerőpiacon eltöltött időszak hossza, és egyénenként az egyes évekhez tartozó beszámítható osztónapok számai erősen korreláltak, továbbá interpretációs problémát okozott volna a klaszteranalízis során nyert, matematikai értelemben optimális klaszterek általános nyugdíjszakmai fogalmaknak való megfeleltetése. Ezért a szakmai szempontokat figyelembe véve definiált historikus munkaerő-piaci szegmensek képzése mellett döntöttünk.

A teljes felhasznált állományról mindenekelőtt leválasztottuk a tartós (pl. rokkantsági) ellátásban lévőket és a pszeudó jogviszonnyal (pl. anyasági ellátással) rendelkezőket. A maradék állományon a szegmensek képzése érdekében egyénenként az egyes évekhez tartozó összes beszámítható osztónapok számát az 1970-1991, 1992-2001 és 2002-2010 időszakokban átlagoltuk, amennyiben rendelkezésünkre állt az adott egyénre az adott időszakban figyelembe vehető adat. Az időszakok határainak megállapításánál a rendszerváltás környékén bekövetkezett strukturális törést is figyelembe vettük, mely 1992-ben teljesedett ki. Az ily módon nyert időszakonkénti átlagos értékeket a létrejövő kategóriák létszámának egyenletességét is figyelembe véve a következő három kategóriára osztottuk: alacsony (0-100 nap), közepes (101-300 nap) és magas (301-366 nap). Az üres értékek előfordulásának lehetőségét is figyelembe véve így elvben legfeljebb $3^4 = 81$ egyszerűsített *historikus foglalkoztatási pálya* keletkezett, melyeket szakmai szempontok alapján három *főszegmensbe* soroltunk: magasan, közepesen és alacsonyan foglalkoztatottak. Az ellátottakkal és a pszeudó jogviszonnyal rendelkezőkkel együtt így összesen öt főszegmenst hoztunk létre. A 2011. évi valódi osztónapok számát a 2012. évi eredményváltozó képzésénél alkalmazott eljárással megegyező módon, átlagot megőrző *dichotóm vágással* binárisra alakítottuk, és figyelembe véve, hogy az egyes évekbeli foglalkoztatást előzetes numerikus vizsgálatok alapján erőteljesen befolyásolja az azt közvetlenül megelőző évi foglalkoztatás, az öt főszegmenst a 2011. évi bináris foglalkoztatási változó értéke szerinti dichotóm felosztással végül a következő tíz, számkódokkal ellátott *munkaerő-piaci szegmensre* bontottuk:

- 10: ellátott, 2011-ben inaktív,
- 11: ellátott, 2011-ben aktív,
- 20: alacsonyan foglalkoztatott, 2011-ben inaktív,
- 21: alacsonyan foglalkoztatott, 2011-ben aktív,
- 30: speciális jogviszonyú, 2011-ben inaktív,
- 31: speciális jogviszonyú, 2011-ben aktív,
- 40: közepesen foglalkoztatott, 2011-ben inaktív,
- 41: közepesen foglalkoztatott, 2011-ben aktív,
- 50: magasan foglalkoztatott, 2011-ben inaktív,
- 51: magasan foglalkoztatott, 2011-ben aktív

III. Modellillesztés, modellszelekció

A jövőbeli munkaerő-piaci aktivitás becslése érdekében adatainkra *bináris logisztikus regressziós modellt* (ld. [7] és [8]) illesztettünk, amelyben a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás valószínűségét a rendelkezésre álló potenciális magyarázó változók segítségével becsültük. Adatfájlunkat a módszertani korrektség érdekében egyszerű véletlen kiválasztás segítségével két diszjunkt részsokaságra: az egyének 90%-át tartalmazó *tanuló* és a maradék 10%-ot lefedő

tesztelő állományra osztottuk (*osztott mintás validáció*, ld. [11]). A modellek becslését minden esetben a tanuló, az illeszkedés vizsgálatát és a modellszelekciót pedig minden esetben a tesztelő állományon végeztük. Az óriási mintaméretből és a kiválasztás egyszerű véletlen mivoltából adódóan a létrejött két részsokaság minden kategorikus változó tekintetében reprezentatívnak tekinthető. Ezt numerikus vizsgálatunk is igazolták.

Az általunk a későbbiekben végsősoron kiválasztott modellspecifikáció helyességének alátámasztására öt különböző, növekvő bonyolultságú modellt becsültünk, a modellek által becsült valószínűségeket elmentettük, és a tesztelő halmazra vonatkozó illeszkedési mutatókat mindegyik modell esetén külön-külön kiszámítottuk, majd a legegyszerűbb modellt leszámítva minden egyes modell esetén *likelihood-arány teszt* segítségével formálisan teszteltük, hogy az adott modell a hozzá képest egy szinttel egyszerűbb modellhez képest szignifikánsan nagyobb magyarázó erővel bír-e.

A vizsgált modellspecifikációk (az egyenletek struktúrája és a bennük szereplő magyarázó változók) a következők voltak:

- 0. modell (egyetlen egyenlet):
 - o csak konstans.
- 1. modell (egyetlen egyenlet):
 - o 2011-ben aktív volt-e az adott egyén (2 kategória),
 - o konstans.
- 2. modell (egyetlen egyenlet):
 - o munkaerő-piaci szegmens (10 kategória),
 - o konstans.
- 3. modell (munkaerő-piaci szegmensenként 1-1, összesen 10 egyenlet, mely azonban formálisan egyetlen egyenletként is felfogható):
 - o nem (2 kategória),
 - o FEOR főcsoport (10 kategória),
 - o statisztikai régió (NUTS II, 7 kategória),
 - o településtípus (4 kategória),
 - o életkor és annak négyzete (folytonos változókként),
 - o konstans.
- 4. modell (munkaerő-piaci szegmensenként 1-1, összesen 10 egyenlet, mely azonban formálisan egyetlen egyenletként is felfogható):
 - o a 3. modellben szereplő valamennyi magyarázó változó,
 - o az összes bináris kategóriaindikator-változó és az életkor minden egyes lehetséges páronkénti keresztszorzata (*interakciója*).

A 3-4. modellspecifikációk felírásához azért választottuk a munkaerő-piaci szegmensek szerinti bontást, mert korábbi vizsgálatunk igazolták, hogy ez a potenciális magyarázó változó minden egyéb szóba jöhető magyarázó változónál jóval jelentősebb magyarázó erővel bír. A változók beléptetését a 0-2. modellek esetén *Enter*, az ezeknél lényegesen több paramétert tartalmazó 3. modell esetén a magyarázó változók egyenkénti szignifikanciáját tesztelő *Wald-statisztikára épülő Forward*, a 4. modell esetén pedig az ilyen komplexitású modellek esetén fokozottan jelentkező számítási korlátokból adódóan ismét a számítási szempontból egyszerűbb *Enter* eljárással végeztük. Minden esetben elmentettük az egyénekhez tartozó *studentizált reziduumokat*, melyek szignifikanciáját a sztenderd normális eloszlás alapján számított, a szimultán tesztelésnek megfelelően kiigazított p-értékek alapján vizsgáltuk. A kiigazítást a *Bonferroni*- és a kevésbé konzervatív *Benjamini-Hochberg eljárások* (ld. [1]) alapján külön-külön egyaránt elvégeztük. Végül ezen eljárások egyik modellspecifikáció esetén sem jeleztek egyetlen szignifikáns outliert sem, mely vélhetően az óriási mintaméretnek köszönhető, hiszen egy többmillió rekordból álló adattömeg esetén nehezen elképzelhető, hogy egyetlen egyén adatai képesek lennének a becsült függvényegyütthatókat szignifikánsan megváltoztatni.

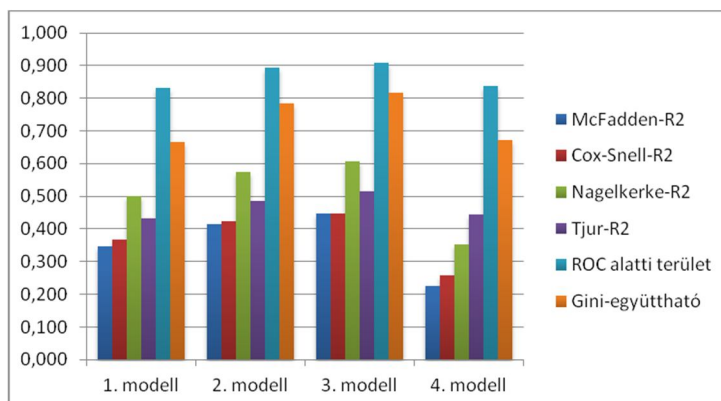
Az egyes modellekhez tartozó, a tesztelő halmazon számított illeszkedési mutatók illetve az egymásba ágyazott modellek közötti választást lehetővé tevő *likelihood-arány (LR) tesztek* p-értékei a következők voltak:

Modellspecifikáció	Log-likelihood	McFadden-R ²	Cox-Snell-R ²	Nagelkerke-R ²
0. modell	-358640	0.0%	0.000	0.0%
1. modell	-234614	34.6%	0.369	50.1%
2. modell	-210400	41.3%	0.423	57.5%
3. modell	-198727	44.6%	0.447	60.8%
4. modell	-277876	22.5%	0.259	35.2%

1. táblázat: Az egymásba ágyazott modellek illeszkedési mutatói I.

Modellspecifikáció	Tjur-R ²	ROC alatti terület	Gini-együttható	LR-teszt p-értéke
0. modell	0.0%	0.500	0.0%	0.0%
1. modell	43.2%	0.833	66.6%	0.0%
2. modell	48.7%	0.893	78.5%	0.0%
3. modell	51.6%	0.908	81.7%	0.0%
4. modell	44.6%	0.837	67.3%	100.0%

2. táblázat: Az egymásba ágyazott modellek illeszkedési mutatói II.

1. ábra: Az egymásba ágyazott modellek illeszkedési mutatói

A fenti eredmények meggyőzően alátámasztják a 3. modell használatát: a többi modell minden illeszkedési mutató tekintetében gyengébbnek bizonyul, és az egymásba ágyazott likelihood-arány tesztek alapján is arra lehet következtetni, hogy a 3. modellig bezárólag eredményes a modell komplexitásának bővítése, azt követően azonban az interakciós tagok beléptetése kifejezetten károsnak tekinthető.

Ez a következő három, egymástól elkülönülő okra vezethető vissza:

- nagy számú paramétert tartalmazó modellek esetén fellép a *túillesztés* jelensége: addicionális magyarázó változók beléptetése ugyan elvben minden esetben javítja az illeszkedést a tanuló halmazon, a jövőbeli alkalmazás szempontjából relevánsabb tesztelő halmazon azonban már ronthatja és előbb-utóbb szükségszerűen rontja azt (a modell az érvényes statisztikai tendenciákon túl a tanuló halmazon fellelhető véletlen zajt reprodukálja, amely már nem általánosítható a tesztelő halmazra),
- a nagy számú magyarázó változó szerepeltetése *multikollinearitással* összefüggő numerikus nehézségeket okoz, a Hesse-mátrix közel szingulárisává válik, és a paraméterbecslő algoritmus gyakran szuboptimális megoldásra jut,
- a statisztikai elmélet és gyakorlat a *parszimónia elve* alapján előnyben részesíti az ugyanazon jelenségeket kevesebb paraméter segítségével leíró modelleket.

Eredményeink alapján összességében elmondható, hogy már a kizárólag a 2011. évi munkaerő-piaci aktivitást figyelembe vevő 1. modell is kifejezetten kedvező illeszkedést mutat, alátámasztva az öt főszegmens tíz szegmensre történő dichotóm felbontásának helyességét, melyet jelentősen fokoz a munkaerő-piaci szegmensek figyelembe vétele, és végül szignifikánsan javít az egyéb prediktorok beléptetése.

IV. Klasszifikáció és a becült munkaerő-piaci egyenletek

A becült valószínűségekből képzett rangsor alapján a 2012. évi aktivitást modellünk úgy jelzi előre, hogy munkaerő-piaci szegmensenként az aktívnek besorolt egyének száma megegyezzen a ténylegesen aktív egyének számával. Az előző szakaszban végsősoron kiválasztott 3. modell besorolási pontosságát a tesztelő állományon vizsgáltuk. A következő táblázat az egyes munkaerő-piaci szegmensekben és a teljes állományban tapasztalt *találati arányokat* foglalja össze tényleges aktivitás szerint bontva és összesen, valamint a tényleges találati arányok mellett referenciaként a véletlen besorolás segítségével elérhető találati arányokat is tartalmazza:

Munkaerő-piaci szegmensek			Becült aktivitás			Találati pontosság	
			Nem aktív	Aktív	Összesen	Tényleges	Véletlen
10: ellátott, 2011-ben inaktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	45891	3983	49874	92.0%	89.9%
			3983	1617	5600	28.9%	10.1%
	Összesen		49874	5600	55474	85.6%	81.8%
11: ellátott, 2011-ben aktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	3714	5346	9060	41.0%	25.7%
			5356	20887	26243	79.6%	74.3%
	Összesen		9070	26233	35303	69.7%	61.8%
20: alacsonyan foglalkoztatott, 2011-ben inaktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	45900	8901	54801	83.8%	78.3%
			8900	6254	15154	41.3%	21.7%
	Összesen		54800	15155	69955	74.6%	66.1%
21: alacsonyan foglalkoztatott, 2011-ben aktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	826	2290	3116	26.5%	16.6%
			2291	13380	15671	85.4%	83.4%
	Összesen		3117	15670	18787	75.6%	72.3%
30: speciális jogviszonyú, 2011-ben inaktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	18664	1596	20260	92.1%	90.1%
			1602	621	2223	27.9%	9.9%
	Összesen		20266	2217	22483	85.8%	82.2%
31: speciális jogviszonyú, 2011-ben aktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	1653	1067	2720	60.8%	46.3%
			1066	2085	3151	66.2%	53.7%
	Összesen		2719	3152	5871	63.7%	50.3%
40: közepesen foglalkoztatott, 2011-ben inaktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	30594	12659	43253	70.7%	63.3%
			12659	12465	25124	49.6%	36.7%
	Összesen		43253	25124	68377	63.0%	53.5%
41: közepesen foglalkoztatott, 2011-ben aktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	3481	11946	15427	22.6%	15.7%
			11948	70785	82733	85.6%	84.3%
	Összesen		15429	82731	98160	75.7%	73.5%
50: magasan foglalkoztatott, 2011-ben inaktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	986	1223	2209	44.6%	28.9%
			1223	4211	5434	77.5%	71.1%
	Összesen		2209	5434	7643	68.0%	58.9%
51: magasan foglalkoztatott, 2011-ben aktív	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	513	4910	5423	9.5%	3.5%
			4910	146757	151667	96.8%	96.5%
	Összesen		5423	151667	157090	93.7%	93.3%
Teljes állomány	Tényleges aktivitás	Inaktív Aktív	152222	53921	206143	73.8%	38.2%
			53938	279062	333000	83.8%	61.8%
	Összesen		206160	332983	539143	80.0%	52.8%

3. táblázat: Találati pontosságok munkaerő-piaci szegmensenként és összesen

Mintaként bemutatjuk a 3. modell magasan foglalkoztatottak főszegmensén belül becült együtthatóit, a hozzájuk tartozó Wald-statisztikák alapján számított p-értékeket és az együtthatókból képzett *parciális relatív odds értékeket* (exponenciálisan transzformált függvényegyütthatókat), melyeket minden egyes főszegmensre elkészítettünk:

- 50: magasan foglalkoztatott, 2011-ben inaktív

- 51: magasan foglalkoztatott, 2011-ben aktív

Változó			Exp(β)	β	Wald p-érték	Exp(β)
nő	-0.314	0.0%	.731	-0.309	0.0%	.734
1. FEOR fcs.	1.245	0.0%	3.472	0.239	0.0%	1.270
2. FEOR fcs.	1.879	0.0%	6.544	0.547	0.0%	1.728
3. FEOR fcs.	1.469	0.0%	4.343	0.289	0.0%	1.336
4. FEOR fcs.	1.324	0.0%	3.758	0.147	0.0%	1.158
5. FEOR fcs.	1.326	0.0%	3.767	-0.243	0.0%	.785
6. FEOR fcs.	0.836	0.0%	2.306	-0.077	14.7%	.926
7. FEOR fcs.	0.954	0.0%	2.596	-0.111	0.0%	.895
8. FEOR fcs.	0.949	0.0%	2.583	-0.021	42.6%	.979
9. FEOR fcs.	0.859	0.0%	2.361	-0.366	0.0%	.693
1. régió	0.285	0.0%	1.330	0.177	0.0%	1.194
2. régió	0.072	6.0%	1.075	0.003	89.2%	1.003
3. régió	0.171	0.0%	1.187	0.109	0.0%	1.115
4. régió	0.078	2.9%	1.081	0.053	0.5%	1.055
5. régió	0.174	0.0%	1.190	0.188	0.0%	1.207
6. régió	0.161	0.0%	1.175	0.271	0.0%	1.312
1. tel.típus	-0.031	44.9%	.969	-0.005	80.0%	.995
2. tel.típus	0.137	0.0%	1.147	0.109	0.0%	1.115
3. tel.típus	0.178	0.0%	1.194	0.069	0.0%	1.071
életkor	0.163	0.0%	1.177	0.159	0.0%	1.172
életkor ²	-0.002	0.0%	.998	-0.001	0.0%	.999
konstans	-3.816	0.0%	.022	-0.693	0.0%	.500

4. táblázat: A becült logisztikus függvények együttthatóihoz tartozó statisztikák a magasan foglalkoztatottak munkaerő-piaci főszegmensében

A felhasznált csoportképző és magyarázó változók értékeit előreszámítva a tanulmányban ismertetett modell alapján, a korábban ismertetett alignment eljárás figyelembe vételével egyénenként megbecsülhető a jövőbeli évekre vonatkozó munkaerő-piaci aktivitás, mely a MIDAS modell egyéb moduljaival és almoduljaival kölcsönhatásban együttesen előrevetíti a nyugdíjassza jövőbeli bevételeinek és kiadásainak egyénenkénti alakulását.

A. Függelék: A kategorikus magyarázó változók kódolása

a. FEOR főcsoportok:

1. főcsoport: gazdasági, igazgatási, érdek-képviselői vezetők, törvényhozók,
 2. főcsoport: felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások,
 3. főcsoport: egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások,
 4. főcsoport: irodai és ügyviteli (ügyfélkapcsolati) foglalkozások,
 5. főcsoport: kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások,
 6. főcsoport: mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások,
 7. főcsoport: ipari és építőipari foglalkozások,
 8. főcsoport: gépkezelők, összeszerelők, járművezetők,
 9. főcsoport: szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások,
- referenciakategória: minden egyéb foglalkozás.

b. NUTS II statisztikai régiók:

1. régió: Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád),
2. régió: Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna),
3. régió: Észak-Alföld (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg),
4. régió: Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád),
5. régió: Közép-Dunántúl (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém),

6. régió: Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala),
referenciakategória: Közép-Magyarország (Budapest, Pest).

c. Településtípusok:

1. településtípus: megyeszékhely, megyei jogú város,
2. településtípus: egyéb város,
3. településtípus: község, nagyközség,
referenciakategória: főváros.

B. Függelék: Az egyenletek paramétereinek szöveges értelmezése

Ebben a függelékben a legnépesebb, 51-es kódszámú (magasan foglalkoztatott, 2011-ben aktív) foglalkoztatási szegmensben belül érvényes munkaerő-piaci viselkedési egyenlet paramétereinek szöveges értelmezését mutatjuk be részletesen. A többi szegmens egyenletei analóg módon értelmezhetők.

A részletes szöveges interpretáció:¹

- Nők esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 0,73-szerese/szorosa a férfiak esetén érvényes odds-nak.
- Gazdasági, igazgatási, érdekvédelmi vezetők, törvényhozók esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,27-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Felsőfokú képzettség önálló alkalmazását igénylő foglalkozások esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,73-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Egyéb felsőfokú vagy középfokú képzettséget igénylő foglalkozások esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,34-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Irodai és ügyviteli (ügyfélkapcsolati) foglalkozások esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,16-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Kereskedelmi és szolgáltatási foglalkozások esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 0,78-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Mezőgazdasági és erdőgazdálkodási foglalkozások esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 0,93-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Ipari és építőipari foglalkozások esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 0,90-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Gépközlekedés, összeszerelők, járművezetők esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 0,98-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Szakképzettséget nem igénylő (egyszerű) foglalkozások esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 0,69-szerese/szorosa az egyéb foglalkozások esetén érvényes odds-nak.
- Dél-Alföld (Bács-Kiskun, Békés, Csongrád) esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,19-szerese/szorosa a Közép-Magyarországon (Budapest, Pest) érvényes odds-nak.

¹ A FEOR főcsoportok esetén az *egyéb foglalkozások* kifejezés a minden felsorolttól és nem az adott főcsoporttól eltérő foglalkozásokra vonatkozik.

- Dél-Dunántúl (Baranya, Somogy, Tolna) esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,0-szerese/szorosa a Közép-Magyarországon (Budapest, Pest) érvényes odds-nak.
- Észak-Alföld (Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Szabolcs-Szatmár-Bereg) esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,11-szerese/szorosa a Közép-Magyarországon (Budapest, Pest) érvényes odds-nak.
- Észak-Magyarország (Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád) esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,05-szerese/szorosa a Közép-Magyarországon (Budapest, Pest) érvényes odds-nak.
- Közép-Dunántúl (Fejér, Komárom-Esztergom, Veszprém) esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,21-szerese/szorosa a Közép-Magyarországon (Budapest, Pest) érvényes odds-nak.
- Nyugat-Dunántúl (Győr-Moson-Sopron, Vas, Zala) esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,31-szerese/szorosa a Közép-Magyarországon (Budapest, Pest) érvényes odds-nak.

- Megyei jogú város esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 0,99-szerese/szorosa a fővárosban érvényes odds-nak.
- Egyéb város esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,12-szerese/szorosa a fővárosban érvényes odds-nak.
- Község, nagyközség esetén ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás odds-a 1,07-szerese/szorosa a fővárosban érvényes odds-nak.

- Az életkor függvényében ceteris paribus a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás logitja konkáv parabolával modellezhető, mely a maximumát hozzávetőleg 48 éves korban veszi fel.

- Valamennyi magyarázó változó egyidejűleg felvett nulla értéke esetén, mely az életkor szerepeltetése miatt kívül esik a modell értelmezési tartományán, a 2012. évi munkaerő-piaci aktivitás modellbeli hipotetikus odds-a 0,5.

A nemre és a foglalkozási kategóriákra vonatkozó parciális relatív odds-ok nagyjából megfelelnek az intuitív elvárásoknak (pl. a vezető foglalkozás ceteris paribus növeli, a szakképzetlen munkás státusz pedig csökkenti a fel nem sorolt foglalkozásokhoz képesti relatív odds-ot). Az életkor függvényében tapasztalt, középkorúaknál tetőző konkáv parabola is megfelel a szakmai elvárásoknak. A földrajzi kategóriák esetén meglepő, hogy a fővároshoz és Közép-Magyarországhoz képest ceteris paribus szinte bármely településtípus és NUTS II régió esetén magasabb az aktivitás relatív odds-a, mely azonban közelebbi vizsgálatok alapján a fővárosra jellemző, egyéb felhasznált változók szerinti kedvezőbb összetételnek tulajdonítható, mivel a fővárosban és Közép-Magyarországon összességében magasabb a megfigyelt aktivitás szintje, mint az ország egyéb részein.

Irodalomjegyzék

- ▶ Benjamini, Yoav - Hochberg, Yosef (1995): [*Controlling the false discovery rate: a practical and powerful approach to multiple testing*](#). Journal of the Royal Statistical Society, Series B, 57(1): pp. 289–300.
- ▶ Carpenter, James - Kenward, Michael (2013): *Multiple Imputation and its Applications*. John Wiley and Sons.
- ▶ Dekkers, Gijs - Belloni, Michele (2009): *Micro simulation, pension adequacy and the dynamic model MIDAS: an introduction*. Federal Planning Bureau (working paper).
- ▶ Dekkers, Gijs (2010): *The long-term adequacy of the Belgian public pension system: An analysis based on the MIDAS model*. Federal Planning Bureau (working paper).
- ▶ Dekkers, Gijs (2013): *An introduction to MIDAS_BE, the dynamic microsimulation model for Belgium*. Centre for Sociological Research.
- ▶ Holtzer Péter (szerk., 2010): *Jelentés a Nyugdíj és Időskor Kerekasztal tevékenységéről*. Miniszterelnöki Hivatal.
- ▶ Kleinbaum, David G. - Klein, Mitchel. (2010): *Logistic regression, 3rd edition*. Springer-Verlag, New York.
- ▶ Dr. Kovács Erzsébet - Dr. Szüle Borbála - Fliszár Vilmos - Vékás Péter (2011): *Pénzügyi adatok statisztikai elemzése: Egyetemi tankönyv*. Tanszék Kft.
- ▶ Li, Jinjing (2011): *Dynamic Microsimulation for Public Policy Analysis*. Boekenplan Maastricht.
- ▶ Li, Jinjing - O'Donoghue, Cathal (2013): *A survey of dynamic microsimulation models: uses, model structure and methodology*. International Journal of Microsimulation, 6(2): pp. 3-55.
- ▶ Picard, Richard - Cook, Dennis (1984): *Cross-Validation of Regression Models*. Journal of the American Statistical Association, 79(387): pp. 575–583.
- ▶ Szabó Sándorné Csemniczki Katalin (2000): *Nyugdíjrendszerünk 1929-től 1997-ig*. In. Augusztinovics Mária (szerk.): *Körkép reform után. Tanulmányok a nyugdíjrendszerről*. Közgazdasági Szemle Alapítvány.
- ▶ Zaidi, Asghar - Rake, Katherine (2001). *Dynamic Microsimulation Models: A Review and Some Lessons for SAGE*, p.40. SAGE Discussion Papers (downloadable from: www.lse.ac.uk/depts/sage).

DR. NAGY LÁSZLÓ: Mindszenty József tevékenysége a cigányság integrációja érdekében /Jubileumi –felkért-előadó/

Mindszenty József, ahogyan „Isten felé: toronyirányt!” jelmondatában megfogalmazta ¹, egész életében következetesen elutasított minden, a keresztény hittel ellentétben álló diktatórikus törekvést: mind a német, mind a szovjet megszállás alatt vállalta meggyőződéséért a börtönbüntetést a „fehér vértanú”. A II. világháború alatt nemcsak a zsidóság érdekében emelte fel a szavát, hanem a másik üldözött, faji ellenségnek tekintett népcsoporttal, a cigánysággal is szolidaritást vállalt.

A cigányság segítése esztergomi érseki kinevezésekor még a Szentszék előtt is fontos érvnek számított. 1945. augusztus 14.-én a Serédi Jusztinián halálával megüresedett magyar egyházfői tisztség betöltéséről tárgyalt XII. Pius pápa P. Nagy Töhötöm jezsuita szerzetessel, aki Mindszenty mellett felhozta, hogy zalaegerszegi plébánosként és veszprémi püspökként „Sok éven át fáradozott a szegény cigányok segítésén.” ²

Ezt az állítást számos dokumentum támasztja alá Mindszenty lapjában, a *Zalamegyei Újság*ban.

A Zalamegyei Újság vezércikkei a cigányság integrációjának útjáról

A *Zalamegyei Újság* szellemi irányvonalát Mindszenty József (1942 februárjáig Pehm József) szabta meg. Az 1918-tól eleinte hetilapként, majd heti három alkalommal, 1924-től pedig napilapként megjelenő sajtóorgánum a zalaegerszegi plébános saját nyomdája, a „Zrínyi” *Nyomdaipar és Kereskedés Rt. (Zrínyi Nyomda)* kiadásában látott napvilágot. Az újság 1918 és 1922 közötti számain a II. világháború után teljes egészében megsemmisítették, így sem az OSzK-ban, sem a zalaegerszegi Deák Ferenc Megyei Könyvtárban nem lelhetők fel ezek az évfolyamok.

A *Zalamegyei Újság*, amellett, hogy részletesen követte Mindszenty prédikációt, beszédeit, ill. egyházi és közéleti megnyilvánulásait, számos cikket is közölt a plébános tollából. A kor szokásának megfelelően az általa írt vezércikkek egy részét nem a saját nevével, hanem név nélkül vagy különféle monogramokkal jegyezte.

A cigányság felemelésének, polgárosodásának sürgető szükségességéről a *Zalamegyei Újság*ban az első fennmaradt írás az 1929. június 28.-i számban *A cigányok* c. vezércikk. Az –s –n monogrammal megjelölt szerző – stiláris, fogalmazásbeli jellegzetességei alapján – valószínűsíthetően Mindszentyt takarja, de az teljesen bizonyos, hogy a szerkesztőségben a cikk írójával alaposan konzultált a plébános.

A vezércikk kifejti, hogy a cigány népcsoport a cigányzenével maradandó módon hozzájárult a magyar kultúrához: „Az úri cigányok elsőrendű muzikusok, a magyar örömeik és bánatainak legkiválóbb kísérői, az idegen zeneműveknek lágyszavú magyarázói. Gyermeküket iskoláztatják, egyetemet is végeztetnek velök. Ezek már úri emberek barátai, fejedelmi udvarok mulattatói, a magyar zeneiségnek a szélrózsa minden irányában a legszorgalmasabb széthordói. Ezért büszkékké lehetünk úri cigányainkra.”

Ezzel a réteggel az írás szembeállítja a kóborló cigányok nagyszámú, társadalmon kívül álló csoportját, akik számára a letelepítés és az iskoláztatás mielőbbi követelmény lenne. Ez az asszimilációs program József főherceg koncepcióját igyekszik feleleveníteni és továbbgondolni: „Boldogult József főherceg jólelkének sem sikerült az áldozatok legnagyobb árán sem a kóborló cigányokat egy helyhez kötni.” ³

¹ F ... s.: Toronyirányt! In: *Zalamegyei Újság*. XX. évf. 241. szám 1937. október 24. (vasárnap) 1.o. – Mindszenty a saját lapjában, a *Zalamegyei Újság*ban számos írását aláírás nélkül jegyezte vagy különféle monogramokkal látta el, ilyen rövidítés az F ... s. is.

² Balogh Margit: Mindszenty József és a KALOT. In: Mindszenty József veszprémi püspök 1944-1945. Felolvasóülések Veszprém történetéből 4. Szerk.: T. Horváth Lajos. Veszprém, 1996, Veszprémi Érsekség – Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata – Laczkó Dezső Múzeum. 48-62.o. (53.o.)

³ –s –n.: *A cigányok*. In: *Zalamegyei Újság*. XII. évf. 144. szám 1929. június 28. (péntek) 1.o.

A hadvezérként, botanikusként és társadalmi, ill. jótékonyági egyesületek szervezőjeként is jelentős Habsburg-Lotharingiai József Károly főherceg (1833-1905) elsőként szorgalmazta politikai téren a cigányság integrációját, letelepítését és oktatását, tudósként – az MTA igazgatósági, majd tiszteleti tagjaként – pedig cigány szótárt szerkesztett és megírta az első cigány nyelvtannal foglalkozó szakkönyvet.⁴

József főherceg kísérlete nem hozta meg a kívánt eredményt. Mindszenty lapjának vezércikke a társadalmi felelősségre, a többségi társadalom közönyére hívja fel a figyelmet: „Sokat lehetne írni erről a kérdéstről és arról a közönyről, amellyel elhaladunk a cigányok élete mellett. Csak akkor fordul feléjük a figyelmünk, ha már a bíróságok elé kerülnek a cigányok valami bűnügyben.”

A bűnmegelőzésen túl azonban komplex kérdésként láttatja az integrációt, amelynek legfontosabb eleme: az oktatás, a cigányság integrációja a magyarországi iskolarendszerbe. Szemléletes helyi példákat is hoz tehetséges cigány származású diákok kirekesztésére, szegregációjára:

„A törvény kötelezi őket is, hogy gyermekeiket iskolába járassák. A múlt iskolai évben bevetődött hozzám két elemi iskolás cigánygyerek. A bozsoki úti otthonukba délre nem akartak hazamenni, mert kettőre már az iskolában kellett lenniök; de talán nem is főztek otthon nekik semmit, tehát úgy koldulták ki maguknak az ebédet a városban. Mindkettő kitűnő tanuló, jó magaviseletű gyerek. Kérték, hogy eszközöljem ki nekik, hogy a gimnáziumba fölvegyék őket: mert ők nem akarnak cigányok maradni, tudják, hogy az ő cigányéletük nagyon csúnya élet. Az idén ismét könyörgött nálam egy harmadik. Ennek az írása, mint a gyöngy, a könyve tiszta, hogy sok úrigyerek megirigyelhetné. Első tanuló és kifogástalan viseletű. Az első kettő látta igyekezetének sikertelenségét, kezd visszasüllyedni a cigányposványba, amiből magukat gondolatban már egészen kiemelték. Az egyik, ha már nem tanulhat tovább, legalább cipész, a másik asztalos szeretne lenni, de nem veszik be őket sehol, mert cigányok.

Azt hiszem, a cigánykérdést leginkább meg lehetne oldani az ilyen kínálkozó alkalmak fölhasználásával. A hatóságok és a társadalom fogjon össze és tegye lehetővé, hogy az ilyen iparkodó cigánygyerekek belejussanak a polgári társadalmi életbe. Ezek aztán magukkal vihetnék a többieket is...” A cigány értelmiség megteremtése így kapcsolódik össze az egész népcsoport integrációjának, asszimilációjának programjával.

A vezércikk záró gondolatában feltűnik a József főherceg által képviselt felvilágosult, humanista álláspont mellett a keresztény meggyőződés is, melynek értelmében minden ember Isten saját képére formált gyermeke: „A cigány maga akar civilizálódni, maga akar a tisztességes polgári életbe átlépni. Fogjuk meg a kezét ennek a szintén Isten képére teremtett embertársunknak, segítsük át a szakadékon, vegyük a társaságunkba, hogy minél jobban leszálljon a dánosi és a kassai cigányok száma.”⁵

A cigányság polgárosodását: letelepedését és iskoláztatását irányozza meg a *Zalamegyei Újság* 1931. október 10.-i számának név nélkül megjelentetett vezércikke is, szintén *A cigányok* címmel: „A polgárosodás csak akkor következhetik be, ha a cigányok szétszóródnak és megszűnik a lehetősége annak, hogy egy helyen nagyobb csoportokban lakhassanak. Erre természetesen várunk kell most már, de meg kell követelni az egy kolónián lakó

⁴ József főherceg: *Cigány nyelvtan*. Románo Csibákero Sziklaribe. Budapest, 1888, MTA; József főherceg – Wlislöck Henrik: *A cigányokról. A cigányok történelme, életmódja, néphite, népköltése, zenéje, nyelve és irodalma*. Budapest, 1895, Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt.; a letelepítés előkészületeként: *A Magyarországon 1893. január 31-én végrehajtott cigányösszeírás eredményei*. Budapest, 1895, Statisztikai Hivatal (Magyar Statisztikai Közlemények U.F.9.); az alsúti birtokára letelepített cigányokról: József főherceg: *Észleletek az Alsúton letelepedett sátoros cigányokról*. Budapest, 1893; http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2053:habsburg-jozsef-karoly-fherceg-es-a-ciganyok&catid=62:tarsadalomciganysag&Itemid=86 – Báthory János: *Habsburg József Károly főherceg és a cigányok*;

http://www.kethanodrom.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=344:jozsef-fherceg-es-a-romak&catid=62:tarsadalomciganysag&Itemid=86 – Soós István: *József főherceg és a romák*;

⁵ -s –n.: *A cigányok*. In: *Zalamegyei Újság*. XII. évf. 144. szám 1929. június 28. (péntek) 1.o.

cigánycsoporttól, hogy háztáját éppúgy tartsa rendben, mint a község többi lakói, hogy az udvar, a lakás tiszta legyen, a gyermekek pedig föltétlenül járjanak iskolába.”⁶

Mindszenty József a XVIII. század kiemelkedő katolikus főpapjáról, Padányi Bíró Mártonról írt, 1934-ben megjelent *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora* c. történeti művében röviden kitért a korabeli cigányság társadalmi felemelésének igényére. Padányi az integráció alapfeltételének azt tartotta, hogy a cigányságot „rá kell szorítani a munkára.” A vándorló életforma felszámolását szorgalmazva „érdekükben könyörületből ... levelez a vármegyével, hogy ott, ahol – mint pl. Sümegen – már letelepedtek, ne vegyék el lovaikat.”⁷

Mindszenty a szélsőjobboldali megoldások ellen

Az 1930-as évek közepére a szélsőjobboldali ideológia egyre erőteljesebben terjedt a közgondolkodásban. A cigányság helyzetének rendezése több politikai oldalról is felmerült. A *Zalamegyei Újság* álláspontja továbbra is az integráció, s ennek érdekében egy átfogó törvényi szabályozás: „A kóborlást végleg meg kell szüntetni, rendes életmódra, munkára kell a kóbor cigányokat szoktatni, kényszeríteni. Elvégre is a huszadik században vagyunk, magas kultúrájú államban élünk, teljesen érthetetlen tehát, miért nézzük ölbetett kezekkel, hogy állandó lakás- és rendes foglalkozás nélküli csoportok csatangoljanak az országban. ... hanem rendezzük haladéktalanul törvényhozás útján a cigánykérdést. ... joggal várja tehát az ország népe a cigányügy gyökeres megoldását.”⁸

A kérdésben az indulatok egyre inkább elszabadultak: a sterilizáció és a tetoválás szorgalmazása a náci haláltáborok gyakorlatát vetítette előre. Mindszenty a *Zalamegyei Újság* 1934. október 27.-i számának nagy valószínűség szerint saját maga által jegyzett, „*A somogyiak tetováltatni akarják a cigányokat. A cigányügy rendezésének itt van a legfőbb ideje.*” c. vezércikkében megdöbbenésének adott hangot, amikor a szomszédos Somogy megye marcali járásának mezőgazdasági bizottsági ülésén az alábbi határozatot hozták:

1. a cigánykataszter fölállítása,
2. a cigányoknak a születésük után való tetoválása,
3. a cigányok helyhez kötése és rendszeres iskoláztatása,
4. az elhullott állatok húsának élvezhetetlenné tétele és a koldulás eltiltása.”

Mindszenty főként a tetoválás ellen emelt szót, amely súlyosan sérti az emberi méltóságot: „Azonban a rendezésnél semmi esetre sem szabad túlmenni az emberiség határán, tehát nem helyeseljük azt, hogy a cigányokat „tetoválják”. Ez már büntetésszámba menne, amit a cigányok még sem érdemelnének meg, mert hiszen nem ők az okai annak, hogy helyzetük a mai napig rendezetlen.” A letelepítéssel és a koldulási tilalommal egyetértett, de csak annyiban, amennyiben ez a cigányság társadalmi integrációját elősegíti: „Szigorú intézkedésekkel kell őket helyhez kötni, a csavargástól, koldulástól eltiltani, de megbélyegezni őket nem szabad.” A döghús fogyasztási tilalmát is az asszimiláció aspektusából láttatja: „Az elhullott állatok húsát föltétlenül élvezhetetlenné kell tenni, mert, ha ezt a cigányok meg nem ehetik. Akkor alig lesz ennivalójuk és így rákényszerülnek arra, hogy beletörődjenek a teremendő új helyzetbe s munkás tagjaivá váljanak a társadalomnak.”⁹

Zalaegerszegen az 1934. december 11.-i megyegyűlés foglalkozott a törvényi szabályozás előkészítésével. A december 4.-i lapszám a következőképpen jelöli meg a célokat: „szükséges, hogy – amint a zalaegerszegi járási bizottság ülésén is elhangzott, – a kormány sürgősen országos értekezletet hívjon össze, amelyen megállapíthatják, mit kell tartalmaznia a cigánykérdést rendező törvénynek. Mert ezt a kérdést mindenesetre törvényhozási úton kell

⁶ A cigányok. In: *Zalamegyei Újság*. XIV. évf. 236. szám 1931. október 10. (szombat) 1.o.

⁷ Pehm József: *Padányi Bíró Márton veszprémi püspök élete és kora*. Zalaegerszeg, 1934, Zrínyi Nyomdaipar Részvénytársaság. 208.o.

⁸ Nem tudjuk, In: *Zalamegyei Újság*. XVII. évf. 210. szám 1934. szeptember 18. (vasárnap) 1.o.

⁹ A somogyiak tetováltatni akarják a cigányokat. A cigányügy rendezésének itt van a legfőbb ideje. In: *Zalamegyei Újság*. XVII. évf. 244. szám 1934. október 27. (szombat) 1.o.

dűlőre juttatni.”¹⁰ A Dunántúl más megyéi is az átfogó törvényi szabályozást szorgalmazták: „Azóta a cigánykérdés már az egész országot foglalkoztatja” – írta a Zalamegyei Újság 1935. január 18.-i száma, Sopron, Veszprém és Fejér vármegyéket külön kiemelve.¹¹

A Zala vármegye törvényhatósági kisgyűlésének, Gyömöre György főispán elnökle mellett december 11.-i délelőtti megtartott havi rendes ülése a letelepítés elősegítésében kívánt előrelépni: „A közgyűlési tárgyak előkészítésénél javasolják, hogy a Vármegye csatlakozzék Veszprém megyének ahhoz a fölliratához, hogy tiltsák el a cigányokat a kóborlástól.”¹²

1934. decembere folyamán a zalaegerszegi járás mezőgazdasági bizottsága ülésén a felszólalók a letelepítés, a munkavállalás, az adóztatás és a koldulás beszüntetése terén tettek javaslatokat. A sterilizáció kérdése ekkor merült fel megyei szinten először, amelyet Mindszenty lapja azonnal elítélt: „Sőt még a sterilizáció kérdése is felmerült, ami azonban természetesen nem volna helyes, mert a legegyszerűbb emberi jogokat érinti.” A cikk szomorúan állapítja meg: „Somogy megyében szintén felmerült a sterilizáció ötlete, hogy a cigányfaj ne szaporodhassék tovább.”¹³

A törvényi szabályozás azonban elmaradt, a Darányi-kormány alatt 1937-ben ismét felvetődött a kérdés. A Zalamegyei Újság 1937. február 27.-i számának *Feljegyzések* c. vezércikke tájékoztat az újabb fejleményekről: „A cigányügy rendezését még 1928-ban megígérte a belügyminiszter (a Bethlen-kormány alatt Scitovszky Béla – N.L.), de azért még máig sem került sor arra. ... Most legutóbb a Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete terjesztett javaslatot a belügyminiszter elé”, amely a letelepítést, ill. fényképes igazolványok és személyazonosságot igazoló jegyek bevezetését irányozza elő. A letelepítést és a polgárosodást a cigány lótenyésztés visszaszorításával kívánja elérni: „El kell rendelni a cigányok lovainak eladását, mert mindaddig, amíg lovuk van, kóborolni fognak.”¹⁴ Országos törvény ezúttal sem született, a javaslatok még az elején elakadtak...

1939. elején az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara „sürgős és gyökeres intézkedések megtételére kérte fel” az Imrédy-kormány földművelési miniszterét, gr. Teleki Mihályt. A Zalamegyei Újság 1939. január 15.-i száma foglalkozott a szigorú megoldásokat szorgalmazó tervvel: „A cigánykérdés rendezése érdekében az Alsódunántúli Mezőgazdasági Kamara sürgős és gyökeres intézkedések megtételére kérte fel a földművelési minisztert. Nyomatékosan rámutatott a kamara ennek a kérdésnek nagy jelentőségére és arra, hogy ennek mielőbbi megoldása általános gazdakívánság. Mint megoldási lehetőséget megemlíttette, hogy a telepítéssel kapcsolatosan a cigányokat egy helyre telepítsék és ott szigorú ellenőrzés alatt tartásuk, lótenyésztésük vonják el stb. A kamara a módszerek tekintetében nem foglalhatározottan állást, hanem teljes bizalommal kérte a földművelésügyi minisztert, hogy a belügyminiszterrel egyetértésben teremtsen végre rendet ebben a régóta vajdó kérdésben.”¹⁵

*Egy rendhagyó cigányevangelizáció az 1930-as években:
Bihari Hermann vándorprédikátor látogatása a zalai megyeszékhelyen*

Mindszenty József felismerte, hogy a cigányság helyzetét nem lehet csak jogi úton, törvényekkel és rendeletekkel szabályozni. Ehhez meg kell szólítani, érdekeltté kell tenni a cigány társadalmat is, viszont ez az esetek döntő többségében a többségi társadalom eszköztárával, még a legnagyobb jó szándék ellenére sem hozza meg a kívánt eredményt.

¹⁰ A cigánykérdés is sorra kerül a december 11-iki megyegyűlésen. In: Zalamegyei Újság. XVII. évf. 274. szám 1934. december 4. (kedd) 2.o.

¹¹ Lakatlan szigettől a sterilizációig mindenfélét ajánlanak a cigánykérdés megoldására. Érdekesség a cigányokról. In: Zalamegyei Újság. XVIII. évf. 18. szám 1935. január 18. (péntek) 2.o.

¹² A kisgyűlés egyhangúan Bódy alispán visszatartása mellett foglal állást. In: Zalamegyei Újság. XVII. évf. 279. szám 1934. december 11. (kedd) 1.o.

¹³ Lakatlan szigettől a sterilizációig mindenfélét ajánlanak a cigánykérdés megoldására. Érdekesség a cigányokról. In: Zalamegyei Újság. XVIII. évf. 18. szám 1935. január 18. (péntek) 2.o.

¹⁴ Feljegyzések. In: Zalamegyei Újság. XX. évf. 47. szám 1937. február 27. (szombat) 1.o.

¹⁵ A cigánykérdés rendezése. In: Zalamegyei Újság. XXII. évf. 12. szám 1939. január 15. (vasárnap) 2.o.

Mindszenty ezt belátva kereste azt a megfelelő tekintéllyel rendelkező egyéniséget a cigány közösségben, akit a műveltsége alkalmassá tesz arra, hogy összekötő kapocs legyen a többségi társadalom és a cigányság között. Az erkölcsi megújulást, a cigány társadalom felemelését pedig a keresztény értékrendre alapozva képzelte el. A keresztény hit útján való integráció koncepcióját most már több példa is igazolja: a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, 80%-ban cigányok lakta Uszka az ezredfordulón – Kovács Edgár szabadkeresztyén lelkipásztor vezetésével – a teljes közösség megtérése révén vált mintafaluvá, ahol nincs etnikai feszültség, a végzős nyolcadikosok mindegyike továbbtanul és a mélyszegénységet, a munkanélküliséget mezőgazdasággal, főként uborkatenyésztéssel sikerült felszámolni.¹⁶ Mindszentynek a többségi pozíció és a rendszeres kapcsolattartás hiányában nem sikerült a cigányintegráció terén hasonló eredményt elérnie: csupán egyetlen cigányevangelizáció valósult meg, melynek tanulsága messze túlmutat a saját korán.

Mindszenty József hatványozott figyelmet szentel a lapjában a méltatlanul elfeledett Bihari Hermann személyének és 1937. júliusi Zala megyei evangelizációs útjának. Az 1937. július 17.-én Zalaegerszegre érkezett prédikátorról a *Zalamegyei Újság* július 19.-i száma közöl „A cigányok jövője Zalaegerszegen. A cigányokat téríti és készül a papi pályára.” címmel terjedelmes beszámolót.

Az akkor 25-26 év körüli vándorapostol, Bihari János zeneszerző-prímás¹⁷ leszármazottjaként híres zenészcsaládban született a Fejér megyei Mórán. A „barna arcú, feketehajú, villogó szemű cigány férfi-szépség” alázatára jellemző, hogy tudatosan kerülte a sajtónyilvánosságot: „Külsejénél és származásánál is érdekesebb az élete. Erről édes-keveset mond, inkább a papság adataiból szedjük össze, amit róla megírunk. Bihari Hermann nem nyilatkozik. Azt mondja: becsüli az újságokat és az újságírókat, de nem ad interjút, mert nem reklámmal, hanem munkájával akar eredményeket elérni. Még pedig a papi pályán, azaz ezidőszerint a világi apostolkodás terén.”

A prédikátor a hivatástudatára már gyermekkorában ráébredt: „Bihari Hermannnak ez a munkaterülete: a cigányokat téríteni, közelebb hozni az egyházhoz, a papsághoz, a társadalomhoz. ... Kezdetől fogva vonzódott az egyházhoz, a papsághoz. Ha alkalma volt, eljárt a templomba, hozzászegődött a papokhoz. Otthon, a cigánytanyán pedig a misét utánozta kis társaival.” Bihari Hermann szembesült azzal, hogy a többségi „társadalom megvetése ... mélyre taszította a magyar cigányokat”, pedig „a cigányban megvan a hajlandóság a jóra, a művelődésre”.

Ez a felismerés adott számára ösztönzést a tanulásra, belátva, hogy csak így tud érdemlegesen segíteni a sorstársain: „Ekkor érlelődött meg benne a gondolat, hogy tanul és pap lesz, majd pedig pásztor a fajtestvéreinek, hogy jobbá tegye őket. Már 17-18 éves volt, amikor egyik plébános felfedezte benne a hivatást és oktatni kezdte. Egy másik, azóta meghalt plébános házába fogadta. Nagy hálával gondol vissza rá Bihari, mert itt tekintették először teljes értékű embernek, s nem a cigányt, hanem a tehetséges embert nézték benne. Éles eszével gyorsan haladt, az idén magánúton már az ötödik gimnáziumot is elvégezte. A tanulást folytatja, mert az a szándéka, hogy az érettségi után a veszprémi teológiára véteti fel magát, hogy pap lehessen.

¹⁶ http://ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2004/2/nagy_a.html - Nagy Attila - Péterfi Rita: A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár. Problémavázlat. In: Könyvtári Figyelő. 50. évf., 2004. 2. szám; http://nol.hu/mozaik/megtert_cigany_kozosseg_szabolcsban_-_galeria - Megtért cigány közösség Szabolcsban – Galéria. In: NOL, 2010. április 4., <http://www.szon.hu/hirek/Szabolcs-Szatmar-Bereg/cikk/istenben-es-az-uborkaban-biznak-uszkan/cn/haon-news-FCUWeb-20081205-0616394289> - Palicz István: Istenben és az uborkában bíznak Uszkan. In: Szabolcs Online. 2008. december 5., <http://www.dalit.hu/megtert-cigany-kozosseg-szabolcsban/>,

<http://www.dalit.hu/az-uszkai-dr-serto-radics-istvant-kituntette-az-egyedul-allamok-kulugyminiszteriuma/>

¹⁷ Bihari János (Nagyabony, 1764 – Pest, 1827) a verbunkos stílus legkiválóbb képviselője. Művészetét Beethoven és Liszt is nagyra értékelte, dallamait saját alkotásaikban is felhasználták (Beethoven: István király – nyitány; Liszt: Zum Andenken - http://hu.wikipedia.org/wiki/Bihari_János , http://www.romnet.hu/hirek/2007/04/24/180_eve_halt_meg_bihari_janos , <http://mkdsz1.freeweb.hu/n12/danubia010608.html> , http://zene-kar.hu/tartalom/bihari_janos_hatvagyas_verbung/280

Máris sokat tud, sokkal többet, mint a felsős gimnazisták; sőt sok vonatkozásban az érettségizetteknél is többet. Bőséges általános tudása, jelentékeny irodalmi és teológiai ismeretei vannak. Megállja a helyét a társalgásban, ismeri a társadalmi szokásokat; főleg pedig a szónokláshoz ért. Lelkesen, formás mondatokban beszél.”

Bihari nyaranta prédikációs útjain végigjárta a Dunántúl cigányok lakta településeit. Zalaegerszegről Vas megyéből érkezett: „Évről-évre bejárja ilyenkor a falvakat, városokat és valóságos missziót tart fajtestvérei között. Felkeresi a cigányokat, elbeszélget velük. Néhány mondat után látja hibáikat, bajaikat; lelkükre beszél és vigaszt nyújt nekik. Aztán összegyűjti őket, beszél nekik Istenről, hitről, erkölcsös életről. Sorra meglátogatja a sátoros cigányokat is s velük cigánynyelven beszél. Ha nehezebb a talaj, náluk is alszik, de nem távozik eredmény nélkül.

Majdnem mindig van eredmény, mert a cigányok örömmel fogadják, sőt büszkén, hogy közülük ilyen képzett ember kerül ki. Eredményei igen szépek: számtalan cigányt vezetett a szentgyónáshoz, sok fajtestvérenek a házasságát rendezte, sokakat a pogányságból térített meg. Minderről sorozatos elismerő levelek és egyéb bizonyítékok tanúskodnak.”

A katolikus egyház képviselői is kifejezték hálájukat Biharinak: „Rott püspök¹⁸ saját aláírású fényképével ajándékozta meg. Az egri kispapok méltónak tartották, hogy vele egy képen szerepeljenek, Peyer Ferenc apostoli kormányzó hivatalosan ajánlja a papság figyelmébe. Legfőbb munkaterületén, Fejér megyében nemcsak minden falu cigányai ismerik, de az ottani papság is a legjobb véleménnyel nyilatkozik róla.”

Bihari Hermann nyíltan vállalta a katolicizmust és a katolikus hátterét, bár az általa képviselt üzenet ökumenikus jellegével túllép a felekezeti kereteken. A Dunántúl és Fejér megye területén annyira domináns jellegű a katolikus vallás, hogy Biharinak alkalma sem lett volna jobban megismerni a protestáns irányzatokat.

A prédikátor a magyarországi cigány irodalom megteremtőjévé is válhatott volna, megelőzve az első generációs Lakatos Menyhértet. A *Zalamegyei Újság* elismerően szól írói-fordítói tehetségéről és Mindszenty érdeme, hogy közli Bihari Miatyánk- és Üdvözlégy-fordításait is:

„Képességeit megismerve joggal hisszük, hogy évek múlva a cigánynyelvű irodalomnak is művelője lesz. Már biztatást kapott a cigány nyelvtan összeállítására, de egyelőre még csak a katekizmust és az imákat fordítja. Fajtestvéreit meg is tanította cigány nyelven a Miatyánkra és az Üdvözlégyre. Ezek cigányul így hangzanak:

Miatyánk:

Ámorodil dél káj é szán, ándocséri tá ál szuntoma, tyó ánáv tájtel áveltál, tyó szunté thém tájde. Amaro szákó gyeszutno mánró, táj ertoszár ámáre bezehá tájna ingereme, máskár lé nászálu égyi muntuszár áme lebenyesztár.

Üdvözlégy:

Tá ávez drágome szuntone Máriáve, maskarle zsvuja tajtyó zakló, Jézusi! Ámáre gajzsi szuntone Máriáve rugyi szár, ánda ámende ákánik táj peámáro moleszkó császé. Amen.”

A zalaegerszegi evangelizáció első napjait és a prédikátor várható programját a *Zalamegyei Újság* így ismertette július 18.-án vasárnap: „Bihari Hermann pénteken már meg is kezdte Zalaegerszegen világi apostolkodását. Felkereste lakásukon a cigányzenészeket, akik szívesen fogadták. Majd este a Kultúrházba hívta össze őket és beszédet mondott hozzájuk. Ma folytatta munkáját a városban, azután a városkörnyéki sátoros cigányokat látogatja meg. A hét közepén Vas megyébe tér vissza, augusztusban pedig a Letenye környéki cigányok között apostolkodik.”

¹⁹

¹⁸ Rott Nándor (1869-1939) veszprémi püspök 1917-től 1939-ig.

¹⁹ A cigányok jövődjé papja Zalaegerszegen. A cigányokat téríti és készül a papi pályára. In: *Zalamegyei Újság*. XX. évf. 160. szám 1937. július 18. (vasárnap) 2-3.o.

A következő hét csütörtökén, 1937. július 22.-én *A cigányügy* című, név nélkül megjelent, feltehetően Mindszenty által írt vezércikk tárgyilagosan foglalta össze és vonta le az evangelizáció konzekvenciáit:

„Most, amint arról hírt adtunk, Zalaegerszegen tartózkodik a cigányok jövő papja, a 26 év körüli Bihari Hermann, aki fajtestvérei között buzgó tevékenységet fejt ki, hogy a cigányokat valláserkölcsi intelmekkel lássa el, közelebb hozza az egyházhoz, a társadalomnak hasznos tagjaivá, az államnak munkás, megbízható polgárává tegye őket. Akad tehát most már cigány, aki belátja, hogy elérkezett a cigányok polgárosodásának ideje, aki restelli, hogy testvérei még mindig az emberi társadalom keretén kívül állanak, mert őket csak az ismert „cigányélet” neveli. Néhány napi zalaegerszegi tartózkodásának vannak is eredményei. Mert az már eredménynek, még pedig nagy eredménynek számít, hogy meghallgatják őt cigány testvérei, csoportosulnak köréje, kérdezősködnek tőle s a Kultúrházban tartott megbeszélésein résztvesznek. Kezdetben csak kevés hallgatója akadt, kedden délután azonban már a 60-at meghaladta a hallgatóinak száma. Igaz, majdnem kivétel nélkül muzsikások voltak, de mégis cigányok és az bizonyos, hogy a példájuk hatással lesz a kóbor cigányokra, akiket szintén fölkeres Bihari s akik közül szintén sokan hallgatnak szavára. A keddi tanítás eredményeképpen ma reggel sokan járultak a szentgyónáshoz és szentáldozáshoz.”

A vezércikk rámutat arra, hogy Bihari és szolgálata kiindulópontja lehet a cigányság integrációjának és a szélsőjobboldali nézetek ellensúlyozásának. Az 1930-as évek Magyarországi közegében a Bihari-féle megoldás hatékonynak bizonyult volna:

„A cigányügy országos rendezése sokáig várat magára. Pedig a kérdéssel minden arra hivatott fórum már hosszabb ideje foglalkozik, anélkül azonban, hogy csak egy lépéssel is történnék közeledés a cél felé. Községek, városok, törvényhatóságok, mezőgazdasági bizottságok tesznek javaslatokat, intéznek felterjesztéseket a kormányhoz, és eredménytelenül. A panaszok meg egyre gyakoribbak a cigányok ellen s egyes alkalmakkor olyan kívánalmak is hangzanak el, amelyek már-már az embertelenség határait súrolják. ...

Bihari működése kiinduló pontja lehet a cigányügy nagyon óhajtott rendezésének. Az eddigiek azt igazolják, hogy a komoly munkát ott kell kezdeni, ahol Bihari kezdte: megmagyarázni, hogy a cigány is Isten fia; valláserkölcsi nevelésben kell részesíteni a cigánynépséget, ki kell benne fejleszteni az emberi öntudatot, hogy polgári munkához, polgári élethez szokhassanak. Szép szóval, okos szóval, emberhez méltó bánásmóddal sokkal többet érhetünk el, mint bármilyen szigorú büntetéssel is. Mindennek meg kell találni az útját-módját s a vezetést ahhoz értő egyénre kell bízni.

Aki a cigányok térítésén úgy dolgozik, mint Bihari Hermann, megérdemli a tiszteletet és becsülést, de megérdemli, sőt el is várhatja a társadalom és az állam hathatós támogatását. Hátha sikerül célt érnie. Abból nem csak a cigányoknak, hanem az államnak és a társadalomnak is haszna lesz. Ne értékelje le tehát senki se ennek a lelkes cigányapostolnak munkáját, hanem érdeklődjenek iránta különösen a társadalom és a hatóságok vezetői s örüljön mindenki, hogy végre egy arra teremtett cigány próbálkozik azzal, amit századok óta követel, de megoldani eddig nem tudott sem az állam, sem a társadalom. Kísérjük figyelemmel működését és támogassuk fáradtságos munkájában. Az érdeklődés és támogatás fokozott munkára ösztönzi és munkájának csak szebb eredményeket biztosíthat.”²⁰

Mindszenty biztatása sajnálatos módon a többségi társadalom közönyébe ütközött. A plébános és a vándorprédikátor útjai elváltak, a cigányevangelizáció nem vált rendszeressé, a zalai helyi többségi társadalomban nem volt olyan személyiség, aki a kisebbségi réteghez a saját nyelvükön tudott volna szólni.

Később Bihari Hermann a magyar történelemben még feltűnt egy rövid időre. A zsidótörvények után, 1942 márciusában, szinte parallel a március 15.-i Petőfi téri tüntetéssel (sajnálatos módon nem koncentrálna az erőket), a külső Józsefvárosban az egyik ódon ház udvarán közel kétszáz cigány megválasztotta a prédikátort vezetőjüknek. Bihari ekkorra már befejezte gimnáziumi tanulmányait Pécsen, több évig iskolaszolgaként dolgozott a Mester utcai elemi iskolában és szép eredményeket ért el az evangelizáció terén: „Mindenütt térítettem a

²⁰ A cigányügy. In: Zalamegyei Újság. XX. évf. 163. szám 1937. július 22. (csütörtök) 1.o.

vallástalan cigányságot. Elmentem a faluszéli sátrakba és vályogkunyhókba s lelkére beszéltem testvéreimnek. Sok vadházasságban élő cigánypárt vettem rá, hogy az oltár előtt szentesítsék együttélésüket.”

Az egyre erősödő nemzetiszocialista veszély ellenében Bihari Hermann nyíltan felvállalta, hogy keresztény alapon „új közösségi életre akarja megszervezni a cigányságot”. A rasszista fenyegetettségben – a zsidótörvények után a cigánytörvényre várva – a megtérés és a hívő élet perspektíváját kínálta fel a cigányságnak: „segíteni kell az én népemen. És most híre jár, hogy jön a cigánytörvény... Itt az idő, hogy minden cigány megtalálja az Istent és a cigánynép helyét a világban. Sokat szenvedtünk eddig is és még több szenvedés vár ránk. Minden cigánynak meg kell térnie Istenhez.”²¹

Mindszenty és a cigányvajda

A zalai cigányok körében Mindszenty olyannyira tekintélynek számított, hogy egy sajnálatos bűntény után a zalai cigányvajda-helyettes, Kulcsár György Sándor nem politikai felettes fórumhoz fordult, hanem magát Mindszentyt és közvetlen munkatársát, a *Zalamegyei Újság* főszerkesztőjét, Herboly Ferencet kereste fel. A lap szerkesztőségében 1940. április 5.-én találkoztak, hogy tárgyaljanak a cigányság felemelkedésének lehetséges útjáról.

A sajtóorgánum még aznap hírt adott a találkozásról és az előzményekről. A megélhetési bűntényről a következőképp tudósít a lap: „A rendőrséghez több följelentés érkezett termény- és tyúklopások miatt. Ezért a kapitányság elrendelte a cigánytanyán a razzsiát, amit tegnap délután és ma éjszaka foganatosítottak. Gyanúsnak tűnt föl, hogy Kolompár Jánosnál (Murzsa) nagymennyiségű kukorica van, amit ő semmiesetre sem vásárolhatott és nem is természetelt. Mivel a cigány kukoricalopás miatt már volt letartóztatásban, több ízben el is volt már ítélve, sőt lopás gyanúja miatt most is eljárás folyik ellene, a rendőrség őrizetbe vette és elrendelte internálását, amelynek legkisebb időtartamát három évben állapította meg, továbbá három évre kitiltotta a város területéről.”

A vajdahelyettes Mindszentyben látta azt a személyt, akivel párbeszédet folytathat az ilyen és ehhez hasonló esetek elkerülése céljából. A megélhetési bűnözés egyetlen megoldásaként pedig a cigányintegráció országos szinten való megoldását és a cigány lakosságnak a munka világába való bevonását vázolta fel:

„Az ügygel kapcsolatosan megemlítjük, hogy Kulcsár György Sándor vajdahelyettes ma szerkesztőségünkben járt és elismerte, hogy a cigányokkal nagy baj van országszerte és a bajokon csak a cigányügynek országos egységes rendezése segítené. Addig is azonban szükségesnek tartaná és kéri is a földbirtokosokat, adjanak munkát a cigányoknak, hogy lopásra ne kényszerüljenek. Ő pedig, ha arra a hatóságtól megbízatást kap, kötelezi magát, hogy rendet tart nemcsak a zalaegerszegi cigánytanyán, hanem a járás területén lakó cigányok körében is. Megbízatása természetesen nemcsak a cigánytanyán lakókra, hanem a zenészekre és a teknős, köszörűs, vályogvető cigányokra is érvényes lenne.

A vajda megbízatására illetően nincsenek törvényes rendelkezések, így tehát a hatóságoknak csak a saját hatáskörükön belül, talán a cigányokkal való közös megállapodás után a helyettes vajda „elgondolása” alapján lehetne intézkedni. Mindenesetre jól esik hallanunk, hogy akadnak már a cigányok között is, akik belátják a helyzet tarthatatlanságát és a bajok orvoslására a maguk szolgálatait felajánlják.”²²

²¹ <http://www.huszadikszazad.hu/bulvar/vezert8221-valasztottak-vasarnap-a-pesti-ciganyok> , http://blog.xfree.hu/myblog.tvn?n=sixtyman&pid=24180&blog_cim=Huszadik%20Sz%E1zad:1942%20%7C%20M%E1rcius

²² Razzia a cigánytanyán – internálással. A cigányoknak munkát, magának megbízatást kér a helyettes vajda. In: *Zalamegyei Újság*. XXIII. évf. 77. szám 1940. április 5. (péntek) 4.o.

Herboly Ferenc főszerkesztő a cigányság integrációjáról

A főszerkesztő, Herboly Ferenc 1940. május 11.-én terjedelmes írást szentelt a cigányság felemelésének, a munka útján való integrációnak: „A cigánykérdést ne kezeljük ellenséges indulattal. A zalaegerszegi cigányok tisztességes munkával kívánnak kenyeret keresni.” – hangzik a címben a felhívás.

A két zsidótörvény után a politikai közhangulatban a cigányságra is jobban ráterelődött a figyelem. Herboly Ferenc így összegzi az ekkoriban született tervezeteket, javaslatokat:

„Hivatalos és nem hivatalos körökben az utóbbi időben élénken foglalkoztatja a cigánykérdés, ami bizony már nagyon is kívánja, sőt követeli a megoldást. Értekezleteken, gyűléseken ajánlgatnak is módokat, terjesztenek elő javaslatokat, de a helyzetben javulás nem tapasztalható. ...

A tapasztalatok azt igazolják, hogy a cigánykérdést rendesen türelmetlenül, ellenséges indulattal kezelik. Fölsorolnak egy csomó kellemetlenséget, kárt, amit a cigányok okoztak és nagyon gyakran olyan rendszabályokat sürgetnek, amelyek éles ellentétben állnak a felebaráti szeretettel, az emberiséggel.”

A megélhetési bűnözés okának a többségi társadalom közönyét és cigányság irányában tanúsított kirekesztést tartja: „A cigányt eddig még nem sikerült nagy általánosságban rendes kenyérkereseti munkára szoktatni. És, mert nincs kenyérkeresete, koldul, vagy lop, sőt rabol. Hát ezt mindenestre meg kell szüntetni. ... menjen dolgozni. És nem adunk neki munkát. Emberré, munkás emberré kell nevelni a cigányt, hogy a társadalomnak hasznos tagja legyen. Irtózkodunk tőle, mert piszkos, rongyos, kitelepítjük a falu, a város határába, ahol az ő saját külön társadalmukban élnek, csak egymástól tanulhatnak. Ilyen körülmények között aligha változnak meg, bárha ma már minden cigánygyerek jár iskolába és a cigánylegények katonai szolgálatot teljesítenek, mint a többi fiatalember.”

A főszerkesztő álláspontja szerint az általános tankötelezettség és katonai szolgálat kiindulópontja lehet a hatékony integrációnak: „Éppen azért, mert a cigányok iskolába járnak és katonáskodnak, nem olyan nehéz megtalálni a polgárosítás módját és eszközeit, mint régebben, amikor még az anyakönyvekbe sem kerültek a cigányok. És, hogy megvan bennük a hajlandóság a polgári életre, az sem tagadható.”

Az elutasító, sztereotípiákból (cigányság iskolakerülése, hatóságok kijátszása) fakadó hozzáállásra egy korábbi példát hoz fel: „Amikor tizenkét évvel ezelőtt a zalaegerszegi cigányokat a csácsi út mellől a felsőerdő mellé, a hármashatárhoz akarták telepíteni, az öreg cigányvajda azzal az indoklással kérte a polgármestertől a városhoz közelebb való telepítésüket, hogy „onnan nem tudják gyermekeiket iskolába járatni”. Sokan kinevették és csak trükknek tartották ezt az indoklást. Nem kerültek oda.”

Mindszenty és a cigányság kapcsolatára is kitér az írás, bár nem nevezi meg Mindszentyt személyesen. A zalaegerszegi cigányok a harmincas évek végére, negyvenes évek elejére eljutottak odáig, hogy – igaz, főként nagyobb ünnepekkor – szívesen jártak templomba, részt vettek a Mindszenty celebrálta miséken: „Jóleső érzéssel láttam egyik karácsonykor, hogy a fél 12 órai szentmisére egész sereg cigány vonult be a plébániatemplomba. Figyeltem őket. Viselkedésük ellen nem lehetett kifogást emelni. Ájtatosan imádkoztak. Szinte láttam rajtuk, milyen boldogoknak érzik magukat abban a tudatban, hogy ott nekik annyi helyük van, mint másnak. A második ünnepen a Batthyány-utcában várakoztam rájuk. Jöttek. Megkérdeztem tőlük, hová igyekeznek. Egyszerre hatan-nyolcan válaszoltak: Hát a templomba, imádkozni a kis Jézuskához. – Nem merném állítani, hogy színlelés volt ez, hogy nem a hit, a jóézés adta szájukba ezt a választ.”

Herboly Ferenc személyében Mindszenty alkalmas munkatársat talált, hogy az általa képviselt irányvonal szellemében gyakorlati ügyekben is segítséget nyújtott a cigányoknak: „szóltam egyes-bajos dolgaikban a polgármesternél, úgy Czobor Mátyásnál, mint vitéz Tamásy István dr.-nál és több jogos óhajukat sikerült is kielégíttetnem. Érdeklődtem gyermekeik tanulása felől. Ennek következménye lett az, hogy az iskolásgyermekeik nekem mutatták meg először értesítőjüket. Mindig dicséretet kaptak tőlem, mert megérdemelték.

A Zalaegerszegi alsó cigánytanyán, Kaszaháza szomszédságában 7, a felsőn 11 család lakik. Ha valami kell nekik, most is hozzám jönnek és én szívesen eljárak érdekükben. A Zalamegyei Újság hasábjain is hírt adok a cigánytanya eseményeiről s tolmácsolom kérelmüket: adjanak munkát az arra alkalmas és érdemes cigányoknak.”

Itt tér rá az újságíró Kulcsár György Sándor helyettes vajda 1940. április 5.-i látogatására. Fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy a vajda fennhatóságát élvező, tisztességes hozzáállású, dolgozni akaró cigányság identitása *magyar és katolikus*:

„Kulcsár György Sándor helyettesvajda hangoztatja, hogy szeretné népéről lemosni a szégyent, tisztességes munkával kívánnak kenyeret keresni, s akit ő ajánl, azért helyt is áll. Már nemcsak az ő társaságából, hanem a vasmegyei cigányok közül is többnek szerzett munkát. Jó magyaroknak és jó katolikusoknak tartják magukat.

A kedvezőtlen időjárás miatt összetorlódott a sok munka. *Néhány munkahelyen nem is jelentkeznek elegendő számban munkások. Alkalmazzanak ott cigányokat. Kulcsár vajdahelyettes – tudom – megfelelőket ajánl.*

Amint látjuk, a zalaegerszegi cigánytelepeken sikerült rendet teremteni. Ha a viszonyok ott állandósulnak, akkor például szolgálhat az az egész országban.”

A zalai példa, Mindszenty és a helyi helyettes cigányvajda összefogásának és a korábbi cigányevangelizációnak köszönhetően, kezdett eredményeket hozni, de a társadalom közönye, az országos rendezés hiánya és a világégés miatt nem lehetett széleskörű kibontakozás alapja. Herboly Ferenc cikkének elgondolkodtató zárszava a jövőre vonatkozóan összegzi a konzekvenciákat:

„A cigány is ember, tehát emberséges bánásmódot érdemel. Ha a társadalom megváltoztatja eddigi magatartását a cigányokkal szemben, megváltozik a cigány is. Igaz, ez nem történik meg egyik napról a másikra, de nem lesz nehéz a munka. Hiszen tanul rendet és fegyelmet a cigány az iskolában és a katonaságnál. De ügyelni kell arra, hogy, amit ott tanul, ne vetkezhesse le otthon, a cigánytanyán. Jó lenne ezért a mai ellenőrzés mellett még külön hatósági megbízottra ruházni a felügyeletet a cigányok fölött. Ha ismét csak nemtörődömséget tanúsít a társadalom a cigányokkal szemben, vagy a nemtörődömség legfőleg ellenséges érzületben nyilvánul meg irántuk, akkor elfelejtik, amit az iskolában és a katonaságnál tanultak. Vajjon mi jót várhatunk attól, akivel nem törődünk, akit magunktól mindig csak elhessegetünk, holott, mint szerencsétlen embertársunk, talán mást is érdemelne?”²³

²³ Herboly Ferenc: A cigánykérdést ne kezeljük ellenséges indulattal. A zalaegerszegi cigányok tisztességes munkával kívánnak kenyeret keresni. In: Zalamegyei Újság. XXIII. évf. 107. szám 1940. május 11. (szombat) 4-5.o.